

239.505

2
50

ბი ჯანსენი 980ლ0

ელენე დარციანოს

დებენდა და სინამდვილე

გორბი ჯავახიშვილი

ელენე დარციანის
ღებენდა და სინამდვილე

თბილისი
2001

შინაარსი

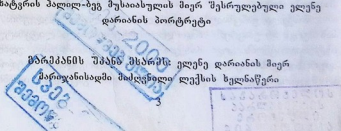

იღუმალი მუზა – ელლი (შარლოტა კვანტალიანი)	4
შესავალი	7
ცისფერყანწულთა ცისფერი დედოფალი	13
პაოლო იაშვილი	29
გალაკტიონ ტაბიძე	40
გრიგოლ რობაქიძე	41
კონსტანტინე გამსახურდია	45
იოსებ გრიშაშვილი	47
კონსტანტინე ჭიჭინაძე	49
გიორგი ლეონიძე	50
ირაკლი აბაშიძე	54
მარიჯანი	56
ლადო გუდიაშვილი	58
სიმონ ჯანაშია	63
ელადიმერ ნორაკიძე	67
იოსებ მეგრელიძე	69
ლიზა და შალვა ქართველიშვილები	70
პანტელეიმონ პეტრენკო	77
„ცისფერი ყანწები“	82
„ცისფერყანწულთა“ საღამო ბათუმში	107
პაოლო იაშვილის წერილები Elli-სადმი	112
პოლემიკა	119
„მხოლოდ რეპლიკის“ რეპლიკა	120
ელენე დარიანის მითის სინამდვილე	123
მემატიანე სიმართლეს იტყვის (ნაწყვეტი)	143
ისევ ელენე დარიანის მითსა და სინამდვილეზე	145
ილუსტრაციები	157

K 239503

ზარმპანის შინა მხარის: გამოჩენილი ხუნი (დადესტნელი)
 მხატვრის პალილ-ბეგ მუსაიახულის მიერ შესრულებული ელენე
 დარიანის პორტრეტი

ზარმპანის უკანა მხარის: ელენე დარიანის მიერ
 მარიჯანისადმი მიძღვნილი ღეკსის ხელნაწერი

არ არსებობს ამ ქვეყნად საიდუმლო, ერთ მშვენიერ დღეს რომ არ გამჟღავნდეს, რადგან იდუმალებას არა აქვს საბუდამო თავშესაფარი, იგი ინახება ადამიანთა გულებში, საიდანაც მუდმივად ესწრაფვის გაქცევას... საიდუმლო ყველაზე მწელად შესანახი მისტერიაა...

საიდუმლო ხშირად მეტიმეტად პირადულთან და ინტიმურთან არის დაკავშირებული და ამდენად, არაეთიკურია (მეტი რომ არ უთქვამთ) შეალოთ ის კარები, რომელსაც აწერია „გარეშეთათვის შესვლა აკრძალულია“. ამ მხრივ გამონაკლისი გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრებაა, რომელთა მიმართ ინტერესი არასოდეს ნელდება, პირიქით, დრო ამძაფრებს ცნობისმოყვარობას, რადგან ჭეშმარიტად დიდი და საინტერესო ადამიანები სიკვდილის შემდგომაც განაგრძნობენ სიცოცხლეს. ამგვარი ადამიანები, გარდა იმისა, რომ თავად ქმნიდნენ ლეგენდებს საკუთარ თავზე და უახლოეს მგებობრებზე, ათასი ჭორითა და მართალით იყვნენ გარემოსილნი და წლების შემდგომ ჭირს ჭეშმარიტისა და გამოგონილის გარჩევა...

„ცისფერყანწელთა“ ცხოვრება ერთ ფერადოვან, ხმაურიან, სიცოცხლითა და სიყვარულით სავსე, უცნაურ ტრაგედიას ჰგავს და ისე იზიდავს ჩვენს ცნობისმოყვარობას, როგორც ფარვანას სანთელი... ხშირად სასურველი, შეიძლება ჭეშმარიტებადაც მოგვეჩვენოს, ზოგჯერ კი ამკარა სიმართლეზე ვამბობთ უარს, რადგან არ გვსურს ავაფორიაქოთ დროთა განმავლობაში დაშვებულნი თუ გარინდებული სული... ასეთი ფორიაქი და არაერთგვაროვანი ემოცია გამოიწვია ამ რამდენიმე წლის წინათ, ჟურნალ-გაზეთებში გამოჩენილმა სენსაციურმა ცნობამ – „ელენე დარიანი რეალური პიროვნებაა, ის არ არის პაოლო იაშვილი“. ამას აცხადებდა პროფესორი გიორგი ჯავახიშვილი, რომელსაც მიეგნო ელენე ბაქრაძის (მეუღლეთა გვარებია ბერიშვილი და ქართველიშვილი, ორივე გარდაეცვალა), პირადი არქივისათვის, სადაც მრავალ საინტერესო ცნობათა შორის ერთი განსაკუთრებული ცნობა იყო, ქალაბატონი ელენე აცხადებდა, რომ იცა „ელენე დარიანი“, პაოლოს მუზა...

მიშველი განცხადება თებერვლის თოვლივით უღდეურია, თუ მას ზურგს არ უმაგრებს სანდო დოკუმენტური მასალა. ლიტერატურის ისტორია იცნობს „თვითმარქვია“ პოეტებს და ამდენად, უდიდესი სიფრთხილე მართებდა მკვლევარს, რათა საზოგადოება შეცდომაში არ შეეყვანა. ყველაზე „მტიკინეული“ კი იმის გაცხადება იქნებოდა,

რომ პაოლოს ლექსებად აღიარებული „დარიანული“ ლექსები, შესაძლოა მხოლოდ პაოლოს კუთვნილება არ ყოფილიყო.

გიორგი ჯავახიშვილმა ელენე ბაქრაძის დღიურები, პირადი წერილები, უბის წიგნაკები, მინიატურები, ლექსები, თარგმანები შეისწავლა და საზოგადოების სამსჯავროზე გამოიტანა. სამწუხაროდ, მკვლევართა ნაწილმა ამგვარი ცნობა პაოლო იაშვილის პირად შურაცხყოფად აღიქვა და მის დაცვას გიორგი ჯავახიშვილისა და ელენე ბაქრაძის ლანძღვით ეცადა, რაც, ვფიქრობ, ჭეშმარიტების დადგენაში ხელს შეგვიშლის.

უნდობლობა, რომელსაც იწვევს ელენე ბაქრაძის ნაგეიანევი აღსარება, რომ იგია ელენე დარიანი, მრავალი ობიექტური მიზეზით შეიძლება აიხსნას. მათ შორის ანგარიშგასაწვეია ის ფაქტი, რომ ელენე გათხოვილი იყო, როცა რომანი ჰქონდა პაოლოსთან და როცა იქმნებოდა „დარიანული“ ლექსები, როცა იწერებოდა პაოლოს ცეცხლოვანი სიყვარულით ანთებული ბარათები, როცა შეიქმნა ლირიკული შედევი „სონეტი ელლის“ (საოცარია, ამ ლექსის ადრესატი რომ ელენე ბაქრაძეა, ისიც კი საეჭვოდ განადგეს გ. ჯავახიშვილის ოპონენტებმა), ელენეს და პაოლოს არ სურდათ ამ თავგადასავლის გახმაურება, თუმცა მეგობართა წრემ ყველაფერი იცოდა (ტიციან ტაბიძემ, ვალერიან გაფრინდაშვილმა). პაოლოს და ელლის წერილები, ლირიკული აღსარებანი, რომლებიც თეთრი ლექსებივით იკითხება, ალბათ მსუბუქი ხელის წაკვრით იქცა იმ არაჩვეულებრივ, ქალური ვნებებით დაჰუნტულ ეროტიკულ ლექსებად, რომელიც მაშინდელმა საზოგადოებამ ძალიან ცუდად მიიღო. ეს კიდევ ერთი მიზეზი ავტორის თუ ავტორთა გასაიდუმლოებისა. პაოლო კითხულობდა და აქვეყნებდა ამ ლექსებს და არასოდეს უთქვამს ჩემიაო. ელენე ბაქრაძეს „რატომღაც“ აბრალებდნენ აღნიშნული ლექსების ავტორობას და იგი თავგამოდებით იცავდა თავს და კაპასობდა, მე არა ვარ ელენე დარიანი, მაგრამ არც პაოლოაო... (წერილები იაზონ ბაქრაძისადმი, კატო შიქვლაძისადმი). ტიციანი ელენეს მოსკოვიდან უგზავნის ღია ბარათს, რომელიც თავდება სიტყვებით „იყავი მუდამ მზიანი“. რაღაც „საეჭვოდ“ ჟღერს ეს წინადადება, რადგან „მზიანი და დარიანი“, სწორედ მეზობლობს თვით „ვეფხისტყაოსანში“, პაროლივით გამოიყურება საერთო ფონზე... შემდეგ პაოლომ ცოლი შეირთო... შემდეგ დაქვრივებული ელენე ისევ გათხოვდა... შემდეგ პაოლომ თავი მოიკლა... დახვრიტეს ელენეს მეუღლე... აკრძალული იყო პაოლოს ხსენებაც კი... აღარ მოვიდა

საიდუმლოს გამჟღავნების დრო, მაგრამ როგორც კი მოხდა პაოლოს რეაბილიტაცია და გამოვიდა მისი ლექსები, ელენემ პროტესტი გამოხატა ამ წიგნში შესული „დარიანული“ ციკლის გამო... ის „ელენე დარიანის“ ხელმოწერით 1957 წელს ლექსს უძღვნის მარიუგანს, ქართული ენციკლოპედიის რედაქციაში აკითხავს ირაკლი აბაშიძეს და სთხოვს დაეხმაროს, რათა აღიარონ მისი „დარიანობა“ და მრავალი სხვა, მაგრამ რატომღაც შეუვალი აღსოჩნდა ის კედელი, რომელიც ელენე ბაქრაძესა და მის წარსულს შორის აღმართულიყო...

ელენესა და პაოლოს თავგადასავალი ნებისმიერი დიდი შემოქმედის ცხოვრებას დაამშვენებდა. ზოგჯერ ცოდვაც აღამაზებს ჩვენს უბადრუკ ყოფას. ელენესა და პაოლოსათვის „დარიანობა“ მათი არშემდგარი ქორწინების სიმბოლო იყო. ორივენი დარიანები იყვნენ, ერთი — „ელენე დარიანი“, მეორე — „თავადი დარიანი“. ერთ ლექსში ელენე წერს: „ჩემი ლექსები მოვიშორე და გავასხვისე“, ხოლო პაოლო ელენე დარიანს ასე პასუხობს: „შენი ლექსები მე მაბარია, როგორც ბავშვების წმინდა კრებული, მაგრამ მოწყენით ხშირად არიან, შენი აღერსის დანატრებული“. რა უნდა იყოს იმაზე ბუნებრივი, რომ ორ შეყვარებულ პოეტს, რომლებიც ბედისწერამ არ დააქორწინა, შეიღების ნაცვლად საერთო ლექსები „ჰყავდეთ“. ამგვარი მისტიფიკაცია გაცილებით უფრო ბუნებრივიცაა და ამასთანავე, მშვენიერიც.

გიორგი ჯავახიშვილმა, მართალია შეაწუხა გარდასულ სულთა მყუდროება, მაგრამ ჭეშმარიტების დადგენა მათი სულების სიმშვიდისათვისაა უპირველესად აუცილებელი. ბატონი გიორგის მცდელობა ლიტერატურის ისტორიაში თავისი კუთვნილი ადგილი მიუჩინოს უაღრესად საინტერესო შემოქმედს ელენე ბაქრაძეს, მხოლოდ მისასაღმებელია, ხოლო იმ ძვირფასმა მასალამ, რომელისთვისაც მკვლევარს მოუგნია (და უტყუარი ცნობებით ვიცით, რომ კიდევ მრავლად ინახება სხვადასხვა ლიტერატურულ მუზეუმებსა და პირად არქივებში) ერთობლივი კეთილგანწყობილი კვლევისათვის და ჭეშმარიტების დადგენისათვის უნდა განგვაწყოს და არა ნიჰილისტური და დაუშასხურებელი თავდასხმებისათვის, და ბოლოს, პაოლო იაშვილის, ნამდვილი რაინდისა და განუმეორებელი პოეტის სახელს ჭეშმარიტების დადგენა არათუ არ შეურაცხყოფს, პირიქით, კიდევ ერთი ულამაზესი შტრიხით შეავსებს მის ცხოვრებას.

შარლოტა კვანტალიანი

შესავალი

იტყვის: „მზეო, ვითა გაქო, ნათულო და დარინანო!“

შენთვის ხელნი გონებანი არა ცუდად არიანო,

მზიანო და მთვარიანო, ეტლად რაო და რიანო,

თქვენ საჭვრეტლად აღარ მინდით, არ ვარდნო და არ იანო.

შოთა რუსთაველი

ერედვი სოფელია ქართლში. ის პატარა ღიახევის მარჯვენა მხარეს მდებარეობს. სოფელი იყოფოდა სამ უბნად – შუა, გაღმა და იქითა ერედვი-თავადი ფავლენიშვილები შუა ერედვიში ცხოვრობდნენ. მათ გრძელაივნანნი სახლი ედგათ. ამ აივანზე ხანდახან თუ გადმოდგებოდა თავადი ილია ფავლენიშვილი და მაშინაც მხოლოდ მოურავს შეეხმიანებოდა.

ილია ფავლენიშვილი გიორგობის თვეში, გიორგობის დღესასწაულამდე ერთი კვირით ადრე, მოურავს ნიკა ზუბულურს დააეკლებდა, მუხლადი და თვალქორა ბიჭები დაეგზავნა სოფლებში – ფაენისსა და ნიქოზში, რომ იქ მცხოვრებ ყველა ფავლენიშვილისათვის შეეტყობინებინათ, 23-ში, გიორგობის დღესასწაულზე სწვეოდნენ...

სისხამ დილიდანვე საღამოე თონეში პურისცხობას შეუდგებოდა. ილია ფავლენიშვილი ყოველწლიურად ოთხ ცხვარს საქართველოს ოთხივეკუთხიე სალოცავებს სწირავდა... ფავლენიშვილების ამ ზეარაკთა შეწირვაში, ალბათ, საქართველოს ერთიანობის იდეა იყო გააზრებული.

ფავლენიშვილების ძიძა სიდონია ხილის ტრაპეზს ამზადებდა. მას „სირისკუდას“ ეძახდნენ.

ერედვის წმინდა გიორგის ეკლესიის ეზოში დილიდანვე მლოცველი იკრებებოდა. იწვებოდა მათი ტამ-ფანდურა, ჭიდაობა და ჯირითი. ზედადგარზე წამოსკუპულ სპილენძის ქვაბებში კი იხარშებოდა ზვარაკად შეწირული მოზერის, ცხვრის თუ ქათმის ხორცი...

გიორგობის დღესასწაულზე ერედვიში ყველა ოჯახში იშლებოდა სანადიმო სუფრა. ხალხი გვიან ღამემდე ღზინობდა. ილიკო ფავლენიშვილის ოჯახში ალავერდის გადასვლის შეძახილი ეშხში შედიოდა.

ღამის წვედიადში კანთიულად გაისმოდა ნიკა მეურძის „ურმულის“ და ძიძა სიდონიას „ავენანის“ ღლინი...

გიორგობის დღესასწაულზე თავად ციციშვილების, ფალავანდიშვილების, მანაბლების, ყაფლანიშვილების, ხიმშიაშვილების თუ ამილახვრების სტუმრობით გაამაყებული ილიკო ფავლენიშვილი, საყვედურს შეჰკადრებდა თავის ერთადერთ ქალიშვილს – სიძედ როგორ გადამკიდე ეს მოხეტიალე რაჭველი მესტიერეო... თუმც გოროზ სიმაძრის სასაყვედურო არა ჰქონდა თვედორე ბაქრაძესთან... იგი რაჭაში განთქმული აზნაურიშვილის ოჯახიდან იყო, მაგრამ ქართლის

თავადაზნაურთა წრეში მას უფრო ფავლენიშვილების სიძულე მოიხსენიებდნენ...

1897 წლის ქრისტეშობის თვეში, თბილისში, ბების - ხიმშიაშვილის ოჯახში დაიბადა თევდორე ბაქრაძის ქალიშვილი ელენე. ხოლო ორი თვის შემდეგ ეს თოთო ბავშვი წაიყვანეს დედულეოში, სოფელ ერედვში. იქ იზრდებოდა თავის და-ძმათა და ნათესაეთა ბავშვების გარემოცვაში.

ელენეს სასწავლებელში შესაყვანად ამზადებდნენ, როცა რევოლუცია აბობოქრდა და ქართლის სოფელ ერედვამდე მოაღწია. ხალხი ამ მოძრაობას „ბუნტს“ ეძახდა.

ფავლენიშვილების ოჯახში გადაწყდა, რომ ელენე ამ არეულობისათვის გაერიდებინათ და იმერეთში, თავის მამიდის ოჯახისათვის შეეფარებინათ. აქედან კი იგი მღვიმის მონასტერში მონაზვნად მყოფ, დაბადებიდანვე მუნჯ მამიდასთან გადაიყვანეს. შემდეგში ელენე იგონებდა: „გულისხმვრით ვუყურებდი, როგორ მოძრაობდა გაუთავებელი შავსამოსიანი ხალხი, რომელთა შავ სახეზე ელავდნენ თვალები და თეთრად გამოშქვირვალე კბილები...“

ელენემ მღვიმის მონასტერში 1904-05 წლები გაატარა. აქ დაუახლოვდა თავის მასწავლებელს, - ბაგრატიონის ქალს, რომელიც მისი დახასიათებით ყოფილა: „ძალიან ლამაზი, ტანწერილი და მოხდენილი“... მას ფიზიკური ნაკლი ჰქონია, რაც გამხდარა იმის მიზეზი, რომ მონასტრისათვის შეეფარებინა თავი.

მონასტერში ელენესა და მის ბედში მყოფთათვის ყოველი დღე იწყებოდა და მთავრდებოდა უნახესი მონაზვნის მარამ ქოქრაშვილის იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ გაკვეთილებითა და ლაერენტი მღვდლის წირვა-ლოცვით.

ერთ დღეს ელენე დარკვეთში წაიყვანეს, აქედან კი გაემგზავრნენ სოფელ სარეკში, შემდეგ სოფელ ნაჩერქეზევში, სადაც მამიდის ოჯახში დაბინავდა. 1906-1907 წლის რამდენიმე თვე ელენემ აქ გაატარა.

1907 წლიდან ბაქრაძის ოჯახი საცხოვრებლად განჯაში გადავიდა და ათი წლის ელენე აქ მოქმედ წმინდა ნინოს სახელობის ქალთა სასწავლებელში შეიყვანეს.

განჯაში, ენათა იმ არეულ გარემოში, ელენემ ზეპირად დაისწავლა რაფიელ ერისთავის ლექსი „სამშობლო ხევსურისა“ და მთელი ოჯახი ამით იმზნეებდა თავს. სკოლაში ყველა საგანს რუსულად ასწავლიდნენ. მასწავლებლებიც ძირითადად რუსები ჰყავდათ... საბედნიეროდ, ამ სკოლაში იყვნენ ქართველი მასწავლებლებიც - გეოგრაფიას ასწავლიდა ლუკა ხარაძე (აკადემიკოს ეგვნი ხარაძის ბიძა, რომლის ქალიშვილიც იყო შემდეგში ცნობილი ეთნოგრაფი - რუსუდან ხარაძე), არითმეტიკას ასწავლიდა ქიქოძის ქალი, ისტორიას კი - გ. კვიციანი (შემდეგში რუსულს ასწავლიდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში). ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი კი იყო ელენეს დედა, - ფავლენიშვილის ქალი. ელენესთან ერთად ამ გაკვეთილებს ისმენდნენ განჯაში მცხოვრები სხვა ქართული ოჯახების შვილებიც. ისინი

სარგებლობდნენ განჯაში ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ გახსნილი ქართული ბიბლიოთეკის წიგნებით. სწორედ მაშინ სცადა კალამი – ელენემ და დაწერა პირველი საბავშვო მოთხრობა – „ბროლიას თავგადასავალი“. გაიხსენა და დაწერა კიდევ სოფელ ერედვში ძიძისგან მოყოლილი ზღაპრის „ელიჯათხანის“ შინაარსიც.

ელენეს მეხსიერებას ბოლომდე ცხოველად შემორჩა სოფელ ერედვის გიორგობა და სოფელ არბოს გერისთაობა. აი, რას სწერდა იგი შემდეგში: „სამი კვირის განმავლობაში, შარაზე უწყვეტ ხაზად პირდაპირ მდინარედა ჩარდახიანი ურმები, რომელსაც უკან მოსდევდნენ თეთრი პიკალის უბრალოდ ამოკერილ ხალათებში გამოწყობილი ადამიანები, ურემზე გამობმული სალოცავისთვის შეთქმული ცხვრებითა თუ მოზვრებით“.

განჯაში მყოფ ელენეს ხშირად ახსენებოდა მამამისი – ბრძენი რაჭველი, იოსებ (ადალო) ბაქრაძე, რომელსაც ჰქონდა დიდი ოჯახი, – ჰყავდა ოთხი ვაჟი და სამი ქალიშვილი, მათი ნაგრამითურთ. თითოეულ მათგანს, როგორც ქნი ელენე წერს: „არასოდეს არ ჩაუდენია სინდისის შემლახავი მოქმედება. თვითონ გარეგნობით ნამდვილ ელიზურ ბრძენს ჰყავდა და მე არ მივიერს, როცა მის შთამომავლობაში ბევრს იზიდავდა და იზიდავს ფილოსოფიო“... ქალბატონ ელენეს მხედველობაში ჰყავდა თავისი ბიძაშვილი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი კოტე ბაქრაძე და მისი ძმა – გიორგი ბაქრაძე. განთქმული მოღვაწეები იყვნენ მათი მამა-ბიძანი: სპირიდონი, იაზონი და თედორე ბაქრაძეებიც. კარგად არის ცნობილი მათი დამსახურება პედაგოგიურ-ლიტერატურულ სარბიელზე.

ელენე იმასაც იხსენებდა, რომ ბავშვობაში ნახა წიგნების დამტარებელი, მამამისის მეგობარი იასონ კერესელიძე, რომელმაც ქართული წიგნები აჩუქა: „მას შევეცქეროდი, როგორც ციდან ჩამოსულ წმინდანს. ის იყო ლამაზი, ცისფერთვალეა და ჰქონდა უცნაურად განათებული ღიმილიანი სახე. ეს იყო პირველი ადამიანი, ვისგანაც გავიგე პირველად, რომ წიგნების გავრცელებით „სამშობლოს ემსახურებოდა“... მე მაშინ გადავწყვეტიე და ვუთხარი კიდევ დედაჩემს, – როცა გავიზრდები, წიგნების გამავრცელებელი გამოვიდოდი და ამით სამშობლოს მოვემსახურებოდი“...

ცნობილია, რომ ხალხში წიგნების გავრცელებით იასონ კერესელიძე ეროვნულ-განმათავისუფლებელ იდეებს ავრცელებდა და ამიტომაც იგი 1923 წლის 19 მაისს დახვრიტეს კონსტანტინე აფხაზთან, ალექსანდრე ანდრონიკაშვილთან, ვარდენ წულუკიძესთან, როსტომ მუსხელიშვილთან, გიორგი ხიმშიაშვილთან, ალექსანდრე მაჭავარიანთან, ელიზბარ გულისაშვილთან, დიმიტრი ჩრდილელთან, ფარნაოზ ყარალაშვილთან, სიმონ მუხრან-ბატონთან, ლევან კლიშიაშვილთან, მიხეილ ხანდუკელთან (სამხედრო მოხელე), სიმონ ჭიაბრიძეილსა და ივანე ქუთათელაძესთან ერთად. მათ ხსონას მოუძღვნა ქალბატონმა ელენემ ასეთი ლექსი:

„ელვარებს მთვარის შუქი კედელზე,
 გასწვდება სივრცეს ჩემი სურვილი
 დასცვივის ცრემლი ყვითელ ხელებზე,
 რომ დავიტირო გზა დაბურვილი.
 ჩვენ აქ ვართ მიძიმედ გაფურცულნი,
 ვდგევართ და ველით ისევ განსაცდელს,
 ჩვენ სურვილს ხელით ვალურჯებულთ
 უკვდავი ხელით ვვარსა ავაცდენთ.
 მიჰქრისხართ ცხენით ჩემ ნაპრალებში
 წინ მარადისობს მხედარი შუბით,
 შენ სიხარულით ცისფერ თვალებში
 მოდიხარ ჩემსკენ სისხლიან შუბლით.
 სიონში ისმის ზარების რეკვა,
 მე ვხედავ თეთრად შენს ნათელ სახეს,
 ჩვენს მართალს იმედს რა გადარეკავს,
 რა დაგვაეიწყებს, რაც ერთხელ ვნახეთ!
 მთვარესთან ერთად კრთის ელდა მთებზე
 ქრისტეს ვვარიდან ჩვენ ვხსნით შენს სხეულს,
 ღვთისმშობლის ხატთან მსხვერპლად დაეთე
 ელტი შენს გრძნობას უღვთოდ დამსხვრეულს!
 მოგვესმის ზარის შორი ხმაური,
 აქ პანაშვიდი მზადდება დიდი
 მძაფრდება ტანჯვა ხმით უცნაურით
 და ტაძარს ვუვლი ჩვეულ ნაბიჯით“.

ელენე განჯიდან სამშობლოში ყოველ ზაფხულს ჩამოდის და ქართლში, იმერეთსა და რაჭაში მცხოვრებ ნათესავებს სტუმრობდა.

1916 წელს ელენე მოსკოვში გაემგზავრა: აქ იგი ჩაირიცხა უნივერსიტეტში სამედიცინო ფაკულტეტზე. მაშინ მოსკოვსა და რუსეთის სხვა საუნივერსიტეტო ქალაქებში ქართველი ახალგაზრდობა საკმაოდ მრავლად სწავლობდა.

მოსკოვში ელენე დაუკავშირდა ლიტერატურულ წრეებს. ხშირად ესწრებოდა მათთან შეხვედრებს, წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების განხილვას... ამასობაში მან მიატოვა სამედიცინო ფაკულტეტი და ლექციებს ისმენდა ფილოლოგიასა და ფილოსოფიაში.

ელენეს მოსკოვში სტუდენტობის პერიოდის ერთ საღამოს ასე იხსენებს გალაკტიონი თავის დღიურში: „1917 წელს ამ ბაღში მივდიოდი, ერთხელ ღამით – ბულვარით. კარგა შეღამებული იყო. ვბრუნდებოდი ელენე დ-ს ბინიდან, არბატის იქით, რადგან სტუმრად ვიყავი დაპატივებული. რა კარგი იყო ტფილისიდან ჩამოტანილი კონიაკი. ახლაც მახსოვს მისი გემო. განსვენებები, მოგონებები, ლექსები და ასე კიდევ გადაშუაღამდა. დავემშვიდობეთ ახალგაზრდა

განათლებულ დიასახლისს და წამოვედით მე და ამირეჯიბი“ (ვახტანგ ჯავახიძე, უცნობი, აპოლოგია გალაკტიონ ტაბიძისა, თბ., 1999 წ. გვ. 232-233). საგულისხმოა, რომ გალაკტიონ ტაბიძეს ელენე დარიანთან შეხვედრა 30 წლის შემდეგაც გაახსენდა. ის საღამო, „ახალგაზრდა, განათლებული დიასახლისი“, მოგონებები, ლექსები, – პოეტისათვის დაუვიწყარი იყო.

დაუვიწყარი იყო აგრეთვე მოსკოვში ელენეს ტიციან ტაბიძესთან შეხვედრებიც. მან აქ პირადად გაიცნო ცისფერყანწველი ძმა, რომელიც ელენეს ხშირად გაახსენებდა ხოლმე პაოლო იაშვილთან გაგზავნილ 86 წერილს. მათ შორის 29 თეთრ ლექსად ყოფილა დაწერილი. მოსკოვის ქართველობამ მაშინ მოაწყო პოეზიის საღამო და იქ წაიკითხა გალაკტიონმა „ღურჯა ცხენები“ და „მთაწმინდის მთვარე“... ელენემ ხოტბა შეასხა გალაკტიონს... „ვერ წარმოიდგენთ, რა მოხდა, – სწერს ელენე შემდეგში ირაკლი აბაშიძეს, რა შედეგი მოჰყვა ამ ამბავს... მეორე დღეს ფოსტით წერილი მივიღე, მწერდა ტიტე ტაბიძე: არ მოელოდა ელენე დარიანისგან ასეთ რამესო...“

ტიციანი მთელი ზამთარი ჩემდამი იჩენდა განსაკუთრებულ ყურადღებას, იყო თავზიანი, თავლაჭერილი და არაჩვეულებრივად მორიდებული. იმ „წერილზე“ კი არ ამოვივლია ხმაო... მათ შორის ერთგვარი გაუგებრობა გამოიწვია მოსკოვში „სალონიში“ მოწყობილ ლიტერატურულ საღამოზე ელენე ბაქრაძის ნათქვამმა, რომ გალაკტიონი უპირველესი პოეტია და მას ვერავინ შეედრებაო...

ტიციან ტაბიძე კარგად იცნობდა ელენე დარიანის ქუთაისურ პრესაში გამოქვეყნებულ ლექსებს. მას წაკითხული ჰქონდა პაოლო იაშვილის უბით ნატარები მისი წერილებიც. მოსკოვიდან გამოგზავნილ ერთ-ერთ წერილში ტიციანი მგობარ პოეტს, – ვალერიან გაფრინდაშვილს სწერდა: „Интересуют меня Ел. Дариани "Я и кошка" и Паоло "Павлины в городе": имаვე წერილში ჩაწერილია ასეთი აზრიც: „Хочу книгу подготовить к этому лету. Туда войдут и Галактион, и Али, и Елена Дариани“. (Нина Табидзе, Радуга на рассвете, воспоминания, Тб., 1992, ст. 11-12). სხვათა შორის, ტიციან ტაბიძის ეს წერილი 1917 წლის 2 იანვარს არის დაწერილი.

1917 წლის გაზაფხულზე ელენემ მიატოვა უნივერსიტეტი, დატოვა მოსკოვი და განჯაში მცხოვრებ მშობლებთან დაბრუნდა. ამავე წლის 10 მაისს ტიციანმა ელლის ასეთი წერილი მისწერა: „ქ. მოსკოვი, ვიგზავნით ამ წერილს, თუმც არა ვარ დარწმუნებული, რომ მიიღებთ. მ. მაჩაბლის ქალმა დამარწმუნა, რომ ასე შეიძლება გამოგზავნა. აქ რამდენიმე კვირაა, ფოსტა არ მოდის. ჩემი ამდენი ხნის აქ დარჩენა მარტო იმით თუ გამართლდება, რომ შვიდი ეგზამენი ჩავაბარე კიდევ, თუმცა საშინლად დავიღალე.“

მოსკოვი გამოიცვალა სრულიად. ქუჩა ლაპარაკობს ძალიან ხმამაღლა და როგორც ყოველთვის, მისი ხმა ძალიან შურაცხმყოფელია ესთეტიზმისათვის. მეოთხეეკერ მივიღე ტელეგრამა ტფილისიდან, რაც მაიძულებს წამოსვლას. ალბათ, ერთი თვე აქ მომიხდება დარჩენა, რასაკვირველია, უქუთაისოდ ვერ გავძლებ.

ჩამოვიდა გალაკტიონი. როგორც ყოველთვის, ცუდ ამბებს ამბობს, მაგრამ მე მაინც საქართველოს სიციხე, მზე და მგობრები შეწვეიან, უკვე ჩავეწერე ექსკურსიაში, 21-ს გამოვა მოსკოვიდან, ალბათ გნახავ, იყავი მზიანი* და მაპატიე პაწია წერილისათვის. ტიტე ტაბიძე“.

1918 წელს ბაქრაძეების ოჯახი საცხოვრებლად განჯიდან თბილისში გადმოვიდა. სწორედ ამ წელს გაიხსნა თბილისში დიდი ხნის ნანატრი ქართული უნივერსიტეტი. თუმცა ელენე, ოჯახური პირობების გამო, ვერ მოხვდა სტუდენტთა პირველ შემადგენლობაში, მაგრამ მან მოგვიანებით, 1928 წელს დაამთავრა ფილოსოფია-ფსიქოლოგიის ფაკულტეტი.

1931 წელს ელენემ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებულ ფსიქო-ტექნიკურ ლაბორატორიაში უმცროს მეცნიერ მუშაკად დაიწყო მუშაობა (ლაბორატორიის ხელმძღვანელი იყო ცნობილი ფსიქოლოგი რევაზ ნათაძე).

ქალბატონმა ელენემ დაამთავრა საინტერესო გამოკვლევა ფსიქოლოგიაში და ნაშრომს დაურთო თავისივე შექმნილი აპარატურა, რისთვისაც იგი უფროს მეცნიერ მუშაკად დააწინაურეს.

სამწუხაროდ, აღნიშნული ფსიქო-ტექნიკური ლაბორატორია მალევე გაუქმდა და ქ-ნმა ელენემ ნაშრომზე მუშაობა შეწყვიტა. სამაგიეროდ, იგი ლიტერატურულ საქმიანობას დაუბრუნდა. თარგმნა რუსული ლიტერატურის პროზაული ნიმუშები, ხოლო რუსულად გადათარგმნილი ქართული პოეზიის ნიმუშები გამოაქვეყნა ჟურნალ „ნოვი მირში“ (1928 წ.). 1934 წელს კი მისი სამი მოთხრობა დაიბეჭდა ჟურნალ „მზათობში“ (№7-8).

ელენე ბაქრაძემ სამი ათეული წელი იღვაწა რუსული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიასა და ა. პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში. ამ დროს დაწერა მან რამდენიმე გამოკვლევა რუსული ენისა და ლიტერატურის, ქართული და რუსული ლიტერატურის ურთიერთობის ისტორიის და რუსული ენის მეთოდის საკითხებზე. გატაცებით იკვლევდა აგრეთვე ლევ ტოლსტოის, თ. დოსტოევსკისა და მ. შოლოხოვის ცხოვრებასა და შემოქმედებას. ღღესაც შეუნელებელი ინტერესით იკითხება მისი ნარკვევი „Литературно-критические статьи Нико Николалдзе о "Креншерове сонате" Л. Н. Толстого“ (დაწერილია 1954 წელს).

ელენე ბაქრაძეს ბედმა არგუნა, რომ ელენე დარიანის ფსევდონიმის გარდა, ორი სხვადასხვა გვარით (ბერიშვილი და ქართველიშვილი) ეღვაწა ლიტერატურულ-პედაგოგიურ სარბიელზე. მას ბევრ სახელოვან შემოქმედთან ჰქონდა მეგობრული ურთიერთობა, რომლის ამსახველი მასალები შემორჩა სახელმწიფო და საოჯახო არქივებს.

* მზიანი, ხომ არ არის ერთგვარი მინიშნება მის ფსევდონიმზე, მზიანი და დარიანი ხომ სინონიმებია (რედ. შენიშვნა).

აღნიშნული საარქივო მასალებისა და თანამედროვეთა მოგონებების შესწავლის საფუძველზე დაიწერა ქვემოთ წარმოდგენილი ნარკვევები.

ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი

1912 წელი... იმ ზაფხულს, საჩხერის მახლობლად, ლესევში, მთავე წყლებზე, ისვენებდა მთელს იმერეთში სახელგანთქმული ფარმაცევტის ჯობრადილ იაშვილის ოჯახი. იაშვილების ვაჟიშვილებიდან ყველაზე მეტად გამოირჩეოდა პავლე, რომელიც იმხანად უკვე 18 წლისა იყო, მაგრამ მაინც ბავშვური სიანცით ტყის ბუშბერაზ ხეებსა თუ ბუჩქებს ამოფარებოდა და პატარა დამსვენებლებს აშინებდა. ყველაზე მეტად შიშისაგან იზაფრებოდა სოფელ კალელი აბაშიძეების ნათესავი, ლესევის სტუმარი, 14 წლის კისკისა გოგონა ელენე ბაქრაძე.

ელენე ბაქრაძის მოგონებებში შემონახულია ცნობა პაოლო იაშვილის მაშინდელ ერთ გმირობაზე. ლესევის ერთ კუნაპეტ ღამეს ტყის სიღრმიდან განწირული ადამიანის ხმა შემოესმათ და როგორც ქალბატონი ელენე წერს: „გულშეშარავი იყო ადამიანის, ეს ველური შიშით ამოხეთქილი, პირუტყვეული ძახილი ბუნების ასეთ ატეხილ ქაოსში. ვინ გაბედავდა ადგილიდან დაძვრას, ან სად უნდა ებებნათ იგი?!“ – სეამს კითხვას მემუარისტი და იქვე გვაძლევს იმ ღამის გმირის პორტრეტს: „იქვე იდგა პაოლოც. დროგამოშვებით გაეარდებოდა წინ და წამსვე უკან იხვედა. ბოლოს მამას შეხვდა და ჩირადნებოდა ანთებული თვალებით თითქოს შეევედრა: – არ შეიძლება კაცის ასე მიტოვება, მამა! – და როცა ჯობომ არაფერი უპასუხა, სწრაფად წამოავლო ხელი ნაბადს, მოიღო მხრებზე, თავზე ყაბალახი მოიხვია, ხელში ფარანი აიღო და, მოეხდავად დიდი შეძახილისა, გაიღო კარი და სწრაფად გავიდა. სიბნელემ და ხმაურმა შთანთქა იგი... მახსოვს, როცა ყაბალახს იხვევდა გაფითრებულმა გაშიღიმა და როგორ მინდოდა მეც თან გავყოლოდი“...

პაოლომ იმ ღამეს სიკვდილისგან იხსნა გზაარეული, მხეცის აბრიალებული თვალებით გონდაკარგული ადამიანი. და აი, დაიბადა კიდევ 14 წლის გოგონას ელენეს საოცნებო გმირიც. როგორც თვით უკეთესად წერს: „ჩემთვის, ამ ჩვეულებრივ ეპიზოდს მიეცა უზარმაზარი შინაარსი და, ალბათ აქ დაეცა პირველად ის მარცვალი, რომელიც იმ ზაფხულში ცისფერ ყვავილად გადაიშალა“ (მოგონებების ხელნაწერი, გვ. 4).

ბავშვობაში ელენეს ქართული ზღაპრის გმირის ელიჯათხანის სახელით მიმართავენ და ახლა მოულოდნელად ეს სახელი შეიცვალა ელლით. ასე მიმართა პირველად მას პაულე იაშვილმა, რომელიც შემდეგ თვითონაც, ქართველი საზოგადოებისათვის პაოლოს სახელით გახდა ცნობილი.

14 წლის ელლიმ ყმაწვილების თვალი აიღვენა. ღღესეში იმერეთის სხვადასხვა მხრიდან ამოდიოდნენ: წერეთლები, აბაშიძეები, მაჭავარიანები თუ ლორთქიფანიძეები, მაგრამ მას ყველანი შემოუფრთხო პაოლო იაშვილმა.

ღღესვიდან ქალაში, საჩხერიდან ნაჩექეხევეში, — ელენეს მამიდებთან, არგვეთიდან სავანეში, ქუთაისიდან რაჭაში, — მამისეულ კერაზე, ქართლის სოფელ ერედვეში, — დედულეთში და ბოლოს თბილისში გაატარა ელენემ ის ზაფხულ-შემოდგომა. ქრისტეშობის თვის ბოლოს კი თბილისიდან განჯაში, თავის მშობლებთან ჩავიდა შობა-ახალწლის ერთად შეხვედრა-ზეიმისათვის.

1913-1914 წლები ქარიშხლიანი გამოდგა ელენესათვის. ათასი რამ მოხდა მის პირად თუ მსოფლიოს ხალხთა ცხოვრებაში. განჯაში მცხოვრები ქართველების მეშვეობით მოძებნა ელლიმ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნაკლდამარი, აუნთო სამი კელაპტარი და მამინ დაიბადა მისი პირველი ღვესები, ჩანახატები... ფიქრებით დამძიმებული დაბრუნება განჯის მიწაზე და ცხოვრობს საქართველოზე ოცნებით...

1914 წელი... დაიწყო პირველი მსოფლიო ომი. ელენეს ფიქრები გაუორკვედა. ვაითუ ომში გაიწვიონ პაოლოც... ზეზეურად ჩამოხშა ელლი. მშობლები ელენეს მელანქოლიას გაცრუებულ სიყვარულში ეძებდნენ... მალე სასიძოც გამოჩნდა... უსიყვარულოდ გაათხოვეს ელენე გოგი ბერიშვილზე. თავისდაუნებურად ჩადგა პაოლოსა და ელენეს შორის გოგი ბერიშვილი...

1915 წლის ზაფხულში ელენე კვლავ ეწვია იმერეთს და აქ, საჩხერეში შეხვდა თავის დენდს, პაოლოს, რომელსაც თითქოს ცაზე მზე მოეწვევია და თავის მკერდში ჩადგა, ისე ასხივებდა ყველას და მათ ასაშხვევლად იწვევდა...

ელლი და პაოლო კვლავ შეხვდნენ ერთმანეთს, მაგრამ ეს უკვე აღარ ჰკავდა სიგაჟმაჟის იმ პირველ შეხვედრებს. ქმრიანი ქალის მორიდებით მიესალმა ელლი თავის საოცნებო უფლისწულს... პაოლომაც მხოლოდ ხელზე ამბორით გამოხატა ელლისთან ის შეხვედრა. ეს ყველაფერი ასე ჩანდა გარეგნულად, მაგრამ ბედი რასაც უშხადებდა ორივეს, იცოდა მხოლოდ სიყვარულმა და მათმა გულებმა.

დაიბადა პირველი წერილიც. იგი პაოლომ 1915 წელს არგვეთიდან გაუგზავნა ელლის. წერილში ვკითხულობთ:

„დაუვიწყარო მეგობარო!

ამინდი ხელს უშლის ჩვენს მგზავრობას, მაგრამ თუ თქვენი სურვილია დღესვე აუცილებლად გამოემგზავროთ, ჩვენ ჩამოვალთ წამოსაცვანად.

როგორც არ უნდა გადაწყვიტოთ, ჩვენთვის აუცილებელია თქვენი ხილვა დღესვე. ეს აუხსნელი აუცილებლობაა. ჩვენ 5 საათისათვის ჩამოვალთ. თქვენი მეგობარი.

პაულე“.

მარიამობისთვის ხვატმა და სიყვარულმა გააშმაგა პაოლოც და ელლიც. პირველ წერილს მოჰყვა მეორეც. საბედნიეროდ, ისინი გადაურჩა დროის

მსახურალ ხელს და დღეს დაცულია ელენე ბაქრაძის არქივში, რომლის ერთი ნაწილი ინახება პატარძელში, გიორგი ლეონიძის სახლ-მუზეუმში. ვინაიდან ყველა წერილი რუსულ ენაზეა დაწერილი, საჭიროდ ჩათვალეთ, რომ ისინი, პირვანდელი სახით, ცალკე თავში წარმოგვედგინა მკითხველისათვის (იხ. „პაოლო იაშვილის წერილები Elli-სადმი“). წინამდებარე თავში მოტანილი წერილები კი ჩვენი თხოვნით, რუსულიდან თარგმნა პოეტმა ლეილა ბაბაღიმბაგრატიონმა, რისთვისაც მას მადლობას მოვასსენებთ.

შეიძლება დღეს ვინმეს უხერხულად მოეჩვენოს ამ წერილების პუბლიკაცია, მაგრამ ვფიქრობთ, მათზე უკეთესად ვერავინ იტყვის იმ სიყვარულზე და ამით დაიმედებული ვაწვდით მკითხველს.

„ქუთაისი.

აკვისტოს ღამის დამდეგი.

ელლი! ჩემზე ჯვარდაწერილო, სასურველო ჩემო!

ჩემი გული უშენობის გამო სევდიანად მოსთქვამს, ვიწვი შენთან კვლავ შეხვედრის უსაზღვრო სურვილით. ირგვლივ მყოფ ათას ადამიანს შორის ჩემს თვალსაწიერში მხოლოდ შენი ხატებაა მარად მშვენიერი სიყვარულით გასათუთებული.

არა მაქვს უფრო მშვენიერი ფიქრები, ვიდრე ფიქრები შენზე და რაც უფრო შორს ხარ, მით მეტად ვგრძნობ, რომ სიცოცხლე უშენოდ არის გამოუთქმელ სევდათა სასაფლაო.

ჩემს ოთახში ყოველდღე ჩნდება ახალ-ახალი ყვავილები, მაგრამ მათში ვერ ვხედავ ქვშმარიტ მშვენიერებას, რადგან ისინი შენი ხელით არ არის მოკრეფილი.

ვიხსენებ შენ აღერსს და მგონია, რომ მის გარეშე ვცხოვრობ უსულლო ბუნების ატმოსფეროში. გულანთებულს მსურს შენ მოწიფერ ბაგვეტთან შეხება. ვიხსენებ ჩვენი ტკობის დილას. მითხარი, როგორ ვიცოცხლო უშენოდ მხოლოდ ამ მოგონებებით?

მე ვლოცავ მთვარიან ღამეს – ჩვენი სულიერი აღსარების მოწმეს. ასეთი ღამის განმეორება სიშმაგებდე მიმიყვანს. მე მსურს ასეთი სიგიჟე.

ახალ შეხვედრამდე ჩემი სული დაიტანჯება, გამომეცხადე, სასურველო... ბნელი ღამე ჩამურჩულებს განახლებული ბედნიერების წუთებზე. მე ყურს ვუგდებ ღამის ზღაპრებს. შენც მოუსმინე ღამეულ ხმებს და მათში მოისმენ ჩემს ძახილს...

ყველას სძინავს, ყველას სძინავს!.. ამაღამ წავიკითხავ პოლინკა საკსს... გულმხურვალედ გეხვევი, ჩემო ღვთიურო!..

შენი პავლე“.

სანამ ისევ პაოლოს ელლისთან ვაგზავნილ წერილს მოვიტანდეთ, უპრიანია მოგაწოდოთ ჩანაწერი ელენეს ჯერ გამოუქვეყნებული, ხელნაწერი მოგონებებიდან:

ერთ დღეს გადაწყვეიტო საჩხერეში წასვლა... პაოლომ მომიყვანა ვაღლიკო მაჭავარიანის საუცხოო ცხენი. ჩვენ სხვებიც აგვყვნენ და ცხრა ცაცისაგან შეძღვარი კავალკადა გავემგზავრეთ საჩხერისაკენ.

იმ ზაფხულს სამინელი წყალდიდობა იყო და ხიდი წაღებული დაგვხვდა. მოქუხდა აზვირთებული პატარა ყვირილა. საჭირო გახდა უკან გამობრუნება, მაგრამ თითქოს ვიღაცამ მიბიძგაო, მე შევეგდე ცხენი მდინარეში და დავეძახე უკან, დამცადეთ-შეთქი. როცა უკანიდან ყვირილი მომესმა, მე უკვე წელამდე წყალში ვიყავი მოქცეული... და როცა ელლი გონს მოვიდა, ერთ მხარეს პაოლო და მეორე მხარეს მისი ბიძაშვილი დათიკო იაშვილი აღმოჩნდნენ. როგორც ელენე წერს: „არ ვიცი ცხენები ცურვით გავიდნენ, თუ ძლიერი კუნთებით გაგელვეს მდინარეო“...

საგანეში, მწვანე მდელოზე გაიშალა სუფრა. ელენე აღწერს: „სუფრას და ჭურჭელსაც მთვარის შუქზე მივლო ისეთი საზღაპროდ ნაზი, ლურჯი ფერი, ისეთი სიწყნარე სუფევდა ბუნებაში, რომ მშვენიერებას ზიარებული თუ უზიარებელი, ყველა წუთით გაჩუმიდა. თითქოს უსმენდა სამყაროს სიდიადეს. ჩვენმა დიასახლისმა ელენე კოერცალიამ (მემუარისტის შენიშვნით, მისი მოგონებების წერის დროს, ამ ქალბატონს უმუშავია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში, გ. ჯ.) პატარა, თეთრი ყანწები მოიტანა. პაოლომ აავსო ყანწი და ასწია მალლა. ცისფრად გამოვეყო პერსია თეთრი ღვინით ავსებული ყანწი. რადგან მე სხვას არაფერს ვაკეთებდი, ვუძიერდი პაოლოს, თვალში მომხვდა იგი და წყნარად წარმოვთქვი: „ცისფერი ყანწი!.. პაოლოც დააკვირდა და უეცრად წამოიძახა: „ვერიკა, ელლი, ცისფერი ყანწი!“ მერე ზეზე წამოდგა, მთვარის შუქს შეუშვია ყანწი და იმეორებდა: „ცისფერი ყანწი, ცისფერი ყანწი“... (მოგონებების ხელნაწერი, გვ. 13).

ასე დაიბადა ქართული პოეზიის ღმერთკაცის აკაკი წერეთლის მშობლიურ საგანეში ქართველი სიმბოლისტების ჟურნალის „ცისფერი ყანწების“ სათაური... როგორც ელენე ბაქრაძე წერს: „პაოლო ვეღარ ისვენებდა, ისწრაფვოდა ქუთაისისაკენ, ყოველ წუთს მდელვარე, ადგანებული, ის თითქმის ელოდა აფეთქებას, რომ კოცონად ავარდნილიყო ქართულ პოეზიაში“ (მოგონებები, გვ. 13).

იმ დროისათვის უკვე დაწერილი იყო ელენე დარიანის ლექს-დღიურებიდან სამი ლექსი: „ძახილი“, „გათავდა ნადიმი“ და „ზამთარში“... ისინი საჭაშნიკოდ გადასცა პაოლო იაშვილს და მოხდა მოულოდნელი ფაქტი, ავტორის დაუკითხავად, პაოლომ გამოაქვეყნა ქუთაისში გამოძავად გაზეთ „მეგობარში“. რედაქციამ თუ ცისფერყანწედლა ლიდერმა პირველი ლექსის სათაური „ძახილი“ უცვლელად დატოვა, მეორე ლექსი-სათაურით „ჩემი თავიდი“. გაუგებარი მიზეზების გამო უსათაუროდ „გათავდა ნადიმი“... დაიბეჭდა, ხოლო მესამე ლექსი „ზამთარში“ ცოტა მოგვიანებით გამოქვეყნდა იმავე გაზეთის ფურცლებზე (№ 62).

ამრიგად, ელენე დარიანის ფსევდონიმით ხელმოწერილი ელენე ბაქრაძის

სამი ლექსი პრესაში დაიბეჭდა და მას მოჰყვა მკითხველი-საზოგადოების აურზაური. თვით ავტორმა კი ისე მტკივნეულად განიცადა მოძხადარი, რომ პაოლოს დაემდურა კიდევ.

ელლისა და პაოლოს შორის მოძხადარი უსიამოვნება მალევე გაქარწყლდა. პაოლომ ზედიზედ მისწერა ელენეს ასეთი წერილები:

„ელლი!

ჩემი ტრფობის მთელი ხნის განმავლობაში, ღღეს პირველად დავღვარე ცრემლი, ნამდვილი ცრემლი. იგი იყო ცრემლი, როგორც გავარვარებული ნაკვერჩხლის ნაპერწკალი, მან დაშწვა ლოყა.

შენი წერილის კითხვისას მომეჩვენა, რომ შენი გულის სიმები დაჭიმულია ვიოლონჩელზე და მაგიური ზელის შეხება მათ უბიძგებს მოსთქვამდნენ გადარეული ვოდებით? ჩამესმა რა მოთქმის ბგერები, მეც ავტირდი — ვიოლონჩელი ზომ ჩემთვის უკრავდა ასე მწუხარე მელოდიას.

რას მწერ, რას მწერ, ელლი, ჩემო გიჟო?

დავივიწყეთ ჩემი საბედისწერო წერილის ის ნაწილი, რომელშიც ვწერდი დათიკოს შესახებ. მე ბრწყინვალედ მესმის თქვენი ურთიერთდამოკიდებულება, ის სუფთაა, მშვენიერია, იგი მე უნდა მახარებდეს, როგორც ამოშავალი შხის სხივი და თუ იმ წერილში ისე არ ვწერ, როგორც ახლა ვამბობ ამას, ეს უნდა გავგებულ იქნას როგორც ავადმყოფური წარმოსახვის შემთხვევითი აფეთქება. შეგვარებული ზომ იტანჯება ავადმყოფური წარმოდგენებით...

მე მინდა გესაუბრო იმ გიშრისთვალეა გოგონაზე, რომელთანაც რამდენიმე წუთი ვავატარე შუალამის მატარებლის კუბეში.

ელლი, ელლი!

მგონა, ისე შერწყმული ვიყავი შენს სულიერ გრძნობებთან, რომ ჩემი გაგება ყოველთვის შეეძლო. შენს თავს ვფიცავ, სილამაზით გატაცება შემიძლია მხოლოდ ისე, როგორც ვარდით უცხო ბაღში, იმ ვარდით, რომელიც ჩემთვის არ გაფურჩქნია. და თუ მე ახლა მიყვარს ყველა ყვავილი, თვითოეულ მათგანში ვპოულობ იმ ყვავილის ნაწილს, რომელიც გაიშალა ჩემს გულში შენთვის, ჩემო პრინცესა!

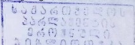
ჩემი გატაცება იმ გოგონათი აიხსნება, იმით, რომ მისი წყალობით დაგინახე შენ. შენ კი არ შემიძლია დაგინახო მხოლოდ ლამაზი არსებების მეშვეობით.

იმ ღამით ვგრძნობდი, რომ ჩემს თანამგზავრს ჩემი შეხება სურდა, მე კი, არა.

ეს ვარდი* ზომ ჩემთვის არ ჰყვალდა.

ელლი, მშვენიერება ჩვენ უნდა გვიყვარდეს, რამდენადაც ამ მშვენიერებაში

* 1915 წელს ელლი აქვეყნებს მინიატურას „სტიროდა ვარდი“. იქნებ, სწორედ ამ ცრემლიანმა წერილმა უბიძგა შემოქმედს? (რედ. შენიშვნა).

ავისახებით თვითონ ჩვენც... ო, მგონი ყველაფერი ვერ გითხარი, რაც მსურდა. მე ქუთაისში ვარ, მე კოშმარში ვარ, ულლი!

მითხარ, კმაყოფილი თუ ხარ ჩემი წერილით, თუ გამიგე მე, როგორც საჭიროა?

ჩემთვის შეგრძნებათა საშინელი წუთებია, არ ვიცი, როგორ მოვალწიო შენამდე ჩემი ცხოვრების მარად მანათობელო სხივო, ჩემო, ჩემო, ჩემო ულლი!”

***

„მე შენგან ვლებულობ ალერსიან, შესანიშნავ ბარათებს. მათში რამდენი მშვენიერებაა, რამდენი მომზიბვლელობაა, ეს მშვენიერი სულის აღსარებაა, ეს სიმღერებია მთვარიან ღამეში!!!

შენ შეხვედრა გინდა, ეს ჩქარა იქნება... მე ველი ამ შეხვედრას მზიანი გულით, მე ვოცნებობ ამ შეხვედრაზე.

შენ აპირებდი ქუთაისში ჩამოსვლას, ჩვენ გელით დაახლოვებით 22 რიცხვში, სულ დიდი, 24-ისთვის. 25-ში კი უკვე ჩვენ შეგვიძლია ჩამოსვლა, მაგრამ თვითონ ჩამოდი, ეს უკეთესი იქნება.

შენი წერილებიდან ჩემს მესსიერებას განსაკუთრებით შემორჩა სახე ოქროსფერი შუქით ოდნავ კიდე განათებული პატარა ღრუბლისა, რომლის შუაგულიც მუქად მოჩანდა და ამ პაწაწინა ღრუბელს ადრიდი შენს ცხოვრებას.

ელლი, შენი ცხოვრება უნდა გაციოსკროვნდეს სიყვარულის მარადიული შუქით და სანამ მე შემეძლება ყმაწვილური ცეცხლით, ამ ცეცხლის შუქი შეაღწევს შენს შეყვარებულ არსებაშიაც.

მიიღე ჩემგან ჩემი გულის სითბო, იგი ხომ შენით არის ანთებული.

წინა წერილში მე გწერდი რამოდენიმე სტრიქონს, რომლებსაც შეეძლოთ შენი აღელვება, მაგრამ შენ, ჩემი სიყვარულის შემცნობს, ყოველი ჩემი სიტყვის აზრი შეგიძლია გაიგო ისე, როგორც არის დაწერილი.

მე ხომ გწერ ყველაფერს უწმინდესი სიყვარულის სახელით...

კიდევ ერთ წერილს მოგწერ, შემდეგ, კი ვიოცნებებ შენთან მომავალ შეხვედრაზე.

გკოცნი, ელლი, გკოცნი ისე, როგორც არასდროს მიკოცნია./

მარად შენი პავლე“.

***

„ქუთაისი.

მშფოთვარე განცდების ზაფხულის დილა.

მთელი ღამე ვფიქრობ შენზე.

ღამის სიჩუმეში მშვენიერია ფიქრი შენგან შორს მყოფ სატრფოზე.

მე გკოცნიდი სიყვარულის ამულეტს – შენს ფირუზის ქვას ბედნიერებისას.

მადლობა შენ, ამ საუცხოო საჩუქრისათვის. მე იგი ჩავასმევინე ვარსკვლავისმაგვარ ჩარჩოში. ახლა გულზე მკიდია, როგორც სალოცავი

ხატი. მე არასოდეს ვიშორებ, რამეთუ ამ პატარა თილისმაში ცოცხლობს
შენდამი დიდი ხნის ტრფობა.

ღამით წაეკითხე „პოლინკა საკისი“.

მე გეთანხმები.

ალექსანდრე საკისი სიფეარულის ღირსია. ვკითხულობდი ნაწარმოებს და
მეგონა, რომ ვიცნობდი პოლინკას.

შენ ხომ არა ხარ ჩემი წარმოსახვითი ნაცნობი, მაგრამ თუ მპირდება
თავად გალიცკის როლში ყოფნა, მაშინ მე კმაყოფილი ვარ. მისი ბედი
საშწუხაროა და თავადაც არ არის მთლად ნათელი პიროვნება.

შეიძლება ჩემი გზა არის თავად გალიცკის გზა? ჩემო ელლი, შენ
როგორ ფიქრობ? გალიცკი ბედნიერი იყო: — მას უყვარდა პოლინკა.

მეც ხომ ვფლობ ასეთსავე ბედნიერებას!!! მაგრამ მან მალე დაკარგა
თავისი ბედნიერება. ო, როგორც მეშინია ასეთი საბედისწერო დასასრულისა.
ასეთი ბოლო ჩემთვის შეუძლებელია, მე მინდა ამაში დარწმუნებული ვიყო.

მშფოთვარე განცდების დილა!

სული თვით შფოთავს, არ კი ვიცი რატომ, მაგრამ სულის განგაში ხომ
შეგვარებულთა ხვედრია.

ხარკმელში შემოიჭრა მზის შუქი, მე არა ვარ სევდიანი.

მე ვცოცხლობ!

მე ახალგაზრდა ვარ!

მე მონა ვარ!

მე მიხარია!

მე ბედნიერი ვარ!

გიგზავნი კოცნას, მწველ კოცნას!

მე შენთან ვარ, მე შენში ვარ, იცოცხლე შენც, იხარე შენც!

ბედნიერება გვიწვდის ჩვენ მარადიული სიფეარულის რტოებს.

მე ჩქარა გნახავ, შენთან ჩქარა ჩამოვალ. გკოცნი, გეაღერებ, შენით
ვტკბები!!!

მომწერე ხოლმე და გამახარე, ჩემო შორეულო პრინცესა.

შენი პრინცი, შენი გადარეული პრინცი იწვის შენი ტრფობით.

პავლე“.

ეს ის დრო იყო, როცა ქუთაისი სუნთქავდა ცისფერი ლექსებით.
როგორც თვით ქალბატონი ელენე წერს: „... სულს ლაფავდა ძველი საუკუნე
თავისი სოციალური შინაარსის ატრიბუტებით და იბადებოდა ახალი. ჩვენ
პირზე გვეკერა ფრაზა „Ain du siecle“ მხოლოდ ეს ნიშნავდა მერე უუკოვსკისა
და ბრიუსოვის ლიტერატურულ ბუნდოვან თვისებებს, ბალმონტიასა და კუზმინისა,
ა. ბელისა, ა. ახმატოვას, გუმილოვის და სხვათა რჩეულთა უმშვენიერს

პოეზიას! ბლოკი ბრწყინავდა, როგორც ათი მზე ერთად. მისტიკურად ვკვრებდით ყოველ მოვლენას მთელს სამყაროსა და ყოველდღიურ ცხოვრებაში. მცხუნვარე დღეში მონაბერ სიონს მოჰქონდა შორეულ სანახის მოჩვენებანი. სფინქსის საიდუმლოებანი, პირამიდების გახნის გატაცება და ვინ იცის, კიდევ რამდენი ბურუსში გახვეული წარმოსახვანი. დასავლეთიდან მაგრად ჩაგვევიდა იბსენი, კნუტ ჰამსუნი, მეტერლინკი და შემდეგ ბოლლერი თავისი „ბოროტების ყვავილებით“, ვერლენი და სულს მთლად დაეუფლა ოსკარ უაილდის „ღორიან გრეი“ - ეს ყველაფერი იყო განცდა, მე ვიტყვოდი, ფსიქოლოგიური მდგომარეობა“... ეს ვრცელი ამონაწერი უპირველესად იმიტომ მოვიტანეთ, რომ მკითხველისათვის ნათელი იყოს, რა განათლებისა და როგორი აზრისა იყო ამ ეპოქაზე ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი - ელენე ბაქრაძე-აქვე საყურადღებოა, თუ როგორ დაიბადა ამ საინტერესო მანდილოსნის ფსევდონიმი „ელენე დარიანი“. მანამდე მოვიტანოთ ისევ პაოლოს წერილები, რომელთაგანაც ზოგიერთს თარიღები არ აწერია, მაგრამ შინაარსიდან ჩანს, ყველა მათგანი 1915 წლის ზაფხულ-შემოდგომის თვეებშია დაბადებული.

მიყვებთ პაოლო იაშვილის წერილების სუნთქვას:

„ელლი, ელლი!..

ჩენი უსიტყვოდ განშორების დღიდან მე გადავიქეცი რალაცნაირ-ბნულ არსებად, რომელიც გაურბის ყოველგვარ შეხვედრას, ყოველგვარ საუბარს, ყოველგვარ ხმაურიან საზოგადოებას.

მე დიდი ხანია, რაც ადამიანებს უწოდებ მოსაბეზრებლებს, მაგრამ სინამდვილეში ისეთი უინტერესონი არასოდეს მქვებებოდნენ, როგორც ახლა, ჩემი საოცარი სიყვარულის ფაშს. როგორ შეიძლება იურთიერთო ადამიანებთან, არავისთვის, იგი შთანთქმულია შენს მიერ გავლივებული წრფელი გრძნობით, ჩემო მწუხარე ნარკისო!

შენ მიცნობდი, ელლი, მარად მხიარულს, ცეცხლოვანს, მუდამ ექსტაზურს, მაგრამ, აი, ქუთაისში, ჩენი ერთად ყოფნის ბოლო წუთებში, დამშვიდობებისას, შენს გამოხედვაში ამოვიკითხე ამოუცნობი ნაღველი და ვიგრძენი, რომ ჩემს ირგვლივაც გამეფდა შენი ნაღველის მსგავსი შეუცნობი სედა.

დიდხანს ვფიქრობდი სედიან ელლიზე და დიდხანს ვირწმუნებდი თავს, რომ არ შეგიძლია იყო უბედური, რადგან შენ მოვიძღვენი ჩემი ტრფობა და ოცნებები, მაგრამ დღევანდელი შენი ბარათი უხმო მოთქმაა და ნათელი დასტური უდიდესი სულიერი სიმძიმისა.

მინდა გკითხო: რატომ? რა არის მიზეზი ასეთი საშინელი გულგატეხილობისა? ო, მე მინდა გკითხო ბევრი რამ, მაგრამ ამ სურვილს ჩემში ვიკლავ, მემინდა რომ კითხვები, რომლებშიც მე მთლიანად ვარ ჩაფლული, გამოიწვევს შენს გაღიზიანებას.

ელლი, მე ვეცადე შეგეყვანე ზემისა და სიხარულის ყვავილოვან სამეფოში, გვეყრებოდი, როგორც მზის სხივი ეალერსება ახლადგამოღვიძებულ იებს და შრომანებს. ჩემს ყმაწვილურ ოცნებებში შენ ცხოვრობდი როგორც გვირგვინოსანი

დედოფალი. რა სასიამოვნო იყო ფიქრი იმაზე, რომ „დაუმთავრებელი დაღლილობა“ ბოლოს და ბოლოს ნაწილობრივ მაინც დაავიწყებოდა ჩემი ფაქიზი აღერსისა და ამბორის გახსენებისთანავე!.. მაგრამ შენ მწერ ბარათს რომელშიც თავს თვლი „ღრმად უბედურად“ და ამ სიტყვების ნამდვილი აზრის შეცნობისას მე სრულიად ვიბნევი.

შენ გახსოვს, ელლი, ის დალოცვილი საღამო, საღამო ჩემი პირველი ჩამოსვლისა შენთან, საჩხერეში? ჩვენი თვალები პირველად შეხვდნენ მას შემდეგ, რაც პირველი ამბორით შევიცანიოთ ერთმანეთი.

მე შეგახსენებ: წყნარ საღამოს მე ჩამოვედი შენთან ახალი ტრფობის ემხით სრულიად მთვრალი. ჩვენ მარტონი დავრჩით აივანზე, ერთმანეთს თვალებში ვუცქერდით და ვგრძობდით, სახე გვიფიქრებოდა, ხმა გვიკანკალებდა, გულები გვეთოშებოდა და სიტყვებს სრულიად ვერ ვაბამდით თავს. შენი შესხებისას ერთოღამ დამირბინა მთელს სხეულში და შენშიც იგივე მოხდა.

და ჩვენი კოცნა იმ ღამეს! ელლი, გაიხსენე ის ამბორი, როგორ გვიფყარდა ერთმანეთი მაშინ, როგორ ხარობდა ყველა ჩვენი და ჩვენ ყველაფრით. ჩანს ასეთი სიყვარული შენს ბოლო ბარათში, ელლი! ო, ეს ჟღერს როგორც საყვედური, პირველი საყვედური.

როგორი მწუხარება სუფევს ჩემს ირგვლივ! ვტირი მე და ჩემთან ერთად გოდებს მთელი მშვენიერი სამყარო, რომელშიც სულ ცოტა ხნის წინათ შევხვდით ჩვენ, მე და შენ, სიყვარულით ანთებული გულებით. და თუ ამ სამყაროს ზეცა კიდევ დიდხანს იქნება დაფარული მტირალა ღრუბლებით, მე არ ვიცი, როგორ ვიცხოვრო, როგორ ვიცხოვრო, როგორ ვისუნთქო, როგორღა ვიხარო! დაე, ჩვენმა პირველმა შეხვედრამ მოგვეგვაროს ის იმედი, რომელშიც ჩვენი პირველი შეხვედრების დროს ვტკბებოდით.

დათიკო გაემგზავრა ორშაბათს, დავშორდით თვალცრემლიანნი, მე ხომ მას მხოლოდ ამ ზაფხულს დაეუბეგობრდი, მანამდე თითქმის არ ვიცნობდი. მე მარტო ვარ! მეგობარი, რომელთანაც ასე სასიამოვნოდ გაეატარე ჩემი ცხოვრების ყველაზე ნათელი გაზაფხული, გაემგზავრა ჩემგან შორს და დიდი ხნით. შენც არა ხარ ჩემთან! მხოლოდ ახლა შევიგრძენი ჩემი სრული მარტობა. მე მისგან ველოდი წერილს, მაგრამ არ ჩანს. იქნებ ხვალ მან უნდა მე დამამშვიდოს. ზოგჯერ მეჩვენებოდა, რომ დათიკოს აღარ ვუყვარვარ, მაგრამ განშორების უამს ჩვენს თვალებში გაჩნდა ცხელი ცრემლები, რომელშიც აისახა ჩვენი მარადიული ერთობა. მატარებელი, რომლითაც ის უნდა გამგზავრებულიყო, შეგვეხვდა სადგურ აჯამეთთან, ნაცნობი მგზავრის ხელით მე მას გაუგზავნე რამდენიმე სტრიქონი, რომლებითაც ვემშვიდობებოდი, როგორც სულიერ ძმას. არ ვიცი, მიიღო თუ არა მან ჩემი ბარათი. შენი წერილები მიიღო, მთხოვა, მოგწერო, რომ არ წუხდე. დაკარგული ბარათის ნაცვლად პირობას იძლევა მოიწეროს ახალი.

ბარათი გამგზავნილი იყო ჩემი პირველი წერილის გაგზავნის მეორე დღესვე იმ ორთაგან, რომლებიც შენ გელოდნენ საჩხერეში.

იაზონი დღეს ვერ ვნახე საბჭოში. გადავწყვიტე, სახლში არ მივიდე, ვიძელოვნებ, ხვალ განახავ.

შენი ქმრის წერილის თაობაზე მინდა მოგელაპარაკო პირადად.

მინდოდა ჩამოვსულიყავი საჩხერეში, მაგრამ გამოვიტყდები, უკვე აღარ შემიძლია შეხვედრა შენთან იქ, სადაც ჩვენს განმარტოებას ხელს შეუშლიან. გადავწყვიტე, შეგზედე სოფელ შორაპანში. შენ უნდა ზუსტად მომწერო საჩხერეიდან გამომგზავრების დღესა და დროზე, ისე რომ შენი წერილი მივიღო წინა დღეს, ან უმჯობესია საჩხერეიდან გამომგზავრებიდან ორი დღით ადრე. შორაპანიდან ჩვენ ერთად წავალთ მიხაილოვამდე და შეიძლება უფრო შორსაც; ელლი, დამამხსოვრე, რომ მე შენ უნდა შეგზედე, რაც არ უნდა მოხდეს. თუ ამ წერილს გვიან მიიღებ, დეპეშით შემატყობინე შენი გამომგზავრების დღე და საათი, თუ წამოსვლა გადაწყვიტე, ყველაზე შესაფერის დღედ კვირა დღე მესახება.

გამომიგზავნე წერილიც და დეპეშაც (საჭიროების შემთხვევაში) მოკითხვამდე.

შენთან შეხვედრის უზომოდ მსურველი. შენი მარად მოსიყვარულე პავლე.

ოთხშაბათი, 2 სექტემბერი, 1915, საღამოს მწუხრი“.

***

„ქუთაისი, 10 ნოემბერი, 1915 წ.“

ჩემო ელლი!

რა იშვიათად მესმის შენი ხმა! რატომ? მთელ რიგ წერილებზე არ მიბასუხე. უფრო ადრე გწერდი გორში, კახეთში, შემდეგ ელიზავეტპოლში (ერთი დღა ბარათი) და პასუხი არ ჩანს. მე დარწმუნებული ვარ, შენ ისინი არ მიგიღია, გული მტკივა თუ ასეა. მე ამ წერილებში ბევრ საინტერესოს გწერდი. შეიძლება აუცილებელია მისამართის შეცვლა. მიიღე ზომები.

ჩემი ცხოვრება ქუთაისში არ არის ინტერესსმოკლებული. მე შევძელი ჩემს ირგვლივ შემომეკრება ხელოვნების ახალგაზრდა მსახურნი. მალე გამოვცემთ ალმანახს „ცისფერი ყანწები“ და ლიტერატურულ მანიფესტს. ფუტურში არ იქნება, თუმცა თითქმის ყველა გაზეთებმა აღნიშნეს, რომ ჩვენი ალმანახი იქნება ქართველი ფუტურისტების ორგანო. დაე, რაც უნდა წერონ მომბებრებელმა ფილისტრებმა. ქუთაისში ელენე დარიანის ლექსებმა გამოიწვია აღშფოთების მთელი ქარიშხალი. ბოლო კვირა არის ელენე დარიანის კვირა. ლექსებს საზოგადოების ყველაზე საინტერესო ნაწილი მხარს უჭერს. უფრო ჩამორჩენილები, ძუნწები, ხანშიშესულები ერთნაირად წინააღმდეგნი არიან. ახალგაზრდობა მისკენაა! ეს ყველაზე დასაფასებელია. ჩემს ლექსებს, განსაკუთრებით „რევოლუციურს“ „მეგობარში“ არ ვებეჭდავ. ვინახავ ჩემს ბათოსს ალმანახისათვის? როგორ მოგეწონა ვ. გაფრინდაშვილისადმი მიძღვნილი ჩემი ტრიოლეტები? ბოლო ლექსში შეიძლება ბევრი რამ გაუგებარია... ბოლო

დროს რამდენიმეჯერ მომიხდა საზოგადოების წინაშე გამოსვლა. თუ გაინტერესებს, შემიძლია გამოგიგზავნო გაზეთების გამოხმაურება (მე მათ სულ არაფრად ვაგდებ).

ელლი, ჩემგან შორს მყოფო, მომწერე ბევრი, ბევრი შენს შესახებ... მომწერე შენზე, ელლი!...

მე შევიცვალე მისამართი (შენი წერილები აქამდე გადის ცენზურას). ქუთაისი, ბაღაზვანის ქ. ვალერიან გაფრინდაშვილი, პაილოს. ველი შენგან ცნობებს, შენს ალერსს, ჩემო საყვარელო.

პაილო.

მინაწერი: აპირებ თუ არა მოსკოვში წასვლას? წერილებს ღებულობ დათიკოსაგან? იგი მე იშვიათად, თითქმის არ მწერს.

ზეგ ადგილობრივი ლიტერატორები და სცენის მოყვარულნი დგამენ სუმბათოვის „ლალატს“. მე ერეკლეს ვთამაშობ. ჩემი რუქაია თავადი საშა ჩიქოვანი. მე ეს მაინცდამაინც არ მახარებს. ვფიქრობ, ვითამაშებ საძაგლად... მომწერე, ელლი!

პაილო“.

პაილო იაშვილის ზემოთ მოტანილი შვიდი წერილი ახალი შტრიხებით ავსებს მათი ავტორის სულიერ პორტრეტს და აგრეთვე, ნათელს ხდის წერილების ადრესატის, ელენე ბაქრაძის – პოეტისა და შთამაგონებლის ვინაობას.

1915 წლის ზაფხულის დღეებში იმერეთში: საჩხერეში, სავანეში, არგვეთში, ლესევეში, ჭალაში, ნაჩრქეხევესა თუ ქართველი სიმბოლისტების დედაქალაქ ქუთაისში დაიწყო ოჯახებსა თუ საზოგადოებრივ თავშეყრის ადგილებში ლიტერატურული შეკრება-საღამოები... ყველაზე მეტად აქტიურობდა ცისფერყანწილების მაესტრო პაილო იაშვილი, ხოლო მათი ცისფერი დედოფალი ელენე დარჩანი მუდამ ცდილობდა, ყველასათვის უცნობი დარჩენილიყო, სხვისთვის გადაებრალებინა დარიანული ლექსების ავტორობა. და აი, სამსჯავროს წინაშე, საბრალდებო სკამზე იჯდა ტრადიციების მსხვერპლი – ქართველი მანდილოსანი, რომელმაც სამზღოზე გამოფინა მხოლოდ და მხოლოდ ქალური გრძნობები, მაღალ პოეტურ სახეებსა და ფერებში...

დაიწყო უძილო ღამეები, მთვარეული ზმანებები... დაიბადა ლექსები, სონეტები, მინიატურული პროზის საუკეთესო ნიმუშები, ლექს-ტრიოლეტები – ლიტერატურაში დიდი სიცოცხლის ეპოპეა...

მაშინდელი საუბრების თემები იყო რუსული და ევროპული სიმბოლიზმი, სიმბოლური აზროვნების კვალზე ქართულ ლიტერატურაში, და რაც მთავარია, დაიბადა მათი ჟურნალის სახელწოდება „ცისფერი ყანწები“...

აი, რას წერს ელენე ბაქრაძე მაშინდელი შეხვედრების შესახებ თავის მოგონებებში: „ჩვენ ვლაპარაკობდით „დახვეწილი პოეზიის“ მეთაურებზე: ბრძენ ბოდლერზე, ფაქინ ვერლენზე და სხვებზე. განსაკუთრებით განიცდიდა პაილო რემბოს, გვიამბობდა „ზომალდის“ ავტობიოგრაფიულ შინაარსს და პოეტის

ტრადიკულ ბედზე“ (მოგონებების ხელნაწერი, გვ. 10).

ცისფერყანწილების „პირველი დის“ ელენე ბაქრაძის მოგონებებს დიდი მნიშვნელობა აქვს და ამიტომ იქიდან კიდევ მოვიტან რამდენიმე ეპიზოდს.

„ჩვენ მხოლოდ ვიცოდით, რომ არსებობდა სიმბოლიზმი – წერს ქალბატონი ელენე, – ამ ცნებაში ერთიანდებოდა ყველა სახელი. ჩვენთვის სიმბოლიზმი ნიშნავდა ახალს, რომელსაც არაფერი საერთო არ ჰქონდა ძველთან. ძველი კი ნიშნავდა მეშინაობას, დაობებულ დოგმატურობას, რომელსაც უნდა შევბრძოლებოდით ჩვენ, ახალი თაობა.“

მე ახლაც მიკვირს – განაგრძობს ქალბატონი ელენე, – როგორ უძლებდა ტვინი იმდენის ზეპირად ცოდნას, როგორ ხდებოდა, რომ „ღორიან გრეიდან“ ვიცოდით მთელი აბზაცები, რატომ ხდებოდა, რომ ამოვვარდით ქართული ლიტერატურის მსვლელობიდან და როგორ მოვექცით მთლიანად რუსი და დასავლეთ ევროპის სიმბოლისტიკების გაველენის რკალში, მაგრამ ამას თავისი ახსნა აქვს. მე ახლა ერთი წუთითაც არ ვეჭვობ, რომ ჩვენი განწყობილება გამოწვეული იყო იმ აღმავალი შინაგანი ძალით, რომელიც წყალქვეშა ქარიშხალს ეშვავსება რევოლუციის წინა წლებში და მიმდინარეობდა ფარულად განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. ჰაერი იყო გაფლენითილი მომავალი კატაკლიზმების მოლოდინით. ეს ნიშნავს, თითქოს ე. წ. ქართველი სიმბოლისტიკები რევოლუციურ მოძრაობას ეწეოდნენ, მაგრამ ეჭვს გარეშეა მათი მოქმედება ლიტერატურაში ენათესავებოდა რევოლუციურ საქმიანობას იმდენად, რამდენადაც ძველ სამკვიდროს სამკვიდრო-სასიცოცხლოდ ებრძოდა“.

ელენე ბაქრაძის მოგონებებშივეა ცნობა, თუ როგორ შეიქმნა ელენე დარიანის ფსევდონიმი. მუშუარისტის დახასიათებით პაოლოს „ქონდა გასაოცარი ცოცხალი აზროვნება და ნამდვილის წვდომის დიდი ალღო. ვარდა ამისა, ის იყო დაჯილდოებული ბუნებით, ნამდვილი ორატორული ნიჭით. გარეგნულ სილამაზესთან ერთად მისი ეს მნიშვნელოვანი თვისებები და ამასთანავე არაჩვეულებრივი გულკეთილობა და ხელგაშლილობა ქმნიდნენ მეტად მიმზიდველ და მომზიბველ ადამიანს. მე იმ ზაფხულს დორიან გრეი ვუწოდებ... ჯერ შეიმშენია, მერე კი აღარ მოეწონა, იქვე შემომიბრუნდა... მე სილამაზის გამო მივმართე მას ამ სახელით, მან შინაარსი გამაშლეენა და უარი თქვა“ (მოგონებები, გვ. 15).

აესადა ფარდა ელენე დარიანის ფსევდონიმის საიდუმლოებას. იგი აღებულია ინგლისელი მწერლის ოსკარ უაილდის „ღორიან გრეის პორტრეტის“ მთავარი გმირის სახელიდან და შივ ჩაღულაბდა ქართული სიტყვის დარის შინაარსი, ისე როგორც დიდხინის ძებნის შემდეგ იპოვნეს ქართული ფერუმარილის „ცისფერი ყანწები“. ასე დაიბადა იმ ავდრიან დროს ქართველი სიმბოლისტი პოეტი ქალის ელენე დარიანის ფსევდონიმიც და ცისფერყანწულთა პოეზიაც.

ქუთაისი... 1915 წლის ზაფხული ილეოდა. ცისფერყანწილები მარიამობის დღესასწაულთან ღირსეული შეხვედრისათვის ემზადებოდნენ. ვარდფენობა იყო ქუთაისში. ვარდების ზღვაში ტალღას თუ აქა-იქ შეარხვედნენ პირველ

მსოფლიო ომში დაღუპული ქართველი ვაჟაკების შეცხადებით და ისიც მალევე ჩაქრებოდა. ქუთაისური ნიაფწანწალა ქუჩა-ქუჩა დააქროლებდა ყვავილების ნაფერთალებს.

იმ დილას ვარდის სურნელით გაიღვიძა პაოლომ, გამოეწყო კიდეც, რომ შეთქმულმა მეეტლემ მისი სახლის წინ ეფენები აახმაურა. პაოლო ეტლში ჩაჯდა და ბაგრატიის ტაძრის გორიდან, დაბლა, ხიდისაკენ დაემშენ. რიონის ხიდის ყურთან საყვავილესთან გაჩერდნენ და იქ შეთქმულებმა დაახვედრეს მინდვრის ცისფერი ყვავილების თაიგული. ეტლი ქუთათურებისათვის კარგად ცნობილი მოღვაწე ქალბატონის კატო მიქელაძის სახლის წინ გაჩერდა. ეტლის კოფოზე და აღვირ-ავმარის გაყოლებაზე ცისფერი აბრეშუმის ზონარი შემოეველოთ.

დღეს მიემგზავრება თბილისში ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი ელლი და იქიდან განჯისაკენ აიღებს გეზს. დათქმული აქვს იქ, ოჯახთან ერთად უნდა შეხედეს მარიამობის დღესასწაულს.

პაოლომ ცხენი ეტლიდან გამოუშვა და ყველასაგან მოულოდნელად თვითონ შეება, ეტლში ჩაჯდა ცისფერმანდილშემოსხვეული და თმებში სავანის მდელიზე მოკრეფილი უღეწეულა ბალახის ცისფერი ყვავილებდაბნეული ელლი.

ეტლი ხანამ რიონ-ქუთაისის რკინიგზის სადგურის გზას დაადგებოდა, ქალაქიდან გასასვლელი ქუჩა პაოლოს შემბულმა ეტლმა შემოატარა, შემდეგ ისევ ცხენი შეება და თან გაიყოლეს ქუთაისური ნიაფწანწალისაგან ატაცებული ყვავილები.

ცისფერი გზით და ცისფერი აღერსით დააბინავა პაოლომ ელლი და თან ასეთი სიტყვებით დაემშვიდობა: „...მალე გაივებ ელლი, რაც მოხდება ქუთაისში, ელოდე წერილებს“...

იმ დღის რეჟისორი იყო პაოლო იაშვილი, მთავარი გმირი ელლი ბაქრაძე და მაყურებელი კი ქუთათურები. ყველანი ერთად კი ზემოზნდნენ ცისფერთეტრალიზირებულ დღესასწაულს.

იმ წლის შემოდგომაზე ქუთაისში დაიბადა გალაკტიონ ტაბიძის გენიალური ლექსები: „მთაწმინდის მთვარე“ და „ლურჯა ცხენები“. ორივე ლექსი ხელნაწერების სახით ხელიდან ხელში გადადიოდა. განსაკუთრებით ქუთაისის ქალთა სასწავლებლის მოსწავლე გოგონები იყვნენ აღტაცებულნი. ხოლო იმ დროის სკოლებში, მკაცრი სქოლასტიკური რეჟიმისდა მიუხედავად, ქუთაისის ქუჩებში დაშრილებდა რამდენიმე ცისფერკაბიანი ქალიშვილი და ცისფერ-პერანგანი ყმაწვილი. ცისფერი ედებოდა ქუთაისის ქუჩებს. ასალგაზრდობას ჯერ არ ჰქონდა მოხსებული გული „მესაფლავისა“ და „მერის“ ლექსთა სტრიქონებით და კიდევ დაიბადა ორი შედეგრი, რომლებიც დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისფერი ყანების“ ფურცლებზე.

სწორედ იმ შემოდგომაზე, ღვინობისთვის დასაწყისში, ქუთაისს ეწვია „რუხი ავთანდილი“ პოეტი კონსტანტინე ბალმონტი. მისი სტუმრობის ის

სამი დღე დიდ დღესასწაულად აქციეს ქუთაისელებმა და ამ ყველაფრის მესვეური იყო პაოლო იაშვილი.

და მაინც პაოლოსათვის დიდი სიკარიელე იყო ქუთაისში. ცისფერყანწელთა დედოფალი ელლი აქ აღარ სუნთქავდა...

ელლი ბაქრაძე უკვე განჯაში იყო. იმ დღეს სწორედ მარიამობის წვეულებაზე, თედო ბაქრაძის ოჯახში გადაწყვიტეს, რომ ხილის ტაბლა და ვვავილები გაეტანათ ქრისტიანების სასაფლაოზე, სადაც ადრე გენიალური ნიკოლოზ ბარათაშვილი განისვენებდა. ეს ასეც მოხდა. ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი დაჩოქილი იყო ცისფერის აპოლოგეტის ტატო ბარათაშვილის ნააკლდამართან და ბუტბუტებდა:

„ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს, პირველად ქმნილსა ფერს და არ ამ ქვეყნიერს, სიყრმიდგან ვეტრფოდი...“

ელლიმ იმ დღის ამბავი მისწერა პაოლოს... პაოლოს, როგორც გადმოსცემენ, უტირია ამ დღის გამო და მისთვის გაუგზავნია წერილი და ლექსის „სონეტი ელლის“ ხელაწერი.

ორივეს სასიუბით ინახავდა ადრესატი, მაგრამ წერილის განადგურება აუცილებელი იყო, ხოლო ლექსს, ვერ შეეღვია. ყველასათვის ცნობილია პაოლოს ეს ლექსი, მაგრამ ყველამ როდი იცის, რომ იგი ელენე ბაქრაძისადმი მიძღვნილი.

1915 წლის შემოდგომას და ქრისტესშობის თვეში ქუთაისში კიდევ ჩატარდა რამდენიმე ლიტერატურული საღამო. ცისფერყანწელების ლიდერი სცენიდან უკითხავდა მსმენელებს ელენე დარიანის სამ ლექსს, რომლებიც იმჯერად პრესაში გამოქვეყნდა. ქუთაისელები გაოცებულები იყვნენ ჯერ ამ ლექსების გამოქვეყნებით და მერე ახლა პაოლოს მიერ სცენიდან წაკითხვის გამო. ერთ-ერთ საღამოზე კი მსმენელებმა ორატორს ლაყვ კვერცხებიც კი დააყარეს. ქუთაისური ლიტერატურული საღამოების შთაბეჭდილებებია გადმოცემული ელენე ბაქრაძისადმი მიწერილ წერილში, რომლის ავტორია მისი ბიძა იაზონ ბაქრაძე. წერილს მოვიტანთ სრულად, რომ კარგად ვივარძოთ მაშინდელი საზოგადოების განწყობილება.

„ძვირფასო ელენე! მივიღე შენი ორი წერილი, მაგრამ, რადგან პირველი წერილი გვიან მივიღეთ, მას მეორეც წამოეწია. ორივე წერილის გამო ერთად გწერ. უწინარეს ყოვლისა, იცოდე, რომ მეც ძალიან მინდა თქვენი ნახვა ე. ი. შენი და შენი მეუღლისა, მაგრამ ჯერ არ მიხერხდება და როცა ტფილისში ვიქნები, უეჭველად მანდაც ჩამოვალ ერთი დღით.

შენი მინიატურა მომივიდა და ძლიერ მომეწონა. გადავეცი რედაქციაში და დაბეჭდეს კიდევ. ამასთანავე გიგზავნი გაზეთიდან ამოჭრილ ადგილს და ამასთანავე მთელ ნომერს, რომელშიც იყო ის დაბეჭდილი. რედაქციაში მოუხდენიათ მხოლოდ ორი ცვლილება: ერთი ამოუშლიათ „უძღვნი შორეულს“ – იმ მოსაზრებით, რომ ასეთი მიძღვნა ვითომ არაფერს არ ამბობსო, – ადრესატი არ ჩანსო. მეორე – ჩაის ვარდი – გაუსწორებიათ ლურჯ ვარდათ.

მართალია უზერხული სიტყვა არის ჩაის ვარდი, მაგრამ „ლურჯ“-ის მაგივრად „თეთრი“ რომ დაებეჭდათ იქნებ უკეთესი იქნებოდა, რადგან თეთრი უფრო მოგაგონებს კაცს სისპეტაკეს და უმანკობას.

ძლიერ მაინტერესებს ზაფხულში „სამშობლოში“ დაბეჭდილი ლექსის (Elli-ს) ფსევდონიმი... ე. ი. და ახლანდელი მინიატურის – ე. ი. ერთსა და იმავე ავტორს ეკუთვნის თუ არა? ის ლექსიც კარგი იყო, როგორც მაშინ ვითხარი.

მაინტერესებს კიდევ ერთი რამ: ვისინჯავს თუ არა მოთხრობების წერა? თუ მოთხრობებსაც ისე ლამაზად დასწერ, როგორც მინიატურა დაგიწერია, მე მაშინ მოთხრობების წერას მივსცემდი უპირატესობას, რადგან ასეთ მინიატურაში ჩვეულებრივად წუთიერი განცდაა, შთაბეჭდილება გამოსახული, მოთხრობებში შეგიძლია დახატო მთელი ცხოვრების სურათები, მრავალ ტიპთა დასურათება, ადამიანის სულის განსახიერება მთელი მისი ტანჯვითა და სიხარულით. ეს კია მოთხრობების წერას მეტი შრომა უნდა, მეტი დაკვირვება, სხვისი ვნებათაღელვის, ტანჯვის და სიხარულის შენს სულის ცეცხლში გატარება!

ელენე დარიანის ლექსები პაოლო იაშვილმა წაიკითხა თეატრში ერთ ლიტერატურულ საღამოზე; მე არ დავსწრებივარ, მაგრამ გადმომცეს, რომ მეტად თამამად დაწერილია, იმდენად თამამად, რომ ბევრმა შიგ პორნოგრაფია დაინახა და თეატრიც მიატოვაო. რა საშწუნაროა! ლირიკაში პორნოგრაფია რა საჭიროა, – ლირიკულმა ლექსმა თავისი სიფაქიზით ადამიანის სულის, ღრმა განცდის ლამაზი გადმოცემებით უნდა მოახდინოს შთაბეჭდილება, ე. ი. ადამიანის, მსმენელის სული უნდა ააღელვოს, აამოძრავოს და არა მისი გრძნობიერება. სწორედ ამით განირჩევა ნამდვილი ლირიკული ლექსი პორნოგრაფიისაგან, რომ პირველი ალღევს, აღვიძებს ადამიანის სულს, გრძნობას, მეორე კი გრძნობიერებას.

მე, სამწუნაროდ, თვითონ არ მომიხშენია დარიანის ლექსები და არ ვიცი, რომელი დარგის ლექსს უფრო შეეფერება, მაგრამ ზოგიერთმა დაძსწრემ გადმომცა ის, რაც ზევით მოგახსენე. მეთანხმები ამაში?

ვინ არის ელენე დარიანი?

მისი ლექსები, რომ წამეკითხა, უფრო კონკრეტულად გამოვსთქვამდი ჩემს აზრს.

დასასრულ უნდა ვითხრა, რომ მე ძალიან მოხარული ვიქნები, თუ შენი წერა ცვლქობა კი არ არის, არამედ სერიოზული მოწოდება და თუ განაეითარებ შენს ნიჭს და იმრომებს, ასე დიდს ნუგეშს მიანიჭებ შენს სულს ცხოვრების ეკლიან გზაზე მსველელობის დროს. შენი ცხოვრება ჯერ მომავალშია და ამ დიდი ხნის განმავლობაში ვინ იცის, ცხოვრება რამდენნაირად არ შესცვლის შენს სულიერ განწყობილებას და ზელოვნება იქნება შენთვის ნუგეში და სიხარული.

ვისურვებ ბედნიერად ცხოვრებას, სახელსა და დიდებას.

მარად შენი მოსიყვარულე ბიძია იაზონი, L.X.915.“

წერილი გასაგები მიზეზების გამო მთლიანად მოვიტანე. პირველ რიგში

იმიტომ, რომ იგი დაწერილია ელენე ბაქრაძის უაზლოესი ადამიანის იაზონ ბაქრაძის მიერ და როცა ლაპარაკობს ელენე დარიანის ავტორობაზე „პოლიტიკალური“ და „საზოგადოებრივი“ უსვამს კითხვით ნიშანს, ე. ი. ეკვივალენტობა მის ავტორობაში და იქვე ქვეტექსტურად მიანიშნებს, რომ შენ ხომ არა ხარ ავტორიო...

წერილის ღირსება ისიც არის, რომ თითქმის ზუსტად არის გადმოცემული იმ დროის ქუთაისის საზოგადოების განწყობილება.

ელენე დარიანის ავტორობის საკითხზე კიდევ მსჯელობს იაზონ ბაქრაძე 1915 წლის 10 ნოემბერს ელენესთან მიწერილ წერილში. ეს წერილიც მთლიანად მოგვაცხებს: „ბერიფასო ელენე! შენი წერილი 4 ნოემბერს გამოგზავნილი მივიღე. შენ მისაჯვდურებ, რად დავბეჭდე შენი მინიატურა გაზეთში. დავაბეჭდინე იმიტომ, — რომ მომეჩონა ძალიან, მოეჩონა სხვებსაც. ამავე ნომერში დაბეჭდილია ცნობილი მწერლის ჯოჯიკიას ეტყუდი, მაგრამ შენი შეუდარებლად უკეთესია. ამასწინათ წერილშიაც გწერდი.

შენ ჩივი, ქართული ენა არ ვიცო. ძალიან კარგად იცი. შენი მინიატურის ენა ძლიერ მსუბუქია არის და მსატერულიც. მე თუ გწერდი, მოთხრობების შესახებ, ეს იმიტომ კი არა, ვითომ მინიატურა არ მომეჩონდეს, არამედ იმიტომ, რომ მიხდა შენს ნიჭს მეტი ასპარეზი მიეცეს — მოთხრობები უფრო მეტს შემთხვევას მოგვცემს, ადამიანის ტანჯვა და სიხარული უფრო ღამაზად და უფრო ვრცლად დაასურათოთ და მაშასადამე, შენი სულიერი განწყობილება.

ელენე დარიანი შენ არ მგონიხარ, მაგრამ თუ იმის შესახებ ვრცლად მოგწერე, ეს იმიტომ, რომ ვიდაცა არის, შენი კარგი ნაცნობი უნდა იყოს. — მე მოგწერე იმის შესახებ მაშინ, როცა მისი ლექსები არც გაგონილი მქონდა და არც წაკითხული, მხოლოდ სხვისგან გამეგონა, რომ იმდენად პორნოგრაფიული არის, რომ ხალხი გავიდა თეატრიდანო. ახლა წაეკითხე „მეგობარში“ დაბეჭდილი და დაეინახე, რომ ჩემგან გაგონილი ახრი მეტად გადაჭარბებული ყოფილა, თუმცა მე მაინც მიჩვენია, რომ ფიზიოლოგიური ჩვენი მოთხრობილებანი ნაკლებად იყვნენ თემად ლექსებში და მეტ ყურადღებას აქცევდნენ იმ აღმაფრენას, რომელსაც სიყვარული იწვევს ადამიანის სულში. ყოველ შემთხვევაში ისეთი გადაჭარბებული არაფერი ყოფილა იმ ლექსებში, როგორც ამბობდნენ.

შენ მწერ ლექსში Elli-ს პორნოგრაფიული არ ყოფილა არაფერიო. მე ეს არც მითქვამს, პირიქით, მაშინაც ვამბობდი და წერილშიაც გწერდი, რომ მომეჩონს მეთქი.

სამსახურში თუ აპირებ შესვლას, კარგი გექნია — მწერლობას სერიოზულად შეხედე და თუ გაიფურჩქნა შენი სამწერლო ნიჭი, ამ მწერლობაში იპოვი მრავალ სიხარულს და კმაყოფილებას.

შენ მეკითხები „ონ“-ი ვინ არისო. მართალია, ჩემი წერილებია — ხანდახან ვწერ ხოლმე ორი ნიშნით „ნი“ და „ონ“.

აქ ახლა ჩვენთან არიან ერმილე და საშა. ორივე კარგად არიან. ამ დღეებში აპირობენ დაბრუნებას. იყავ კარგად.

მარად შენი მოყვარული ძია იაზონი“.

ელენე დარიანის ვინაობას ეხება აგრეთვე იაზონ ბაქრაძის 28 ნოემბერს

დაწერილი წერილიც. ისიც აქ მთლიანად მინდა გამოვაქვეყნო და დავსვა დიდი ხნის კითხვა ელენე დარიანის ციკლის 14 ლექსის ავტორობის საკითხზე.

„ძვირფასო ელენე! – წერს იაზონი, – დიდიხანა შენი წერილი არ მიმიღია. რა ამბავია? ხომ არ მემღური? დამამტკიცებლად იმისა, რომ არ მემღური, ამის მიღებისთანავე მომწერე ბარათი. როგორ ხარ, სამსახურში შეხვედი თუ არა? საზოგადოდ შენი ამბები.“

ალბათ შენ გეწყინა, რომ მე დაწერილებით გაცნობე ჩემი აზრი დარიანის ლექსებზე და შენ იფიქრე, ზითქოს შენ გთვლიდი ამ ლექსების ავტორად, სრულებითაც ხინამდვილეს არ შეეფერება. შენ კი არ გთვლიდი ავტორად, მაგრამ ვიცოდი, რომ შენ ავტორს კარგად იცნობდი და მეც ისე მკვახეთ გამოვთქვი ჩემი აზრი ისეთ „პოეზიაზე“, რომელიც გვიხატავს მხოლოდ ჩვეულებრივს, ყველასათვის ერთნაირს და საერთოს, და არ ანათებს ადამიანის შინაგან არსებას, რომ დაგვანახოს ადამიანის მრავალფეროვანი სულის ზეულები.

ასე თუ ისე, იგულისხმე, რომ გული ჩემი არ გაიტარებს არასოდეს შენი სპეტაკი სულის დამჩრდილავ ფიქრებს... კატომ მთელი წერილი დაწერა საგაზეთოდ დარიანისეული ლექსების წინააღმდეგ, წამიკითხა და მეც რამდენიმე შენიშვნა მივეცი და ახლა შენ წარმოიდგინე, გამოცდილებით, თუ რა ამბავი მოხდება ჩვენ შორის. ხომ გახსოვს, ზაფხულში რომ ლექსი დაიწერა და ჩვენ შენიშვნა მივეცით, რა ამბავი ჩხუბი დატრიალდა, ახლა კიდევ უარესი მოხდა. იმას ჰგონია, რომ ვინც მის ნაწერში ნაკლს დაინახავს, უეჭველად იმას განზრახ შერება, რათა აწყენინოს მას.

ახლა ვცდილობთ ბანკში ვიშოვნოთ ადგილი, მაგრამ ძალიან საეჭვოა. თედო ბაქოში ყოფილა და მოვიდა კიდევ მისი წერილი. მესიამოვნა, რომ გამიხსენა. ელენე, ნუ იბუტები და მომწერე წერილი.

მარად შენი ძია იაზონი. 28/XI-915“.

მოტანილი წერილიდან დადასტურდა, რომ ბევრი რამ ზდება ქუთაისში... თვით წერილებში კი ბევრი საგულისხმო ფაქტია მოცემული, მაგრამ მაინც უცნობი დარჩა, თუ ვინ იყო ელენე დარიანი. საიდუმლოების მიზეზი იყო თვით ელენე დარიანი და მისი წინააღმდეგობებით სავსე ცხოვრება.

ასე ორჭოფული აზრით დამთავრდა მღელვარებით სავსე 1915 წელი.

პაოლო ქუთაისში ბობოქრობს, მშვენიერი ულლი კი გულსედიანი განჯაში დააბიჯებს.

პაოლო იაშვილი

გაზეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ 1997 წლის აგვისტოს №№ 34-35-ში გამოქვეყნებულ პაოლო იაშვილის შვიდი წერილის წაკითხვის შემდეგ მკითხველს ბუნებრივია დაებადება აზრი, რომ ელენესა და პაოლოს შორის

სუფევდა ჭეშმარიტი სიყვარული, რასაც თან ახლდა თავდავიწყება და ზმანებები. მათი განცდების თანამდგეი იყო ის ლექსები, რომლებიც ერთმანეთის მისამართით დაიწერა.

მიძღვნილი ლექსების აპოთეოზი იყო პოლო იაშვილის საოცარი „სონეტი ელლის“, რომელიც აგერ უკვე რვა ათეული წელია, რაც ადრესატის ვინაობის მიუთითებლად განიხილება*.

აი, თვით ის ლექსი, რომელიც 1915 წელს შეიქმნა:

„სონეტით მინდა ჩემი გრძნობა შენდამი, ელლი,
 შენს სულს გადავცე... მაგონდება სოფელი შორი;
 ერთმანეთს შევხვდით; ყვაელებით ხარობდა ველი;
 იყავი ნაზი ისე, როგორც ტყვის ნიამორი.
 მე შემიყვარდი... და მიყვარხარ... და მარად გელი,
 მე მინდა შენი სიახლოვე, შენი ამბორი;
 შენთვის ვოცნებობ მე სონეტით მადიდებელი,
 და შენით, ელლი, ანთებული მზის თანასწორი.
 ყვაელებია ჩემს გარშემო!.. მაისი მინდა...
 ჩემო ბაღებო, აყვავილდით, იმხიარულეთ!
 გაზაფხულის დღე, შეხვედრის დღე ხომ დაგვებრუნდა?..
 იცხოვროს ყველამ სიხალისით და სიყვარულით,
 და ამ ბუნების მე მანამდე ვარ გადამკიდე,
 სანამ იმედი დამპირდება, რომ გნახავ კიდევ!“

როგორც ელენესა და პოლოს შემდგომი ცხოვრებიდანაც ირკვევა, გაიყარა მათი გზები, თუმცა მუზის ღმერთის წყალობით დიდხანს ერთად და ერთიანად აღიქმებოდნენ – ელენე დარიანი და პოლო იაშვილი. ისინი ბედის განგებით ქართულ პოეზიაში ცალ-ცალკე კალაპოტის, სხვადასხვა სიუჟეტისა და სისწრაფის მდინარებით მოვიდნენ.

ფაქტია, რომ ცისფერყანწელთა წრეში 1915 წლიდან დაიბადა მშვენიერი ელლის – ქართველი ქალის ელენეს კულტი, რომელსაც არ დაჰკლებია ჩენი და უცხოელი პოეტების, მხატვრების და მუსიკოსების მიძღვნები, – ექსპრომტები, ნახატები, პანგები თუ ეპისტოლეები.

ელენე დარიანის არქივში დაცულია ცისფერყანწელი ძმადნაფიცის ლელი ჯაფარიძის ერთი წერილის ფრაგმენტი, რომელსაც პირველად შეხვდება მკითხველი: „ელლის – სიყვარულის და ვარდობის მზიურ დედოფალს, საღამი შეოცნებე ჭაბუკის!“

დღესაც უეცარია ეს თვალი, მაგრამ აკი უკვე ეს ჭერად არის ქცეული

* კიდევ მეტი, ერთმა მკვლევარმა, არათუ ელენე ბაქრაძეს არ დაუკავშირა ეს ლექსი, ბიბლიური სარწული დაუდო და „ელი, ელი, ლამა საბათქაშ“ – დაინახა მასში, რაც სრული უაზრობაა.

და, როგორც ასეთი, იგი უკვე სახელოების მზერაა.

არ ვიცი რატომ და ხშირად ხდება, რომ უცერად ზედები მას, ვისი ნახეაც ვვხომ წრფელია და მოულოდნელი გულნათებ(?) ამორებს გულისწურს.

ვერე იყო, ვიყავი ლოდინში, თქვენი ხილვის მოუთმენელი ხანდასან, მაშინ, როცა მოხდა და ჩემი თვალი თქვენსას გაუსწორდა, მითვე გათავდა წადილი ლოდინისა.

იქნებ იმისთვის, რომ არ ვიცოდი, მიცნობდით უკვე თუ არა?..“ სამწუხაროდ, აქ წყდება წერილი და მისი გაგრძელება აღარსად ჩანს გასაგები მიზეზის გამო. ამ ფრაგმენტებიდანაც ნათელი ხდება, თუ როგორ აუძგერა გული ყმაწვილ პოეტს მშვენიერმა ელლიმ...

პაოლო იაშვილისა და ელენე დარიანის ცხოვრებისა და შემოქმედების ეპიზოდები ერთმანეთზე ისეა გადაჯაჭვული, რომ თითქმის ძნელია ბევრი მათგანის ერთმანეთისაგან გამოჩევა. განსაკუთრებით ეს გამოიწვია ელენე დარიანის დღიურის 14 ლექსმა. ეს ყველაფერი კი იწყება იქიდან, როცა შალვა დემეტრაძემ შეადგინა პ. იაშვილის ნაწარმოებების კრებული (1959) და სწორედ აქ შეიტანა მან ელენე დარიანის ლექს-დღიურების 14 ნიმუში და ერთბაშად „დაადგინა“ მათი ავტორობა...

მას შემდეგ ამ ციკლის ლექსებზე დაიწერა ბევრი წერილი და გამოკვლევა. ავტორებმა საგანგებო ადგილი დაუთმეს ლექს-დღიურების მიმოსილვას პოეტის შესახებ დაწერილ მონოგრაფიებში.

ელენე ბაქრაძის არქივში დაცულია 1976 წლის 8 მაისს დაწერილი ასეთი საბუთი (№725): „... პაოლოს დორიან გრეი შევარტკვი. მან დორიანი მიწოდა. დროთა განმავლობაში შემიცვალა დარიანად, რადგან უფრო მოსწონდა კეთილზმონების გამო.“

... ლექსები ელენე დარიანის ფსევდონიმით ყველა ჩემია. როდესაც შალვა დემეტრაძე პაოლოს კრებულს ადგენდა, ამის შესახებ შევახსენე...”

ელენე ბაქრაძის ეს ე. წ. ანდერძის ტექსტი გარდაცვალებამდე სამი წლით ადრეა დაწერილი და როგორც მისი დისშვილი ქალბატონი მარინე მხეიძე გადმოგვცემს სიცოცხლის ბოლომდე იგი საღი აზროვნებისა და ამბიციების მოკლებული ადამიანი იყო, რაშიც ჩვენც ეჭვი არ გვეპარება.

ჩვენ იმაშიც ვართ დარწმუნებულები, რომ თუ თვით პაოლო იაშვილი გამოსცემდა თავის ლექსების კრებულს, არ შეიტანდა ვითომდა თანაავტორობით დაწერილ „დარიანის დღიურებს“. იმიტომაც, რომ ცისფერყანწულები ვერ კიდევ 1919 წელს ჟურნალ „მეოცნებე ნიამორების“ (1919 წ. №3) საშუალებით აცნობებდნენ მკითხველს, რომ მზადდებოთ გამოსაცემად ელენე დარიანის ლექსების წიგნი. ხოლო ელენე დარიანი და პაოლო იაშვილი, ისე როგორც „ცისფერი ყანწუბის“, ასევე ჟურნალ „მშვილდოსნის“ ფურცლებზე დაბეჭდილ ლექსთა ავტორებად ცალ-ცალკე იყვნენ მითითებული.

ფაქტს, რომ ელენე დარიანი თავის ლექსებს პაოლო იაშვილს სარედაქციოდ აძლევდა, ადასტურებს პაოლოს ერთსტროფიანი ექსპრომპტიც:

ელენე დარიანს

„შენი ლექსები მე მბარია.
როგორც ბავშვობის წმინდა კრებული,
მაგრამ მოწყენით ხშირად არიან
შენი ალერსის დანატრებული“.

პაოლო იაშვილი*

ათასი რამ მოხდა ელენესა და პაოლოს ცხოვრებაში, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, პაოლო სიცოცხლის ბოლომდე გულგრილი არ დარჩენილა ელენესადმი. ელენეც პაოლოსადმი დამოკიდებულებას მთელი თავისი ცხოვრებითა და შემოქმედებით გამოხატავდა. ყოველივე ამას ადასტურებს პოეტი ქალის არქივის ფოლიანტები.

ამბავი თავიდანვე რომ დავიწყეთ აუცილებელიც არის. ელენე დარიანის დღიურის ციკლის ლექსები მიძღვნილია პაოლო იაშვილისადმი. ელენემ მასვე მიუძღვნა ათამდე სხვა ლექსი და ჩანაწერიც, სადაც თანდათან გადმოიცა ამ ორი ადამიანის ცხოვრების ეპიზოდები.

1922 წელს გაზეთ „ახსტრიონში“ (№24) გამოქვეყნდა ელენე ბერიშვილის ხელმოწერით ლექსი „თავად დარიანს“, რომელიც თავისებური გასხენებაა სიყვარულის იმ განვლილი წლების „აღებისა“, „სიღურჯე მთვარისა“, „ცისფერი დარდისა“ და იმედოდ დარჩენილი „პაოლოს ძველი წერილებისა, რომელიც პოეტმა ქალმა გამოხატა ასეთი ლექსით:

„წკრიალა ზარები, წკრიალა ზარები,
ძველი წერილები დღეს ჩემთან არიან,
მთვარის ცის სხივებში მე გაეებანები
და მოგელოდები თავადო დარიან.
ჩვენი მზე წარსული, სიღურჯე მთვარისა,
ყოველი დაბრუნდა და არის სიმწარე,
მე ერთხელ ჩამოგცდი ცისფერი დარდითა,
უფალო მაღალო, ორივე გვიფარე.
მე მუდამ ვარ ჩუმი, არიან წამები,
როდესაც მოდიან და ვხედები ალებით,
მე ცოტა მიცნობენ, ვარ ხომ სხვანაირი
ხელებზე მკოცნიან, ვველა, დავალებით.
ბვირფასო თავადო, წახვედი შორს ჩემგან,
ძველი წერილები დღეს ჩემთან არიან,
წკრიალა ზარების ხმაური დამჩემდა
ბვირფასო, მოგული თავადო დარიან“.

* ელენესა და პაოლოს თავგადასავლის მოთხრობისას, ხშირად გვაუწყებდა, რომ ელენე ამ დროს 16-18 წლისაა, პაოლო კი 21-23 წლის. ეს ხომ თითქმის ბავშვობის ასაკია (რედ. შენიშვნა).

1922 წლის 30 ივნისს კი დაიწერა ელენეს ასეთი ლექსი:

„იყო ზღაპარი, იქ იყო „პრინცი“
ჭალი მძინარი რომ გააღვიდა,
შენც, ალბათ, გახსოვს, ორივემ ვიცით,
ორივეს გვყავდა მოხუცი ძიძა.
ის გვიამბობდა ათას ამბებზე
ათას სახეებს ასხეაფერებდა,
და ღიღინებდა ნაცნობ ჰანგებზე
და დაფრინავდა გული მტრულებად.
ეს იყო მამინ, იყო სიწყნარე...
მინდორში გლეხი უხმოდ წვალობდა,
უსაქმო ხალხი ძველ აივანზე
წარსული დროის გმირებს ამკობდა.
მყუდრო კუთხეში გაზრდილი სული
უცნობი სევდით დარდობდა სხვაზე
და იშლებოდა ოქროდ დასხმული
გზა მწებანი ურმებით სავსე.
შემდეგ მოვიდა ბევრი სხვა რამე,
ბავშვური უბე გადიხსნა სავსე,
იყო წილული რეშბო, მაღარამე,
იყო ნაგრძნობი ვინჩი და ვატოოც.
ცხენზე აზიდულ ჩვიდმეტ გაზაფხულს
ზაფხულიც ერთხელ წამოეწია
და ექტორიას სიყვარულს ნატრულს
ვრება ვეფხვევით ჩამოეკიდა.
იყო წერილთა დიდი კრებული
(კრებულს ფურცლავედა ბევრი პოეტი),
გაიხსნა ყანწში ფერად სონეტად.
დარიანობით ვინ არ წვალობდა,
(ან ვინ გაიგო იმის ამბავი)
მის ყიფინაში ჩვენმა ჭაობმა
ბევრი მონაზა ასალაგმავი.
ეს ყველაფერი ბევრ დღეებს ითვლის,
გამოხმაური თუმც ისმის ეხლაც.
მე ვლაპარაკობ ასე სულ სხვისთვის
სულ სხვა დარდების მსურს მე გამხელა.
თითქოს გათავდა რაც გვწამდა წინათ,
მოგვადგა უცხო სავსე უფლებით
და ტვინს დააწვა საშინელ ტვირთად
სული გაზრდილი მყუდრო კუთხეში.

გულზე დაბმული სისხლის წვეთებად
მწყვდება უნაზეს გრძნობით ნატარი
და სულთმობრძავი გვამად ეცემა,
რომ მკვდრეთით აღდგეს ისევ მართალი“.

ამ ლექსის საშუალებით უფრო სრული წარმოდგენა შეგვექმნა ელენესა და პაოლოს სიყვარულზე. ამის შემდეგ დაიწერა (1923 წლის 24 მაისს) ელენე დარიანის ლექსი „პაოლოს მოლოდინში“:

„მაღალ მოლოდინს შეეჩვია ჩემი პროფილი,
დამე დღესა სცვლის და ალიონს მწუხრის საათი,
სიტყვის ნადიმზე მე არა ვარ უარყოფილი,
მაგრამ მომბეზრდა მალულობა, ფარული დარდი.
ბევრი ვეწამე (ალარა ვარ დღეს მინდობილი),
იჭვის სათვალთ ვავადიდე, შუქი დავანთე,
ო, რა ძნელია ფერწასული წუთისოფელი,
ოდეს არ კვდება ვერლენი და ბრძენი საადი.
ჩემი ლექსები მოვიშორე და გავასხვისე,
დიდი მოთმენა მოვიახლე და შევითვისე,
დაღლილი შუბლით მოვიწყინე სხვისი სიავე.
ყველას ვაგუძლებ – კარგადა ვგრძნობ, ყველაფერს დღესა, –
სახელის ლანძღვას, ტიცციანს და მის მუღღლესა,
კვლავ ფრთებს ავისხავ და სტრიქონებს მივცემ სილაღეს“.

„მტრების“ გამოსაჯავრებლად დაწერილ ამ სტრიქონების შემდეგ ავტორი გვპირდება, რომ შეიცვლის გზებს, „ისხავს ფრთებს“ და „სტრიქონებს მისცემს სილაღეს“, მაგრამ მოუხუდავად ამისა, მაინც იწერება პაოლო იაშვილის ტრაველით ნაკარნახევი მისი ლექსები:

„სადა ხარ, სადა? რომელმა ძალამ
გამოაყრუა შენი ხსენება?“
წლები გარბიან, სევდამ და დარდმა
ბინდში გახვია მკვეთრი ჩვენება,
სადა ხარ, სადა? ქარმა წაიღო
ობმოკიდებულ ფიქრთ ნამუსრვეი,
შენ რა გგონია, ვინ ბაირაღობს
ვის ამართლებდა ლექსში ბრიუსოვი,
გადამწვარ მინდვრებს რა გააღვიტებს,
ქარიშხალებიც ყრუდ გადაიელის
და ღრმად მიწაში ჩაფლულების ძეგლებს
ხელის აქნევით დრო გადაიყრის.
შენ აქ იკითხე მოსიარულე,
თვალბჩამქრალი ჩონჩხების ურდო

და ნიღბებით მორთული არული
 ბავშვებისაგან დედებს რომ ქურდავს.
 შორი ხმაურის გუგუნის ძალას
 ჯიქურ დაგხვდება ყორანთ ყრანტალი
 ნოტოს გარშემო, რომ შემომსხდარან
 და წრიალებენ ფრთების ფარფატით.
 სადა ხარ, სადა? რომელმაც ძალამ
 გამოაყრუა შენი ხსენება?
 წლები გარბიან, წლებმა და დარღმა
 ბინდში გახვია მკვეთრი ჩვენება“.

ეს ლექსი დაიწერა 1940 წლის 24 თებერვალს. მასზე ადრე ჩანს
 შექმნილი უსათაურო ლექსი, რომელსაც ეპიგრაფად წარწერილი აქვს ელენე
 დარიანისავე სიტყვები: „ღამეა ბნელი, არავის ველი“.

„მარტო ვარ, ერთი, ღამეა ბნელი,
 სუფსარქისობის ამტყდარა ქარი,
 უვლის გარშემო, ღმუის ხვრელებში,
 ხან ტორებს მირტყამს ზე წამომდგარი.
 დრო ნაკვეთით დავანებული
 აიზმორება ვიწრო კედლებში
 და წმინდანივით დავალებული
 მოიკაზმება მიტკლის თეთრებში.
 ჩამომიუდება საწოლთან ახლოს
 ბავშვის ღიმილით მზეს შეეხება
 მერე თვალების შუქებს ჩაარჭობს
 და აწმყოს ხევში გადიჩეხება.
 აკვნესებული ალასლასდება
 გაჰყვება ქარის ბოდიალს იქით
 და მობრუნებულს გზაში დახვდება
 შუბლით, გასვრილი უცნობი სისხლით.
 ზის დაყურსული საწოლთან, ახლოს,
 წითლად ნაწვეთებს მუხლების თავზე
 და სტიგმატებად თვალებში მახლის
 საზარელ წელთა საზარელ ამბებს.
 მარტო ვარ, ერთი, ღამეა ბნელი,
 სუფსარქისობის ამტყდარა ქარი,
 უვლის გარშემო, ყმუის ხვრელებში,
 თან ტორებს მარტყამს ზე წამომდგარი“.

ელენე დარიანს პაოლო იაშვილის ბუღმა კიდევ დააწერინა ასეთი ლექსი:

„შორს დარჩი ჩემგან, წლები წავიდნენ
და კაკლის ჩრდილში ოდესღაც თქმულნი,
შენი სიტყვები ცაში ავიდნენ
და ძირს დაეშენენ მზეზე დაბმულნი.
მკრთალი ფერებით განათებულნი,
კოშკები ცამდის ზე აიშართნენ,
და ოცნებები აღტაცებულნი
სამარადისოდ იქ დაბინადნენ.
რა ვქნა, რომ შენი სახე ნათელი,
ჯალათის ხელმა ვერ ამოშალა,
და ქვეყნის მსხვერპლი აურაცხელი,
შენს მაღალ შუბლზე გადამეშალა.
სისხლით შეღებილ წელთა თქარუნი
მისწრებდენ წინაც, მომდევნ ზურგში
და მათთან ერთად ოდესღაც თქმულნი
შენი სიტყვები მღერაიან გულში“.

აქვეა გასახსენებელი ამბები ქართველიშვილების ოჯახში პაოლოს სხვადასხვა დროის სტუმრობისა, როცა მას ელენე დარიანის მეუღლე შალვა ქართველიშვილი ხატავდა აკვარელში თუ კარიკატურის სახით, რომლებიც პაოლოს იმდენად მოსწონდა, რომ ერთ-ერთ ნახატს ლექსიც კი მიაწერა:

„აქ ჩემი სახე მეჩვენება ტორიადორად,
ტოლედოს ცირკსა რომ ანათებს ამაყად მდგომი,
ქვეყნის მოწყენა და ტირილი ჩამომამშორა,
სად არის ხალხი, მე მზადა ვარ დაევიწყო ომი?!“

პაოლოს და შალვა ქართველიშვილის მეგობრობის დასტურია შალვასადმი მიძღვნილი პაოლოს ეს ლექსიც:

„მე შემეყვარდა გაღიმება შენი ფარული
და მოყვარული მეოცნებე შენი თვალები,
იქ იმალება, რასაც ალბათ გრძნობენ ქალები,
ეტრფიალები და გამშვენებს ღიმი ფარული.
მწვავს სიხარული, როცა მესმის შენი „არული“,
მე შემეყვარდა მეოცნებე შენი თვალები
და გაღიმება მოყვარული და დაფარული“.

პაოლოს შალვასადმი მიძღვნებში შეფარულია სევდაც და ზეაღმტაცი სიხარულიც. ორივე კი მოჰყვა მათ მეგობრობასა და სიყვარულს.

პაოლო იაშვილისადმი მიძღვნილ ელენე დარიანის ლექსებში კი აშკარად გამოჩნდა ტრაგიკული ბედის პოეტი ქალის უნაზესი ხილვები და განცდები. ელენე დარიანის არქივმა შემოგვინახა პაოლო იაშვილის ერთი ექსპრომტი,

რომელიც ელენეს ოჯახში, ნადიმზე წარმოუთქვამს. აი ეს ექსპრომტიც:

„არ მისვამს ღვინო დიდი ხანია
თქვენში მაკლია მე ჩემი წილი,
ხელის გული არ მომიფხანია
შუა ქეიფში გარტყმული სილით.
ხუფრაზე აღარ დამიძახნია
სიტყვა ეკუთვნის ტიცვიანს, კმარა,
მაგრამ ხომ მხედავთ ნათელ სახიანს
ხომ გესმით მერჩის ისევე ენა.
მე გამოვცადე ცხოვრება წყნარი,
და თქვენ არ გირჩევთ გამოცდას მისას;
დღეს კი ვარ ისევე წითელი ხარი,
ვსვამ ღვინოს, როგორც ყოველთვის მისვამს.
პოეტის ბედი, მისი ხელობა
ქარაგმა ხუფრის გრძელი ბედია,
ხმა ისევე ძმებო, ისევე ქეიფი,
ჩემი ახალი აღავერდია!“

და კვლავ ელენეს პაოლოსადმი მიძღვნილი კიდევ ერთი ლექსის შესახებ. იგი ყველაზე გვიან ჩანს დაწერილი და ამიტომაც დასასრულისათვის შემოვიანახეთ:

„თუ გული მკვდარია, სიტყვამ რა გააწყოს,
სიტყვა ხომ გულის ნაჟური სისხლია,
უშენოდ, ძვირფასო, სდუმს ჩემთვის აწმყო, –
აწმყოც ხომ ამ გულის ნაჟური ფიქრია.
თუ გადავხედავთ ჩვენ ერთად ჩვენს თბილისს, –
თბილისი სამშობლოს მჩქეფარე ფიქრია.
ჩვენ მაშინ გადავხსნით ჩვენს ფარულ თილისმას –
ელენე, პაოლო – ხომ გულის სისხლია...
თუ მტკვარი სამშობლოს ერთვის შხუილით,
სამშობლო ხომ გულის მგზნებარე სისხლია,
მე რატომ დამჩემდა უშენოდ დუმილი?!
დუმილიც, ძვირფასო, ხომ გულის ფიქრია...
თუ გზაში დაღლილი დავეცი მდუმარედ
დაცემაც ხომ გულის ნაჟური სისხლია,
შენ მე მაპატიებ უშენოდ მთვლემარეს,
ჩათვლემაც ხომ გულის ნაჟური ფიქრია...“

როგორც მოტანილი ლექსებიდან ჩანს, ელენე დარიანის მუდმივა შთაგონება იყო პაოლო, – თავისი სისარულითა და დარდით. ამიტომაც იყო, რომ ეს უნახესი განცდები თუ ხილვები, სიყვარულად და ლექსებად იქცნენ.

პაოლო იაშვილმა გაზეთში „რესპუბლიკა“ რუსულ ენაზე გამოაქვეყნა საანგარიშო წერილი სათაურით: „Литературное кольцо Грузии 1917 г.“, რომელშიც კრძალვით არის მოხსენიებული იმ წელს გარდაცლილი მწერალი-კრიტიკოსი კიტა აბაშიძე. აქვე, სანდრო შანშიაშვილისა და ოსებ ვრიშაშვილის პოეზიის დახასიათების შემდეგ, პაოლო ლიტერატურული ჟურნალების „ციხვური ყანწებისა“ და „ღელიას“ შეფასებას იძლევა.

ლიტერატურულ ანგარიშში პ. იაშვილი დამახასიათებელი შტრიხებით ცალ-ცალკე წარმოგვიდგენს ვრიგოლ რობაქიძის, ვალერიან გაფრინდაშვილის, ტიციან ტაბიძის, ლელი ჯაფარიძის, კოლაუ ნადირაძისა და ელენე დარიანის სახეებს.

პაოლო იაშვილი პროზის ნიმუშად ასახელებს ნიკო ლორთქიფანიძისა და არისტო ჭუმბაძის მოთხრობებს, ხოლო „ღურჯა ცხენების“ ავტორს გალაკტიონ ტაბიძეს სიწუმეში ბრალს სდებს. მოსწონს ალექსანდრე აბაშელისა და გიორგი ლეონიძის პოეზია. შენიშნავს იმასაც, რომ სწორედ იმ წელს შეიქმნა „ქართველ მწერალთა კავშირი“ და სათავე დაედო ლიტერატურულ ხუთშაბათობებსა და შაბათობებს. ამ დროს მოხსენიებით გამოსულან ვრიგოლ რობაქიძე და ტიციან ტაბიძე...

პაოლო იაშვილს შენიშნული აქვს, რომ ელენე დარიანის მორთოლვარე ოცნებაა „თეთრი თავადი“.

ელენე დარიანის არქივში ბევრი საინტერესო საბუთია დაუნჯებული. განსაკუთრებით საყურადღებოა მისი დღიურები, აკადემიკოს შოთა ძიძგურის თხოვნით დაწერილი მემუარული ჩანაწერები, შალვა ქართველიშვილის უბის წიგნაკები და მდიდარი ეპისტოლური მემკვიდრეობა.

მკითხველს ვთავაზობთ ელენე დარიანის ერთ პატარა ჩანაწერს პაოლო იაშვილის ლექსის – „წერილი ღელას“ დაწერის თაობაზე.

„რეუოლუცია მოსკოვში გადავიტანე. მახსოვს, დილით მოვარდა ჩემთან ტიციან ტაბიძე. ლაპარაკის უნარი თითქმის დაკარგოდა, მხოლოდ ერთს გაიძახოდა: „ჩქარა, ჩქარა წავიდე!“ თითქმის სირბილით გავცივდით „პოვარსკაიას“ და მოვხვდით აუარებელ ხალხში, რომელიც მიემართებოდა ეხლანდელ წითელ მოედნისაკენ, ხელიხელ ჩაბმულნი ეცდილობდით გაგვესწრო სხვებისთვის და მალე აღმოვჩნდით ხალხის შორეულში. თითქოს მზე დაღვრილიყო ყოველი ადამიანის თვალებში, ისე იყო განათებული თვალისმომჭრელად ჰერა. ისმოდა გამაყრუებელი „ურა“, ჩვენც გავიძახოდით: „უაჰ, განათეისუფლდა საქართველო!“ ვიღაცას ვეხვეოდით, ვიღაცას ხელს ვართმევდით. ტიციანი გაიძახოდა: უნდა წავიდე საქართველოში, ჩქარა, ჩქარა უნდა წავიდე! მხოლოდ საღამოს დავბრუნდით სახლში, მთლად ხმაწასული... მესამე დღეს ტიციანმა მოიფანა ჩემთან ერთი კაცი, რომლის სახელიც და გვარიც არ ჩავწერე მაშინ და დამავიწყდა. მან ციხეში „ოდიონოკამი“ გაატარა თურმე 17 წელი. მე არასოდეს დამავიწყდება მისი თვალები. მახსოვს, მის დანახვაზე გასპარ გაუზერი მომაგონდა. ის იყო ბავშვის თვალები, რომელმაც ქვეყანა დაინახა და გაიცინა გაკვირვებულმა. გამჭვირვალე სახეზე ისეთი უშუალო, ახლადდა-

ბადებული უცოდველი ბედნიერება გამოსჭვივოდა. ტიცინი თვალცრემლიანი უშხერდა მას ასეთივე ბავშვური გულწრფელობით და მეუბნებოდა ქართულად: ჩვიდმეტი წელი, ჩვიდმეტი წელი...

სწორედ ეს დღეები მოგვავაზონდა უკვე თბილისში მყოფთ, 1918 წელში, რტიშჩევის ქუჩაზე, სადაც ვცხოვრობდი დროებით ნაქირავებ ოთახში. „ცისფერყანწულები“, თითქმის ყოველ საღამოს, ან შემომივლიდნენ იქ. ან გამაცილებდნენ. პაოლოს ჩვეულებად ჰქონდა, დღისით თუ სახლში არ ღაჭვდებოდი, კარებზე ექსპრომტად დამიწერდა თავის მოსელაზე.

ტფილისში იმ დროს იმყოფებოდა ჩემი მეუღლის ყოფილი მასწავლებელი, პროფესორი მიხეილ ალექსანდრეს ძე ხოვრენკო, ცნობილი მეცნიერი მღვინეობისა და მეცნაზობის დარგში, ახლო მეგობარი შალაპინისა, იუჟინის და სხვათა მრავალთა, დიდი ადამიანებისა თეატრალურ და ლიტერატურულ სფეროში. „ცისფერყანწულებმა“ ის გაიცნეს ჩემთან და ძალიან გულთბილი დამოკიდებულება დაამყარეს მასთან.

იმ დღეს ჩემთან ყველა ერთად ვსადილობდით.

როგორც ყოველთვის, პაოლო მჭევრმეტყველებდა სუფრაზე. იდგა, ჩვეულებრივ „ყანწულების ბოქმისათვის“ აწეული განწყობილება – ექსპრომტები, ლექსების წარმოთქმა, სიტყვები საქართველოზე, რუსულ პოეზიაზე... და ტიცინის მოგონება მოსკოვში გადატანილ, საზეიმოდ განცდილ რევოლუციასზე. უნდა ვთქვა, რომ მაშინ „ცისფერყანწულებსაც“ და ხელოვნებისა და ლიტერატურის ყველა წარმომადგენელს, ძალიან უჭირდა. მახსოვს პაოლოს „ანგლობა“: ქუჩაში ამოყარებოდა ხეს, გაიშვრდა ხელს და აღუღლუღებოდა: „Помогите бедному, голодному воину, помогите христу ради!“

ყოფილა შემთხვევა, რომ ასე შეგროვილი ფულით ჩავსულვართ „სიმპატიაში“... სად გაჰქრნენ ის ბედნიერი დღეები!...

სუფრაზე პაოლოს გვერდზე მიუუჯექი და უცბად ყურადღება მივაქციე მის ფეხსაცმელს, საიდანაც თითო მოჩანდა გამოყოფილი.

– პაოლო, ერთი დედაშენს დაანახა შენი ფეხსაცმელები, არა გცივა, პაოლო, მაგათში? რომ გაცივდე? რაღაც უნდა მოვახერხოთ-მეთქი.

პაოლოს თვისება ჰქონდა, როცა რაიმე გულს მოხედებოდა, უეცრად ჩაფიქრდებოდა წუთით, თუმცა დიდხანს არ დანებდებოდა განცდას. გულშიამწელოში მშერით ჩამხედა თვლებში და მთხოვა: ელლი, მომიტანი ფანქარი და ქალაღი.

იქვე, სულმოუთქმელად დასწერა ლექსი „წერილი დედას“ და წავგიკითხა. ტიცინი და X გადარიონენ აღტაცებით. ტიცინი გაიძახოდა: პაოლო, მაგისთანა ვერ არაფერი დაგიწერიაო...

ცნობილია, პაოლოს ლექსს დედამისისადმი მოჰყვა შემდეგში ესენინის განთქმული „წერილი დედას“. ესენინი აქ გაეცნო ცისფერყანწულების შემოქმედებას. ხოვრენკოს გადაუთარგმნეს იქვე პაოლოს ლექსის შინაარსი და ისიც გაოცებული იმეორებდა: „Какой талантливый красавец!“.

მახსოვს, როგორ წავედით „ქიმეორონში“, სადაც უკვე გემასპინძლობდა

მიხეილ ალექსანდრეს ძე. მართალია, მატერიალურად მძიმე მდგომარეობაში იყვნენ მწერლები, მაგრამ სჯეროდათ მომავლის, გაგიჟებით უფვარდათ პოეზია, სამშობლო, გარდა ამისა, მიდიოდა ნგრევის პროცესი, რომელსაც აუცილებლად მოჰყვებოდა მშენებლობის პათოსი და „ცისფერყანწელები“ აღტაცებით აკეთებდნენ თავის საჭმეს, ისინი დარწმუნებულნი იყვნენ, დადგებოდა საქართველოს ბუნდიერი დღეებიც.“

გალაკტიონ ტაბიძე

გალაკტიონი და ცისფერყანწელები საკმაოდ ვრცელი თემაა. ჟურნალი „ცისფერი ყანწების“ პირველსავე ნომერში დაიბეჭდა გ. ტაბიძის ორი ლექსი, მაგრამ 1916 წლის 15 დეკემბერს, როგორც გალაკტიონი წერს თავის მუუღლეს, ოლია ოკუჯავას: „სამუდამოდ დავშორდით ერთმანეთს, მე, გაფრინდამვილი და იაშვილი. ძალიან დიდი ჩხუბი მოგვივიდა და ვუთხარით ერთმანეთს ისეთი სიტყვები, რომლებიც ამის შემდეგ დაასლოვების ნებას არ მოგვცემს. მე არ ვნანობ. ამ დღეებში გამოვიდა მუორე „ცისფერი ყანწები“. დიდი ამბებია ერთი სიტყვით“ (ოლია ოკუჯავას დღიურები და მიმოწერა გალაკტიონთან“. თბ. 1987, გვ. 190).

მიუხედავად ამისა, გალაკტიონი შეგობრობდა ცისფერყანწელ ელენე დარიანთან.

ელენე ბაქრაძის არქივში დაცულია გალაკტიონ ტაბიძის ორი ლექსის ხელნაწერი. ერთი ლექსი დაწერილია 1936 წელს და იგი მიძღვნილია ელენე და შალვა ქართველიშვილებისადმი:

„რადგან ვიციტ კრთომა,
რადგან ვიციტ კრძალვა,
მე თქვენ გენაცვალეთ
ელიკო და შალვა!
ვიყვით, ვუცქროდეთ
ჩვენს მთებსა და გორებს,
კიდევ გენაცვალეთ –
გული იმეორებს.
ამ ოჯახში ჩვენი
გული ერთად ვშაღეთ,
კიდევ ვიმეორებ –
კიდევ გენაცვალეთ“.

მას შემდეგ, რაც სხვა ქართველ მამულიშვილებთან ერთად, შალვა ქართველიშვილიც გამოასალმეს სიცოცხლეს, გალაკტიონი კვლავ სწვევია ქართველიშვილების ოჯახს. ალბათ, იმ დღის განცდით შექმნა ეს ექსპრომტი:

✓ „წერილი ელიკოს
წამებას, ბერის დაკარგვის გამო
ვერ გამოხატავს დღეთა მირონი
მისთვის უდაბნო იყო მიდამო,
სადაც შელია და ბაირონი
ელიკო! გელის გალაკტიონი.
25/1-37. შენს ბინაში“.

გალაკტიონი შემდეგშიც ხშირად ზედეზოდა ცისფერყანწელთა დედოფალს,
მშვენიერ ელენეს, მაგრამ მათი ურთიერთობის ამსახველი ორიოდე სურათისა
და ავტოგრაფიანი წიგნების გარდა, აღარაფერი გადარჩენილა.

გალაკტიონის ერთ სურათს ამშვენებს ასეთი წარწერა: „ელიკოს
მეგობრობისა და ყრმობის დღეების გასახსენებლად. გალაკტიონ ტაბიძე“.

ელენეს არქივში ინახება მოგონებები გალაკტიონზე. განსაკუთრებით
საინტერესოა ელენეს მიერ ირაკლი აბაშიძისადმი მიწერილ წერილში მოტანილი
ეპიზოდები გალაკტიონის ცხოვრებიდან. ამბობენ, რომ ელენეს უყვარდაო
გალაკტიონზე ძმადნაფიცი ვალერიან გაფრინდაშვილის შემდეგი სიტყვების
თქმა: „პოეტი კვდება, მისი სახელი ვარსკვლავად მიჰყვება მის კუბოს და
შემდეგ იწვევს ხეტიალს მსოფლიოში. პოეზიის ცაზე ბერი ვარსკვლავიაო“...
დრომ დაამტკიცა, რომ XX საუკუნეში, მსოფლიო პოეზიის ცაზე, ყველაზე
დიდი ვარსკვლავი ქართველთაგან გალაკტიონი იყო...

გრიგოლ რობაქიძე

ელენემ გრიგოლ რობაქიძის სახელი პირველად ცისფერყანწელთა წრეში,
პაოლო იაშვილისგან გაიგონა. სიმბოლისტები გრიგოლ რობაქიძეს მიიჩნევდნენ
საქართველოში სიმბოლისზმის შემომტანად, მაგრამ გვიან, როგორც თვით
მწერალმა დაწერა: „მე ვიყავი „ყანწელებთან“ მხოლოდ როგორც მეგობარი,
უფროსი დამხმარე და წამხალისებელი“-ო (ჟურნალი „ბედი ქართლისა“,
1964, №47, გვ. 31).

1915 წელს ისე გაემგზავრა ქუთაისიდან ელენე ბაქრაძე, რომ პირადად
ვერ შეხვდა გრიგოლ რობაქიძეს. მის ლექსებს კი კარგად იცნობდა. ელენეს
განჯის პერიოდის დღიურში ჩაწერილიც კი აქვს გრიგოლ რობაქიძის ლექსი
„აქლემი“ – სონეტი რკალიდან „დიდი შუადღე“.

„აყუდებული, უღაზთო ორ კუზიანი,
ცხუნე სიერცეთა კომმარების უგვანო ბუში,
ყარამფილივით მოაღული ზანგელა ბურში
უცხო, უთვისო, მატანტალა, შორი გზიანი.
ამპარტავანი, ნელი, დინჯი, თაგაზიანი.

მოღუნებული მეოცნებე შორეთის მურში.
მორცხვი, კველა მოაღერსე, მუსუსი, მრუში
გახუნებული: — მაგრამ მაინც მარად მზიანი
საოცარია შენი ზანტი მოქნარებით თვლელა —
მზის ახელებით, რომ მოთენთა უღაბნოს რთველმა
ქიძერის თავის ღიმით უცქერ აღმურს კომლიანს:
თითქოს გესუნთქვის არაბეთის ამწვარი ნარდი
და უშნო ცოხნით ოდეს ერთვი მელანქოლიას, —
ღრუბლიან ტუნზე გიობდება სამყაროს დარდი“.

აქვე, დღიურში, ელენეს ჩაწერილი აქვს ტიცთან ტაბიძის ლექსები: „ქალდეას
ბალაგანი“ და „Yntieur“, ვალერიან გაფრინდაშვილის „რკალიდან მაღალი
მთვარე“, კოლაუ ნადირაძის უსათაურო — „ვერსად ვერ წავალ“... და
„მელტიერო“... ჩანს, ეს ლექსები პოეტი ქალის სულიერ განწყობილებას
გამოხატავენ და იმიტომ მოუყარა თავი მათ განჯის დღიურში.

დღიურში გრიგოლ რობაქიძის ლექსის სტრიქონის: „ღრუბლიან ტუნზე
გიობდება სამყაროს დარდის“ შემდეგ იწერება ელენეს ასეთი მინიატურა:

„მე მთვრალი, ვარ, მთვრალი, ბუდნიერი...“

ხელები მიკანკალებს, სული მეხუთება. ოთახი თანდათან კარგავს თავის
მონაზულობას, განიერდება, განიერდება და, აჰა, კედლები დაიკარგა სადღაც
სივრცეში... ვხედავ მხოლოდ ოქროსფერ მიუწვდომელ მინდორს და იქ, და იქ
ცეკვავენ მარიონეტები. მისდევენ ერთიმეორეს და ხელჩაბმულნი ასრულებენ
მუსიკალურ მელოდიას, ჯგუფი ჯგუფსა სცელის, იკარგებიან ჰერში მელოდიათა
ღვთიური აკორდები: ერთი, მეორე, მესამე, მეოთხე. შემდეგ... შემდეგ განაზებული
ჩუმად კაკანებს, კაკანებს... ჰკარგავს სივრცეს... კაკანებს, კენესის, იზრდება
მაღლა. მარიონეტები ჯერ შეერთებიან... წუთი ლამობენ... შეწყობილი მელოდია
საზღვარს ავიწყებს... ისმის ჰანგი ალტაცებისა, ზეციური ვნება შესზმული...
სული შემეხუთა, დავიქანცე... გული მისკდება... უკანასკნელი დაბნედილი
აკორდი და გონება დაკარგული ვეცემი ძირს. ჩემს წინ აწყვია არეული,
დაჭმუჭნილი ძველი გაყვითლებული წერილები. 8.1.1915. განჯა“.

„Largetto Bethoorn მეორე სიმფონია

მე შენ ფერხთა ვარ და მე შენ გეტრფი, შენს ალურსს ველი, გამომიწოდე
ხელი მეგობრისა და სიყვარულისა!..“

... აჰა, ბაგენი ცეცხლით დამწვარნი, აჰა თვალები — ბნული ქალაქის
გრძელი ქუჩები, აჰა, ეს სენა, სენა მდინარის ჰანგის ამკრეფი. აჰა, თითები
მუსიკალურნი და მკლავნი ჩემნი ვნებიანი, ალურსიანი. აჰა, გესმის შენ, სულ
ჩემს დიდებას, ჩემს სიმდიდრეს შენს ფერხთ წინა ვლებ და ველი სულის, შენი
სულის ამონახეთქ ცრემლს!.. ორ სიტყვას ველი, მხოლოდ ორ სიტყვას: „ვია,
მოკვდები!“

... მინდორი მწვანე, შენი სული აღელვებული, ჩემი ოდნავი ძლივს

მოქანცული კონკა ველური და სახე შენი ბედნიერი, მსოფლიოს საზღვარს
გაცილებული და სიტყვა მქრალი:

„ჩუმაღ იყავი, მიყვარხარ, ვკედლები!“

... ვაიმე საღ ხარ, რატომ ვერ გხედავ, მე რად ვიტანჯვი?! დილის
ცისკართან დაბადებული, მაგრამ დაღლილი და ბედნიერი, მე რად ვიტანჯვი?!
მინდა გიფურო, გაჩნდი, წამოდი და მომენდე ერთი წუთით, ერთი საათით,
შეხვედრა ჩვენი, ალერსის მწველი და სასურველი იქნება ლაღი, ნაზი, ლამაზი,
წამოდი მაღე!..

... გასწი, მომშორდი, აღარ მინდინხარ, წადი, შორს წადი... ეს ჩემი სული
ღელვის საღგური იყო და არის თავისუფალი, გასწი, შორს წადი...

... ოჰ, რა რიგ ვწუხვარ, ვხედვინობ, რა რიგ ვიტანჯვი...

... იყოს სახელი შენი ნათელი და სული შენი მიუწვდომელი...

ქ. განჯა, 3/1, 18 წელი“.

ამ დღიურის ჩანაწერის შემდეგ დიდი დრო არ გასულა, რომ მშვენიერი
ელლი ჩამოვიდა თავის სამშობლოში, თბილისში და შეხვდა ცისფერყანწულებს.
სიყვარულით შეხვდა მას ცისფერყანწულთა მოძღვარი გრიგოლ რობაქიძეც.
სახელოვან მწერალს გაახსენდა მისი გაზეთ „მგობრის“ და ჟურნალ „ცისფერი
ყანწების“ ფურცლებზე დაბეჭდილი ლექსები და უთხრა ელენეს, პრესაში ჩემი
აზრი მე უკვე გამოთქვიო... (იგულისხმება 1918 წელს თბილისში დაბეჭდილი
ჟურნალი „ARS“).

გრიგოლ რობაქიძეს წერილში, ქართველი ქალის ფენომენის ახსნის
შემდეგ, შენიშნული აქვს, რომ ელენე დარიანი არის ქალური პოეტური სხივი
და გამოირჩევა ქართული მოდერნიზმის დამწყებთა შორის. მწერლის ღრმა
რწმენით კი „ქართველი ქალი – როგორც ქალი – უთუოდ პრობლემაა, მე
ფიქრობ, რომ მის სტიქიაში ძალზე ბევრია უძველეს ამორძალთა ნამსხვრევები
– სიყვარულში მამაკაცებზე გამშეტებლად თავდამსხმელნი და მათი მკვლელები“
არიანო. აქვე ნათქვამია ისიც, რომ ქართულ ლიტერატურაში არ არსებობს
ქალი ეროტიკული ფსიქიკით, თუ არ ჩათვლით ალექსანდრე ყაზბეგის
პროზის გმირებს. ამის შემდეგ კი სწორედ ელენე დარიანის ლექსებშია
„შეყვარებულობის ჭეშმარიტი ეროტიკული განცდა და ამასთან განცდა
წმინდა ქალური სტიქიისა“.

ელენე ბაქრაძეს თავის მოგონებებში მოთხრობილი აქვს გრიგოლ
რობაქიძესთან ერთ-ერთი შეხვედრის ეპიზოდი:

„იხატებოდა „ქიმერონის“ კედლები შესანიშნავი ფრესკებით... ლაღო
გუღიაშვილი და ვალიშვესკი ქმნიდნენ საინტერესო სურათებს. „დარბაზი“
მოგაგონებდა მონმარტრის კაფეებს, სადაც იკრიბებოდა ხელოვნებისა და
ლიტერატურის დიდი თუ პატარა წარმომადგენელი.“

... აქ ვიჯექით ერთ დღეს გრ. რობაქიძე, პაოლო, ტიცინი, ლელი
ჯაფარიძე, აღი არსენიშვილი და ვსაუბრობდით, რომ პაოლოს (შემოსავალი

კარის პირდაპირ იჯდა) უცერად სახე გაუნათდა სიზარულისგან, სწრაფად წამოხტა და წამოიძახა: — შალვა, შალვა მოვიდაო! უნებურად მივიხედეთ სულ ყველამ. კარებში შემოვიდა მართლაც შესანიშნავი გარეგნობის მამაკაცი, სწრაფად დაასკვნიდი: ოჰ... რა საუცხოო ჯიშისაა, ზედმიწევნით კულტურული კაცი უნდა იყოს, უსათუოდ საინტერესო პიროვნება... პაოლო გადაეხვია, გადაკონცა. ყველაზე მეტად ღრმად გახარებული ჩანდა გრიგოლი, რომელიც მიეგება ასეთი სიტყვებით: — როდის ჩამოხვდები, დღეს, დიღას? მომუხატრე, შალვა! პაოლომ რაღაც უჩურჩულა შალვას და მოიყვანა ჩემთან, გამაცნო... ის დაჯდა სუფრის ბოლოში, გასაოცარი თვალები პქონდა, მრავალი წლის მანძილზე მე მისი თვალები ზღვასავით მწვანედ მეჩვენებოდა. მაღალი და გამხდარი იყო, ისე რომ, თითქოს ირხეოდა. თანაც მეტად გახარებული ჩანდა. სუფრაზე ჭიჭები აიღეს და ბევრი სიყვარული ჩააწვეთეს მიმართულ სიტყვებში. შალვას ხმა პქონდა ზავერდოვანი, მობანო, იყო ენამახვილი და მე იმ დღეს მივაქციე ყურადღება, რომ კარგი ცოდნა ლიტერატურისა და ისტორიისა მას აძლევდა საშუალებას, მეტად ღრმა ირონია მოეხმარა. ყოველი მისი მოსწრებული სიტყვა ღირსეული იყო, ამავე დროს კეთილი და კეთილობა იყო იმდენად ბუნებრივი, რომ ამას ყურადღებას არავენ აქცევდა.

პაოლომ თვალით მანიშნა და როცა მეც მივხედე, შევნიშნე ის დაინებით მიცქერდა. ცდილობდა არ ეცქირნა და მაინც მიცქერდა“ — აქ დაიბადა შალვასა და ელლის სიყვარული.

შალვა აღმოჩნდა დიდი ქართველი მოღვაწის ივანე მაჩაბლისა და თვალსაჩინო პედაგოგის ლიზა ქართველიშვილის შვილი. ეს ამბავი მაშინ ქართველ საზოგადოებაში ვულკანივით ბოხოქრობდა, განსაკუთრებით გაოცებული იყო ელენე ბაქრაძე და ნანობდა, რატომ აქამდე არ ვიცნობდი ამ საოცარი ბედის ადამიანსო...

შალვა ქართველიშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობის ეპიზოდებზე ქვემოთ კიდევ ვისაუბრებთ, მაგრამ აქ მოვიტანთ მხოლოდ იმ ლექსს, რომელიც მას მიუძღვნა გრიგოლ რობაქიძემ:

„ვიქპაროდი შენკენ, ტურფა... გული ტოკდა, სული მღერდა, —

სისხლი ტანში ხალისობდა, თვალ-წამწაში ავიშერდა...
და ვიხილე... მაგრამ ჩემ წინ სახე ცივი დაეინახე, —

და ვცანი, რომ გაჰქრა ჩემი ტრფობის სავენახე...
და გათავდა ყველაფერი... ცახცახა გულს ეცა ელდა,
თავს შავი ბრუ მოეხვია და ყოველი გარს მიბნელდა...
აეიშალე, აკანკალდი, შუბლს შევაველე ოდნავ ხელი, —
და მყის მოსკდა სისხლის ცვარი, მას ფრთაც მოჰყვა

გასაძლოლად, —

და ჭრილობა ნათელ შუბლზე აყვავილდა წითელ ზოლად...
შენ კი, ჩემო, რა გვეონა: თუ ვიპუმრე, თუ ვიჩამხე!
თუ რომ შუბლით ჰა, ჰა, ჰა, ჰა, თითქო ღობეს დავეყვახე!

არა, არა! შენ არ იცი ნაზი ტანჯვის ანარკლი!
ჰა, ჭრილობა. ჩემი შუბლის, გვირგვინია იგი ეკლის!”

გრივოლ რობაქიძე პატივს სცემდა შალვა ქართველიშვილის ლიტერატურულ მოღვაწეობას. მას უყვარდა ელენეს და შალვას ოჯახი და ამიტომაც, მათთან ხშირად სტუმრობდა.

კონსტანტინე გამსახურდია

კონსტანტინე გამსახურდია მეგობრობდა ელენე ბაქრაძეს. ერთ დღეს, შეწოხიანები კონსტანტინე გამსახურდია, აღექვანდრე აბაშელი, პაულე ინგოროვია და ვახტანგ კოტეტიშვილი შავ ცხენებზე ამხედრებულები სწვევიან ცისფერ-ყანწელთა დედოფალს — ელენე დარიანს. მათთვისაც მოუგვრიათ ორი ცხენი და უთხოვიათ. — შენ და სიმონ ჯანაშია უნდა გახდეთ ჩვენი ძმობის წევრებიო. მათი მიზანი იყო საქართველოს ამერ-იმერი მოველოთ და ხალხს შეხვედროდნენ. შეწოხიანებს ელენე დასთანხმებია, მაგრამ სიმონ ჯანაშიას უთხოვია შეეწყვიტათ ასეთ რამეზე ფიქრიც კი, თორემ მთავრობაში ჩანს ამის შესახებ, უკვე იციან და დაგვაპატიმრებენო... მე პირადად, ყოველთვის თქვენთან ვიქნები, მაგრამ ივანე ჯავახიშვილს ვერ ვუღალატებ, თუ არ შესწყვეტთ ამაზე ფიქრს, იმასაც დააპატიმრებენ და ჩვენცო...

ასე რომ ჩაიშალა შეწოხიანთა ის ლაშქრობაც...

იმ ხანებში შეუძლოდ შეიქმნა კონსტანტინე გამსახურდია. იგი მოსკოვში წავიდა სამკურნალოდ და იქიდან საზღვარგარეთ აპირებდა წასვლას. ელენე ბაქრაძემ მწერლის სამკურნალოდ და საზღვარგარეთ გასამგზავრებული გზის ფულისათვის გაყიდა თავისი ყველა სამკაული.

ელენე ბაქრაძის არქივს შემორჩა კონსტანტინე გამსახურდიას მიერ 1926-1927 წლებში დაწერილი ერთი წერილი — ერთი ფრაგმენტი და ერთი ღია ბარათი, რომლებშიც ბევრი საყურადღებო ცნობაა. 1926 წელს კ. გამსახურდია გერმანიის ჯაშუშობის ბრალდებით 10 წლით გადაასახლეს სოლოვკის კუნძულებზე. სწორედ იქიდან გამოუგზავნა მან ქ-ნ ელენეს ქვემოთ მოტანილი წერილები: „13.XI.26. ძვირფასო ელენე, რასაკვირველია, მე არ შემიძლია ისეთი მშვენიერი ბარათის მოწერა, როგორც შენ მომწერე. შენ პოეტი ხარ და იცი, როცა ადამიანი ბევრს განიცდის, გამოხატვა არ შეუძლია. თანაც მე ვარ ავად. ფიზიკურად, სრულიად დაშლილი. ეს წელი ჩემთვის იყო ყველაზე კოშმარული, ჩემს ცხოვრებაში რამდენჯერ გავედი საზღვარგარეთ და მე სიკვდილის გემო შევიგრძენი... ჯერაც საავადმყოფოში ვარ, რამდენჯერ მე მოწმე გავხდი საშინელი გაორებისა. ასეთი მდგომარეობა ჩემი წარმოდგენით აღვეწერე ჩემს მოთხრობაში „ტაბუ“. მოსკოვში მე გადავიტანე ძლიერი სულისშემხუთველი შემთხვევები.

მე ვაგრძელებ შემოქმედებით მუშაობას, მაგრამ სიკვდილი სანატრული გამიხდა. ეს მარტო ფრაზა არაა, — ზუსტად ამას განვიცდი... მინდოდა საქართველოდან სრულიად წასვლა, სრულიად დაუმსახურებლად იმდენ სიტუაციას ვგრძნობდი, რომ მე ვიყავი მოწამლული და გადაწამლული. მე ასეთმა ცხოვრებამ მიწია, როგორც მაჩაბელს და ბარათაშვილს, შეიძლება უარესმაც.

მე მივიჩნის, როდესაც ახალ რომანზე მწერ — არა მგონია, როდისმე დაეუბრუნდე ქართულ ლიტერატურას. საერთოდ არა ღირს, როცა ხალხი გასუხიბობს ყველაზე დიდი სიტუაციებით...

მე საავადმყოფოში დაუუმეგობრდი ერთ სწავლულ მოზუცს, რომელიც ჩემს თვალწინ გარდაიცვალა. მან მიანდერდა ბრბო ხალხი არასოდეს არ მყვარებოდა, მღუმარე ვყოფილიყავი, ჩემდა საუბედუროდ, მეტისმეტად პოეტი და ბავშვი... იმისათვის, რომ შემეძლო სიტუაციული, მაგრამ დავრწმუნდი, რომ არ შემიძლია სიტუაციული.

მე მონასტერში ვარ და მთავარი ოცნებააფეთქებული, მთელი ცხოვრება ხელის გულზეა. თუ მე აქ არ მოვკვდი, შეიძლება რომელიმე ენაზე გამოვაქვეყნო წიგნი „ადიარება“ — პოლარული დამეები, რომელიც სქემის სახით თავში მიდულს და ხეტილობს. მე მასში ვილაპარაკებ ხალხსა და ნიუთებზე... ეს ყველაფერი განზრახვანა, რომელსაც არ უწერია განხორციელება... რა დამრჩა მე მონასტრის გადაღმა, მოხუცებული დედა, ერთადერთი ჩემი საწუხარი და, ორი-სამი ძმა, რომელთათვისაც მე ზედმეტი ტვირთი ვარ — ცხოვრებაში. მე მათ მხოლოდ მწარე სიტყვებით მივმართავდი, სხვა არაფერი. დანარჩენი მირაფი და მოგონებებია. ყოველთვის ასეთი განცდები მაქვს, თითქოს სხვა სამყაროში ვარ, 43-ე დამეა...

სოლვეციკი გუმბათზე შლის თავის ნაბადს. თითქოს შვერძენებაა მარადიული დამისა, თანაც მე ავადა ვარ. მარჯვენა მხარეს არ შემიძლია წოლა — ტკივილები გულში სახსრის რევმატიზმები და გახსოვს, მე მარჯვენა ხელზე ვმკურნალობდი თბილისში... აქაური ნესტივსგან შეიძლება წამერთვას ხელი — ყოველდღიური თავის ტკივილები...

ჩვენ ვცხოვრობთ ერთად, ზოგჯერ მწუხრობისას ვიკრიბებით და ვმღერით, თანაც თანამემამულეთა გარდა ვერავის ვხვდები, საინტერესო ხალხი არ არის. წავიკითხე ალექსანდრე ფრიმანი, მომეწონა. სადა მაქვს იმდენი ძალა, რომ რამე გადავათვალეო. ფრანსის ნათქვამი გამახსენდა — რა ცოტა კარგი წიგნები, საერთოდ, ცოტა უნდა ვწერო...

ვლოდები შენს სონეტებს. მხოლოდ, თუ შეიძლება, მიეცი კარგი სათაურები, მე ვფიქრობ, შენ ისეთი გამბედავი ხარ რომ დამფუძნებელი იქნები ქალური ლირიკისა... ენახოთ...

მე წავიკითხე ახალი ჟურნალები, მხოლოდ მომეწონა აბაშელის ლექსები და ქაჩელის მოთხრობები. აბაშელი ახალ სტადიაში შედის, ივანეს ავადმყოფობამ ძლიერ შემაწუხა. ვკოცნი სიმონიკოს. უთხარი მას, რომ უნივერსიტეტის გამოცემები შემახვედროს.

თავს ვუდრეკ შენს პატარა დაიკოს, რამდენი მშვენიერი გოგონაა საქართველოში. მონასტერში კი არ შეიძლება მათზე გულგრილად ფიქრი. დიდი ხანია, რაც არავისგან მიმიღია წერილები. შენმა ბარათმა ძლიერ გამახარა. შენ ნუ ბრაზობ...”

აქ წყდება ეს ფრიად საინტერესო წერილი. ეტყობა, წერილის ბოლო ნაწილი უფრო ინტიმური იყო და ადრესატმა გაანადგურა. ყოველ შემთხვევაში, ფაქტი ჯოუტია, იგი აღარა ჩანს, ისე როგორც დიდი ჯაფარიძის წერილიც. დიას, ეს იყო ერთი და იგივე მიზეზის გამო...

წერილში ნახსენები ივანე — ჯავახიშვილია, ხოლო სიმონიკო — სიმონ ჯანაშია.

კონსტანტინე გამსახურდიამ ამ წერილის შემდეგ ელენე ბაქრაძეს ახლა ასეთი ღია ბარათი გაუგზავნა: „1927. 12. 1. სოლოვკა.

ძვირფასო ელენე, შენს წერილზე დეტალურად გიპასუხე 2 თვის წინ მოწერილი ბარათით. ნუთუ არ მივიღია? მომწერე ხოლმე, თუ გაქვს სურვილი. აქ დიდი ყინვებია. კრემლი ჰგავს რომელიღაც ფანტასტიური მეფის კრისტალურ სასახლეს. მაღე მოსალოდნელია ჩრდილოეთის ნათება!

თავდახრით ვესალმები სიმონიკას. ქეთომ წერილზე არ მიპასუხა. მაინც თავყვანისცემით მომიკითხე.

მეგობრული საღამით შენი კ. გამსახურდია“.

ამ ბარათშიც სიმონიკა იგივე სიმონ ჯანაშიაა, ხოლო ქეთო, პავლე ინგოროყვას მეუღლე ქეთევან ბაქრაძეა. ყოველივე ზემოთ მოტანილიდან ნათელი ხდება, რომ ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ელენეს შავჩოხიანებთან და ბოლომდე მათთან უმწიკვლოდ მეგობრობდა.

სამწუხაროდ, ელენე ბაქრაძესა და კონსტანტინე გამსახურდიას შორის არსებულ მეგობრულ დამოკიდებულებაზე არქივში სხვა არაფერი შეგვხვდა. თანამედროვეთა მოგონებებიდან კი ირკვევა, რომ ვერაზე მდებარე ელენე ბაქრაძის სახლში ხშირად სტუმრობდა, ჩონხა-ხანჯლით დამშვენებული მწერალი, თავისი განუყრელი მეძებარი ძაღლითურთ... აქიდან კი „ფიქრთ გასართველად“ მიუყვებოდა ვერაზის სევს, ხან მდინარე ვერეს ხეობას.

P. S. ელენე დარიანის არქივში დაცულია კონსტანტინე გამსახურდიას წიგნის თავფურცელი „ქვეყანა, რომელსაც ვხედავ“, ტფილისი, 1924 წელი. ასეთი ავტოგრაფით: „პეტრე ქავთარაძეს — ძველ ბერძენს გაეღინებული ლაზისაგან. სატანტო ქალაქი. 23. XII“.

იოსებ გრიშაშვილი

იოსებ გრიშაშვილის და ელენე დარიანის ლექსები ერთად იბეჭდებოდა „ცისფერი ყანწების“ ფურცლებზე. შემდეგში სწორედ ელენეს საშუალებით

მოხვდა გრიშაშვილის ბიბლიოთეკაში ლიზა ქართველიშვილის დღიურები, ივანე მანაბლის ერთი წერილი და სხვა მასალები, რომლებსაც ქალოებით ინახავდა პოეტი.

იოსებ გრიშაშვილი მეგობრობდა აგრეთვე ელენეს მეუღლეს შალვა ქართველიშვილსაც. პოეტმა თავის 1914 წელს გამოცემულ ლექსების წიგნს 1915 წლის 20 ნოემბერს ასეთი ლექსი წააწერა:

„მე შენ მიყვარხარ არა იმიტომ,
რომ სხვა ენაზე სთარგმნი ჩემს ლექსებს,
და არც იმიტომ, რომ ქალთა კონა
შემოგციცინებს და გიაღერსებს.
და არც იმიტომ, რომ ხარ ნატიფი
თვალად-სხივანა, ტანად-კენარი.
მე შენ მიყვარხარ და ჩემი ტრფობა
შენს გულში მიტომ დავასაფლავე,
რომ შენში ჩქეფობს ქართველის სული
და მგოსნის ფიქრი მონათესავე“.

იოსებ გრიშაშვილი თავის ყველა ახალ გამოცემულ წიგნს ჩუქნიდა ელენეს და შალვას. მის მიერ თარგმნილ ოვანეს თუმანიანის რჩეული ნაწერების წიგნს ასეთი წარწერა აშუქუნებს: „შალვა ქართველიშვილს, მეგობარ პოეტს, მამულიშვილს, ი. გრიშაშვილი 29.4.X.“ როცა 1930 წელს გამოვიდა ცალკე წიგნად პოეტის „ექვსი ლექსი“ კვლავ ატოგრაფით მიართვა ქართველიშვილების ოჯახს.

ი. გრიშაშვილი სიხარულით ხვდებოდა ელენეს ხარფუხსა თუ ვერაზე, ოჯახში სტუმრობის დროს პოეტი თავის დისშვილს, ანი ციციშვილს, ეტყოდა ხოლმე: „ჩვენ ვალში ვართ ელენე დარიანის წინაშე, გამოჩნდება ვინმე ლეთისნიერი და თავის დროზე სიმართლეს იტყვისო“...

სხვათა შორის, ქართველიშვილებისათვის ი. გრიშაშვილის მიერ ნაწუქარ წიგნში თავისი ცნობილი ლექსის „დუღუკის საარი ქარს აღარ მოაქვს“ მეთერთმეტე სტროფის პირველი და მესამე სტრიქონი ასე აქვს ჩასწორებული:

„მამ ვის ვემონო მე სამუდამოდ,
ასეთ ყოფაში თითქოს მოუბერდი,
ვრჩები ბარამი უგულდამამოდ
მე სხვა ცხოვრების წინამორბედი“.

ელენე დარიანის არქივში დაცულია იმ ფოტოსურათის დედანი, რომელზედაც ერთად არიან აღბეჭდილი იოსებ გრიშაშვილი, შალვა ქართველიშვილი და რ. ბობირიოვი.

იოსებ გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუზეუმში დაცულია შალვა ქართველიშვილის დედის დღიურების ნაწყვეტები (№2769), რომელსაც ელენეს

ხელით წარწერილი აქვს: „ივანე მაჩაბელის პირველი მეუღლის ლიზა ქართველიშვილის ხელნაწერებს უფემქაშებ შალვას გულითად მეგობარს გრიშაშვილს თავის მუხუდში დასაცავად. ელენე ქართველიშვილი 14/VII.1956 წ.“ იქვე იოსებ გრიშაშვილის ხელით მიწერილი აქვს: „ელენე დარიანმა გადმოცა (შალვას მეუღლემ). ი. გრიშაშვილი, 14.VII.“

როგორც ჩანს, იოსებ გრიშაშვილისათვის კარგად იყო ცნობილი ლეგენდა პოეტი ქალის ელენე დარიანისა. თბილისის ბოკემის აშიკის არქივში მოხვედრილი ლიზა ქართველიშვილის დღიურის ნაწყვეტები და სხვა დოკუმენტებიც მასთან სხვაგვარად როგორ დაივანებდა? აქვე ინახება 1931 წლის 15 ივნისს ვიორჯი ლეონიძის ხელით დაწერილი ხელწერილი, საიდანაც ირკვევა, რომ მთაწმინდის მუხუდისათვის შეწირული 15 დასახელების ექსპონატებში ყოფილა: „ვანო მაჩაბლის პორტრეტი დაბეჭდილი აბრეშუმის ლენტზე“ და სხვა პორტრეტიც. ცხადია, ლიზა და შალვა ქართველიშვილები ფაქიზად ინახავდნენ მათთვის ძვირფასი ვანო მაჩაბლის სახელთან დაკავშირებულ რელიქვიებს.

იოსებ გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუხუდში დაცულია 1913 წელს გამოცემული პ. ჰაინეს ლექსების კრებული, სადაც ლექსის რითმებზე „უცებ – ხუცებს“ მიწერილია „ასონანსი. ეს რითმა აქვს აგრეთვე ელენე დარიანს“ (გვ. 119). ხოლო აკაკი წერეთლის თხზულებათა კრებულში შეხვედრილ სიტყვებს „ცინდალი შესძენია“ პოეტი ხაზს უსვამს და იქვე უთითებს ელენე დარიანს. საგულჯისხმოა ისიც, რომ იოსებ გრიშაშვილს 1934 წლის თურნალ „მნათობიდან“ ამოუღია ელენე ქართველიშვილის ნოველები და ცალკე აუკინდავს.

ასე რომ, ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუხუდში ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის შესასწავლი. ჩვენის აზრით, აუცილებლად უნდა გამოქვეყნდეს ივანე მაჩაბლისა და ლიზა ქართველიშვილთან დაკავშირებული საბუთები, დღიურები, რითაც ფარდა აეხდება ბევრ საიდუმლოებას.

კონსტანტინე ჭიჭინაძე

ცნობილ პოეტსა და მთარგმნელს კონსტანტინე ჭიჭინაძეს მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა ელენე ბაქრაძის ოჯახთან. პოეტი ქალის არქივში დაცულია სამსტროფიანი ექსპრომტი, რომელიც, სინანს 1918 წელს არის შექმნილი. ეს ის დროა, როცა ჯერ კიდევ ერთად ცხოვრობენ ელენე და მისი მეუღლე გოგი ბერიშვილი, მაგრამ ჯერ კიდევ არ არის დამცხრალი მისი პარისი – პაოლო იაშვილი, ამის გამო ჩანს შექმნილი ეს ექსპრომტიც:

„როცა მშვენიერ ელენეს ვუმზერ
პირზე ღიმილი არა მშორდება –
დღეს რომ პარისი ცოცხალი იყოს
ტროადის ომი განმეორდება.“

ვინ დამარწმუნებს იმაში თითქოს
აწმყოს წარსული არა სჯობია,
წინედ ელენეს პარისი ფლობდა
დღეს კი ჰპატრონობს იმას გოგია.
ვერ დაწყნარდაო შემდეგ პარისი,
ამბობს ბერძენთა მითოლოგია,
მაგრამ პარისსაც ბედმა უმტყუნა
როდესაც ქვეყნად გაჩნდა გოგია“.

გავიდა წლები. კონსტანტინე ჭიჭინაძემ თავისი დიდი რუდუნებით გამოცემული „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი ეგზემპლარი მიართვა ელენე და შალვა ქართველიშვილებს.

ელენეს არქივში დაცულია აგრეთვე ბაირონის წიგნი „მანფრედი, კაენი“ მთარგმნელის ასეთი ავტოგრაფით: „შალვა და ელიკო ქართველიშვილებს სიყვარულით კონსტანტინე ჭიჭინაძე 15.XI.36 წ.“ კონსტანტინე ჭიჭინაძის არქივშიც საძიებელია მასალები ელენე დარიანზე. იქნებ უკვალოდ არ გაქრა მათი მეგობრობის სხვა ეპიზოდებიც?

გიორგი ლეონიძე

ელენე დარიანის არქივში შეგვხვდა გიორგი ლეონიძის რამდენიმე ლექსის ხელნაწერი და თანამოკალმეზე მისი მოგონებების ფრაგმენტები.

საუბარს ვიწყებთ ქ-ნ ელენეს გიორგი ლეონიძესთან პირველი შეხვედრის მოგონებით: „1918 წელს, როცა ჩამოვედი თბილისში ბაქოდან, თითქმის ყველანი – პაოლო, ტიციანი, ვალერიანი აქ დამხვდნენ. გიორგი ლეონიძე მაშინ ახალგაზრდა იყო და ცისფერყანწელები მას უყურებდნენ როგორც ახალგაზრდა პოეტს, თითქოს სინჯავდნენ როგორი პოეტი დადგებოდა.

გოგლა მორიდებული იყო, ყველას ისე ექცეოდა, როგორც უფროსებს, – მოგვითხრობს მემუარისტი და იქვე იხსენებს ერთი შეხვედრის ამბავს: „თამარ გრუზინსკაიამ (პეტრე გრუზინსკის დედამ) მოაწყო სადილი თავის სახლში, ჩვენც პირადად დაგვაპატიჟა. ბანკეტზე იყვნენ ცისფერყანწელებიც და გიორგი ლეონიძეც (ეს ის წლები იყო, როდესაც გოგლა ლეონიძე და საერთოდ ცისფერყანწელები კითხულობდნენ ხოლმე ლექსებს ქართული კლუბის წინ მდებარე შენობაში, სადაც ოთახი ჰქონდათ). გოგლა გამოვიდა სიტყვით და ქება-დიდება შეასხა ცისფერყანწელებს. ამ გამოხვლაში უკვე ჩანდა გოგლა როგორც ნამდვილი ცისფერყანწელი, როგორც მათი ერთ-ერთი ძმა“.

ქ-ნი ელენე და გიორგი ლეონიძე ხშირად სტუმრობდნენ ცისფერყანწელების ოჯახებს. ეწყობოდა საოჯახო ლიტერატურული საღამოები და ახალი ლექსის დაწერისა თუ გამოქვეყნების ზეიმები.

გიორგი ლეონიძე, ქნ ელენეს, როგორც შემოქმედს, ყურადღებით ეპყრობოდა, როგორც მოგონებაში ვკითხულობთ: „გოგლა ჩემს მიმართ გულისხმიერებას იჩენდა და ყოველთვის მოდიოდა და ჩამაცვიფლებოდა, – არაფერი გაქვს დაწერილი? თვითონ მივიღოდა საწერ მაგიდასთან, თუ დაწერილ ლექსს შენიშნავდა, წაიღებდა, დაბეჭდავდა. გოგლას მიერ არის დაბეჭდილი ჩემი ლექსები: „ღედის სიკვდილზე“, „თავად დარიანს“ და სხვ. ელენე ბერიშვილის ხელმოწერით. ერთი ლექსი მქონდა „თხუთმეტს“ მათზე, 1923 წელს რომ დახერიტეს თხუთმეტი კაცი. ძალიან მოსწონდა გოგლას, მაგრამ მისი დაბეჭდვა არ შეიძლებოდა და ვერც დაბეჭდა!“

თვით გიორგი ლეონიძეს კი ჩვევად ჰქონია, როგორც ქნი ელენე იუწყება: „როცა ახალ ლექსს დაწერდა, აუცილებლად მოვიდოდა ხოლმე ჩვენთან. გვიკითხავდა, გვიწერდა და გვიტოვებდა.“

ჩემი მეუღლის შალვა ქართველიშვილის მეგობარი იყო...“

მემუარისტის დაკვირვებით გიორგი ლეონიძე „იყო უშუალოდ დაკავშირებული თავისი ერის სულიერ საწყისთან და რაც დრო გადიოდა, მით უფრო იჩენდა თავს ამ კავშირის გავლენა მისი შემოქმედებაში.“

მიყვარდა მისი ლექსების მოსმენა, რომელსაც მაშინ განვიცდიდი, როგორც მოხეთქილ ნიაღვარს. ხმა კი არ ჰქონდა ისეთი, თვითონ ლექსი იწვევდა მასში საუკუნეობით დაგუბებულ სივაჟაკეს, ქართულს ვნებიანობას. შე ვიცოდი, რომ ის ყოველ განცდაში კახეთის ბუნების მოტრფიალე იყო. მიყვარდა გოგლა მისი შემოქმედების ატმოსფეროში, სადაც ის ვლინდებოდა ლაღად, გულწრფელად და მძლავრად.“

გავიდა წლები. თვალსა და ხელს შუა გაჰქრა ის ლამაზი წუთები, დღეები და წლები. თანდათან დაცოტავდა ცისფერყანწელ მეგობრების წრე – მხოლოდ როცა ერთმანეთს შეხვდებოდნენ გოგლა ლეონიძე, კოლაუ ნადირაძე და ელენე ბქრაძე, მათ საუბარს მოჰყვებოდა ცრემლიც, ღიმილიც, ტკივილიც და წარსულის გახსენებით მოგვიღილი შეებაც...

ახლა კი ელენე ბაქრაძის მდიდარ არქივში დაცულ გიორგი ლეონიძის ლექსების ხელნაწერებზე. აქ არის 1915 შექმნილი გიორგი ლეონიძის ლექსი „შემოდგომა“, რომელსაც მიწერილი აქვს, რომ პოეტის პირველი ლექსიაო... რა თქმა უნდა, ამაზე წინაც წერდა და აქვეყნებდა კიდევ გიორგი ლეონიძე თავის ლექსებს, მაგრამ აღნიშნული ლექსი „შემოდგომა“ არ არის ბავშვობის „ნაცუღლუტარი“, როგორც თვით პოეტი იტყოდა ხოლმე, ეს ლექსი სერიოზული პოეტური მიღწევაა. აქვე მოვიტანთ ამ ხელნაწერის მიხედვით ლექსის ტექსტს:

„უცხოეთისკენ მიფრინავს წერო
დაღვა წუთები საბედისწერო...
თუთრკაბიანმა ვერხვმა ჩასთვლიმა,
ცრემლად იფრქვევა რთვილი და წვიმა.
აღარ ასვენებს გრიგალი მინებს,

კარს მიაწყდება, ამოიგმინებს,
ალბათ ჩემი შზეც ასე ქვითინებს!“

არქივში ინახება ცნობილი ლექსის „სიმღერა პირველი თოვლისას“ მოკლე რედაქცია, ვგების, ის პირველი ვარიანტიც იყოს:

„ეს თოვლია თუ მიძინომ
დააფეთა მტრედები?
ვარსკვლავთა ოთახებში
ჩათვლემილებს ეძინათ
ეხურათ ხავერდები
რძეში ჰქონდათ ნაბანი
პაწაწინა მუნხლები
ყვავილთა ღეროებით
შიშინებდნენ ბუხრები“.

გიორგი ლეონიძის ლექსების კრებულებს ამშვენებს მისი ლექსი „ივერიის ღამე“, რომელიც ხელნაწერში დასათაურებულია „იორის ღამედ“ და ისიც განსხვავებულ წაკითხვას გვაძლევს:

„მთვარე შრიალებს ფიჭვივით
დაუსრულებელ ოხვრაში,
ამოდის კონტა ბიჭივით
ცისკარი ახალ ჩოხაში!
ეს მთვარე ვიღამ შეგერა,
ვინ არის მისი მკერავი?
ეს გული ვიღამ დასხლიტა
ბურთივით გაუთქვრავი!
შენ დამარწიე იორო,
მაფრქვეე თავზე მირონი,
დალაგდნენ ლექსის ჯიქნებად
ეგ შენი სანაპირონი!
შენი ჩანჩქრები ნაწური
აბრეშუმისა ბადითა
შენს ვენახებში სუფრები
ღაირითა და მწვადითა.
შენი ბღღვრიალა კალმახი,
აცვია თითქოს ჩითები,
დილა, რომელსაც ნისკარტით
ეზიდებიან ჩიტები.
და უწმინდესი ტამარი
არხზედ წისქვილი პატარა,
– შენმა ტინებმა სიმაგრე

ლექსებში გამომატანა!
შენი ფშანების ნაჟური,
ჩემში დულს, როგორც მაჭარი,
თუ ამოგზაპეს, გაგყიდეს,
გავხდები შენი ვაჭარი!
მთვარე შრიალებს ფიჭვივით
დაუსრულებელ ოხვრაში
ამოდის კონტა ბიჭივით
ცისკარი ახალ ჩოხაში!
მთვარე გომბორზე წაიქცა,
რმით გავსებული ტაგანი,
იორზე ვმღერი წწორებთან, —
ერთი იმ წწორებთაგანი!”

ლექსი დათარიღებულია 1925 წლით.

აქვე დაცულია ცნობილი ლექსის „ხელსახოცსა გადმოგიგდებ“ ხელნაწერი სათაურით „ხელსახოცი“. ეს ლექსიც გამოქვეყნებული რედაქციისაგან განსხვავებულია:

„ხელსახოცსა გადმოგიგდებ
ოქრომკერდით მოქარგულსა“,
ნუ იმეტებ მშვენიერო,
იოლაღ ნუ გზავნი ნურსად
მე ისედაც ტვირთი მაწვეს
გზას ვერ ვიგნებ ბაიბურსა
შენი გული რისთვის მინდა
როცა ჩემიც ჩაიღურსმა!
„ხელსახოცსა გადმოგიგდებ:
ნუ მომახვევ ოქრომკერდსა,
ნუ დამახრჩობ ხელსახოცით
ლექსის ძარღვს ნუ დამიკეცავ
მე სიმღერის ბოლო მახრჩობს,
მოგუბდა და ყელს მიღეწავს,
შენი სევდა რისთვის მინდა
ჩემიც ვეღარ დამიღეწავს.
„ხელსახოცსა გადმოგიგდებ
ოქრომკერდით მოქარგულსა“
ნუ იმეტებ, მშვენიერო,
ნუ გამგზავნი მართო ნურსად
თუ იმეტებ, გაიმეტე,
წყალს მიეცი ჩაიღურსა...

მე ისედაც ტვირთი მახრჩობს,
გზას ვერ ვიგნებ, ბაიბურსა
შენი გული რაღათ მინდა
როცა ჩემი დაიღუვრისმა!

13.I.1931 წ.“

როგორც ჩანს, ელენე ბაქრაძის არქივში დაცული გიორგი ლეონიძის ოთხივე ლექსის ხელნაწერი ყურადღებას იქცევს ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით. ისინი თავის დროზე გარკვეულ სამსახურს გაუწვევენ პოეტის ნაწარმოებების აკადემიურად გამომცემლებს.

ირაკლი აბაშიძე

ელენე ქართველიშვილის არქივში დაცულია ირაკლი აბაშიძესთან გახაგზავნი წერილის დედანი, რომლის დასაწყისში ვკითხულობთ: „ძვირფასო ძმავო, ირაკლი! იქნება რაიმე გადარჩეს ადამიანში კიბერნეტიკის გარეშე და ჩემს წერილს შერჩეს ნამდვილი ადამიანური რაღაც, რის გამოანგარიშებაზე გადატანა შესაძლებელი იქნება. მეშინია, წერილი გრძელი არ აღმოჩნდეს. მიზანი სულ უბრალოა, ორი-სამი სიტყვით ამოიწურება“... ამ სტრიქონებს მოსდევს ჩვენი ფურნალ-გაზეთების რედაქციების ავტორებისადმი უსულგულო დამოკიდებულების შესახებ.

აღნიშნულ წერილში ქ-ნ ელენეს მოთხოვნილი აქვს თავის ლიტერატურული მოღვაწეობის დასაწყისზე, როცა მისი გამოქვეყნებული პირველი ეტიუდი შეაფასა კიტა აბაშიძემ და ბევრად ამჯობინა მანამდე ცნობილ ამ ჟანრის ნაწარმოებებს. წერილიდან ვიგებთ, რომ კიტა აბაშიძეს უთქვამს: „მთლად თქვენს მხარეზე ვარ... დარწმუნებული ვარ, მათ მალე თქვენი მაღალი შუბლი, სხვა შინაარსით შეავსებსო...“ აქვე, წერილის ავტორი ასე ეფიცება ბატონ ირაკლის: „ღმერთო ჩემო, ირაკლი, მე ამბიცია არ მაღაპარაკებს, ეს ტრაგიკულიც იქნებოდა, ჩემი წარსულიდან ერთი მომენტის დათმობაც რომ შემეძლოს“.

ამავე წერილში ნათქვამია „მნათობში“ 1934 წელს (№7-8) გამოქვეყნებულ ქ-ნი ელენეს ნოველებზე, რომლის შემდეგაც ფურნალის რედაქტორი მოსვენებას არ აძლევდა „ჩქარა, ჩქარა, კიდევ მომიტანეთ სხვა ნაწარმოებებიო, მაგრამ როგორც თვითონ იუწყება: „პირაღმა და პატივმოყვარეობის უჭონლობამ და კიდევ ადამიანებზე უშუალო ზრუნვით დატვირთვამ, გაართულა ჩემი ყოველდღიური ცხოვრება. მერე კიდევ, დიდი პოეტების, მწერლების ცოდნამ, ჩემი თავი ისეთი ესთეთიკური შეგნებით დატვირთა... რა უნდა გამეკეთებინა მათთან შედარებით?“ – ამ მრავალმნიშვნელოვანი კითხვის შემდეგ იგი ჰყვება, რომ „ტიცნან ტაბიძე მოსკოვში გაეციანი. პაოლო მას უკითხავდა ჩემს

წერილებს და ისინი თვრებოდნენ მათში მოცემული განცდების სიძლიერით და განსაკუთრებით მათი სტილით“.

რაც შეეხება თავის ლექსებზე აღრესატს, მიაჩნებოდა, რომ „ლექსებში ფორმა მიტაცებდა, შინაარსი კი გაუნაღდებელ ენებებს ემორჩილებოდა. გამოფხიზლება თვითმკვლელობას უდრიადა: ებრძოდა ერთმანეთს ქართულ-ტრადიციულს, ზნობრივად მკაცრ ოჯახში აღზრდილის თავშეკავება, დეკადენტური განწყობილების მატარებელ ლიტერატურით აღზრდილის შეგნებას.

ძალიან რთული ამბები ხდებოდა, ჩემი ძვირფასო პოეტო, მაშინ ჩვენში და ჩემში განსაკუთრებულად. ჩემი შემოქმედებითი მომენტი დაემთხვა პაოლოსთან შეხვედრას. შეუგნებლად – წერილებმა გამოამჟღავნეს. ჩემს გაცვებას და შემინებას საზღვარი არ ჰქონდა. პაოლო მარწმუნებდა, რომ პირველსულისწაღმა დაიწყო ჩემი აბოღებულნი თეთრი ლექსით დაწერილი წერილით. პაოლოს თქმით, მას ჰქონდა ჩემგან მიღებული 86 წერილი, მათ შორის მხოლოდ 29 იყო ლექსი... ეს მხარე ჩემში ფსიქოლოგიურად დაუკავშირდა პაოლოს და მის გარეშე არ არსებობდა. ახლაც ვერ ვაგრკვეულვარ, რატომ იყო ასე, ... მაგრამ ყოველ უცნაურობას აქვს თავისი ახსნა. ალბათ ასე იყო, ირაკლი, ჩვენ, ორივემ ფიზიკური მოვათავსეთ წერილებში და სულიერად არაჩვეულებრივად ახლო ვიყავით ყველგან დამალული. სხვათა შორის, გ. ტაბიძემ (ქეთო მაღალაშვილისაგან ვიცი) გვითხრა, რომ „პაოლო შენს ლექსებს რედაქციისათვის ხანდახან მე მამღვებდა“... სახტად დავრჩი, იმდენად შეუძლებლად მიმანდა ვისიმე ჩარევა. გასაკვირი იყო, ირაკლი, ის მოვლენაც, რომ პაოლო ასეთ ეროტიულ ლექსებს, (რომლითაც ის ზოგჯერ, რაიმე სტრიაქონის შეცვლას მიუღებულ გამაზვილებასაც აძლევდა). განიცდიდა ისე, როგორც ისინი იწერებოდნენ ჩემს მიერ. ე. ი. არაჩვეულებრივად, არაეროტიულად, „წმინდა კრებულს“ უწოდებდა მათ ხშირად. ვერ წარმოიდგენთ, ირაკლი, როგორი დიდი სურვილი მაქვს ეს იგრძნოთ ყველამ ისე, როგორც იყო... სიცოცხლის ჭეშმარიტი გამომჟღავნება ჩემთვის, ესთეტიურია. „მაღალ დონეზე“ ყველაფერი მისაღება. მხოლოდ აქ, ორივემ ვიცოდით, თუ რა ცოდვა „მოხდებოდა...“

ქნი ელენე, მიზეზთა გამო, ერთხანს ჩამოშორდა ცისფერყანწულ ძმებს, მაგრამ როგორც იგი ირაკლი აბაშიძეს წერს: „ჩემდა საბედნიეროდ (რადგან სულ სხვაგვარად წაიყვანდი ჩემს მუშაობას, შესაძლებელია) ისეთი ბედნიერი ვიყავი იმ პერიოდში მიმდინარე ამბებით, რომ სრულიად შეუვალი ვიყავი რაღაც-რაღაცა წერილმანებისგან. აგერ-აგერ, ცა გადაიხსნებოდა და საუკუნით მივიწყებული კი არა, გულში ჩამკვდარი სიტყვა კვლავ აგუგუნდებოდა. და მართლაც, სულშეგუბებული მოვარდა პაოლო ერთ დღეს ჩემთან ამ სიტყვის მოსასმენად. მასხოვს თრთოლვა, გულგარდნამდე აჩქარებული სუნთქვა: „ელლი, რამ გაგაფითრა, რა გლახაკი ხარ!“ მაგრამ თვითონაც მთლად ფერწასულს, ცრემლებით სავსე ჰქონდა თვალები...“ ელენეს, იქვე მოთხრობილი აქვს ერთი ეპიზოდიც, რომელიც ბათუმში გამართულ ლიტერატურულ საღამოზე მომხდარა: „ირაკლი, კიდევ იყო ასეთი ზეცის გახსნა ბათუმში. ვის სცალოდა ვისიმე

არარეალურ მძულვარებისთვის. ჩემო ძვირფასო პოეტო, ღმერთო ჩემო, მე სომ უნდა გავჩუმდე უკვე, თორემ სად წავა ჩემი „მოკლე“ გულისთქმა? ... ნუთუ ამ წერილის ბოლოს, მრავალისმთქმელი სიტყვებია ჩაწერილი: ... ნუთუ ამ წერილს არ გამოვიგზავნი ირაკლი? ჩვენ, დარწმუნებული ვართ, ამ აღსარებას ქალბატონი ელენე აუცილებლად გაუგზავნიდა ბატონ ირაკლის, მაგრამ, ვინ იცის, სად არის იგი, მწერალთა კავშირის, ქართული ენციკლოპედიის რედაქციის თუ პირად არქივში? ერთი კია, ჯერ კიდევ ბევრი რამ გვაქვს გამოსარკვევი მარტო დარიანთან დაკავშირებით კი არა, მრავალ ლიტერატურულ-ისტორიულ მოვლენის ასახსნელად გვჭირდება არქივებში ჩახედვა, რუღუნებით შრომა და მაღალმხედი აზრის ჩამოყალიბება.

მარიჯანი

ელენე ქართველიშვილის არქივი მდიდარია დღიურისა და ეპისტოლური ფანრის ნაწარმოებებით. აი, რას ვკითხულობთ მის ერთ დღიურში: „ჩემმა ძმამ „სოფლის ცხოვრება“ გამოუწერა ჩემს დას. ჩემი სულშემხუთავი ოთახიდან გამოვედი და ამ გაზეთს ვკითხულობ. სიმპატიური გაზეთია. სოფელს მრავალ ფურცელს აწვდის ჩვენი საზოგადო ცხოვრების ისტორიულ და დღევანდელ ვითარებიდან. აუღელვებელი სტრიქონებით აგონებს ხალხს, ჩვენს პატაოსნად მოქმედ ადამიანებს. როცა ვკითხულობ დღევანდელ გაზეთში მარიკა ბარათაშვილზე, მაყვალა მრევლიშვილსა და მარიჯანზე... მიხარია, რომ აფასებენ მათ, არ ივიწყებენ. წარმომიდგენია. ახალგაზრდა, ლიტერატურით გატაცებული, წყნარი, თავმდაბალი გოგონა, როგორ დადის, როგორ შესცქერის სახეში ამ სხვადასხვა ნიჭის მქონე ქალებს და აღტაცებით იწერს მათ შესასებ.

მარიკა ბარათაშვილი, საინტერესო მოღვაწეა ლიტერატურაში, როგორც ქალი, საინტერესო ბიოგრაფიის მქონე. მაყვალა მრევლიშვილს ნაკლებად ვიცნობ... მარიჯანი, ჩემი კარგი მარიჯანი, მას ზელი შეუწყო ბევრმა რამემ და სათანადო ნიჭმაც... მე უბედური, აღზრდილი მეტად დახვეწილ პოეზიაზე. ძნელია სხვაც ვიგრძნო, გარდა ანა კალანდაძისა...

არა, „სოფლის ცხოვრება“, რასაკვირველია ავსებს ფურცლებს ჩვენი ლიტერატურის ისტორიისას, გენიოსიდან გენიოსამდე. ზრუნავს მათ არდავიწყებაზე“. აქ ძნელი არ არის, მკითხველმა იგრძნოს პოეტი ქალის უკვე განვლებული წუხილი იმის გამო, რომ მოღვაწეობენ ქართველი პოეტი ქალები და მათ სათანადოდაც აფასებენ.

გვახსენდება ქ-ნ ელენეს დღიურში თრთოლვით ჩაწერილი სიტყვები: „მარიჯანი, ჩემი კარგი მარიჯანი“ და არქივებში დარჩენილი ორი შემოქმედის ურთიერთობის ამსახველი ლექსები, წერილები, დღიურები, ნაჩუქარ წიგნებზე ავტოგრაფები... აი, ერთ-ერთი მათგანიც.

1956 წელს, თბილისში დაიბეჭდა მარიჯანის ლექსების წიგნი, რომელიც ავტორს ქ-ნ ელენესათვის ასეთი წარწერით უჩუქებია: „ჩემო კარგო! ნუ მოჯავრდები... მე იმედი მაქვს, რომ ჩემი ლექსებით გამოვისიფიდი ჩემს დანაშაულს, თუმცა, არც დამნაშავედ ვგრძნობ ჩემს თავს.“

იმ საღამოს, დარბაზში რომ დავინახეთ, ჩემი ოთხი თანაკლასელი, ესე იგი, ისინი ვისაც ახსოვთ ჩემი ბავშვობა, კინაღამ ავტირდი! ეს იყო ბავშვობისა და სიყრმის გაცოცხლება... და ესეც ხომ ძვირფასია ჩემთვის, მამ, რაღად მემღერი, რა დაგვრჩენია ამ ქვეყნად, გარდა პოეზიისა! შენი მარიჯანი.

ელის, ჩემი პოეზიისა და ჩემი ახალგაზრდობის თანამგზავრს დიდი სიყვარულით მარიჯანისაგან. 1957, 28.I...“

მარიჯანის ლექსების ამ გამოცემაში, 65-ე გვერდზე დაბეჭდილია ლექსი, სათაურით „განჯა“. რომელიც ავტორს 1922 წელს ელენესათვის მიუძღვნია. ახლა კი ეს მინაწერი გამორჩენილ და ადრესატი აღდგენის მიზნით, შენიშვნას ურთავს.

მარიჯანის აღნიშნული ლექსების წიგნის გამოცემაზე ქ-ნი ელენეს ასეთი ლექსია წარწერილი: „წერილი მარიჯანს

მინდა დღეს ვითხრა გულისნადები
თუმც ჩავიფერფლე დიდი ხანია,
მაგრამ მე მჯერა, ისევ ვართ დები
გეწვავს ძველებურად ჩვენ პოეზია.
შენთვის საჩუქრად არ მაქვს დაირი
არც ოქროს გედი მომიწვევია
მხოლოდ მე მასსოვს შენი დარდები
ჩემთვის წყლულები შეგისხვევია.
მე სხვანაირი მეწვია ბედი
ის არ იკლებდა ჩემით გართობას
თბილთანაგრძობით აღარ მოხვედი
არ შემოგჩივლე მეც მარტოობა.
დღეს ჩენი ხალხი გათბობს გვირგვინით
წელთა გუგუნი შუბლზე განათებს,
იფავ დღევრმელი, ჩემს გულისტივილს
სულ სხვა თაობა გაასამართლებს“.

მკითხველი, ალბათ, შეამჩნევს, რომ ქალბატონი ელენეს ეს ლექსი პოეტურია საშუალებებითა და ლექსიკით როგორ ახლოს დგას დარიანული ლექსების ციკლთან, განსაკუთრებით „წერილი ანნა ახმეტოვასთან“.

საოცარი წინათგრძნობით არის განსჭვალული ქ-ნი ელენეს მარიჯანისადმი მიძღვნილი ამ ლექსის ბოლო სტრიქონი „... ჩემს გულისტივილს სულ სხვა თაობა გაასამართლებსო“ – ჭეშმარიტად! ეს დღევ დადგა XXI საუკუნეში.

ლადო გუდიაშვილი ცისფერყანწულთა თითქმის ყველა წარმომადგენელს იცნობდა და მეგობრობდა. მხატვარი თავის მოგონებებში განსაკუთრებული სიყვარულით იხსენებდა პაოლოს, ტიციაის, ვოვლას... ხოლო დამძური გრძობა, რომ აკავშირებდა ცისფერყანწულების უპირველეს დასთან ელენე დარიანთან (ამაზე ქვემოთ ვისაუბრებთ).

ახალგაზრდა მხატვარი ცისფერყანწულთა იდეებს თავიდანვე ხარბად დაეწაფა და მათ თბილისიდან ქუთაისში წერილიც მისწერა.. თვით მხატვრის პალიტრაზე სულ შეუშხმარი იყო მუქ-მწვანე და ცისა ფერები. ვისაც უნახავს ლადოს მაშინდელი მუქი გამებით შესრულებული ნახატები, გაახსენდება 1919 წელს ცისფერყანწულთა ჟურნალის „მეოცნებე ნიამორების“ ყდაზე (მეორე ნომრიდან) გამოსახული ის ყვლმოდერებული ნიამორებიც.

და ეს ყველაფერი სრულიად ბუნებრივად მოხდა, რომ ქართველი სიმბოლისტების სულის მედალიონზე ცისფერი ყანწები მეოცნებე ნიამორებით შეიცვალა. ჯერ კიდევ 1915 წელს პაოლო იაშვილმა „სონეტი ელლის“ ერთ სტრიქონში გაიხმოვანა: „იყავი ნაზი ისე, როგორც ტყის ნიამორიო“... სწორედ ნიამორის ამ პოეტურმა ხატმა ხილული ხაზებით ლადო გუდიაშვილის ნახატში გაივლია, აგრერივად რომ ამშვენებს ცისფერყანწულთა ჟურნალის „მეოცნებე ნიამორების“ ყდას.

ცისფერყანწულებსა და ლადო გუდიაშვილს შორის მეგობრობას შემდეგში უფრო აძლიერებს თბილისში სიმბოლისტების სავანის კაფე „ქიშერიონის“ მოხატვა. ყველასათვის შეიძლება არ იყოს ცნობილი, რომ მაშინ ახალგაზრდა მხატვარი ლექსებსაც წერდა და ამ ლექსებით სავსე უბის წიგნაკი მან პარიზში დაკარგა...

ლადო გუდიაშვილის და ელენე დარიანის მეგობრობის ამსახველი ბევრი მასალაა დაცული ორივე მოღვაწის არქივში. განსაკუთრებული სიუხვით გამოირჩევა ქალბატონ ელენეს არქივში შემორჩენილი წერილები, ავტოგრაფიანი ალბომები და, რაც ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია, პოეტი ქალის ოჯახის კედლებს ამშვენებდა მხატვრის ნაჩუქარი ტილოები.

ლადო გუდიაშვილი მეგობრობდა ქალბატონი ელენეს მეუღლეს შალვა ქართველიშვილსაც, მაგრამ მხატვარსა და პოეტ ქალს შორის არსებული დამძობა სანიშნო იყო. ფაქტია, რომ, როცა გუდიაშვილები თბილისიდან გადიოდნენ – დასასვენებლად თუ სამოგზაუროდ, ქალბატონი ელენე საცხოვრებლად გადადიოდა გუდიაშვილების ოჯახში. სწორედ ამის დამადასტურებელია ის წერილები, რომლებსაც ქ-ნ ელენეს სწერდნენ ნინო და ლადო გუდიაშვილები. ნიმუშად მოვიტანთ რამდენიმე მათგანს:

1.

„24 მარტი, 1958 წ. მოსკოვი.

ჩვენო საყვარელო დაო ელიკო! დიდი სიყვარულით მეგობრულ სალაშს

და მადლობას გითვლით შორეულ მოსკოვიდან. შენი ასეთი ძმური და თბილი მოპყრობა ჩვენდამი, რითი და როგორ გადავიხადოთ. ვეძებ ფორმას პასუხისა, და თუ ჩემი ფანტაზია არ მიძალატებს, იქნება გამოუნახო და წარუადგინო შენს წინაშე მთელი ჩემი გულის წრფელი სიყვარულით ჩემო დაიკო.

შენს წერილებს ვღებულობთ. გარდა ამისა, აღსაცხება ძმური და მეგობრული შინაარსით კიდევ შენთვის ჩვეული პოეტური და ბრძნული შინაარსი წერილისა. მადლობელი ვარ ყველაფრისათვის.

ჩემო ელიკო, ჩვენ თუ შევიგვიანეთ, შენ როგორც მიხვდებოდი, ეს ჩემი გამოფენის გამო 18 დღე მერე დაემთხვა დეკადა. ამას თავისი სპეციფიკური მხარეები აქონია. იმანაც დაგვაკავა და ბარემ შეთავაღეს-თქო და დიდი სისწრაფით ჩამოვალთ. შენც გაწვალეთ და ამდენ სიკეთეს ცოტაც და მალე ჩამოვალთ. რაც შეეხება ჩემი გამოფენის მსვლელობა, არც ისე ადვილი არის. მართალია, მპირდებიან დემოკრატიულ ქვეყნებში, მაგრამ ამას, როგორც ეტყობა დრო სჭირდება. ვნახოთ, მე რომ ჩამოვალ, ალბათ მერე გამოირკვევა. ისე კი ძალიან დავიღალე, საშინლად მომწყურდა ჩემი კერა და ჩემი სამშობლო, ჩემი სახელოსნო და მუშაობა. თქვენი ნახვა, თბილისის თბილი სხივების აღერსი. აქ დავიყვინეთ, სულ გრადუსებში ვართ. ჩემი გამოფენის შესახებ მოკლედ ამ წერილში ვერ შევძლებ, ჩამოსვლისას სიტყვის კი არა, არამედ, დოკუმენტებს ჩამოვიტან და ნათელი იქნება, თუ როგორი მაღალი გამოხმაურება ჰპოვა მოსკოვში, მის მაღლიან საზოგადოებაზე. ერთი სიტყვით, ძალიან კმაყოფილები ვართ ყველაფრით. ახლა კი მხოლოდ მყუდროება და ჩქარა ჩემს დახვის წინ და მხოლოდ დაგროვილი შთაბეჭდილებების ასახვაა ტილოებზე.

ოხ, ჩემო ელიკო, ნეტავი მჭონდეს უფლება და, ცუდად ნუ გამოგებთ, რარივ გაორკეცებული ენერჯით მწყურია მუშაობა და თუკი არ მიმტყუნებს ჯანმრთელობა ერთი ახალი ჭკუით და გახსნილი გონებით დავწერო ახალი სურათები და კიდევ მოვაწყო ჩემი სურათების გამოფენა. ალბათ იტყვი, როგორი გაუმაძღარი ვყოფილევარ, რა ვქნა, მინდა მოვასწრო და რითიმე პატარათი გადაუხადო დიდი მადლობა ჩემს საყვარელ ხალხს, ჩემს სამშობლოს. ასე ჩემო ელიკო, კიდევ დიდი მადლობა. იმედი გვექნება კიდევ ცოტა და მალე ჩამოვალთ. გაკოცებთ ბერს. შენი ძმა ლადო გუდიაშვილი“.

მინაწერი: „რომ დაპირებული პლაშჩი ვუშოვოთ, არსად არ იშოვება. დაგვაპირდნენ, რომ გვიშოვიან. თქვენებსაც სიყვარულით მოკითხვა.“

როგორც მწერთ, ოღია შეგნებულად იქცევა. უთხარი, ყოველ ღონეს ვხმარობთ“.

2.

„2 აპრილი, 1958 წ. მოსკოვი.

დიდად პატივცემულო და საყვარელო დაო ელიკო!

გისურვებ ყოველ კეთილსა და სიყვარულს ცხოვრებაში, ალბათ ფიქრობ ჩემზე თუ როგორ არაკეთილშობილურად მოვიქცევი შენს წინაშე. არ ვიცი,

როგორ უნდა გავიმართლო თავი. სულ კი ჩემი და ჩემი ხელოვნების ბრალია. დეკადამაც ჩამოსვლა შემავიანა და აი, 1 აპრილს გათავდა ჩვენი დეკადის გამარჯვებით და ვეცით ბილეთებს რკინისგზით წამოსასვლელად და ძლივს ვიშოვეთ. 4-ში დამით გამოვდივართ სამივე დამნაშავენი და თუ მიგვიღებთ შენი წრფელი გულით ჩვენც მადლობელი ვიქნებით, ე. ი. თბილისში ვიქნებით 7 აპრილს, დილით. ჩემო ელიკო, ყველაფერი რომ სურვილის მიხედვით დამთავრდეს, რამდენი წვალეა და ბრძოლა ყოფილა საჭირო, ბოლოს ვერ მოუძებნი, და საბოლოო ანგარიშში რა შედეგით დარჩება ადამიანი... რაც შეეხება ჩვენი ამდენის დაგვიანებას ჩამოსვლისას, მოგიყვებით.

ერთი სიტყვით, ჩემი გამოფენა დიდი წარმატებით დამთავრდა. ჩემი შემდეგი მოგზაურობა გადაწყდება მალე. თბილისში უნდა ჩამოვიდეს მთელი ჩემი საგამოფენო სურათები და ადგილობრივ უნდა შეირჩეს საზღვარგარეთისათვის. ასე, რომ ჩამოვალ, შექნება კიდევ სათაბალა.

დეკადაც დიდ მხატვრულ სიმაღლეზე ჩატარდა, რომ ჩამოვალ ყველაფერს მოგიყვები, ახლა კი ჩვენ ნამდვილად მოვდივართ 4-ში, დილით, ვაგონი 7, მატარებელი 13.

ერთი სიტყვით, მოვდივართ, ძლივს ვტოვებთ მოსკოვს და ვესუტებით ჩვენს სამშობლო თბილისქალაქს.

გაკოცებს ბევრს. ლ. გუდიაშვილი“.

მინაწერი: „ოლიას უთხარით, რომ, რაც დაგვავალა, მოგვაქვს“.

3.

„5 მაისი, 1958 წ. მოსკოვი.

ჩემო კარგო დაო ელიკო! სიყვარულითა და წრფელი გულით გისურვებთ ყოველ კეთილს. ჩუქურთმას ვწერ წერილებს, სადაც შეძლებისდაგვარად აეწერე ყველა ის, რაც ჩვენს ირგვლივ მოხდა. ამას აღარ გავიმეორებ, მაგრამ, ისე როგორც თბილისში ვოცნებობდით, ისე არ აღმოჩნდა აქ. რთული პირობები შეიქმნა და აქ, როგორც გვეცნა, რომ ნინა მალე ჩამოვიდოდა, ეს ვერ ხერხდება. ვინაიდან მე დამაკლდება მთავარსარდალი, რომელიც ზის „პობელაში“ და მოსკოვ-ქალაქის ქუჩებს აცნობს ღადო გუდიაშვილს. ეს კი ხან ერთ მტერს განუგმირავს გულს, ხან მეორეს. ასეთ გადამწყვეტ ბრძოლის დროს, თუ ნებას მომცემ, ჩემო ელიკო, ნუ წამართმევ მთავარ მეომარს და ნუ დამტოვებ აქაური მტრების გასაწეწად. ისე კი ორნი როგორმე გავძლებთ და გამარჯვებას მოვიპოვებთ — დახმარებითა კეთილ მეგობრებისა. ამიტომ ცოტახან კიდევ უნდა გაგვიწიო მეგობრული თხოვნა და ცოტა კიდევ უნდა დარჩე ჩვენს ოჯახში. ნინოს წამოსვლა სულ მალე გადაწყდება. ასე ჩემო ელიკო, მართალია, შენთვის ეს რთულია და შენც გინდა შენს სახლ-კარს დაუბრუნდე, ამას რა თქმა უნდა. ერთი სიტყვით, ჩემზე იფოს შენი ასეთი და-ძმური ანგარიშგაწევა.

საბოლოო მსვლელობა ჩემი გამოფენისა აქ, მოსკოვში, უკეთესი, რომ, მეტი არ შეიძლება, მიმდინარეობს. სათავეში იყო ღალატი, ახლა არა უშავს რა. მე

კმაყოფილი ვარ. ახლა ვხლავართობთ გამოფენის ღწინებრადში გავ ზაენისათვის. აქ უცნაური ამინდებია. მზე არის, თოვლიც და ყინვაც. ძალიან დავილალოთ; ძალიან გვენატრება ჩენი კერა და ჩენი ტკბილი სამშობლო. ოღია ძალიან გავჯერებთ? ან წესიერად არის?

გაკოცებთ სულთ და გულთ. შენი ძმა და მეგობარი ლადო გუდიაშვილი“.

ლადო გუდიაშვილის ზემოთ მოტანილ სამივე წერილში გადმოცემულია ორი ისტორიული მოვლენის – მხატვრის სურათების მოსკოვური გამოფენის, მოსკოვში ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადის ჩატარების შესახებ და, რაც მთავარია, წერილებში კარგად იგრძობა ამ ორ შემოქმედს შორის არსებული თბილი ურთიერთობა.

აქვე მოვიტანთ კიდევ ერთ წერილს, რომელიც ლადო გუდიაშვილმა ქნ ელენეს 1959 წლის 19 მაისს გუდაუთიდან გამოუგ ზაენა.

4.

„ჩენო კარგო ელიკო! ვიმგ ზავრეთ კარგად და დავებინადით რივიანად. აქ სულ წვიმს და ცივა, მაგრამ იმელს არ ვკარგავთ, რომ ზღვის პირა კარგ თვისებას მალე გვაგრძნობინებს და თავის სასწაულმოქმედ ძალასაც. „გარემონტებულები“ დავბრუნდებით ქალაქსა შინა.

ახლა შენ როგორ ხარ ჯანზე, სიცხე ხომ არ გაწუხებს. ჩენი მარია როგორ გმტყევა, ხომ არ გავჯერებს. ახლა ხომ კარგად არის, თუმცა შენი ძმური და მეგობრული მოაყრობა გვამშვიდებს. ახალი თუ არის კარგი, თუ რა განწყობილებაში იქნები, მოგვწერე. წერილი ძალიან გავვიხარდება. გკოცნით ბევრს შენი ძმა ლადო, ნინა და ჩუქურთმა გუდიაშვილები“.

ეს ის დრო იყო, როცა გუდიაშვილის ოჯახში ხშირად ეწყობოდა ცისფერყანწელების მოგონების საღამოები. ისიც ცნობილია, რომ ლადო გუდიაშვილისა და ელენე ქართველიშვილის გარემოცვაში ქართულ, რუსულ და ფრანგულ სიმბოლიზმზე საუბრები თითქმის ყოველდღიურად იმართებოდა. პაოლოსა და ტიციანის რეაბილიტაციის შემდეგ კი ერთ დღეს გუდიაშვილის ოჯახში გოგლას, სიმონ ჩიქოვანისა და კოლაუ ნადირაძის სტუმრობისას ისაუბრეს ელენე დარიანის ლექსების ციკლზე... მცირე დუმილის შემდეგ ისევ ელენემ კატეგორიული ტონით თქვა: არა, მე ჩემი არსით და შემოქმედებით პაოლოს ვერ გავეწრები... და ეს ლეგენდა დარჩეს ლეგენდადო... ასე დროდადრო თავს იჩინდა ცისფერი სვედა უკანასკნელი ცისფერყანწელების სულში და ისევ მალევე მინელდებოდა, რადგან თვით ასე სურდა ცისფერყანწელთა დედოფალს ელენე ქართველიშვილს... მაგრამ ჭეშმარიტებას სად გაექცევა კაცი? ეს იცოდა ლადო გუდიაშვილმაც... დანარჩენს კი მის არქივში დაცული მასალების შესწავლა იტყვის...

ელენე ქართველიშვილის არქივში დაცულია ლადო გუდიაშვილის 1968 წელს მოსკოვში გამოცემული მისი ნახატების ალბომი ასეთი წარწერით:

„ჩემს ძვირფას სიყვარულს მუცლობარს, ქართული კულტურის დიდ მოამაგეს, პოეტური თბილისის ერთ-ერთ სულისჩამდგმელს, ახალი ქართული პოეზიის და პროზის ფუძემდებელს, ერთუზიასტს, მოსიყვარულეს და სათნო აღამიანს ელიკო ქართველიშვილს.

მრავალი კეთილისმდომით და პატივისცემით ლადო გუდიაშვილი, 11 ნოემბერი, 1968 წ.“.

ქნ ელენეს არქივში დაცულია მოგონებები ლადო გუდიაშვილზე და მის შემოქმედებაზე. „ლიტერატურულ გაზეთში“ (1957, №20) გამოქვეყნებული მისი პუბლიცისტური წერილი კი მრავალმხრივ არის საინტერესო.

როგორც ცნობილია, 1957 წლის გაზაფხულზე გადაწყდა, რომ საქართველოს სამხატვრო გალერეაში მოწყობილიყო ლადო გუდიაშვილის ნახატების გამოფენა. მხატვარი თავისი „მოგონებების წიგნში“ წერს: „ეს იყო ის დღე, რომელსაც მთელი ცხოვრების მანძილზე ვუცდიდი... შეფერხდა გამოფენის გახსნა, წყვებოდა ჩემი ყოფნა-არყოფნის საკითხი...“ (მოგონებების წიგნი, თბ, 1979, გვ. 103).

დადგა ნანატრი დღეც. 1957 წლის 14 მაისს სახელმწიფო გალერეაში გაიხსნა ლადო გუდიაშვილის ნახატების გამოფენა, რომელიც მიეძღვნა მხატვრის დაბადების 60 და შემოქმედებითი მოღვაწეობის 40 წლისთავს.

გამოფენა გახსნის მესამე დღეს „ლიტერატურულმა გაზეთმა“ (№20) მეორე გვერდზე ოთხი სვეტი დაუთმო ელენე ქართველიშვილის წერილს, რომელშიც განხილულია ლადო გუდიაშვილის შემოქმედება.

ელენე ქართველიშვილი მკითხველთან საუბარს ასე იწყებს: „შეღიხართ ლადო გუდიაშვილის სურათების გამოფენაზე და პირველსავე წუთებში ყურადღებას იპყრობს აქ აქლერებული ფერების სიუხვე. ნელნელა გადმოგაქვთ თვალი ერთი ტილოდან მეორეზე და უკვე გრძნობთ, თუ რა ცხოველყოფილი სიცოცხლეა დაღვრილი ირგვლივ. თქვენს წინაშე იშლება ამ გამოჩენილი მხატვრის შემოქმედების ვრცელი გზა. თქვენ ეცნობით მისი შემოქმედების მთელ ევოლუციას“.

წერილის ავტორმა, სანამ მხატვრის შემოქმედების ცალკეულ ნიმუშებს განიხილავდა, შენიშნა, რომ „ლადო გუდიაშვილი ფრიად ორიგინალური მხატვარია, იგი არავის არ ჰგავს, ყველასგან გამოირჩევა ნახაზის რთული სტილითა და ფერებით...“

გუდიაშვილის ფუნჯის ქვეშ, ფერები ცოცხლდებიან და მეტყველებენ, რაზედაც ასე უნდა წერდეს იგი, ყველგან სუნთქავს სიცოცხლე, რომელსაც მაყურებელი თითქმის ფიზიკურად შეიგრძნობს“.

ელენე ქართველიშვილი საგანგებოდ ჩერდება მხატვრის პორტრეტებზე „თამარ მეფე“, „ღავით გურამიშვილი“, „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“ და „დიმიტრი უზნაძე“. ავტორის დასკვნით: „ძლიერი და განუშეორებელია გუდიაშვილი პორტრეტის სფეროში. მისი ყველა პორტრეტი წარმოადგენს პიროვნების ფსიქოლოგიის გახსნას. ზოლო ფსიქოლოგია ყველა მათგანისა მთლიანად განპირობებულია თანამედროვე სინამდვილით“.

ელენე ქართველიშვილმა ყურადღება გაამახვილა ლაღო გუდიაშვილის მიერ ქართული-ხალხური ზღაპრების შთაგონებით შექმნილ ტილოებზე: „შეუდარებელია ის თავის ზღაპრებში. მას მძაფრად უყვარს სიცოცხლე და დიდი ოპტიმიზტა. იგი იმ მესტიერესა ჰგავს, რომელიც მისავე ზღაპარში „იღვების მაყრობა“ სიცოცხლეს, რომ უძღერის. „რას წარმოადგენს ეს ზღაპარი?“ – კითხულობს წერილის ავტორი და იქვე, თავად პასუხობს: „აქ წინა პლანზეა ხალხური პოეტი-მესტიერე; პუშანური გრძნობებით გატაცებული, ის ქმნის ზღაპარს, მესტიერეს გულისხმიერად გაუწვდია ხელი საქორწინო კორტეისაკენ. ამ სურათში, ყველა დამორჩილებია ბუნების უძლიერეს კანონს – სიყვარულს, როგორც სიცოცხლის საწყისს; მაყრობაში მონაწილენი მიჰქრან, მიისწრაფვიან იქით, სადაც სიმზიარულე და სიცოცხლე ზეიმობენ. მთელი სურათი ფერების საოცარი შეხამებით გიწვევთ გაჰყვით მათ, თუ გინდათ იგრძნოთ სიხარული, რადგან ქორწილი მუდამ ნიშნავს ახალი სიცოცხლის დაბადებას. თქვენ ეჭვი არ გეპარებათ, რომ ზღაპრის მოქმედი მესტიერე თვითონაც მიეჩქარება მათთან ერთად საქორწინო ზეიმის მონაწილეობის მისაღებად. ძნელია, წარმოვიდგინოთ ამაზე უფრო სიცოცხლის დამამკვიდრებელი ზღაპარი! სურათის თემა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ხალხურ შემოქმედებასთან“.

წერილის ავტორი მხატვრის ორ გრაფიკულ ნიმუშსაც განიხილავს. ესენია „ომის საშინელებანი“ და „ძალმომრეობანი“. „ის არსად არ ღალატობს ზღაპრის სტილს. თუ ის იძლევა შიშველ სხეულს, აქ ჰიმნს უძღერის ფიზიკურ სილამაზეს, სილაღეს, ადამიანის უნარს – მიეცეს სიცოცხლით. ცოცხალი განცდებით გატაცებას. ყოველივე ეს მის სურათებში მოცემულია, როგორც ცოცხალი საწყისი და გაადამიანებულია თავის სინაზეში, სიხარულში. ამიტომ არის, რომ გუდიაშვილს უყვარს მოძრავი სხეული. ამ სიყვარულმა მოაძებნინა მას თავისებური ნახაზი, თავის სტილი, რომელიც დაუნძარა მას აზრის, მთავარი იღვების გამოქვლეცებაში“.

სხვათა შორის, ელენე ქართველიშვილის არქივში, ინახება ლაღო გუდიაშვილის მიერ თავის ქალიშვილთან გამოგზავნილი ერთი წერილიც, რომლის ქსეროასლიც ქალბატონ ჩუქურთმას ჩვენ გადავეცით.

დარწმუნებული ვართ, როცა შესწავლილი და გამოქვეყნებული იქნება ამ ორი მოღვაწის არქივებში დაცული მასალები, მაშინ დანარჩენს ისინი იტყვიან.

სიმონ ჯანაშია

თვალსაჩინო ქართველი ისტორიკოსი სიმონ ჯანაშია მეგობრობდა ქართველიშვილების ოჯახთან. ისინი ხან ჯანაშიების ოჯახში იკრიბებოდნენ, უფრო ხშირად კი ქართველიშვილებთან. მათ ღამეებიც უთენებიათ ისტორიაზე, პოეზიასა და მხატვრობაზე საუბრებში.

სიმონ ჯანაშიას ჰყვარებია ლექსით გაპაექრება ელენე და შალვა ქართველიშვილებთან. სახელოვან ისტორიკოსს რომ გული ლექსადაც ერჩოდა, ამის დამამტკიცებლად კმარა ელენე ბაქრაძის არქივში დაცული რამდენიმე ლექსი, რომლებიც შექმნილია სამივეს თანაავტორობით.

1924 წლის 18 აპრილს, საღამოს 8-9 საათამდე ისინი სამნი მსხდარან, ვერის უბნის ერთ მყუდრო ბინაში და „ქარიან ქაოსში“ წერდნენ ასეთ სტრიქონებს:

„მე ავენთები ვით ყვაილი დილის მამალის
(ო, რა ძნელია გარინდება რითმის ძებნაში)
მზიურობს ჩემში ყოველივე და თავად ასე
იღლება სული ავ აჩრდილთა უხმო დევნაში“.

მოტანილ ლექსში პირველი სტრიქონი ეკუთვნის სიმონ ჯანაშიას, მეორე შალვა ქართველიშვილს, მესამე ელენე დარიანს და მეოთხე კი ისევ სიმონ ჯანაშიას.

ამავე საღამოს შექმნილა მეორე ლექსიც. ამ ლექსის სტრიქონებსაც მოვიტანთ ავტორების მითითებით:

„საქართველოში ბევრი მზუა ადრე ჩასული (შალვა ქართველიშვილი)
შენ ხარ ისარი მზეებისკენ ნისლოვანების (სიმონ ჯანაშია)
მწამს მე სითეთრე წმინდა ნინოს, ივერთ ასულის (ელენე დარიანი)
განურჩეველად სქესის, რჯულის და წლოვანების (შალვა ქართველიშვილი)
ხარ უცოდველი, მაგრამ შიშით გიცქერს ბრბო ლენჩი (სიმონ ჯანაშია)
სულის რიჟრაჟსა უნდა მოჰყვეს დღის სიკამკაშე (შალვა ქართველიშვილი)
დავხლართე ფიქრი და ობობად გავები ქსელში (ელენე დარიანი)
ვდგევარ შენს ზღურბლთან, მზის ასულო, მზის კარზე ვაჭი (სიმონ ჯანაშია)“.

ჩანს, ეს ლექსთა შეჯიბრი სიმონ ჯანაშიას სურვილით დაწყებულია. როგორც ამ ლექსების ფურცელზე ელენე ბაქრაძის მინაწერიდან ჩანს: „მოვანწყეთ „ნუჲიმე“ ე. ი. ყოველი სტრიქონის ავტორმა იცოდა მხოლოდ უკანასკნელი სიტყვა და უნდა ასევე ფარულად დაეწერა რითმის მიხედვით შემდეგი სტრიქონი“. ლექსის დასრულების შემდეგ კი სიმონ ჯანაშიამ გადაწერა ისინი და მისეულმა ხელნაწერებმა მოაღწია ჩვენამდე.

ელენე დარიანის არქივში ინახება აგრეთვე სიმონ ჯანაშიას ერთი ლექსი, რომელსაც ასე ასათაურებს „დადაისტური ელგია“ ელენე დარიანს (უკანონო დას) და მოსდევს ასეთი სახუმარო ტექსტი:

„ცაზე მზე არის ცხრათვალა
თავში კი ფესვებამოყრილი ნერვები
მითხზავენ სისხლიან რებუსებს

ამას დააცხრობს
მსურს დავიდრიალო: მე მინდა
მშვიდობა უანექსიო და
უკონტრიბუციო,
მაგრამ ვარჩიე პატიოსანთა
ლიგის პაროლი
დღევანდელი
ანანუსი
და სული
იღვნთება,
უზმარ ელვად
ღმერთო, გადმომიეღინე მხედარ
მონას
მენინგიტი“.

ხელს აწერს „დადაისტური ქართველების პრეზიდენტი სურდოიანი
ჭინკა...“

რა თქმა უნდა, ეს ლექსი არის პაროდია დადაისტურ თემაზე.

არქივიდან ჩანს, რომ სიმონ ჯანაშიას, ელენე და შალვა ქართველიშვილებს
საერთო ავტორობით შექმნილი ლექსების სახელწოდებაზეც უფიქრიათ და
ძიების შემდეგ მთუგნით სიტყვისათვის „ფისმანდური“, ფრანგული ტერმინის
„ბურიმეს“ სანაცვლოდ.

ასკარაა, რომ ეს სიტყვაც პირველად იშვა ცისფერყანწელთა წრეში. აი,
რას ეკითხულობთ ვალერიან გაფრინდაშვილის ერთ ლექსში:

„იწვის არღანი, იკლანება იქ ფისმანდური...“

საძიებელია, საქართველოში სხვა დროსაც გვქონდა თუ არა შექმნილი
მსგავსი ხასიათის ლექსები? ის კი ცნობილია, რომ ქართველმა პოეტებმა
საერთო ავტორობით დაწერეს ლექს-მიმართვა, რომელიც გაუგზავნეს ი. ბ.
სტალინს მოსკოვში, ერთ-ერთ ყრილობაზე.

ელენე ბაქრაძის არქივში დაცულია აგრეთვე ლექსები, რომლებიც მან
მოუძღვნა სიმონ ჯანაშიას. აი, ერთ-ერთი მათგანი, რომელიც დაიწერა 1922
წელს სოფელ მერეთში:

„ჩასარბენი

როს გათბებიან ღამის ფერები
და ჩემს ოთახშიც
ჩამობნულდება,
მე წარსულ დღეებს კვლავ
შევესები
და შენი სახე კვლავ
მომინდება.

აშრიალდება ფარდა კარებთან
შენც გამოჩნდები დაგვიანებით,
დაიფანტება ვრცელ
მღუმარებად
მაღალი შუბლი თეთრი
ხელებით.
დაეხედავ თვალთა გარდაცვალებას
ღვთიურ მიღწევით დახლართულ
შზერას,
და გარდავაქცევ ცისფერ
წვალებად
იქ, ჩასარბენთან, ჩვენს
ჯვარისწერას“.

აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას საოჯახო არქივში ამ ლექსის ხელნაწერის გარდა, ინახება ელენე ქართველიშვილის ორი წერილიც (ცნობა მომავლად ქალბატონმა რუსუდან ჯანაშიამ, რისთვისაც მას დიდ მადლობას ვწირავთ. გ. ჯ.).

ქ-ნ ელენეს არქივში დაცულია 1925 წელს სიმონ ჯანაშიასადმი მიძღვნილი კიდევ ერთი ლექსი:

„შენ წახველ დღეს ჩემგან
და იყო სინაზე,
შენს ცისფერ თვალებში
წარსული სხივების.
ასე ჩურჩულებს ჩემს
ქართლში მდინარე,
ზღაპრებს სიყვარულით
დაცემულ გმირებზე.
და დარჩა ჩემს ოთახს
სიმწარე მცინარე,
შენს ნათელ ხელებით,
ასახულ გედებით.
ასე იცრემლება ჩემს ქართლში
მდინარე,
სეველა დიდ ოცნებით
დაჩრდილულ ფერებზე.
და შენ თან წაიღე
ვნებათა სინათლე,
რომ კრთოდა მარღვებში თავადი
იმერის, —

ასე მარადისობს ჩემს
ქართლში ბრწყინვალე
მზე დიდი მიღწევის,
მართალი იმედის...”

არქივებში დაუნჯებული ფოლიანტები და ფოტოსურათები აგრძელებენ ამ ორი მოღვაწის მეგობრობის ისტორიას.

ვლადიმერ ნორაკიძე

ცნობილმა ქართველმა ფსიქოლოგმა, პროფესორმა, ვლადიმერ ნორაკიძემ და ელენე ბაქრაძემ ერთმანეთი გაიცნეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ისინი ერთად სწავლობდნენ, შემდეგ კი თანამშრომლებიც ყოფილან.

ვლადიმერ ნორაკიძემ სტუდენტობის დროს ერთხანს მიატოვა უნივერსიტეტი და სამუშაოდ გაემგზავრა ყაზბეგში. აქ მან სკოლის მასწავლებლად დაიწყო მუშაობა. სწორედ ამ დროს არის დაწერილი მისი წერილი, რომელსაც სწერს ქალბატონ ელენეს:

„პატივცემულო ელიკო! სალაში ყინულოვან ყაზბეგიდან. დანაშაულს ვგრძნობ, რომ ამდენი ხანი წერილი ვერ მოგწერეთ, მაგრამ იმედი მაქვს თქვენი სულგრძელობის და მაპატიებთ.

სრულიად მოულოდნელად ჩემ მეგობარ გუმასთან ერთად მოვხვდი ხევში და თბილისის მეგობრული წრის ნაცვლად, მყინვარი, ყინული, ნისლი გახდა ჩემი ხანგრძლივი მეგობარი. ამ ხალხში და ველურ ბუნებაში ბევრი რამ ვიგრძენი, ბევრი ტკივილი და სიხარული განვიცადე, მაგრამ ჯერ, მართალი უნდა ვითხრა, ბევრი რამ ვერ შევიფარე. ჩემთვის სიყვარულად გადაიქცა სიერცის ხილევა, სადაც ფიქრები – ოცნება თავისუფალია, გული სავსეა შორეული ფერების ხილვით. კუბოში ვარ, მგონია, რასაც ჩემი სიცოცხლე ვებრძოდი, რის დამღვევას და შეძლებას მთელი სიცოცხლე ვნატრობდი. აქ ვიგრძენი მთელი თავისი ინტერესებით, მსურდა ყოველთვის ბუნებასთან თავი მეგრძნო ღმერთად.

აქ მეტი ტკივილებით განვიცდი ჩემი ასალი რომანის გმირებს. დათავენას მალე მოუახლოვდები და იმედი მაქვს ზაფხულში, როცა თქვენ გვინახულებთ სრულიად დამთავრებულს და გასწორებულს წაგაიკითხავ. მხოლოდ ძალიან გამიგრძელდა, მაგრამ არა უშავს.

ბოდიშს ვინდი, რომ ზრდილობა დავივიწყე და თავიდანვე თავზე დავიწყე ლაპარაკი. თქვენ თბილისში, დარწმუნებული ვარ, კარგად იქნებით. პოეტური განწყობილება როგორ გაქვთ, სიხეცები ახლა ბევრი გქვებათ. ლიტერატურული ცხოვრება საერთოდ როგორია. თეატრი როგორ მოგწონთ. მე დარწმუნებული ვარ, წერილს უსათუოდ მოგვეწერთ. გუმის გამოატანთ. ტარიელის ამბავი რა

იცით? მისთვის წერილს დღეს ვწერ, მრცხვენია, რომ ასე დაეგვიანე, მაგრამ ასეთი ხასიათი მაქვს.

ივლიტას ყოველდღე გაზეთების რედაქციები მახსენებს. ერთ სასაცილო ამბავს მოგითხრობთ: ერთ საღამოს მუშაობით დაღლილი რომანტიული განწყობილებით დავწყვი. უეცრად გულის ტკივილები ვიგრძენ. დიდი ხანი გაურკვეველ მდგომარეობაში ვიმყოფებოდი. უეცრად ვიგრძენი სიყვარული, მაგრამ სიყვარულის საგანი დიდი ხანი ვერ გავარკვეე. გარშემო სხვადასხვა ქალების მოჩვენებები დამეხვია. ამ ქალთა კორიანტელიდან ერთი კოპწია ქალი გამოიყო და დანარჩენი ფარდას მოეფარა. ვიცან ივლიტა ჯორჯაძე, სიყვარულმა იელვა. მთელი ღამე სიყვარულის ნევრასტენია მჭირდა: იჭვები, გასაკვირველი და სასაცილო გრძობები, მეორე დილას ინერციით ამყვა ეს გრძობა, მიკვირს, არასდროს ივლიტა სიყვარულით არ მიგრძენია და საიდან სადაო... ოცდაათში საათი ვაგრძელდა ეს აგონია და როცა დედაშიწა ერთხელ თავის გარშემო მოტრიალდა, სიყვარული მინულდა, გაქრა. დამრჩა უწყველო და საოცარი მოგონება, ვადაეციოთ ივლიტას საღამო, ჩემი ოცდაათში საათის შორეული რომანი. გოგის კი სთხოვეთ ფროიდის სამუალებით ამ სიზმარ-ცხადი გრძობის ახსნა.

ვკონებ მოგაწყინეთ გრძელი წერილით, ირგვლივ არავინ არის, რომ სულის ტკივილები გაუზიარო, გარდა გუმასი, რომელიც ერთადერთი ნამდვილი ადამიანია, რომელთანაც შეიძლება მეგობრობა, რომ ის არ იყოს, ერთი საათი ვერ მოვიცდიდი.

თბილისში წამოსვლას ვაპირებდი, ვლადიკავკაზის გზით. მე და გუმა ორივე მოვდიოდით, მაგრამ ვლადიკავკაზის სადგურზე ფულთან-ბილეთებთანად გაგვქურდეს და იძულებული შევიქნენ უკან დავბრუნებულყავ. გუმა კი მაინც წამოვიდა. იმეხია, წერილს არ დაიზარებთ.

საღამო პატივისცემით: გოგის, შალვას, ვერიკოს, მიტუმას. აბასთუმანში „ნე ჰამაგაი“ თუ გახსოვთ, მაგრამ იმედი მაქვს ამ ცივ ბუნებაში სულ უფრო გამძაფრდება ნევრასტენია... უნივერსიტეტში თუ დადისართ. ვკონებ მე ბუნებისმეტყველების ფაკულტეტის მეორე კურსზე გადაურიცხვიართ.

პატივისცემით თქვენი ლადო.

ჩემი ადრესი: სამხედრო გზა, სადგური ყაზბეგი – მასწავლებელი ვლადიმერ ნორაკიძე.

ს. ყაზბეგი, 1926 წელი, 24 დეკემბერი“.

(ვ. ნორაკიძის წერილი იხეველება მცირეოდენი შემოკლებით)

ამრიგად, ზემოთ მოტანილი წერილიდან წარმოგვიდგება 21 წლის მეოცნებე ყმაწვილი ვლადიმერ ნორაკიძე, რომელიც ერთგვარად ანგარიშს აბარებს ცნობილ პოეტ ქალს ელენე დანანს. სამართლიანობა მოითხოვს, ისიც აღინიშნოს, რომ ქალბატონ ელენეს შთაგონებით შეიქმნა ვლადიმერ ნორაკიძის შესანიშნავი მონოგრაფია ლადო გუდიაშვილზე.

ვლადიმერ ნორაკიძე თურმე ხშირად სთხოვდა პოეტ ქალს, რომ

დაესრულებინა სადისერტაციო ნაშრომი თემაზე: „დოსტოვესკის შემოქმედების ქალი პერსონაჟები“, რომელსაც პროფესორი სერგი დანელიას ხელმძღვანელობით წერდა.

იოსებ მეგრელიძე

ცნობილმა ქართველმა ფილოლოგმა, პროფესორმა იოსებ მეგრელიძემ თავის ძველ მეგობარსა და კოლეგასთან ელენე ქართველიშვილთან სტუმრობის დროს შეიტყო, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე ერთ-ერთი მთარგმნელის, პანტელეიმონ პეტრენკოს საარქივო მასალები მასთან ინახებოდა. მკვლევარმა მოწიწებით გადაათვალიერა ყველაფერი, რაც დაკავშირებული იყო ამ საინტერესო შემოქმედთან და მათ გამოქვეყნებაზე ზრუნვა დაიწყო.

იოსებ მეგრელიძემ პირველი წერილი პ. პეტრენკოს ცხოვრება-მოღვაწეობაზე 1969 წ. მოამზადა და იმავე წლის მაისში გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (№15) გამოაქვეყნა. დაიბეჭდა აგრეთვე მისი ლექსები ქართულ, რუსულ და უკრაინულ ენებზე (ჟურნალი „ლიტერატურნაია გრუზია“, 1960, №1, გვ. 188-191), გაზეთი „ლიტერატურნაია უკრაინა“ – თარგმნა პოეტმა რაულ ჩილაჩავამ (1969, №256), ჟურნალი „ლიტერატურული აჭარა“, 1969, №6, გვ. 80-83). დასახელებული წერილების გამოქვეყნებას მოჰყვა, ქართულ, რუსულ და უკრაინულ პრესაში გამოხმაურებანი. როგორც ცნობილი უკრაინელი პოეტი ოლექსა ნოვიცკი წერდა, იოსებ მეგრელიძის წერილმა „დიდი ინტერესი გამოიწვია კარპატებიდან შავ ზღვამდე მცხოვრებ უკრაინელებში“ (გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1969, №19).

როგორც ირკვევა, პროფესორ იოსებ მეგრელიძის წყალობით, პირველად გავრცელდა ცნობა, რომ ელენე ქართველიშვილის არქივში, დაცულია მნიშვნელოვანი მასალები პეტრენკოს შესახებ. ამ ცნობას მოჰყვა ქ-ნ ელენესთან რუსეთიდან, უკრაინიდან გამოგზავნილი წერილები.

ქ-ნ ელენეს არქივს შემორჩა აგრეთვე, პროფესორ იოსებ მეგრელიძის რამდენიმე წერილი. ერთ-ერთ მათგანში ვკითხულობთ: „ჩვენო ძვირფასო ქალბატონო, ელენე! თქვენთან მოწერილ ორ წერილსა და „ავთანდილის ანდერძის“ პირველ ვარიანტს, მე, თქვენის ნებართვის, ვიყენებ წერილში.

თუ კიდევ თარიღიანი ლექსი იყოს, დავალებული ვიქნები თხოვებით.

მარად თქვენი დიდი პატივისმცემელი და მოსიყვარულე სოსო მეგრელიძე.
თბილისი, 31.1.1968 წ.“

ამ ბარათის მეორე გვერდზე, ბატონი იოსების ხელით ჩამოწერილია იმ დოკუმენტების სია, რითაც მან ისარგებლა ქ-ნ ელენეს არქივიდან.

1968 წლის 4 მარტს იოსებ მეგრელიძე ქ-ნ ელენეს პ. პეტრენკოს ერთი

გადაბეჭდილი ლექსის მორე გვერდზე სწერს: „ქ-ნ ელენე ბაქრაძეს, როგორც ძლიერ დედას ამ პოეტისა, დედას, რომელმაც მე გამაცნო პოეტი წყრილებით, მოგონებებით, მისივე (პეტრენკოს) ლექსებით გამაცნო პოეტისავე თბილისულ ნაცნობებს, მის ცხოვრებას. დიდი მადლობით მისი ძველი და ახალი პატივისმცემელი სოსო მეგრელიძე“.

ცნობილია ისიც, რომ მაშინ, როცა იოსებ მეგრელიძე ლიტერატურულ წრეებში პ. პეტრენკოზე საუბრობდა, ქ-ნი ელენეს დარიანობაზეც იტყოდა ხოლმე, მაგრამ იგი ერთ დღესაც, სადაც ვერ არსს, დაიბარეს და სასტიკად აუკრძალეს მას დარიანზე საუბარი... სამწუხაროდ, ბედი მღვევარი, პოეტ ქალს ელვა-რისზეას არასდროს არ აკლებდა.

იოსებ მეგრელიძემ კარგად იცოდა ელენე დარიანის მითის საიდუმლოება. ერთხელ, ბატონ შოთა ძიძიგურთან ერთად, ი. მეგრელიძე ესტუმრა ქ-ნ ელენეს ოჯახში, ასეთი თხოვნით: — როდემდე უნდა ატაროთ ასეთი სევდა-ნალეველი? თქვენი თავი თუ არ გენანებათ, რას ერჩით ქართული ლიტერატურის ისტორიასო?... — არა და არა! როგორც ჩანს, ჩემთან ერთად უნდა მოკვდეს ელენე დარიანის ლეგენდა და სინამდვილეო...

მიუხედავად ასეთი კატეგორიული ტონისა, ქ-ნმა ელენემ მაინც დაწერა თავისი თავგადასავალი, რომელშიც ხშირად მიმართავს ბატონ შოთა ძიძიგურს და აუწევს თავის ცხოვრების ტკივილით საკვებ ეპიზოდებს.

ლიზა და შალვა ქართველიშვილები

1890 წლის ზაფხულის ერთ მზით საკვებ დღეს თელავში, ყორჩაბაშ-რუსიშვილების უბანში, ღვთაების ეკლესიის გასწვრივ, დიდი აივნითა და თაღებით დამშვენებულ სახლში დაიბადა ყრმა, რომელიც ქვეყანას მოველინა დედისეული გვარით, ხოლო მამის სახელის ნაცვლად, დაემკვიდრა პაპის სახელი. მღვდელმა ნათლობის დავთარში ჩაწერა: ქართველიშვილი შალვა გრიგოლის ძე... სამჯერ გადაისახა პირველადი და დამარცვლით წარმოთქვა ეს გვარი, სახელი და მამის სახელი. შემდეგ თრთოლეით დააყოლა — ღმერთის საწვეს თუ ვაკეთებ. მეპატოს, რამეთუ რასა ვიქმ, არ ვიცო...

ამ ამბის სათავეში იდგა ვანო მაჩაბელი, ჩვენი სახელოვანი ქართველი მოღვაწე, შექსპირის ქართულ ენაზე ამმეტყველებელი... მან ახალგაზრდა მანდილოსანს ღიზა ქართველიშვილს გადაუშალა გული, ფრიად ხშირად სტუმრობდა ქართველიშვილების ოჯახს და ასე დაიბადა ვანოსა და ღიზას სიყვარულის ნაყოფი შალვა.

თუმცა შალვა ვერ არ იყო დაბადებული, როცა ვანო მაჩაბელი თბილისში, ნიკო დიასამიძის ოჯახში შეხვდა ბაგრატიონ-დავითიშვილის ქალიშვილს ტასოს, რომელმაც სიყვარულის ცეცხლში ისე გაახვია ვანო, რომ უშალვევ ხელი სთხოვა. მალევე შედგა ქორწილი და აი, საოცრება — მათი ქორწინების

დღეს დაიბადა ყრმა, რომელიც მღვდელმა დავთარში გატარა, როგორც ქართველიშვილი შალვა გრიგოლის ძე.

შალვამ ბავშვობა გაატარა ყორწიბაშ-რუსიშვილების, ვახვახიშვილების, ახვლედიანების, ერისთავების და ციხკარიშვილების გარემოცვაში. ქართველანთ ღიზა დედურ სითბოს არ აკლებდა შვილს. შალვამ ოჯახში შეისწავლა უცხო ენები, მუსიკა, მხატვრობა.

XIX საუკუნის 90-იანი წლების თელავში გამოცოცხლდა ლიტერატურულ-თეატრალური ცხოვრება. ამ საქმეში მამაკაცებს მზარს უსწორებდნენ აქაური ქალებიც. მათ შორის გამოჩენილი ადგილი ეკავა ღიზა ქართველიშვილს.

ღიზა ქართველიშვილი უხვად გასცემდა სიკეთეს. იგი ყოველთვის შემართული იყო საზოგადო საქმისათვის. როგორც დედაც, საზოგადოების ყურადღებას იმსახურებდა. ამიტომ იყო, რომ თელავში ერთ-ერთ ნადიმზე ვასილ ბარნოვმა ასეთი სიტყვებით მიმართა ქალბატონ ღიზას: „ბევრჯერ შეგკამათებია ერთმანეთს, ბევრჯერ წაგკიდებია ერთ და კამათი ჩხუბად გადავიტყვევია, მაგრამ იმდენჯერვე ტკბილად შევრიგებია ერთმანეთს, არც შეიძლებოდა ეს, რადგან თქვენც იცით, რომ დიდ პატივს გცემთ არამც თუ როგორც კარგ ნათლიას, არამედ როგორც შეგნებულ ქალს და სასარგებლო ადამიანს.

სიკარგე თქვენი იმაში მდგომარეობს, რომ მთელი თქვენი ცხოვრება არის განხორციელება ერთი კარგი გრძნობისა. მართალია, განხორციელება ფიცხი, განხორციელება თითქმის გადაჭარბებული, მაგრამ ეს ესე სწვევია რომელიმე გრძნობით გაუღწეოთ ადამიანს, რომელიმე ფიქრით გატაცებულ პიროვნებას.

საქმე ის არის, რომ თქვენი გული იმთავითვე უსაზღვრო სიყვარულისთვის არის მიმართული და იგი სიყვარული გასულდგმულებთ თქვენ. ძნელი გრძნობაა ეს კარგი გრძნობა, იგი ცეცხლია, რომელიც დაჰბუგავს თავის პატრონს, იგი გრძნობა უარყოფს თავის თავსა სხვის სასარგებლოდ, ხოლო თავის უარყოფა ხომ ტანჯვაა, ეს ძალია გამოქმედებად თქვენის გაზაფხულის ხანაში, ასევე გამოქმედებთ თქვენ ესლა, მხოლოდ საგანი აქვს ამ გრძნობას თქვენს გულში შეცვლილი. აი ესლაც სიყვარული, შეიღისადმი, უსამზღვრო სიყვარულს მძლავრად მოუკიდნია თქვენთვის ხელი და შორ ქვეყნისაკენ მიგაფრუნთ. ჩვენ აქადან თვალს ვადევნებთ თქვენს ამ გრძნობით გამოწვეულ მოღვაწეობას და სრული იმედი გვაქვს თქვენი ღვაწლი კეთილ ნაყოფს გამოიღებს, თქვენ სანუგეშოდ და ჩვენ გასასარად“ (ვასილ ბარნოვი, თხზულებები, ტომი X, თბ., 1964, გვ. 435-436).

ვასილ ბარნოვის ოჯახთან ღიზა ქართველიშვილს მარტო ნათელმძრონობა როდი აკავშირებდა. ეს საოცარი დედა-შვილი მწერლის ფანტაზიას შთაგონებას მატებდა, თავის ქმნილებებში: „მიმქრალი შარავანდელი“ და „სახიფათო სიყვარული“ პერსონაჟების პროტოტიპებად ისინი გამოიყენა.

შალვამ სრულიად ყმაწვილმა დაიწყო ლექსების წერა. მან სათავადაზნაურო გიმნაზიაში სწავლის დროს ყურნალ-გაზეთებში გამოაქვეყნა ლექსები, ნახატები, კარიკატურები.

სწორედ ამ ხანებში წერდა თვალსაჩინო ქართველი საბავშვო მწერალი ნინო ნაკაშიძე შალვას: „დიდად პატრიუტული ბატონო შალვა! დიდი საიმედოებით გიგზავნით პონორარს თქვენი მოთხრობებისათვის 12 მ. და 75 კ. სტრიქონში სამი კაპეიკობის ანგარიშით. ვთხოვთ, განაგრძოთ თანამშრომლობა. თქვენი მოთხრობა ძალიან კარგია და უტყუარი ნიშანია იმისა, რომ შეგიძლიათ იუმორული მოთხრობების წერა, რაც ასე აკლია ჩვენს ქართულ ლიტერატურას ამას გარდა, დ. ახელედანიშმა მითხრა, რომ ხატვაც გეხერხებათ და ძალიან კარგი იქნება, რომ თქვენივე მოთხრობას ილუსტრაცია გაუკეთოთ. დახატული გამოგზავნით და აქ ჩვენ წიგნში ჩაურთავთ. მამ იმედი გვექნება, რომ მოგვაწოდებთ მოთხრობებს, პატრივისცემით ნინო ნაკაშიძე“ (გიორგი ლეონიძის მემორიალური მუზეუმი პატარძელში).

შალვა ქართველიშვილს ბედმა არგუნა, რომ ყოფილიყო სახელოვანი მხატვრის ელენე ახელედანიის ხატვის მასწავლებელი. მხატვრის არქივში დაცულია ასეთი მოგონება შალვაზე: „შალვა ქართველიშვილს მე პატარაობიდან ვიცნობ. ჩვენი ოჯახები თელავში ცხოვრობდნენ და დიდი მეგობრებიც იყვნენ. შალვა ჩვენთვის, ბავშვებისთვის, რაღაც მიუწვდომელი არსება იყო. „შალვა სტუდენტია, თბილისში სწავლობს, არდადეგებზე ჩამოვაო!“... ეს არდადეგები ჩვენთვის ნამდვილი ზეიმი იყო. დილაადრიან ავდეგობოდი, ვცდილობდით ჭკვიანად მოექცეულიყავით, ორ სახლს შუა დავსხდებოდი, ვფუსფუსებდით. დედაჩემი და დეიდა ლიზა შხადებაში იყვნენ – შალვას საყვარელ საჭმელებს ამზადებდნენ... ძალიან ნელა მიდიოდა დღე. „დილი-იანი“ საღამოს მოვიდოდა და ჩვენი შალვაც გამოჩნდებოდა და ანათებდა გარშემო ყველას, ყველაფერს. უსაზღვროდ ლამაზი, დიდრონი თვალები ცოტა ნაღვლიანი ქონდა, როცა უფროსებს მიესალმებოდა, ჩვენც გავცვივდებოდი, დაგლოდი ჩვენი აღერით, თან ვთხოვდით – შალვა ძია, დაგვიხატე რამე. რასაკვირველია, დაგვიხატა, ოღონდ ზვალ, დღეს დაღლილი ვარო! მეორე დღეს დაჯდებოდა მაგიდასთან. გვიხატავდა და გვიხატავდა. იმისთანა „დვორნიკი“ დამიხატა, თვალს ვერ ვაშორებდი, ჩემს საწოლთან ახლოს ეკიდა ხატივით, ჩემზე ბედნიერი არავენ იყო ამქვეყნად. ხატავდა კარიკატურებს, სხვადასხვა ტიპებს – კურტნიან მუშას, უზარმაზარ კარადას რომ მათრევს, ვირს, რომლის ხურჯინიდან მოჩანს კახური პური, დაკლული ქათმები, ჩარდახიან ურემს, ქალებს, რომლებიც თათარას ხარშავენ, რეცხავენ სარეცხს... ჩემი პირველი მასწავლებელი, რასაკვირველია, შალვა იყო. იმან ჩამინერგა სიყვარული ბუნებისა, ჩვენი ხალხისა, ქართული ხუროთმოძღვრებისა“.

ელენე ახელედანიის ყოველი შეხვედრა შალვასთან გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სიყვარულითა და კდემამოსილებით. მხატვარმა ქალმა შალვას შთაგონებით შექმნა რამდენიმე ტილო, რომელზედაც აღბეჭდილია მათი ბავშვობის საოცნებო ქალაქი თელავი.

1909 წლიდან შალვა მოსკოვში მიემგზავრება. იგი შუდის უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. ამ სპეციალობაზე შალვას სწავლა გადაწყვეტიანა

ორმა ამბავმა: პირველად, როცა 8 წლის ყმაწვილმა გაიგო, რომ მამამისი იგანე მანაბელი მოულოდნელად უკვალოდ გაქრა და, მეორედ, როცა ერის მამა ილია ქავეჭავაძე წამებით მოკლეს.

ქართველიშვილების არქივში დაცულია ღიზა ქართველიშვილის თელავიდან გაგზავნილი წერილი, რომელსაც დიდი ილიას მკვლელობის გამო სწერს შვილს: „ჩემო კარგო შალვა, როგორა ხარ, გენაცვალოს დედა, შენ ჩვენზე ადრე შეიტყობდი მაგ საზიზღარ მკვლელობის ამბავს. რა ქნეს, შვილო, საშვილიშვილოთ ლაფი დაგვასხეს თავზე. დაეწოთ ბუბუები იმათ მშობლებს, რატომ რძე არ მოეშხამათ რო იმისთანა შვილებს ზრდიდნენ, რატომ მარჯვენა არ გაუხმათ, რო ხელი მიიტანეს ილიაზე. განა სხვა ილია ზეალ დაგვებადება; განა იმიტომ იღვანა ორმოცი წელი, იმიტომ აღზარდა გულში სამშობლოს სიყვარული, იმიტომ სტანჯავდა ჩვენი ცუდი და ახარებდა ჩვენი კარგი, იმიტომ შესტრფოდა მთა-გელს, რომ თავისივე საკუთარ შვილთ მოესპოთ მისი სიცოცხლე, სიცოცხლე, რომელიც კიდევ საჭირო იყო ჩვენთვის.

საშინელებაა ჩემო კარგო, როცა ერი ასეთი შეუგნებელია რო თვითონ უთხრის სახლის საძირკველს... საცოდავია ის ერი, რომელიც ენება სამშობლოს წმინდათაწმინდას. რა საშინელებაა შალვა, ჩვენ მოკვალით – ჩვენი ილია! ჩვენი მამა, ჩვენი აღმზრდელი, ჩვენი სიამაყე, ჩვენი დიდება...

სხვა რა მოგწერო შვილო! კაცით ქალამდე აქ ყველა ჩახოცილები ვართ.

კარგად იყავი გენაცვალოს დედა, თავს გაუფრთხილდი. აქ ორი დღეა ძალიან აცივდა. ვაი თუ მანდაც ცივა და თბილი ბლუზა არა გაქვს, მალე შეეაკერინებ, გაკოცებს შენი დედა“. ეს წერილი არ არის საპირადო, იგი მიგვაჩნია საზოგადოდ, ქართველი დედის წერილს მიწერილს შვილისადმი, რომელშიც გოდებს ერის დიდი შვილის დაკარგვის გამო და მკვლელებს წყევლა-კრულვას უთვლის.

შალვა დაესწრო ილიას დაკრძალვას და ლექსიც დაწერა, რომელიც 1908 წელს წაიკითხა მშობლიურ ქალაქ თელავში, ილიასადმი მიძღვნილ პანაშვილზე. ეს ლექსი დაცულია ქართველიშვილების არქივში.

1909 წელს „ივერიის“ ფურცლებზე შალვა ქართველიშვილი აქვეყნებს ლექსს „ყმაშვილი ვიყავ მაშინ“, რომელშიც იგრძნობა ილიას „ყვარლის მთების“ გამოძახილი:

„ყრმა ვიყავ მაშინ, ოდეს დატოვე
ჩემი სამშობლო, ჩემი მამული;
ტკბილ ოცნებებში მე შვება ვპოვე,
ტკბილ მოლოდინში მიბგერდა გული“.

მალე გაქარწყლდა ყმაწვილის ტკბილი ოცნებები, რადგან

„როდესაც სტირის ჩემი სამშობლო,
როგორღა ბგერდეს სიამით გული?“

შალვამ 1913 წელს დაამთავრა მოსკოვის უნივერსიტეტის იურიდიული

ფაკულტეტი და დაიწყო ვეჭილობა. მალე გაითქვა მან სახელი როგორც საუკეთესო იურისტმა, მაგრამ სადაც არ უნდა ყოფილიყო, მისი სული ყოველთვის დამუხტული იყო შემოქმედებითი ზემინსათვის.

შალვა იშვიათი ფენომენი იყო. ამ დიდი ერულიცის კაცმა ზეპირად იცოდა „ვეფხისტყაოსანი“, ფლობდა ორატორულ ხელოვნებას, თარგმნიდა რუსულად ქართული ლიტერატურის ძეგლებს. განსაკუთრებულ გაწაფულობას ამჟღავნებდა „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულად თარგმნის საქმეში.

შალვამ თარგმნა პუშკინის სამი დრამატული ნაწარმოები: „ბორის გოდუნოვი“, „მოცარტი და სალიერი“ და „ქვის სტუმარი“. ცნობილია, რომ ეს ორი უკანასკნელი დაიდგა კოტე მარჯანიშვილის ხელმძღვანელობით თეატრის სცენაზე.

შალვა ქართველიშვილს შემოქმედებითი ურთიერთობა აკავშირებდა „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე მთარგმნელებთან კონსტანტინე ბალმონტთან და პანტელეიმონ პეტრენკოსთან. მათ წერილებსა და თანამედროვეთა მოგონებებში ხშირად იხსენიება ნიჭით სავსე „ქართველოვი“.

ქართველიშვილების არქივში დაცულია პ. პეტრენკოს ხელნაწერი ლექსები, რომლებიც 1934 წლის იანვარ-თებერვალში თბილისში დაიწერა.

შალვას ეკუთვნის ქართველ მწერალთა და მსახიობთა ჩანახატების ალბომი, რომელსაც განსაკუთრებული სისათუთით ინახავდა მისი მეუღლე. ელენე ბაქრაძე — ქართველიშვილისა; ამ ალბომიდან სახელოვანი ქართველი პირების ზოგი ჩანაწერი გადმოიწერა ქალბატონმა გულნარა აბაშიძემ და ჩვენ გადმოგვცა (ამავე ალბომიდან ამოკრებილი ზოგი მასალა კი ჩართულია გ. ხარატიშვილის წიგნში „ქართველი ადვოკატების საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ისტორიიდან“, 1975 წ.). აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქალბატონ გულნარას ძმასთან, დავით აბაშიძის სახელთან არის დაკავშირებული თელავში პირველი გაზეთის გამოცემა „ახალგაზრდა ქართველის“ სახელწოდებით (1919 წ.) და ახალგაზრდული კლუბის შექმნაში შალვა ქართველიშვილი ეხმარებოდა.

ზემოთ უკვე იყო საუბარი, რომ შალვა ქართველიშვილს თუ მის მეუღლეს ელენე ბაქრაძეს ლექსები მოუძღვნეს პაოლო იაშვილმა, გრიგოლ რობაქიძემ, გალაკტიონ ტაბიძემ, იოსებ გრიშაშვილმა და სხვებმა.

შემორჩენილია შალვა ქართველიშვილის სამი უბის წიგნაკი, რომლებშიც ბევრი საინტერესო ჩანაწერი და ჩანახატია. 1916 წელს უბის წიგნაკში ჩაწერილია გალაკტიონ ტაბიძის ერთი უსათაურო ლექსი და პაოლო იაშვილის ტრიოლეტი.

შალვა ქართველიშვილის კალამს ეკუთვნის რამდენიმე სამეცნიერო შრომა იურისპრუდენციაში, ერთ-ერთი მათგანი შრომის კანონმდებლობაზე ცალკე წიგნადაც გამოუცია. თანამედროვეთა ცნობით, შალვამ, ცნობილ თურისტებთან ი. ბრათაშვილთან და ი. მაჭავარიანთან ერთად შეაგროვა მასალები ქართულ სასამართლო მწვერულტყველებაზე. შალვამ ასეთივე ძვირფასი მასალები მოიპოვა ილია ჭავჭავაძის და ცნობილი მოღვაწის ნიკო ხიზანიშვილის

მკვლევლობაზე, მამამისის — ივანე მაჩაბლის უგზო-უკვლოდ დაკარგვაზე. როგორც გადმოსცემენ, მოკვლეული მასალებიდან ჩანდა, რომ ილიას და ნიკო ნიჟინაშვილის მკვლელობის ტრაგიკულ ამბავს ერთი სათავე ჰქონდა.

ციხის ციე კვლევებში ნაწამები შალვა ქართველიშვილი 1938 წელს გარდაიცვალა. უკვალოდ გაქრა მისი საფლავი... დაიკარგა დიდი რუდუნებით შეკრებილი მასალები ივანე მაჩაბლისა და ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაზე. ელენე ბაქრაძემ შემოინახა მისი ბავშვობის დროინდელი ლექსების რვეულები, ჩანახატები, კარიკატურები თუ წერილები, — მათში ჩარჩენილი ხედავთ.

სევედისმომავალია აგრეთვე ელენე ბაქრაძის ჩანაწერების ფრაგმენტები თავის დედამთილზე — ლიზა ქართველიშვილზე. მათ საიმედო წყაროს მნიშვნელობა აქვს და ამიტომ ვთავაზობთ მკითხველს (ჩანაწერის სტილი უცვლელი დავტოვებთ): „შალვა ქართველიშვილის დედა იყო გრიგოლ ქართველიშვილის ქალიშვილი. რომელიც თავყვანისმცემელი იყო იდეურად ილია ჭავჭავაძისა. ჰყავდა ორი ქალიშვილი სონია და ლიზა. ცნობილი იურისტის ლუარსაბ ანდრონიკაშვილის სიტყვით „სონია — სოფიო იყო ისეთი, რომლის წინაშე მუხლმოდრეკით შეიძლებოდა დგომა“, — არსად, არც აქ, არც საზღვარგარეთ, მე იმის მსგავსი ქალი არ შემხვედრია. იწვევდა ისეთ მოწიწებას თავისი სილამაზით და სულიერი სიმდიდრით, რომ იშვიათ სიტყობებს განიცდიდი მისი მზერით“. იგი გარდაიცვალა ჭლექით. ლიზა კი მასწავლებლობდა. იგი უფრო მეტად ემშხანი და ჭკვიანი, პრიციპული, მტკიცე ხასიათის და მთლიანი იყო.

ელენეს ეს ცნობები ჩაუწერია მარიამ ფორაქიშვილისგან (კეტი ქურდიანის დედა იყო). აქვე ვკითხულობთ, რომ „ილიაზე ლიზასთან მოვიდა მისი მეგობარი ქალი და აღმოფოთებულმა უამბო, რომ ვანომ წუხელ ბაგრატიონის ქალი ითხოვაო. ლიზას ჯერ სისხლი მოაწვა სახეზე. მერე გაფითრდა და რისხვა გამოეხატა. ვანო მოვარდა, მაშინვე მიხედა, ჩაუვარდა მუხლებში, სცადა აეხსნა, რომ დაღუული იყო, რომ ეპატიებინა მისთვის. ისე ემუდარებოდა, რომ მე ტირილი დავიწყე, მაგრამ ლიზამ კარისაკენ უჩვენა გზა... ვერაფერი გააწყო ვანომ...“

ლიზა ფეხმძიმედ იყო. ვანო გადაირია, როცა გაიგო, — მოიმალო, შემდეგ უთხრა მე გაეზრდიო, ფული გაუგზავნა... ლიზამ კი ცხვირპირში მიანალა გადმოძემს... ცნობილია, რომ ლიზა აღმოჩნდა საშინელ მდგომარეობაში, მამამ სახლიდან დაითხოვა, სამსახურიდან მოიხსნა. ერთი სიტყვით, ეს უპატიოსნესი ქალი ჩააყენეს შემზარავ მდგომარეობაში. ყველამ კარი მოუკეტა. გარდა ერთისა — მეგობარმა ვახვახიშვილის ქალმა ვერ უმტყუნა და მიიღო თავისთან. შევიდა საბებიო-საფერშლო კურსებზე, დაამთავრა და გადავიდა თელავში, სადაც მალე დაიმსახურა პატივისცემა და სიყვარული. აქ დაუმეგობრდა დიმიტრი ახვლედიანის ოჯახს (მზატვარ ელენე ახვლედიანის მამას გ. ჯ.) და ჩერქეზიშვილებს, რომლის ვაჟს ვანოს ვაჟყვა შემდეგში ვანო მაჩაბლის ქალიშვილი ელენე...

ლიზა მუშაობდა დიმიტრი ახვლედიანთან ერთად და მშვენიერად უწოდებდა შვილს: მას არ აკლდა არც საუცხოო ძიძა, არც სათამაშოები, არც კვება და არც პური. გაგიჟებით უყვარდა დედა ბავშვს; იმავე მარჯამ ფორაქიმევილის გადმოცემით, „უკან დასდევდა ძიძის გარდა კიდევ ვინმე ჩვენთაგანით.

იყო ასეთ მასწავლებელი ქალი (მგონი ქეთევანი) ჯავახიშვილი, რომელიც ღრმა მოხუცებულობაში გარდაიცვალა. იმან მაიმუო ადრე; ერთხელ ვანოსთან წავედიო... უკვე სამი-ოთხი თვის ჯვარდაწერილი იყოო... სახლში არავინ დაშხვდა... ბიჭმა წამწურწურლა, — კნიაზი თავის ოთახში ზისო. შევედი, ვანო თავის საწერ მაგიდასთან იჯდა, თავი ხელებში ჩავლო და ქვითინებდა... ხელი დავადე თავზე: — რა მოგივიდა ვანო? ვიფიქრე ბანკზე კამათმა თუ გააბრაზა მეთქი, მაგრამ მაგიდაზე ედო ლიზას სურათი... ქეთო, რა ვქენი, ვისზედ გავცვალე საცოდავი ქალი... არ მეპატიება, არა!

არ იყო ვანო ბედნიერი... ესმოდა როგორი მშვენიერი ბიჭი ეყოლა ლიზას და უწოდებდა ბავშვისთვის თავისი გვარის მიცემა. ლიზა ამაზე ბრაზდებოდა, სულ ცეცხლს პყრიდა პირიდან...“

ზემოთ მოტანილ მასალებზე დაყრდნობით დაიწერა და გამოქვეყნდა ჩემი რამდენიმე წერილი. ახლა კვლავ გვიხდება საუბარი ელისაბედ და შალვა ქართველიშვილების ცხოვრებაზე — ახლად მოპოვებული მემუარული და საარქივო მასალების საფუძველზე. მათი გამოქვეყნება საჭიროა, რომ ნათელი მოეფინოს კიდევ ერთ ბურუსით მოცულ ისტორიას.

დასასრულს, ისიც უნდა ითქვას, რომ ქ-ნ ელენეს არქივში დაცულია შალვა ქართველიშვილის პირადი წერილების მდიდარი ნუსხა. მათში მოცემულია ამ ორი ადამიანის სიყვარულის ისტორიიდან მრავალი მნიშვნელოვანი ფაქტი. აქვეა შალვას 1924 წლის 16 თებერვალს ელენესადმი მიძღვნილი ერთი ასეთი ლექსიც:

„ელის ელიან გამუდმებით

ერთ ფანჯარაში...

დიდი დარაჯი დაღვრემილი

ძველ ფარაჯაში,

ელის ელიან, მოლოდინით და მოკრძალებით

ქუჩას ამტვრევენ შავი რაშნი

რკინის ნალებით.

ელის ელიან და მოლოდინს არ ემდურიან...

სევდა მკვიდრია, — სიხარული მხოლოდ მდგმურია.“

საყურადღებოა აგრეთვე ელენე დარიანის შალვა ქართველიშვილისადმი მიძღვნილი ლექსები: „ხატაური“ და „ტყის შრიალი“.

ასეთი იყო ლიზა ქართველიშვილისა და ივანე მაჩაბლის უიღბლო სიყვარულის ისტორია... ასე დაიბადა მათი სიყვარულის ნაყოფი შალვა ქართველიშვილი, რომლის ბედიც გადაეჭლო ცისფერყანწულთა დედოფალს — „სევდა მკვიდრიან და სიხარულს მხოლოდ მდგმურიან“ ელენე დარიანს.

პანტელეიმონ პეტრენკო

საქართველოსა და პირადად ელენე ქართველიშვილთან არის დაკავშირებული ნიჟიური უკრაინელი პოეტის, მწატირისა და მთარგმნელის პანტელეიმონ პეტრენკოს ცხოვრებისა და შემოქმედების ბევრი ეპიზოდი.

ცნობილია, რომ 1931 წელს, 23 წლის ყმაწვილი პანტელეიმონი და დედამისი მასწავლებელი ანა ტიხონის ასული კუდელენკო საქართველოში ჩამოვიდნენ. მათ ჯერ ქალაქ ბათუმში დაიდეს ბინა და ერთი წლის შემდეგ კი საცხოვრებლად თბილისში გადამოვიდნენ.

ცხოვრება აწეწილმა დედა-შვილმა თბილისში თავი შეაფარა გიორგი და ბაბო შაჭავარიანების ოჯახს, სადაც მათ პატარებს ანა ტიხონის ასული მუსიკას ასწავლიდა. პეტრენკოებმა აქ ერთი წელი დაჰყვეს და შემდეგ საცხოვრებლად გადავიდნენ ცნობილი ქართველი იურისტის შალვა ქართველიშვილის ოჯახში.

ბედკრულ დედა-შვილს მხსნელად მოველინა შალვას მეუღლე ქ-ნი ელენე. მწორედ მან შეუქმნა ყმაწვილ პანტელეიმონს შემოქმედებითი მუშაობისათვის საუკეთესო პირობები. ქართველიშვილების ოჯახში დაწერა მრავალი ლექსი, პოემა, თარგმნა ფრანგულიდან რუსულად ბოდლერი, ვერლენი, რემბო... ქართულ ენიდან კი რუსულ ენაზე თარგმნა ბესიკის, საიათნოვას, გალაკტიონის და სხვათა ლექსები.

ერთ დღეს პანტელეიმონს შალვა ქართველიშვილისათვის „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე თარგმნის თაობაზე აზრი გაუნდია. დაფაცურდნენ პოემის პწკარედზე, მაგრამ იმჯერად ამარ გამოდგა ყოველი ცდა. მაშინ ოჯახის უფროსმა შალვა ქართველიშვილმა თვით შექმნა ოციოდე სტროფის პწკარედი. მოხდა საოცრება – პეტრენკოს თარგმანმა „ვეფხისტყაოსნის“ აქამდე არსებული რუსული თარგმანებიდან ყველაზე უკეთესი შთაბეჭდილება მოახდინა.

ხმა გავარდა თბილისში, რომ გამოჩნდა „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე მთარგმნელი და ის ცხოვრობდა იურისტ შალვა ქართველიშვილის ოჯახში. ბატონ შალვას თავისი მეგობრის პოეტ კონსტანტინე ჭიჭინაძესთვის უთხოვია, რომ პანტელეიმონ პეტრენკოს დახმარებოდა. მართლაც, ბატონმა კონსტანტინემ ამ ყმაწვილისადმი დიდი მზრუნველობა გამოიჩინა. იგი დეხმარა თარგმნილი სტროფების დახვეწაში, დედნის გაკებაში და რუსთველური შარის საიდუმლოების ამოცნობაში. ორი წლის დამაბული მუშაობის შემდეგ 1934 წელს გაზეთში „На рубеже Востока“ (23 ოქტომბერი, №18-21, გვ. 1). დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსნიდან“ რამდენიმე სტროფის პეტრენკოსეული თარგმანი.

1935 წლის 5 ნოემბრის „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ ენაზე არსებული თარგმანების შესახებ საქართველოს მწერალთა კავშირში სალამოც გაიმართა. მომხსენებელმა, პოეტმა კონსტანტინე ჭიჭინაძემ მსმენელს გააცნო რუსულ ენაზე თარგმანთა თავისებურებანი და მათგან განსაკუთრებით გამოიყო პ. პეტრენკოსეული თარგმანი.

საღამოზე დამსწრე საზოგადოება აღაფრთოვანა უკრაინელი მწეჭაბუკის პანტელეიმონ პეტრენკოს გამოსვლამ. მან იქვე მადლობა გადაუხადა ყველას, ვინც კი ეზმარებოდა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის დროს.

„ვეფხისტყაოსნის“ პეტრენკოსეულმა თარგმნის ამბავმა იოსებ სტალინამაც მიაღწია. მისთვის ცოლისძმას, ცნობილ მოღვაწეს ალიომა სვანიძეს უამბნია და თარგმანიც გაუცვნია. ამ ნაშრომის შეფასება კი სტალინს შალვა ნუცუბიძესთან შეხვედრის დროს ასე გამოუხატავს: „Досихпор я знал хороший период Петренко“... (გაზეთ „თბილისის უნივერსიტეტი“, 1969, 17 იანვარი).

ასე, რომ 1932-1935 წლებში პ. პეტრენკომ თარგმნა „ვეფხისტყაოსნის“ 1601 სტროფი და დანარჩენი კი გადათარგმნეს კონსტანტინე ჭიჭინაძემ და ბ. ბრიკმა. თარგმანი გამოქვეყნდა 1938, 1939, 1983, 1984 წლებში. როცა პირველად დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ პეტრენკოსეული თარგმანი ამ დროს მთარგმნელი უკვე ორი წლის გარდაცვლილი იყო და წიგნის გამოცემაზე დიდი ამაგი ვასწია კონსტანტინე ჭიჭინაძემ. ამ თარგმანის შესახებ დაიწერა პოეტ რაულ ჩილაჩავას საყურადღებო ნაშრომი: „Петренко – переводчик "Витязя в тигровой шкуре"“, რომელიც 1984 წელს გამოიცა თბილისში.

რუსთაველის პოემის თარგმანზე მუშაობის დროს პანტელეიმონ პეტრენკო წუთშესვენებების დროს წერდა ლექსებს, პოემებს და ხატავდა. 1933 წელს მან თავისი „მფარველის“ ელენე ბაქრაძე-ქართველიშვილის საძინებელი ოთახი მოხატა, 1934 წელს კი – ქართული ზღაპრების სიუჟეტებით დაამშვენა ელენეს დის ვერიკო ბაქრაძის ოთახი, შემდეგ ცისფერყანწულების გამოსახულებებით შეამკო ვალერიან გაფრინდაშვილის სამუშაო კაბინეტი.

პანტელეიმონ პეტრენკო და გალაკტიონ ტაბიძეც მგობრობდნენ, როგორც პროფესორი იოსებ მგერელიძე წერდა: „პ. პეტრენკო ისე დაახლოვებია გალაკტიონს, რომ დიდი ქართველი პოეტი მას უბის წიგნაკში უწერდა თურმე ლექსებსო“ (გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1969, №15). ხოლო გალაკტიონი ერთ-ერთ უბის წიგნაკში წერდა. მე შეიძლება მთარგმნონ პეტრენკომ და პასტერნაკმაო. მართლაც ამის დასტურად გამოდგება გალაკტიონის „მერის“ პეტრენკოსეული თარგმანი...

1933 წელს როცა პეტრენკომ მცირე ხნით დატოვა საქართველო და მშობლიურ კიევეში გაემგზავრა, მან მაშინ დაწერა ლექსების ციკლი საქართველოზე. გალაკტიონზე ერთ-ერთ ლექსში ვკითხულობთ:

„Опять Неровная страна
В глаза мне броситься должна,
Где в короли Галактион
Уже давно определен“...

პ. პეტრენკოს თქმით: „მსურს ხელი წავეკრა ამ მატარებელს, ჩქარა მომადლოს გალაკტიონთანო“... მან საქართველოში დაბრუნებისას დახატა გალაკტიონის, ვასილ ბარნოვისა და ელენე დარიანის პორტრეტები.

გალაკტიონის უბის წიგნაკმა შემოინახა პ. პეტრენკოს მოულოდნელი სიკვდილით გამოწვეული მწუხარებით აღვსილი ასეთი სტრიქონები: „8/V1.36 წ. დილით. მე გვერდი მინდოდა ამეარა მ. პატარიძისათვის, მაგრამ მან თვითონ გამაჩერა მიხაილოვის პროსპექტზე. იქ, სადაც ავტობუსები ჩერდებიან და ახალ შენობას აგებენ...

– გამარჯობა, გალაკტიონ! გაიგე საწყალი პეტრენკოს ამბავი?

სახეზე გულწრფელი მწუხარება ჰქონდა, ლაპარაკობდა ნამდვილი აღელვებით. ეს აღელვება მეც უეცრად გადამედო.

– არა, არაფერი ვიცი, რა მოხდა?

– დაიღუპა საწყალი, ცოცხალი აღარ არის.

– რას ამბობ? – ძლივსძლივობით ვსთქვი, ისე გამაშეშა ამ ამბავმა.

– მიაშბე, რა იყო, რა მოხდა!

– გუშინწინ, ღამით, ჩელუსკინელების ხიდიდან გადავარდნილა მტკვარში. ყოფილა ღამის ხუთი საათი. ის და ერთი მისი ახალგაზრდა მეგობართაგანი (ორი რუსი ახალგაზრდა სულ მუდამ დაჰყვებოდნენ უკანასკნელ ხანში მას). მიდიოდნენ ჩელუსკინელების ხიდზედ. ასე ჰყვება ის ახალგაზრდა რუსი: მოვდიოდი ჩელუსკინელების ხიდზე. უეცრად პეტრენკომ მოაჯირს გადააბოჯა. მე ჩავავლე ხელი, მაგრამ ბოლოს ძალ-ღონე გამოძეცალა და იგი მტკვარში გადავარდაო. ეს იყო გათენებისას ხუთ საათზე.

წინაღლით, საღამოს ექვს საათზე კი მე იგი შემხვდაო, – ამბობს პატარიძე. მე გული მომწყვიტა ამ ამბავმა“ (უბის წიგნაკი, №61). ამავე უბის წიგნაკში საგულისხმო ჩანაწერებია პეტრენკოს მკვლელობისა თუ თვითმკვლელობის შესახებ. გალაკტიონის დასკვნით: „ეს საქმე უნდა გამოირკვეს. დაგველუპა ვილაცამ. „ვეფხისტყაოსანს“ ასე ვინ გადათარგმნის.

– აქ არის ვილაცა, პროვოკაცია ... ვისი? მივევთ ცხელ კვალზე“.

როგორც ამ ჩანაწერებიდან ჩანს, გალაკტიონის ეჭვი არცთუ უსაფუძვლო იყო, მაგრამ ფაქტია, რომ გარდაცვლილის სხეულიც ვერ იპოვეს და ვერც მკვლელის კვალს მაგნეს... 28 წლის ყმაწვილი შემოქმედი შთანთქა მტკვარის აბობოქრებულმა ტალღებმა. დიდხანს აღარ უცოცხლია პეტრენკოს დედას, მაგრამ მანამ გარდაიცვლებოდა, მას გალაკტიონის ყურადღება არ მოჰკლებია. ცნობილია დედა-შვილისაღმბი ქართველიშვილების და მხატვარ დავით გველესიანის ოჯახების ქველმოქმედებანი. შვილის დაკარგვის ორი წლის თავზე გარდაცვლილი დედის საფლავზე მათ დადეს მარმარილოს ქვა წარწერით: „აქ განისვენებს ანა ტინიონის ასული პეტრენკო, დედა პოეტ პანტელეიმან პეტრენკოსი, შოთა რუსთაველის პოემის მთარგმნელისა“ (განისვენებს თბილისში პეტრე-პავლეს სასაფლაოზე).

მანც ვინ იყო პანტელეიმონ პეტრენკო? მკითხველმა რომ უკეთესად გაიგოს მისი შესახებ, უნდა ჩავხედოთ ელენე დარაიანის არქივს.

პანტელეიმონ ანტონის ძე პეტრენკო დაიბადა 1908 წელს, უკრაინაში. დედამისის ანა პეტრენკოს ცნობით, როცა მას ჯვარი დაუწერია ანტონ

პეტრენკოზე მეორე დღეს მასთან მოსულა ახალგაზრდა ლამაზი ქალი, რამდენიმე თვის ბავშვითურთ. ქალს მისთვის უთხოვია: ნუ იტვირთავთ ამ ბავშვს ცოდვას, მამას ნუ წაართმევთ... ანა იმ დღიდანვე სამულამოდ გამოჩნდა ქმარს“. იგი როგორც ლიზა ვახვასიშვილი ახასიათებდა: „ადამიანთა იმ ჯგუფს ეკუთვნოდა, რომელიც ერთხელ შემუშავებულ რწმენას საკუთარ არსებობასაც შესწირავდა – მაღლით, სიკეთით სავსე ქალი იყო“... (ვახუთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1986, №25).

ანას ვაჟიშვილი წმინდა პანტელეიმონის დღეს შეხებია. ისინი 1930 წლამდე ცხოვრობდნენ უკრაინაში, შემდეგ კი თავი საქართველოს შეაფარეს.

ფათურაკებით სავსე იყო დედა-შვილის ცხოვრება, მაგრამ კეთილი ადამიანების წყალობით იპოვეს გზა, ხელზე მოსამსახურე ქალმა ღირსეულად აღზარდა ვაჟიშვილი პანტელეიმონი.

პანტელეიმონ პეტრენკოს ქართველი მეგობრებიდან ცნობილია თამარ დავითის ასული ჭავჭავაძე – გველესიანი, ელენე ბაქრაძე-ქართველიშვილისა, კონსტანტინე ჭიჭინაძე და სხვები. სწორედ მათმა არჩევებმა შემოინახეს ამ ნიჭიერი პოეტის ლექსები, პოემები, წერილები და ჩანახატები.

განსაკუთრებით მდიდარია ქ-ნი ელენეს არქივი, რომლის ნაწილი ინახება პატარძულში, გიორგი ლეონიძის სახლ-მუზეუმში, ნაწილი თბილისში, ხალხთა მეგობრობის მუზეუმში, ხოლო ნაწილი კი საოჯახო არქივებშია დაცული.

პატარძულში ინახება (ელენე დარიანის ფონდი, №777/1) პეტრენკოს ავტოგრაფები, უბის წიგნაკები, ლექსების ციკლის „Книга волн“-ის პირველი ნაწილი (დაიწერა თბილისში 1934 წლის იანვარ-თებერვალში). აქვეა 1930-35 წლებში დაწერილი სენტიმენტალური ლექსები, 1932 წელს დაწერილი ლექსების ციკლი „ბათუმი-თბილისი“, უბის წიგნაკი, რომელშიც ნაწერილია „Сцены жизни Абеля Пипуры“, ლექსების ციკლი „Шум серебрян тых тополей“, ცალკეული ლექს-ბარათები „ვეფხისტყაოსნის“ 1855-1865-ე სტროფების თარგმანის პირველი ვარიანტები, წერილები და ჩანახატები.

მოვიტანთ პ. პეტრენკოს წერილის თარგმანს, რომლის ადრესატიც ელენე ქართველიშვილია (წერილი გამოგზავნილია მოსკოვიდან): „ძვირფასო ელენე თვედორეს ასულო! იური ოლეშა აღტაცებულია ჩემი ნაწარმოებებით. იგი მიწოდებს „მსოფლიო პირმშოს“. ირწმუნება, რომ სრულიად ინფანტილური ვარ. ჩემი ცისფერი რვეული დაუტოვე ანდრეი ბელის, რომელიც ვერ არ მინახავს. საინტერესოა, მას მოეწონება თუ არა. ხვალ წავალ პასტერნაკთან, რომელსაც ოლეშა შუუთანხმდა ვიზიტის შესახებ. ვერავითარ კონკრეტულ პერსპექტივებს ვერ ვხედავ. მშია, ძალიან მშია. თუ თბილისში ადგილია, მე ვთვლი, რომ ზედმეტი არ იქნება რაღაც ქაღალდი, რომელშიც აღნიშნული იქნება, რომ ამ დაწესებულებაში გამოძახებული ვარ...“

მე თქვენი არც ერთი ბარათი არ დამიკარგავს. მათ ვინახავ, როგორც

რაღაც განსაკუთრებულად ძვირფასს. მე დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენს წერილებს დიდი ღირებულება გააჩნიათ, როგორც ხელოვნების დასრულებულ ნაწარმოებებს... მე კი პროზაში მას შემდეგ არ მიბუშავია. როგორც ჩანს, ჩემი პროზისათვის აუცილებელია თქვენი ტფილისი. ლექსების რაოდენობა კი, რაც თქვენგან წამოვედი, შეადგენს ზუსტად 65. როდისღა შეძლებთ მათ წაკითხვას?

„მე დავიკარგე ველურ განგაშში“. ო, ჩემო უორე სანდ, გამომიტაცეთ აქედან და ყველაფრიდან! თქვენი აზრი ჩემთვის მნიშვნელოვანია. უთქვენოდ ვერ შევძლებ ომის დაწყებას, რაც მსურს. მომწერეთ ამ მისამართით: მოსკოვი 34, სოიმენოვსკის 7, ბინა 11. არკად გორვესკის, ტოსისათვის. მე გგონია, რომ თქვენ შევიძლიათ ჩემი მთვლემარე აზრი აიყვანოთ ბალზაყის სიმაღლეზე. ო, თუ თქვენ ამას მოისურვებთ!..

აქ უკვე ცივა და ვიყინებით, რადგან ჩემი ასი ჩასაცმელი არ წამოვიღე. ზინაიდა რაიზმა თეატრის საერთო საცხოვრებელში ადგილი გამომიყო, მაგრამ აქედან მაგდებენ იმ მიზეზით, რომ არა მაქვს საბანი და ზეწარი, ჩაცმული ვიძინებ. ასე რომ ვაგრძელებ ყოფნას „დამჭნარი ფოთლების ქვეყანაში“?

9-ში იწება ჩემი სახელწოდების და დაბადების დღე. რაღაც არ უნდა დამიჯღეს, შევეცდები, ვიშოვო რაღაც რაოდენობის არაყი და ვიზვიო თქვენს სურათთან ერთად, რომელსაც მაგიდაზე დავდგამ. ვთხოვთ, თქვენც ასევე მოიქცეთ! დაე, ჩვენი ფიქრები და განცდები ერთმანეთს შეხედნენ რაღაც უხილავ გადაკვეთაზე!

მხოლოდ თქვენი ტოსია“.

ასეთი განცდისა და შინაარსის წერილი შეეძლო დაეწერა მხოლოდ ისეთ ნიჭიერ პოეტს, როგორც პანტელეიმონ პეტრენკო იყო და ადრესატი კი შეიძლებოდა მხოლოდ ქნი ელენე ყოფილიყო.

პანტელეიმონ პეტრენკოს მიერ ქალბატონი ელენესადმი გაგზავნილი მეორე წერილიდან ირკვევა, რომ „ბ. პასტერნაკს ჩემი ლექსები მოეწონა და მითხრა კონკრეტული დახმარება გჭირდებაო. ჯერჯერობით ეს იმით გამოიზატა, რომ დღეს თბილისში წერილი გამოუგზავნი ელენტს და სთხოვა, მომცნ სათარგმნელად ის მასალა, რომლის ბეჭდვაც ჟურნალ „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“ უნდა დაიწყოს. საჭიროა, როგორმე ჩამოვიღე თბილისში, მაგრამ არ ხერხდება, ამისათვის საჭირო თანხები ვერ გამოვძებნე. თქვენი პ. პეტრენკო“ (გ. ზარატიშვილი, ქართველი ადვოკატების საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ისტორიიდან, თბ. 1975, გვ. 73).

ამის შემდეგ ელენე და შალვა ქართველიშვილებს პ. პეტრენკოსათვის სამგზავრო ფული მოსკოვში გაუგზავნიათ და როცა თბილისში დაბრუნებულა, დიდი გულისყურით გაუგრძელებია მუშაობა „ვეფხისტყაოსანის“ თარგმანზე.

ლიზა ვახვახიშვილის მოგონებიდან ირკვევა, რომ მისმა დეიდამ თამარ დავითის ასულმა ჭავჭავაძე-გველეხიანმა პ. პეტრენკოს სიცოცხლეშივე გადაწერა მისი ლექსები. ისინი ქალბატონმა ლიზამ 1963 წელს კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტს გადასცა.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ქ-ნი ელენე პირველი იყო, ვინც პანტელეიმონ პეტრენკოს ცხოვრება-მოღვაწეობაზე დაწერა ნარკვევი და მოგონებები. ისინი პოეტი ქალის არქივშია დაცული.

ასე, რომ პოეტ ელენე დარიანის ლეგენდას გადაეჯაჭვა უკრაინელი პოეტის, მხატვრისა და მთარგმნელის პანტელეიმონ პეტრენკოს ცხოვრების სინამდვილე.

„ცისფერი ყანწები“

1916 წლის თებერვალში წიგნის მალაზიებასა და ბიბლიოთეკების თაროებზე გამოჩნდა ყდაზე ყანწებგამოხატული ჟურნალი სახელწოდებით „ცისფერი ყანწები“.

„ცისფერი ყანწების“ პირველივე ნომერში გამოქვეყნდა მკითხველთათვის უკვე ცნობილი პოეტების: ვალაკტინ ტაბიძის, გრიგოლ რობაქიძის, იოსებ გრიშაშვილის, პაოლო იაშვილის, ტიცვან ტაბიძის, ვალერიან გაფრინდაშვილის და სხვათა ლექსები. ჟურნალის პროზის განყოფილება დაამშვენეს: ნიკო ლორთქიფანიძის, სანდრო ცირკიძის, ლელი ჯაფარიძის და სხვათა მინიატურებმა.

„ცისფერი ყანწების“ მესვეურსა და ჟურნალის ფურცლებზე გამოქვეყნებულ მასალებს უმაღლვე გამოუჩნდნენ კრიტიკოსები. ისინი ერთობ ააღელვა ჟურნალის მესვეურის პაოლო იაშვილის მეთაურმა წერილმა და ელენე დარიანის სამმა ლექსმა. თუმცა, მკითხველს ახსოვდა იგივე ავტორის გაზეთ „მეგობარში“ დაბეჭდილი ლექსებიც. აქაც დავიმოწმებთ იაშონ ბაქრაძის ქ-ნ ელენესთან გაგზავნილ წერილს: „ჭაათურაში ვიყავი, შემდეგ „ყანწების“ ისტორია დაიწყო და უცდიდი ამის დასასრულს, რომ ვრცელი წერილი მომეწერა, ახლა კიდევ არჩევნები დაიწყო და იმითი ვარ დაკავებული.“

„ყანწების“ ისტორია ძლიერ დამახასიათებელია ქუთაისის საზოგადოების უმეტესობის ფარისევლობისა და გულწრფელობისათვის. საქმის გარემოება ასეთია.

როგორც იცი, გაზეთ „მეგობარში“ დაიბეჭდა რამდენიმე ლექსი ელენე დარიანისა. ამ ლექსების შესახებ ჩემი აზრი შენ უკვე იცი. მათ მე ვაკრიტიკებ მხოლოდ ხელოვნების მხრით და ვამბობ, რომ როცა ღირიკული ლექსი გამოხატავს ავტორის არა სულიერ განცდას, სულიერ მღვლეზარებას, სიზარულსა და ტანჯვას, არამედ ხორციელ ყოველდღიურ განცდას, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ყოველი ადამიანისათვის ერთგვარია და არავისთვის ეს განცდა არც უცნობს, არც საიდუმლოს რასმე არ წარმოადგენს, — ასეთი ლექსი არ არის ნამდვილი ხელოვნება და ესტეტიურ გრძნობას ვერ დააკმაყოფილებს, იქით ადაბლებს, ამახინჯებს ადამიანის ესტეტიკურ გრძნობას. ეს ჩემი აზრით. თუ პოეზია არის ძლიერ დაბალი ხარისხის (წავიკითხე მაგ. ის ლექსი, რომელიც თავდება სიტყვებით: „გამთბარი კატა“). ამ ლექსებს ქუთათურმა საზოგადოებამ

(სხვათა შორის კატომაე) შეხედეს მხოლოდ იმ თვალსაზრისით, რომ ასეთი ლექსები სქესობრივად რყენის ხალხსო და დიდი უკმაყოფილება გაისმოდა „მეგობრის“ წინააღმდეგ. ამის შემდეგ გამოსცეს ცალკე კრებული „ცისფერი ყანწები“, რომელშიაც ზოგიერთ გვიანან ლექსებთან ზემოხსენებულისთანავე ლექსებიც იყო დაბეჭდილი და ამის გარდა, მანიფესტი პაოლოსი. ამან ხალხი კიდევ უფრო ააღელვა“... (ამ სიტყვების შემდეგ წერილში გადაშლილია ხუთი სტრიქონი, ისე რომ აღარ იკითხება (ვეიქრობთ, დამამცირებელი სიტყვები იყო რომელიმე ავტორისა). ამავე წერილის ტექსტში ვკითხულობთ: „ამასწინათ აქ ერთი კვირის ვადით გახსნეს საყვავილე თეატრის ასაშენებელი ფონდის სასარგებლოდ. აქ, ერთ საღამოს მოწვეული იყვნენ პაოლო და მისი ამხანაგები, რომელთაც აქ „ფუტურისტები“ დაარქვეს და ლექსები წაიკითხეს. აქ გაუკეთეს იმათ სკანდალი, რომელიც კინაღამ ხელდახელ შეტაკებით არ გათავდა.

ამის შემდეგ თეატრში წაიკითხა ლექცია კატომ (მიქელაძემ გ. ჯ.) ქალის მდგომარეობაზე. მორე ნაწილი ლექციისა, რომელიც შეიცავდა „ყანწების“ კრიტიკას და ლანძღვას, აგრეთვე ლანძღვას ფედერალისტების პარტიისა, რომელიც მისი სიტყვით ვითომ მფარველობს ასეთ გარყვნილ ლიტერატურას. ხალხმა კატო დიდის ტაშით დააჯილდოვა. ჩემი აზრით, ლექსების შესახებ წინათაც გამოზიარება შენთვის და ზემოთაც გამოეთქვი მოკლედ. რაც შეეხება პაოლოს მანიფესტს, არსებითად მე იმას ვერ დავეთანხმები, იმიტომ, რომ ცხოვრების მიზნად დასახულია ორგა, ქეფი და სხვა აბაგავარი, მაგრამ სიმპატურია ახალგაზრდული უკმაყოფილება (თუნდ გადაჭარბებულიც) არსებულით და რაღაც ახლის ძიება, ახლისკენ მისწრაფება. სულ სხვა კითხვაა, მონახავენ, რასაც ეძებენ, თუ არა და, ის ახალი არსებულზე და ძველზე უკეთესი იქნება თუ არა, მაგრამ ამას მომავალი გვაჩვენებს.

რაც შეეხება საზოგადოების აღელვებას და მისი პროტესტს, უნდა ვითხრა, რომ საზოგადოება ისედაც ისე გარყვნილია, რომ იმას ლექსები ვეღარ გარყვნიან. ის ხალხი, რომელიც ოპერეტკაში აღტაცებაში მოდის, როცა ქალი, უკაცრავად ვარ ამ სიტყვებისათვის, საცვლებს იხდის სცენაზე, და ის ქალები, რომელნიც იმავე ოპერეტკაში ყველაზე უფრო პიკანტურ სცენებს გაგიყვებით ტაშს უკრავს და მომღერალს (რა მომღერალი უნდა იყოს ქუთაისში ჩამოსულ ოპერეტკაში!) ვაყვებს ტუფლებსაც კი ჰხდიან და აღტაცების გამოსახატავეთ სცენისაკენ ისვრიან, განა მათ აქვთ უფლება პროტესტები გამოუცხადონ ახალგაზრდა მწერლებს მათი ლექსებისათვის? ანდა იმ საზოგადოებას, რომელიც თითო საათობით ჯერ უცდიან ხალხით გაჭვდილ კინომატოგრაფში განსაკუთრებით მაშინ, როცა გამოცხადებულია „ИСКЛЮЧИТЕЛЬНО ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ“ ამისათვის, რომ ნახონ (აქ ბოდიშს ვიხდი შენ წინაშე) თუ ქალები როგორ ხმარობენ ძალას კაცებზე (წინათ ხომ პირიქით იყო). ასე საზოგადოებას არა აქვს უფლება რაიმე პროტესტისა, მით უფრო ასეთ სულიერთან ერთად, როგორიც არის ფილიპე მანარაძე“. მოტანილი წერილი დაწერილია 1916 წლის 31 მარტს და იმ დროის ქუთაისის საზოგადოების

განწყობილების უტყუარი გამომხატველია. წერილში ავტორის სტილი და
ორთოგრაფია უცვლელად დავტოვეთ.

ჟურნალ „ცისფერი ყანწების“ მეორე ნომრის გამოსვლამ, დათვლიანა...
გალაკტიონ ტაბიძის ცნობით, პაოლოს ხუმრობით ერთმა ვაჭარმა უთხრა:
„პაოლო, რა დაიყვანწები, სადაა შენი ყანწებიო“... პაოლოს გული მოუვიდა.
- აბა შემომკარი - უთხრა ვაჭარმა“ (გიორგი ლეონიძის სახელობის
საქართველოს ლიტერატურული მუზეუმი, №24549/615 დ).

გალაკტიონი აქვე ცისფერყანწელების შესახებ ასეთ ცნობებს გვაწვდის.
ერთ-ერთ მათგანში ვკითხულობთ: „... შეუდგენ სატარებელი ნიშნის ძებნას.
ვინაიდან ქუთაისში არ იმყოფებოდა შესაფერისი გრაფიკოსი, რომ „ყანწები“
გაკეთებინა გულზე სატარებელი, ხოლო ნამდვილი, ვებერთელა ყანწის მკერდზე
ტარება დიდ უხერხულობას წარმოადგენდა. აფრინეს კაცი არგვეთში, იქ
ექსი მამალი დაჰკლეს, დეზები მდუღარე წყლის საშუალებით ააცალეს.
მამლის დეზები ძალიან ჰგავს ყანწებს, მხოლოდ მინიატურულია. და, აი,
თორმეტი ცალი „ყანწი“, არგვეთიდან ჩამოტანილი დაურიგა პაოლომ
დანარჩენებს. და ერთ მშვენიერ დღეს (ისტორიულ დღედ უნდა ჩაითვალოს)
ქუთაისის შიან ბულვარზე დემონსტრაციულად გამოვიდა თორმეტი ახალგაზრდა,
მკერდზე „ყანწის“ ნიშნით... ძალიან გულმოსული ხასით კი დადიოდნენ.
ექვსობდათ, „ჩნუბის ხასიათზე“ იდგნენ და ეს გარემოება, რა თქმა უნდა,
კომიკური შთაბეჭდილებას სტოვებდა. უადგილო „სერიოზულობა“ აქ რა
მოსატანიაო - იტყვიო. მკერდზე ყველას ყანწები და სერიოზული სახე“...
(სლმ 24549/615 დ).

„ცისფერი ყანწების“ მეორე ნომრის მეთაური წერილით „ყვითელ მტრებს“
ავტორმა შემტვეი პოზიცია დაიჭირა: „ჩვენ მოვისმინეთ თქვენი წყველა,
დავინახეთ, როგორ ანთებდით კოცონს ჩვენი მღვდლებით სავსე გულების
დასაწვავათ. გვესმოდა ხმები უძღური და არ სჩანდა თქვენი ხმალი ამართული.
გვსურდა კი რაინდების შეხვედრა: გვწამს მტერი რაინდი, მხედარი გზაზე
მოთამაშე, რომელიც ჩვენთვის უცნობ და დაშორებულ ბრძოლის ველიდან
გამოსული, მოგვხიბლავს სიძლიერით და გადმოგვძახებს პასუხს სასტიკს,
მაგრამ კეთილარსს. არ ვიცო, რა არის თქვენი სახელი, არ ვიცით, რა არის
თქვენი ხმალი. თქვენს მსტკურ ყვირილში გსურთ დაადუმოთ ჩვენი შეურყვეველი
ხმები, ჩვენი წმინდა ლოცვები. მაგრამ, ვინც ეზიარა ხელოვნების უკვდავებას,
მას ვერ შეაშინებს თქვენი ბოროტებით სავსე ზეიმობა. თქვენ ვინდათ დასთესოთ
მტრობა ჩვენ შორის და მოყვარულ ძმებში შეიტანოთ სიძულვილი. მაგრამ ის,
ვინც დაადგა ჩვენს გზას, მას ვერ ასცდება: გზა ერთია, შეიძლება იყოს
მრავალი ტაძარი. გვწამს: მოვა წინასწარმეტყველი, რომლის სამლოცველოში
შევალთ ყველა დროებით განშორებულნი“. მკითხველი ამ ამონაწერითაც
შეამჩნევს „ცისფერყანწელთა“ მტრების მოყამულ ფერწასულობას და თვით
ცისფერყანწელთა გამარჯვების ყიფინას.

„ცისფერი ყანწების“ მეორე ნომერშიც თითქმის იგივე ავტორები

თანამშრომლობენ, გარდა კოლაუ ნადირაძისა, რომელმაც ჟურნალში დაბეჭდილი ლექსით „აეზნიანი ქალაქი“ ქუთაისის ყოფის სურათი გამოხატა. აქვე გამოქვეყნებული პოელო იაშვილის ლექსიც „ფარშევანები ქალაქში“, სადაც „ყვითელი მტრების“, „რეტანი ფიქრების“ გამო შეერთდა ორივე მმდნაფიცის საერთო განწყობილება. ორივე ლექსი თავისი არქიტექტონიკითა და სათქმელის ხიბლით დღესაც იქცევეს ყურადღებას.

ჟურნალის მეორე ნომერში გამოქვეყნდა ელენე დარიანის კიდევ სამი ლექსი: „ფერადი სონეტი“, „მე და კატა“ და „ყოველთვის მაისში“. ავტორმა ამავე ჟურნალის პირველ ნომერში დაბეჭდილი სამი ლექსით „უვერტაურა“, უსათურო („უკანასკნელი მოვიხსენი“...) და „პირამიდებში“ გააგრძელა თავისი ლექს-დღიურები.

ამრიგად, ელენე დარიანის გამოქვეყნებული ლექს-დღიურის 9 ლექსით შეწყდა 1916 წელი. ამ წელს იგი მოსკოვის უნივერსიტეტში სასწავლებლად გაემგზავრა. აქ გაიცნო ელენემ ქართველთა სათვისტომოს მესვეურები და ტიციან ტაბიძე, რომელიც ცისფერყანწელებთან აქამდე მხოლოდ მიმოწერით იყო დაკავშირებული.

ვერ შეგუა ქ-ნი ელენე რევოლუციურ მოსკოვს, თავი მიანება სწავლას და 1917 წლის გაზაფხულის დასასრულს განჯაში დაბრუნდა. მან 1917 წლის 10 მაისს მიიღო წერილი ტიციან ტაბიძისაგან.

1918 წელს ელენე და მისი ოჯახი განჯიდან თბილისში დაბრუნდა. დამოუკიდებელი საქართველოს ცაზე სამჯეროვანი დრომა აფრიალდა... თბილისში გაიხსნა დიდი ხნის ნანატრი უნივერსიტეტი... ქუთაისიდან თბილისისათვის ნაალავერდები ცისფერი ყანწები სამშობლოს თავისუფლების ნექტარით აივსო.

1920 წლიდან ელენე დარიანის ხელმოწერით ქვეყნდება ლექსები: „ელენე დარიანი წერს უბრალოდ და აბნეულად“, „ცისფერი ქოლგა“, „წერილი ანნა ახმატოვას“ (1922 წელი), „დარიანული“ (1923 წ.) და „პარიზისაკენ“ (1924 წ.). სულ 14 ლექსი. პირველი პუბლიკაციები ჩვენ შეუდარეთ პოეტი ქალის არქივში დაცულ ხელნაწერებს, პოელო იაშვილის ნაწარმოებების 1959 წლის გამოცემის ტექსტებს და ისე ვაწვდით მკითხველს.

დახილი

მარგალიტები მოვიხვიე ველზე სამწყება,
მარგალიტები, იაგუნდები...
არ შემიბღია შენი სახის გადავიწყება!
არ დაბრუნდები?
თეთრშემოსილი ვწვევარ მე შენს ნაცნობ საწოლზე
სევდიანია ღამე მძინარი,
ნუთუ არ ფიქრობ, სანატრელო, შენ სათუთ ცოლზე--
არავინ არი...
ჩუმად ვკითხულობ შენს ძველ წერილს ყვითელს, დახეულს...

სხვა რა მაქვს შენი მე ამის გარდა?
 მე თვითონ კოცნი ჩემს თეთრ მკლავებს,
 ჩემს დამწვარ სხეულს,
 შენ რომ გიყვარდა...
 მაგიყებს სითბო, ვერ ვიგუე ფარჩის საბანი,
 ჩემს ოთახს ავსებს შენი ლანდები.
 დაღლილი არის, სანატრელი, დღეს ჩემი ტანი,
 ნუ გვიანდები.
 არ შემიძლია დავიწყება შენი სახისა...
 დავფარე ღამე ბნელ ნაწნავებით;
 ვიზუტებ ვნებით მსუბუქ ჰაერს ჩემს ოთახისას
 თეთრი მკლავებით.

ეს ლექსი 1915 წელს გამოქვეყნდა გაზეთ „მეგობარში“. ელენე ღარიანის არქივში ამ ლექსის ხელნაწერი არ არის დაცული.

ჩემი თავადი

გათავდა ნადიმი, სად არის მხლებელი,
 ცხენები მზად არის? — „თავადი გელით“
 ძვირფასი ყვავილი, ჯერ ხელუხლებელი
 თავადმა გადმომცა მორთოლვარე ხელით.
 — „უთქვენოდ შესცურდა, დაბნელდა დარბაზი“,
 — „ეგ ხომ სულ ერთია... მზე უკვე ჩადის,
 მახარებს, თავადო, საღამო ღამაში,
 ცა, ნაზი საღამო, ღზენას გვიქადის!“
 თავადის თვალები, ვით ჩემი ზღვა დილით,
 ისეთი ღრმა არის ... ო, მალე, მალე!
 გული ანთებულა საოცარ წადილით
 მსურს ვუთხრა ჩემს თავადს — „შენ გენაცვალე“.
 ჩქარობენ ცხენები, მთვარე ამოსცურდა,
 მდინარე მთებისა მთის ამბავს მღერის,
 ასრულდა წადილი ჩემს სხეულს რომ სურდა,
 მას ძალა უნდოდა მწველი სიძლიერის,
 და ჩემი თავადი ღომივით ძლიერი,
 ჩემს სხეულს ბატონობს, ჩვენ ველზე ვხარობთ,
 მდინარის ნაპირს ვართ ჩვენ ბედნიერი,
 შორს, სადღაც იცინის ჩუმის ხმით წყარო.

ეს ლექსი პირველად ამ სახით და „ჩემი თავადის“ სათაურით გამოქვეყნდა გაზეთ „მეგობარში“, 1915 წლის 7 ნოემბერს (№33). პაოლო იაშვილის

ზამთარში

ჩემი ოთახი ცისფერია, ნაზი ფერია,
ცისფრად მორთული დაგიხვდები, გააღე კარი;
ლოდინის წუთი დღეს ისეთი მშვენიერია –
ერთ პირველ ღამეს, პირველ ღამეს ჭაბუკი ქმარი.
რად დადაღულა ყვავილები ვენერას მკერდით,
შხის სიხარული ჩემს ფანჯარას რად ერიდება?
შიშით გადაეშლი, ერთმანეთს, რომ წერილებს ვწერდით,
და ჩემს არსებას ძველი ალი მოეკიდება.
მტრედისფერ თოვლით ჯერ სამყარო არ დაფარულა,
მაგრამ მოსცილდა მას სიმწვანე გასახარელი!
ჩვენმა ოცნებამ გაზაფხულზე იმხიარულა,
ახლა კი მესმის: ის არ მოვა, მას აღარ ელი.
უხმოდ დასრულდა დღე უმზეო და მგლოვიარე
მენატრებოდა – და გულს აღარ ეიმედება.
ჩემი სხეული ცივი არის, როგორც ის მთეარე
ჩემს ფანჯარაში სიკვდილივით რომ იხედება.

ამ ლექსის პირველ პუბლიკაციაში (გაზეთი „მგობარი“, 1915 წ. №62) მეორე სტრიქონში „ცისფრად მორთული დამიხვდები, გააღე კარი“ იკითხება, დაბეჭდილში კი სიტყვა „დაგიხვდები“. მესამე სტროფის ბოლო სტრიქონში ვკითხულობთ: „ახლა კი მესმის: ის არ მოვა, მას აღარ ელი“. შალვა დემეტრაძის შედგენილ პაოლო იაშვილის კრებულში შეტანილ იგივე ლექსში დაბეჭდილია „აღარ“-ის ნაცვლად „ნულარ“.

უვერტაჟურა

ისე მოვედი, რომ არაეინ არ მომ-ელოდა,
მივეცი კოცნა მებაღეს და ... გაიღო კ-არი,
მარტო ვიყავი!.. ჩემს გარშემო ლურჯად ბნ-ელოდა,
მაგრამ შემომხსნა ქმრის ხელებმა ტანზე ქამ-არი!..
გავყვეთ სიმღერებს! ჩემი ვნება აღდ-ართულება
და ის მაზარებს, მამაისებს ბაღში შე-მოსულებს,
რომ ჩემი კოცნა, სივარული, ხმაც ქ-ართულია,
ყოველთვის ციურს ჯერ უცნობი სიგიჟე – რომ მსურს.
ჩემი ცხოვრება ისეთია, როგორც – ოცნება,
ჩემი წუხილი, სიხარულიც ტრფობის ბ-რალია,

ჩემს სხეულს მეფობს ხან სინაზე, ხან სა-ოცრება,
დედოფლობს გული! ის ყოველთვის მომღე-რალია.

ლექსი პირველად გამოქვეყნდა 1916 წელს ჟურნალი „ციფერი ყანწების“ პირველსავე ნომერში (გვ. 16) იმ სახით, როგორც ზემოთ გვაქვს მოტანილი – ლექსის ყოველი სტრიქონის ბოლო სიტყვის დაყოფით.

პირამიდებში

იქ, სადაც სდუმან პირა-მიდები,
მზის ქორწილის დროს, მე დავწვები მზისფერ-სილაზე,
იქ, სადაც სდუმან პირა-მიდები,
შენ მო-მინდები,
შენი თვალები, შენი მკლავები, შენი – სინაზე
შენ მოგაფერენს ცხენი არ-აბული
თვალზე დან-აბული.
საყვარელ ხელებს მივეცემა, როგორც ნაზ ს-აწოლს
და შენ დამკოცნი ვით დედოფალს, ვით მონას დ-ა ცოლს
ტკბილი იქნება ცხელ სილაზე ჩვენი თა-მამი,
მზიურებს – მაშინ
არაფერი მოგვაგ-ონდება...
პირამიდებში ატირდება ღოდინით – რაში,
ლურჯ სფინქსთან მივა უცქერს დიდხანს და დაღ-ონდება.
სილიან ტანით მდინარისაკენ გავემ-ურებით,
მწვანე ტალღებში დავამშვიდებთ ჩვენ ღელვას, ა-ლურს.
გამოფხიზლდება შენი რაში სფიქსის ყ-ურებით,
დაუწყებს ძებნას უღაბნოში თავის სიყვარულს.

ლექსი ამ სახით გამოქვეყნდა 1916 წელს ჟურნალ „ციფერი ყანწების“ პირველ ნომერში (გვ. 17). ყოველ სტრიქონის ბოლო სიტყვის ორი ან სამი მარცვლის დაყოფით. სტრიქონში, სადაც ნათქვამია, „საყვარელ ხელებს მივეცემა, როგორც ნაზ ს-აწოლს“, წიგნში (1957 წ.) ასეა: „საყვარელ ხელებს მივეცემა, როგორც ნაზ ს-აწოლს“, „და შენ დამკოცნი ვით დედოფალს, ვით მხვეალს და ცოლს“ (გვ. 138).

***

მაგიეებს სითბო! ვერ ვიგუე ფარჩის საბანი.
ჩემიდან.

უკანასკნელი მოვისხენი ტ-ანსაფარავი,
დაღუშებულ მხრებს ელანდება შეხება – ნელი.
სავენბო გზაზე სიბნელეა, არ სჩ-ანს არავინ,
სასიზმრო ლოცვა ვიგალობე უკანასკ-ნელი.

დამეძინება... გათავდება ზანტი ზ-მორება.
და დამშვიდდება ჩემი მკერდი ჯერ ხელ-უხლები;
ძილში ჩემს მუცელს ვილაც ვაფი ვამ-ბორება
და ვნებისაგან ილუნება ჩემი მ-უხლები.
მზის აყვავება გამომტაცებს მწველ ად-ამიანს,
(ჩემს შეყვარებას მწუხარება კვლავ მოემ-ატა!)
და დაღონებულს, ვაეის კოცნას, კოცნას ნ-ამიანს,
ვარდისფერ ენით მომაგონებს გამთბარი კ-ატა.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა 1916 წელს ჟურნალ „ცისფერ ყანწების“ №1-ში (გვ. 16-17) იმ სახით, როგორც აქ არის მოტანილი. მხოლოდ ლექსის ავტორისეული ავტოგრაფი და ბოლო სტროფის ასეთი რელაქტიული სახესხვაობით გამოქვეყნდა პ. იაშვილის 1959 წლის გამოცემაში (გვ. 139).

„მზის აყვავება გამომტაცებს მწველ ადამიანს,
(ჩემს შეყვარებას მოგონების მწუხრად რომ დარჩა),
და დაღონებულ, ვაეის კოცნას სულ ერთ წამიანს,
ვარდისფერ დილით აელვარებს ცის ლურჯი ფარჩა“.

ელენე დარიანის არქივში დაცულია ამ ლექსის ხელნაწერი და ეპიგრაფად წამბღვარებული აქვს: „ოგრძეი სითხო და მაცნობე შენი ამბაეი – პ. წერილიდან“. შემდეგ მოსდევს ლექსის ასეთი ვარიანტი:

„აი, მოვიხსენ ტანზე საფარი!
გადახსნილ მზრებსაც მოვლანდა შეხება შენი,
ენებიან გზაზე ჩამობნელდა, არ სჩანს არავინ
ბავშვობის ლოცვა ვილაღადე უკანასკნელი
ჩამეძინება... სიზმრებია ზანტი და მღორე
დამიწყნარდება გული ჩემი ჯერ ხელუხლები
ძილში ვილაცა დამაკვდება, მემამბორება,
ენების სურვილით მელუნება მწარედ მუხლები.
დილის რიყრაჟი გამომტაცებს ცხელ ადამიანს
ჩემს ნახ სიყვარულს შენზე დარდი კვლავ მომეშტა
და გამწარებულს უცხო კოცნით ქალ-ადამიანს
გონზე მომიყვანს ბუხრის ძირში გამთბარი კატა“.

ამ ლექსის „ცისფერი ყანწების“ პუბლიკაციაში ეპიგრაფი „მაგიყებს სითხო! ვერ ვიგუე ფარჩის საბანი“ ამოღებულია დარიანული ლექსების ციკლის პირველი ლექსიდან. ეს ეპიგრაფი აღადგინა ზაურ მეტეულიამ (პ. იაშვილი, ლირიკა, რჩეული, თბ., 1995, გვ. 20.).

ლექსის დაწერის ადგილი ყოფილა ქალაქი განჯა.

მამინდელ პრესაში გამოქვეყნებულ „რითმებს ტურნირში“ მითითებულია, რომ „რითმა-სიტყვის ორეულია და სტრიქონის ბრწყინვალე მსაჯული; მას

შეჰყავს ჩვენებათა ქაოსი სამუდამო ნაპირებში. აი, რითმები — პოეტების ახალი პორტრეტები „და იქვე ჩამოთვლილია ანბანის მიხედვით პოეტების გვარები: გაფრინდაშვილი, გვეტაძე, გრიშაშვილი, დარიანი ელენე, იაშვილი პაოლო, კარმელი შალვა, ლეონიძე გიორგი, მაჭავარიანი ლადო, მეგრულიშვილი გრიგოლი, ნადირაძე კოლაუ, რობაქიძე გრიგოლ, ტაბიძე გალაკტიონი, ტაბიძე ტიტე, ცეცხლაძე გრიგოლ, ჯაფარიძე ლელი და იქვე მითითებულია მათი რითმები. ელენე დარიანის ამ უსათაურო ლექსიდან მოტანილია რითმები: „ხელუხლები — მუნლები“ და „არ ჩანს არავინ-ტანსაფარავი“...

ფერადი სონეტი

მომდურავ თავადს მე ვიგონებ ნაზი ზმანებით
წაიღო კოცნა და ნაწილი ჩემი პერანგის;
ყველას გიყვარდით, — სიყვარული მეც დამანებეთ...
მე მოვიტანე ელვარება ფერადი ჰანგის.
და ჩემ ცელქ ფეხებს ენატრება რკალი უზანგის,
არავის კოცნას არ ვიგონებ მე დანანებით;
მე გამეხარდა გაღიმება ბავშვური ზანგის,
ყვითელ ქაირში რომ ვაჭრობდა მკრთალ ბანანებით,
მე ერთი ვნახე და ველარ ვსთქვი თამამი „არა“.
და მომეწონა რომ მფარავდა მე ოქროს ბადე...
მე მიხარია ბნელ თვალებით რომ დავიბადე,
რომ ბედში ვცხოვრობ და ტრფობისთვის მაინც არ კმარა...
თეთრი თავადის დაბრუნება მე თრთოლვით ვცადე-
აუტირდი ჩუმად, როცა რაში ტყვეს მოეფარა.

ლექსი გამოქვეყნდა ჟურნალ „ცისფერი ყანწების“ მეორე ნომერში. იმ სახით, როგორც ზემოთ მოვიტანეთ, ოღონდ მეორე სტროფის მეოთხე სტრიქონში „ყვითელ ქაირში რომ ვაჭრობდა მკრთალ ბანანებით“ — პ. იაშვილის თხზულებათა 1959 წლის გამოცემაში ასეა შეცვლილი: „ნილოსის პირად რომ ვაჭრობდა მკრთალ ბანანებით“.

პირველ პუბლიკაციაში ლექსის იმ სტრიქონში სწერია: „მე ერთხელ ვნახე და ველარ ვსთქვი თამამი „არა“ შეცვლილია პ. იაშვილის წიგნში ასე: „ერთხელ ვიხილე და ველარა ვთქვი თამამი „არა“ (გვ. 137).

პირველ პუბლიკაციაში დაბეჭდილია, რომ „თეთრი თავადის დაბრუნება მე თრთოლვით ვცადე“ შეცვლილია ასე „სანატრელ მოყმის დაბრუნება მე თრთოლვით ვცადე“ (პ. იაშვილი, ლექსები, პოემა, მოთხრობები, თარგმანები, შედგენილი შალვა დემეტრაძის, თბ. 1959, გვ. 137). სწორედ ელენე დარიანის ამ „თეთრ თავადს“ იხსენებს პ. იაშვილი გაზეთ „რესპუბლიკაში“ გამოქვეყნებულ ანგარიშში.

მე და კატა

ხშირია სიჩუმე ოთახის სტუმარი,
წვიმის დროს მოვა და დილამდის დარჩება,
ბუნართან კატაა ყოველთვის მღუმარი...
ცისფერი ოთახი წითლად იფარჩება.
მიედივარ ბუნართან; რა მინდა! რა ვიცი!
ელავერ, თბებიან ტიტველი ფეხები.
მე არ შემიძლია, მე მარტო დავიწვი,
და ფეხის გულებით კატის ზურგს ვეხები.
და ისევ ზმორება, ენება უწინდელი,
კატასთან თამაში და თრთოლვით ხუმრობა.
ძვირფასმა მარუქა გამხდარი ცინდალი:
მე მიყვარს ზამთარში სიჩუმის სტუმრობა.

ლექსი ამ სახით დაიბეჭდა 1916 წელს ჟურნალ „ცისფერ ყანწების“ მეორე ნომერში. იგი უცვლელად, უსათაუროდ არის შეტანილი პ. იაშვილის წიგნში (თბ. 1957, გვ. 140).

ყოველთვის მაისში

ავსწიე ფარდა, და მაისმა აკოცა მინას,
ვინც მე მიყვარდა ის ჩემთან არი და ჩემთან სძინავს,
ვაკოცებ ხელზე, როგორც წმინდანს მე დაეკოცნი მას,
და სხვა სახელზე მე დავიწყებ მერე ოცნებას.
და მორიდებით, კოცნას ვმალავ მე იმის თამაში
და ძვირფას ქვებით მომინდება მერე თამაში.
ზურმუხტს და ლალებს, მოვიფანტავ ტანზე ძვირფასათ,
დავხუჭავ თვალებს: მყვარება მაისის მზგავსათ.
კოცნით გამთბარი, სიხარულში გავიწმინდები;
იღვიძებს ქმარი, რომ ჩამაცვას თეთრი წინდები.
ძვირფასი ქვები ჩვენს საწოლში დაიფანტება...
მე ვკვდები, ვკვდები – მისი ხელი მკერდს უღანდება.
შიშით ვიცანი: – რომ მაისი გაგვიოთნდება.
და ჩემი ტანი სიყვარულში დაითენება.

ლექსი გამოქვეყნდა პირველად 1916 წელს ჟურნალ „ცისფერი ყანწების“ მეორე ნომერში. ლექსის შესამე სტრიქონი შეცვლილია ასე: „ვაკოცებ ხელზე, როგორც წმინდანი გადაეკოცნი მას“. პირველ პუბლიკაციაში „ავსწიე“ შეცვლილია „ავწიეთი“...

ამაღამ მგონი იქნება ქარი...
ვაი, დედოფალ ტყემლების ბრალი.
დაღონებული წავიდა ქმარი
და დაბრუნდება ამაღამ მთვრალი.
დიდხანია ამ ბუხრის ალში
ტკივილით იწვის ჩემი ოცნება...
ქმარმა გასცვალა მომდერად ქალში
ჩემი ცოდვილი პატიოსნება.
აღბათ მოჰყვება მას სავარცხელი
უფრო უბედურ ჩემი მეტოქის...
მეტყვის ბრძანებით: — მომეცი წყალი
ჩემი ფერადი სპარსული დოქის.
ცოლი ვარ მისთვის მე სასახელო
(მე ის მკოცნიდა სხივიან დღეში).
ღვინით გასვრილი მისი საყვლო
გადავარდება მყუდრო კუთხეში.
ქმრის სითამამე ჩემი ბრალია
არ ვწუხვარ ბევრჯერ რომ მოვეხატრე...
რადგან ძვირფასი მეტად მთვრალია,
დაეძინება მას ჩემზე ადრე.

ეს ლექსი გაზეთ „ბარიკადის“ 1920 წლის №2-ის პუბლიკაციით მოვიტანეთ.

ცისფერი ქოლგა

მე სოფლის ამბავს შენ მოგიყვები,
(შენ რომ ჰკოცნიდი ტუჩების კიდეს);
ისე დაზრდილან ჩვენი იხეები,
რომ პეპლაობა დაიწყეს კიდევც.
შემომეჩვიენ ჩუმი მტრულები,
თმას მიხილავენ ლურჯ ნისკარტებით,
ამ სიყვარულით ნაიმულები,
თავს ვიმშვიდებდი სოფელ ვარდებით.
ვკითხულობ ვაჟას, ვიძულებ პოეს,
ვნატრობ სუსხიან მწარე ამინდებს;
ზურგს ვუფხან ღღისით პატარა ხბოებს
და საღამოზე ვიფერავ თითებს.
ვწოვ ყურბენს, როგორც მტკივანა ბზიკი,
ტყეში ვნახულობ მე წითელ სოკოს;

ხან მღვრიე მაჭარს ვსევამ რგვალი ჭიქით,
ხან ვგავარ სოფლის მკერდ საეხე გოგოს,
წვიმაში ვარჩევ სიმინდის ტაროს
და ლამაზ ტაროს ვაკოცებ უცებ,
მერე კი ვათევ ღამეს უმთვაროს
და იჭვით საეხე გულს არ ვახუცებ.

სექტემბერი, სოფ. ავლევი.

ეს ლექსი ამ სახით გამოქვეყნდა 1922 წელს ჟურნალ „მეოცნებე ნაამორებში“ (№7, გვ. 6). ლექსის დასაწყისის სამი სტროფი ასეთი რედაქციით არის შეტანილი პაოლო იაშვილის წიგნში (1959 წ. გვ. 143).

„მე სოფლის ამბებს შენ მოგიყვები:
შენ რომ ჰკოცნიდი ტუჩების კიდეს,
ისე დაზრდილან ჩვენი იხვეები,
რომ კვერცხის დება დაიწყეს კიდეც.
შემომეჩვიენ ჩუმი მტრედები
თმებს მიხილავენ ღურჯ ნისკარტებით,
ამ სიყვარულით ნაიმედები
თავს ვიმშვიდებდი სოველ ვარდებით.
კვითხულობ ვაჟას, ვიძულებ პოეს,
ენატრობ სუსხიან მწარე ამინდებს.
ზურგს ვუფხან დღისით პატარა ხბოებს
და საღმრთე ვიფერავ თითებს“.

ელენე დარიანის არქივში დაცული ამ ლექსის ხელნაწერი ვარიანტი ასეთ განსხვავებულ წაკითხვას გვაძლევს:

„მინდა ვიამბო სოფლის ამბავი
და შენ დაჰკოცნი ამ ტუჩებს კიდეც,
ცას აზიდულან ჩვენი ვერხვები
მზეს უგზავნიან ჩემს ლოცვას ისევ.
შემომეჩვიენ ჩუმი გვრიტები
ჩემს მხრებზე მკვირცხლად დანავარდობენ
მათი ელმურტულით ნაიმედები
ადარ მაწუხებს მძიმე დარდები
კვითხულობ ვერლენს, კვითხულობ პოეს,
შენგან მოველი წიგნს დანაპირებს
ზურგზე ხელს ვუსევამ პატარა ხბოებს
შემდეგ წყაროზედ ვიხეხავ თითებს,
ვახს შეუჯდები და მტვერანს ვკიკინი,
ტყეში დავდივარ, დავეძებ სოკოს,
ხან მაჭარს დავლევე ხის თლილი ჭიქით

და ვეზიდები ყურძნიან გოდორს,
წვიმიან დღეში სიმინდის ტარო
მე მომაგონებს არგვეთის ცუდ ღღეს
ჩამომადგება ღამე უმთვაროდ
და იჭვით სავსე აზრი მახუცებს.
სოფ. მერეთი.

წერილი ანნა ახმატოვას

მე მინდა გითხრა სამძიმარი,
რომ ბლოკი მოკვდა!
ხანდახან ჩუმი და მძინარი
მეცა ვარ ბლოკთან.
ჩამოდი ჩემთან, მე მგონია
ვიჭნებით დები:
თუ პეტერბურგის აგონია
გიყვარს.. და ვცდები.
თბილისის მადლი და მშვენება
გიშველის, ვიცი.
ორივეს ერთად გვჭრვენება
წასული პრინცი.
შენ დაღალული გიბანია
სხეული ნისლში...
ჩვენი ქვეყანა ისპანია
არი ივლისში.
მე ცოტა მიცნობს: სხვანაირი
მეწვია ბედი,
შენთვის საჩუქრად მაქვს დაირი
და ოქროს გედი.
ჩვენი მზე, ჩვენი მხარე ლურჯი
ლოყებს აგინთებს;
აკოცე შენი ცივი ტუჩით
თამარის თითებს.

1922 წ., თბილისი.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „მეოცნებე ნიამორების“ 1922 წლის მერვე ნომერში. ელენე დარიანი პირადად იცნობდა ანა ახმატოვას და თარგმნდა მის ლექსებს. 1917 წელს მოსკოვიდან ტიციან ტაბიძეს ელენესთან გამოგზავნილი წერილი დაწერილია ანა ახმატოვას გამოსახულებიან ღია ბარათზე, ასეთი მარგინალით: „ანნა ახმატოვა (პოეტესა) ნახატი დელა ეთას კარდ ისკოსი“.

დარიანული

დაიტანჯა
მაჯა
მარჯნის
მძიმე
ჯაჭვის
ტარებით.
ბევრი ცრემლი
დამეხარჯა
ერთი ღამის
ნეტარებით.
დაიტანჯა
მაჯა
მარჯნის
მძიმე ჯაჭვის
ტარებით.
მე ლოყაზე
დამრჩა
ფარჩა
ცხელი პირის
მოკარებით.
დაიტანჯა
მაჯა
მარჯნის
მძიმე ჯაჭვის
ტარებით.
ჩემს დამტანჯველს
ღმერთი
დასჯის
ქაჯად
გადაგვარებით

1923 წ.

ლექსი 1923 წელს ჟურნალ „მეოცნებე ნიაბორებში“ (№10) დაიბეჭდა. ელენე დარიანის არქივში დაცულია ამ ლექსის ხელნაწერის ასეთი რედაქცია:

„დამელალა მაჯა მარჯნის მძიმე ჯაჭვის ტარებით
მე ლოყაზე დამრჩა ფარჩა ცხელი პირის მოკარებით.
დამელალა მაჯა მარჯნის მძიმე ჯაჭვის ტარებით

ცრემლი ბლომად დამედვარა ერთი ღამის ნეტარებით.
დამელალა მაჯა მარჯნის მძიმე ჯაჭვის ტარებით
ჩემს დამტანჯველს ღმერთი დასჯის ქაჯათ გადაგვარებით

ჩანს, ამ ლექსის ხელნაწერზე „მეოცნებე ნიაშორებში“ პუბლიკაციის შემდეგ, გვიან, ასეთი მინაწერი გაჩნდა:

„შენ კი გული დაგეღალა ამდენის შედარებით
(ნუ მომიწყენ, კვლავ მიიღე უშნოდ ნაქარაგმები)
ჩემი გრძნობით უწინდებურს ველარ შევედარები
აზრის წმინდა სამფლობელომ დამიკეტა კარები“.

ავტორი გრძნობს, რომ „ღარიანული“ ლექსის ეს გაგრძელება არის „უშნოდ ნაქარაგმები“ და ის „გრძნობით უწინდებურს ველარ შევედრება“, რადგან მას „აზრის წმინდა სამფლობელომ დაუკეტა კარები“.

პარიზისაკენ

უნდა აყვავდეს მალე ქვიშნები,
უნდა ბალახი დილამ დათრთვილოს,
მე ამ ზაფხულზე დაეინიშნები
და მივატოვებს ჩემს საქართველოს.
და დავშორდები ძვირფას პოეტებს
და თან წამყვება ვაჟას კრებული;
ჩემს ლექსს ბალიშქვეშ ვინ ამოიდებს
ჩემი ოცნებით გაოგნებული.
ჩემო ქვეყანა, მეტად ძნელია
შენი დაკარგვა და დატოვება;
სოფლის ბავშვები აღარ მელიან,
არ მელის მუხა ათასრტოება.
ჩემო ქვეყანა, ვიცი პარიზი
არი გულის და თვალის ამხელი;
ვიცი მომელის მე უარესი,
ალბათ გატყდება ჩემი სახელი.
აქ ჩემს სულს კიდევ მზე მოუვლიდა,
დაშორებულს კი ველარ მიშველი;
იქნებ დაიწყოს ცოდვა ლუკრიდან
და გადავიქცე მე ბულ მიშელი.
მაგრამ არ მინდა ლხინის ჭიჭების,
მინდა მივიღე შეუცოდველი
ყრუ მონასტერში კათოლიკების,
სადაც მიკითხავს ლოცვას კლოდელი.
მაშინ დავცინებ მე ჩემს საროს ტანს,

უკვე დაქანცულს ვნების წვალებით...
მე ველარ მივალ სოფლის წყაროსთან
და ვერც თამაშით დავიღალები“.

ლექსი დაწერილია 1923 წელს, დათარიღებულია 1924 წლით და გამოქვეყნდა ჟურნალ „კავკასიონში“ (1923-1924 წწ. №3-4).

ელენე დარიანის აქ წარმოდგენილი 14 ლექსის ტექსტოლოგიურმა დაკვირვებამ დაგვარწმუნა, რომ ჯერ კიდევ ბევრი გვაქვს საძიებელი და ტაბუდადებული არქივების გახსნის შემდეგ, ვფიქრობთ, აუცილებლად დადგინდება დარიანული ლექსების საბოლოო ტექსტები.

ფაქტია, რომ მე-20 საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში ელენე დარიანის ლექსები ციკლის შექმნით ახალი ხანა დაიწყო. ახალი იყო, პირველ რიგში, ამ ორიგინალური ფორმის ლექსების პოეტური მეტყველება და ვერსიფიკაცია. მართალს წერდა ვალერიან გაფრინდაშვილი „ლირიკა არის სპილოს ძვლის კოშკი. ამ კოშკიდან იფურებაან კოშკების ხუროთმოძღვარნიო“. (ჟურნალი „მეოცნებე ნიაშორები“, 1921 წ. №6, გვ. 14). მაშინ ასეთ შედეგებად იყო მიჩნეული ვალაკტიონის „მთაწმინდის მთვარე“ და „ლურჯა ცხენები“, გრ. რობაქიძის „აღლაკა“, პაოლო იაშვილის „ფარშევანგები ქალაქში“, ტიციან ტაბიძის „ქალღვას ბალაგანი“ და ელენე დარიანის „პირამიდები“... უფრო ადრე, ვალერიან გაფრინდაშვილი როცა შეესო 20-იანი წლების ლირიკას, ისინი ვოლგოთაზე ასულ სალომეას და მსხვერპლად კი იოქანაანის მოკვებით თავს შეადარა. („მეოცნებე ნიაშორები“, 1919 წ. №3, გვ. 12-14).

ხოლო, როცა კოლაუ ნადირაძემ ვალაკტიონ ტაბიძის 1919 წელს გამოცემული ლექსების კრებული განიხილა, მიუთითა, რომ იოსებ გრიშაშვილის ლექსი „ქორწილი ჩვენს უბანში“ ელენე დარიანის გავლენით დაიწერაო“ (ჟურნალი „მშვილდოსანი“, 1919, გვ. 20).

ამრიგად, თავიდანვე ჩამოყალიბდა აზრი, რომ მე-20 საუკუნის 10-იანი წლებიდან დაიწყო ქართული ლექსის რეფორმაცია და რეფორმატორები იყვნენ: ვალაკტიონ ტაბიძე, გრიგოლ რობაქიძე და ცისფერყანწული პოეტები.

***

მე-20 საუკუნის 10-20-იანი წლების ქართულ ლიტერატურაში ერთ-ერთი პოპულარული ფანრი გახდა დღიური. მისადმი განსაკუთრებული ინტერესი ქართველმა შემოქმედმა ქალებმა გამოაჩვენეს. დღიურები პროზისა და ლექსის სახით იწერებოდა. ერთ-ერთი პირველი იყო ელენე დარიანი, რომელმაც ჩვენს ლიტერატურაში დაიწყო ლექს-დღიურების წერა. მისი 14 ლექს-დღიური გამოქვეყნდა 1915-1924 წლებში, ისინი ჩვენს ლიტერატურულ სამყაროში გვიან დამკვიდრდა როგორც „ელენე დარიანის დღიური“.

ელენე დარიანი თითქმის სისტემატურად წერდა დღიურებს. ისინი დღეს გაბნეულია და არ არის გამოქვეყნებული.

ჩვენამდე მოაღწია, როგორც ზემოთაც მიუთითეთ, ელენეს განჯაში დაწერილმა დღიურების ერთმა რვეულმა, რომელშიც მინიატურული პროზის ნიმუშების გარდა, ჩაწერილია გრიგოლ რობაქიძის, ტიცვიან ტაბიძის და კოლაუ ნადირაძის ლექსებიც.

განსაკუთრებით საინტერესოა ელენე დარიანის დღიურების სტილი. პოეტი ქალის არქივში შემონახულია დღიურების ფრაგმენტები და 1944-45 წლების დღიურების რვეული (იწყება 1944 წლის 18 აპრილით და მთავრდება 1945 წლის 24 ივნისით), რომლებშიც აღწერილია საზოგადოებრივი და პირადი ყოფის ბევრი ეპიზოდი. ნიმუშად მოვიტანთ 1959 წლის ერთი დღის ჩანაწერს: „ჩემს წინ, კედელზე, გრიოზის „გატეხილი სურა“ ჰკიდია. ის წინათ სხვა ოთახში იყო, ბნელ კუთხეში ოდესღაც ჩამოკიდებული და თვალში იშვიათად მხვდებოდა, გენერალური დასუფთავების დროს თუ...“

აი, ამ წუთში მე დამებადა სურვილი გადავხედო ჩემს წარსულ ცხოვრებას... დიას, გადავხედო და შევეცადო, გამოვარკვო, რა ვიყავი და ვინ ვიყავი...

საზოგადოებაში კულტურულ, ტკვიან ქალს მეძახიან... ოცდახუთი წელიწადი სტუდენტებს ვზრდიდი... „ცისფერყანწელების და“ ვიყავი და ელენე დარიანის სახელი დავტოვე იქ... აჰა, ელენე დარიანი... რას წარმოადგენდა ელენე დარიანი და რატომ უნდა დამყოლოდა მე სახელი პოეტი ქალისა, რომელიც წერდა ჟროტიულ ლექსებს, – ხანდახან შიზოფრენულ მოვლენად მიმაჩნია ეს მხარე ჩემს ცხოვრებაში...

მაშ ასე, ჩემს წინ გრიოზის „გატეხილი სურა“... ეს მშვენიერი სურათი ჩემს დღეობაზე გამოძიგზავნა ვინმე ტამბაკემა, რომელსაც შევხვდი შემთხვევით საერთაშორისო რონოდაში მოსკოვის გზაზე, 1916 წლის, აგვისტოს დამლევს და ვიმგზავრეთ ოთხი დღე. ვამბობ, ეს იყო ჩვეულებრივი შეხვედრა გზაში, მაგრამ ახლა მე სამოცდაორი წლისა ვხვდები. ვიცი, რომ ცხრამეტი წლის ქალისათვის ჩვეულებრივი არაფერი არ არის.

ვგრძნობ, რომ ჩემი ცხოვრების დალაგება ნოველების სახით მოხდება და მე მაპატიებენ თუ წარსულს განსხვავებული თვალთ გავხედავ და შეფასებას მიცემ, როგორც უცხო არსებებს, რომელნიც ყოველ ცალკე შემთხვევაში, თავისებურად მომეკვლინებიან. ვიწყებ ამ ამბიდან იმიტომ, რომ გულწრფელობა შევინარჩუნო ბოლომდე. მე ხომ ამ „გატეხილმა სურამ“ მიმითითა ჩემს გულგატეხილ დღევანდელ ყოფაზე“. დღიურის ამ ფრაგმენტიდან ირკვევა, რომ მათი ავტორი აპირებდა დაეწერა თავისი თავგადასავალი, სადაც წარსულს „განსხვავებული თვალთ შეხედავდა“ და ობიექტურად შეაფასებდა მას. ეს მოგონებები კი ცალკეული ნოველების სახით იქმნებიანო წარმოვადგინილი.

სწორედ ასეთი სტილით დაწერა მან მოგონებები თავის ბავშვობაზე, პაოლო იაშვილსა და სხვა ცისფერყანწელებზე. მოგონებებს კი მან ეპიგრაფად წაუძმღვარა ანატოლ ფრანსის სიტყვები: „ალალმართალი ვიყავი მუდამ, ამიტომ შევინარჩუნე უფლება ხალხთან ლაპარაკისო“... იქვე გულსევდიანმა შეინიშნა, რომ „გადავშალოთ ჩაყვითლებული ფურცლები, თორემ აგერ ჩემი წილი

სიცოცხლის დღეები ითვლებიანო“... მეორე ადგილას მისთვის დამახასიათებელი უშუალოდ წერს: „რა უფლება მაქვს, დაწვერო მოგონებები მე, რომელსაც მუდამ სურვილი მქონდა ჩრდილში დაერჩენილიყავი და არავითარი პატივმოყვარობა არ გამაჩნდა, თუ ჩემი რაიმე აღმოჩნდებოდა ღირსი დასაბეჭდად, მუდამ მინდოდა როგორმე დაფარულად მომხდარიყო ეს და არაეის მიექცია ყურადღება ჩემთვის. მუდამ რაღაც უცნაურ სირცხვილის გრძობას განვიცდიდი, მაგრამ, თითქოს შინაგანი რწმენაც მქონდა, რომ მე ბევრის გაკეთება შეეძლო, რაც მე ძალიან გვიან გაეიგე, ჩაწვედი ჩემს ასეთ ფსიქოლოგიურ განწყობის მიზეზს, მივხვდი იმასაც, თუ რატომ ვერაფერი გავაკეთე ამ ცხოვრებაში. და აი, ჩემი მოგონებებიც. — ჩემმა განვილიმა ცხოვრების გზამ ნათელყოს, თუ რაში მდგომარეობდა ეს მიზეზი და ნათელყოს ისიც, ღირსია თუ არა გამოქვეყნებისა... ყოველ შემთხვევაში, იქნებ რომელიმე პროზაიკოსს გამოვადგე ტიპად და ჭკუის მასწავლებლად“.

თავის ძალებში ასე დაეჭვებულმა ქალბატონმა მაინც დაწერა მოგონებები, რომლებიც დღიურის ინტროსპექციის საუკეთესო ნიმუშებს წარმოადგენს. მკითხველი როცა მათ გაეცნობა, დარწმუნდება, რომ იშვიათი ოსტატობით აღწერა თავისი დედულეთი სოფელი ერედეი და მისი ახლომანლო სოფლების მცხოვრები გლეხთა ცხოვრება. საოცრად ცოცხალი სურათებით დახატა პაპამისის თავადი ილია ფაველნიშვილისა და თავისი მშობლების ცხოვრების ცალკეული ეპიზოდები.

დასამახასიათებელია ელენეს ბების თაფლო (თამარ) ხიმშიაშვილის დრამატული თავგადასავალი. მოგონებების ავტორს სულ თან დასდევდა ბავშვობა — ძიძის სიღონიას მოყოლილი ზღაპრები, განსაკუთრებით მოსწონს ზღაპარი „ელიჯათხანი“, რის გამოც ძიძამ მას „ჯათხანი“ დაუძახა. როგორც თვითონ იუწყებოდა: „სიღონია ნამდვილად ნიჭიერი მთხრობელი იყო, რომ იტყოდა საყველივროდ ანთებულ ჭააკოკონას გარშემო ჭინკები დახტიანო და საცერში გაგვახედებდა, ნამდვილად ვხედავდით რქებიან და გრძელკუდიან მოწითალო ეშმაკუნებს“...

მეზუარების ავტორი დიდ სიყვარულით აღწერს საცელესიო დღესასწაულებს ერედვის ვიორგობას და გერისთობას არბოში. იგი ერთგან შენიშნავს: „უნდა ვთქვა, რომ აქამდე ჩემთვის მამაკაცის იდეალური გარეგნობა დაკავშირებულია ჩვენი ქართლელი, სახელდობრ, ერედველი გლეხის გარეგნობასთან: დარბაისელი, განიერმხარბეჭიანი, მაღალი, უშუკლო და გრძელფეხებიანი, კუნთოვანი ძლიერი გლეხკაცობა“. აქვე ასახელებს „გამორჩეულ ვაჟკაცებს“ სამა და ვოლა ქუთუნაშვილებს, ნიკა ხუბულურს... მოგონებების ამ ადგილას, სხვათა შორის, ნათქვამია: „იმიტომ მიყვარს ვიორგი ლეონიძის ლექსები და მოთხრობები, რომ ასეთი ვაჟკაცები ბუნებიდან ამოზრდილად მესახებიან. მათ ქართული მიწის გემრიელი სუნი უდით...“

ელენემ თავისი ბავშვობის შთაბეჭდილებები მარტო მოგონებების სახით არ დატოვა. ზოგი ეპიზოდი მან ნოველად ან მოთხრობად აქცია. როგორც

ადრეც შევნიშნეთ, 1934 წელს ელენე ქართველიშვილმა სამი ნოველა: „ჩიქნი ემენა“, „კოჭლი კეკე“ და „ზურაბა“ ჟურნალ „მნათობში“ (№7-8) გამოაქვეყნა. „ჩიქნი ემენა“ სოფლად 1905-07 წლების რევოლუციას ეხება. ემენა დაქირავებული ჰყავს ერთ თავადს და მოეაღება, თუ ვინმე საეჭვო გამოჩნდება თავადის სახლის სიახლოვეს, ესროლოს კიდევ. ერთხელაც გამოჩნდა ფაქარარეული ცხენოსანი და ემენამ ესროლა, მაგრამ იმდენად შეეცოდა თავისი მსხვერპლი, რომ გადაადგო თოფი და მის მისაშველებლად გაიქცა.

ემენა დაქირავებული კაცის ინსტიქტმა იმდენად შეაწუხა, რომ მოკლა თავისი პატრონი. მას ეწადა „მშვიდი ცხოვრება და აი, იმ მაღალ მთებს იქით, ლეკეთში დატოვებული ერთი ქალი“... იგი უნებურად იქცა მკვლელად. ნოველის დასასრულს ნათქვამია, რომ ემენა „თეთრ ცხენს მიაჭყნებდა დიდ შარაზე და ვინ იცის სად მიდიოდაო“, რადგან, როგორც ავტორი შენიშნავს: „უყვარდა სიცოცხლე და არ უნდოდა სისხლი...“

ნოველაში „კოჭლი კეკე“ გადმოცემულია სოფლელი გლეხკაცის წრფელი სიყვარულის ამბავი.

სოფლის ღვინში მაისურაანთ ნიკამ ნახა კეკე იგი ცეკვავდა. „კეკეს მკლავები ფართოდ გაშალა, ყელი გუდვივით მოედერებინა და წყალზე გაცურებული ნავივით უვლიდა გარშემო“... ნიკას ისე მოეწონა ეს ორივე თემოებით კოჭლი კეკე, რომ მისი ცოლად შერთვა გადაწყვიტა.

ნიკას სახლიკაცებმა, როცა საპატარძლო ნახეს, შეწუხდნენ და უსაყვედურეს ძმას, რაღა ეს კოჭლი ქალი ამოგიჩვევიაო... ნიკამ ძმებს ასეთი პასუხი დაუბრუნა: „ჩემი კეკე ჩემს თვალში მუდამ ლეკურს თამაშობსო“...

ნოველაში „ზურაბა“ ავტორმა გლეხებსა და თავადებს შორის ურთიერთობის ერთი ეპიზოდი გადმოსცა.

ქალბატონ ელენეს არქივში დაცულია მისი რამდენიმე მოთხრობის ხელნაწერი. როცა მკითხველი გაეცნობა მის მოთხრობებს: „მჭედელი ნიკა“, „ნატა“, „მარინე“, „მატყუარა გიგო“ და „კონსტანტინე დადიანი“ დარწმუნდება, რომ იგი თვითმყოფადი ნიჭის პროზაიკოსიც იყო.

საყურადღებოა, აგრეთვე ელენე ქართველიშვილის პუბლიცისტური წერილი ღებნა შენგელაიას „განძის“ შესახებ (გამოქვეყნდა „მნათობში“, 1960 წელი, №1), ესკიზი მოქანდაკე იაკობ ნიკოლაძეზე და ფრაგმენტები მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველ მუსიკოსებზე.

***

ქალბატონ ელენეს არქივში დაცული მასალებიდან ჩანს, რომ მას სხვადასხვა დროს უთარგმნია ლეე ტოლსტოის, ივანე ტურგენევის და თევდორე დოსტოევსკის ნაწარმოებები. საწმენდაროდ, მათი ნაწილი გამოცემლობებისა და ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებში გაიბნა. მხოლოდ და მხოლოდ ი. ტურგენევის მოთხრობის „ასიას“ ცალკე გამოცემაღა შემოგვრჩა.

არქივში ინახება აგრეთვე ანა ახმატოვასა და ლესაა უკრაინკას რამდენიმე

ლექსის ელენე ქართველიშვილისეული თარგმანი.

დიდი უკრაინელი პოეტის ლესია უკრაინკას პოეზია ჩვენი ხალხისათვის ახლობელია და ცნობილია ქართველი პოეტების თარგმანების საშუალებით. მთარგმნელთა შორის იყენენ: სანდრო შანშიაშვილი, ილო მოსაშვილი, რაფლენ გვეტაძე, ალექსანდრე ქუთათელი, ირაკლი აბაშიძე, მალვა აფხაიძე, გრიგოლ აბაშიძე, რევაზ მარგანი, დავით გაჩიჩილაძე, ალექო შენგელია, ოთარ და თამაზ ჭილაძეები, შოთა ნიშნიანიძე, მურმან ლებანიძე, მორის ფოცხიშვილი, ვახტანგ ჯავახაძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, ეშვარ კვიციანიშვილი და სხვები.

ლესია უკრაინკას სულს განსაკუთრებული სიფაქიზით ჩასწვდენ ქართველი პოეტი ქალები: მარიჯანი, მაყვალა მრეელიშვილი, მარიკა ბარათაშვილი, ნაზი კილასონია, მედეა კახიძე და ეთერ სახვაძე. ელენე ქართველიშვილის არქივზე მუშაობის დროს აღმოჩნდა, რომ მასაც უთარგმნია ლესია უკრაინკას რამდენიმე ლექსი, პოეტის ერთ-ერთ საიუბილეო საღამოზე წარმოუთქვამს სიტყვა და მიუძღვნია ორი ლექსიც.

ელენე ქართველიშვილი ლესია უკრაინკას გულწრფელი პატივისცემით მიმართავს: „შენს მზეს სურამის მთებზე გადასულს ეკუთვნის კრძალვა და მორიდება“. ლექსში გვხვდება დარიანული ლექს-დღიურებიდან ნაცნობი ლექსიკური და პოეტური სახეები: „შორს მიდიოდი პარამიდებთან, სფინქსს შეპყურებდი მშვედრებლის მზერითო“... „შემდეგ მთვარესთან დასეირნობდი, თავისუფლებას ეძებდი ყველგან“... „ლესი, შენს სევდას მშობელ მხარეზე, რომელი სევდით შეეღრუბოდი?“ – სვამს კითხვას ქართველი პოეტი და აქვე ლექსის ბოლო ორი სტროფით ასეთ პასუხს იძლევა:

„დარდით გვევსება გული ქართველებს
თან რად წაიღე მძიმე იარა,
ვერ გადაეგლე უსაზღვრო ველებს
როცა გრივალმა გადაიარა...
სიცოცხლეს, სენით ადრე დაკარგულს
ქართველთა ხსოვნა და მისალმება,
უკრაინელი პარნასის ასულს
ხსოვნა მარადი, ზოტბა, დიდება“.

მკითხველს ვთავაზობთ ლესია უკრაინკას ოთხი ლექსის (თარგმნილი აქვს მხოლოდ ზუთი ლექსი) – ელენე ქართველიშვილისეულ თარგმანს. თუმცა ამ ლექსების სხვა ქართველი პოეტებისეული თარგმანები შეტანილია უკრაინელი პოეტის ქართულ ენაზე გამოცემულ კრებულებში.

გრიგოლ აბაშიძეს ასე უთარგმნია ლესია უკრაინკას ლექსი „იმედი“:

„ბედი არ მაქვს და არ მწყალობს ღმერთი,
სულს მიდგამს მხოლოდ იმედი ერთი:
რომ ვნახავ ისევ ჩემს უკრაინას
და კვლავ მოვისმენ მის ტკბილ ნანინას.

ერთზელ შვეხედავ ლურჯ დნებრს და იქვე –
თუნდ წამსვე მკვდარი დავეცე პირქვე.
ერთზელ გავხედავ უსახლფრო ტრამალს
და შორს გავყვები ოცნებას ფრთამალს.
არ მაქვს ბედი და არ მწყალობს ღმერთი
მხოლოდ იმედი მაცოცხლებს ერთი“.

იგივე ლექსი ქალბატონ ელენეს ასე უთარგმნია:

„არც ბედი, არც გაქანება... დარდით აღვსილან ეს წლები
გადამრჩენია ნუგეშად მე მხოლოდ ერთი იმედი:
წავალ ჩემს უკრაინაში, ვფიქრობ კელავ ვნახავ ჩემს მზარეს,
თვალს გადავაველებ სამშობლოს, მინდვრებით კელავ გავიზარებ.
დავხედავ მშობელთ საფლავებს, ბალახებს გადათელილთა,
იმ აჯანყებებს გადასულთ, დიდება რომ არ ეღირსათ.
ტერფებს დავადგამ ჩემს მიწას, დნებრისას ვიგრძნობ ნაპირებს
და შემდეგ მშვიდად შვეხედები სიკვდილს, ძველს, მოპირდაპირეს.
არც ბედი, არც გაქანება... დარდით აღვსილან ეს წლები
და დამრჩენია ნუგეშად მე მხოლოდ ერთი მედი“.

ლესია უკრაინკას ლექსების ციკლში „მელოდიები“ შეტანილია ლექსი
„მუზისადმი“, რომელიც უთარგმნია თვალსაჩინო ქართველ მწერალს ოთარ
ჭილაძეს და შეტანილია წიგნში „ლესია უკრაინკა“, რჩეული, თბ., 1971, გვ.
80-81.

„მოდი, მოფრინდი მშვენიერი ჯადოქრის მსგავსად
და განთიადი მომიზიდე ვარდისფერ ფრთებით,
დაე, კელავ ვიგრძნო შენი თბილი სხვივის შეხება.
მე ხომ დავმარცხდი, მომერია მტარვალი ისევ
და ველარ ვიბრძვი, უღონო ვარ, არ შემიძლია,
მაგრამ სრულებით არ მადარდებს ეს დამარცხება,
დავმშვიდდი კიდევ, სულ გამიქრა ბრძოლის სურვილი
და სხვა მიზანი ჩაისახა ჩემს სულში ახლა:
მინდა ფიქრისგან ავიშენო თავშესაფარი,
შენთან საუბრით გავემდიდრო სული და სძენა
და ჩემს სხეულზეც, თუნდაც ერთზელ და თუნდაც წამით,
ვიგრძნო ციური შენი სუნთქვა და ბრწყინვალება“.

ამ ლექსის ელენე ქართველიშვილისეული თარგმანი ასეთია:

„მომიახლოვდი, საყვარელო გრძნეულო ქალო,
ავარვარებულ განთიადად დამადექ თავზე,
გადმომასხურე ღვთაებრივი შენი სინათლე,
რადგან ისევე დამეუფლა ბოროტი ძალო

და კვლავ მორჩილი უარს ვამბობ ახალ ბრძოლაზე.
იმედს არ ვკარგავ, მოხდებოდა, ვიცოდი ასე
დამშვიდებული არ ვაპირებ ვისთანმე მტრობას,
გულში იღუმალ ნანატრი მაქვს სულ სხვა ფიქრები.
და მხოლოდ მინდა რომ ვიცხოვრო ამ ქვეყანაზე,
რომ მოვისმინოთ შენი სიტყვა, ვიპოვო ნდობა,
რომ ჩემს სახეზე მომეფინოს შენი სხივები
თუნდ ერთი წუთით მინდა გავხედე შენით აღსავსე“.

მკითხველი იცნობს ლესია უკრაინკას ლექსის „Contra spem spero“
ირაკლი აბაშიძისეულ ასეთ თარგმანს:

„შორს გაიფანტეთ, მძიმე ფიქრებო!
კვლავ გაზაფხული მიწას სწვევია...
ნუთუ ეს წლები ახალგაზრდობის
ასე ტანჯვაში გაგვექცევინ.
არა, ტირილშიც მსურს გაღიმება,
ცრემლში გალობა მსურს დავიჩემო,
იმედდაკარგულს მინდა იმედი,
შორს, სევდიანო ფიქრებო ჩემო.
მე ხმელ ყამირზე დავთესავ ვარდებს,
ალეზრდი, ვახარებ, თავს მოვევლები;
დავთესავ ვარდებს მე გზის პირებზე
ყინულზე მოვრწყავ ჩემი ცრემლებით.
ნუ გადიქცევა ცრემლი ქარიშხლად,
ყინულს ზომ მცირედს მაინც გაადნობს,
ვარდი იხარებს, და შეიძლება
ოქროს დღემ სხივი შემომანათოს.
მე მიუდგომელ კლდეზე შიშველზე
ავზიდავ ლოდებს დიდსა და მძიმეს,
და ამ შრომის დროს კვლავ შემოვძახებ
ჩემს საგალობელს, ჩემს ჰანგსა და იმედს.
გაუთავებელ შავბნელ ღამეში
მე არ მოვლულავ წუთითაც თვალსა,
ჩემს მეგზურ ვარსკვლავს, რომ კვლავ შევხვდო,
ბრწყინვალე ოქროს, ჩემს დედოფალსა.
დიახ, ტირილშიც მსურს გაღიმება,
ცრემლშიც გალობა მსურს დავიჩემო,
იმედდაკარგულს მინდა იმედი,
შორს, სევდიანო ფიქრებო ჩემო“.

იგივე ლექსი ასე უთარგმნია ქალბატონ ელენეს:

„შორს შემოდგომის შავი ფიქრებო!
გაზაფხული სდგას აშლილი მწვანედ
ან თუ ცრემლებში, მტირალი მწარედ
ჭაბუკი წლები წავლენ უდროოდ.
არა, მკენესარეს მინდა სიცილი,
ტანჯვაში მინდა ისმოდეს მღერა,
უიმედობას სდევდეს ლოდინი,
მინდა სიცოცხლე! შორს ჩემგან სევდა!
გახრიოკებულ, ნასვენ მიწაში
თვითონ ჩავენერგავ უნაზეს ყვავილთ,
ჩაეთესავ ყვავილთ ყინვიან დღეში
და მათზე ცრემლებს დავაფრქვევ მწვავეს.
დაე, მხურვალე, ცხარე ცრემლებმა
გააღწონ სქელი, მძლავრი ყინული,
იქნებ იხარონ იქ ყვავილებმა,
ამ გულით ვიგრძნო მეც გაზაფხული:
წავალ ციცაბო და კლდოვან მთაზე
თან ლოდს ავიტან დიდს და საშინელს
და დატვირთული სიმძიმით გზაზე
ქვეყანას მოვდებ სიმღერას ძლიერს.
გაუთავებელ ბნელ დამბეებში
ძილს არ დავუთმობ ნათელ მზრძანებელს
ღია თვალებით ღამის წყვედიადში
მოუძებნი ვარსკვლავს გზის მაჩვენებელს
ასე ტირილში მე თან ვიცინებ
მხურს უბედობას სდევდეს სიმღერა,
არ მაქვს იმედი, მაინც დავიცდი,
მინდა სიცოცხლე, შორს ჩემგან სევდა!“

ლექსია უკრაინკას ლექსი „შორეული გაზაფხული“ თარგმნა ოთარ ჭილაძემ. აღმოჩნდა, რომ ეს ლექსი უთარგმნია ელენე ქართველიშვილსაც. ქვემოთ ორივე თარგმანს მოვიტანთ:

ოთარ ჭილაძის თარგმანი

გულუხვი იყო ის გაზაფხული,
მზესა და ყვავილს აფენდა ირგვლივ,
ყველასთვის ჰქონდა გადანახული,
ყველას თანაბრად წყალობდა იგი.
წყალი ჯებირებს ისევ მივარდა
ისევ ამწვანდა მიწის სხეული
ისევ აღელდა და აშრიალდა,

მე კი ოთახში ვიწექ სწული.
 ვფიქრობდი: ყველას გაუხსნა წარბი,
 საჩუქრით ყველას გაუთბო მკერდი,
 მე კი... მე აღარ ვახსოვარ ალბათ,
 აღარ სცალია გაზაფხულს ჩემთვის.
 არა, ვახსოვდი! ჩემს სარკმელს უცებ
 გაშლის ხე ფრთხილად მოაწვა ტოტით,
 და დამაფინა სიმშვიდე გულზე
 თეთრი ყვავილის და მწვანე ფოთლის.
 და შემოვარდა ოთახში ქარი
 და გაზაფხულის წკრიალა ხმებით
 ჩემი ოთახიც, ნიქარის დარად,
 ამღერდა მთელი გულით და ვნებით.
 გადაიყარა სულმა ლოდები,
 გადაიშორა ხავსიც და მტკერიც,
 მაგრამ არას დროს განმეორდება
 იმ გაზაფხულის სითბო და ფერი“.

ელენე ქართველიშვილის თარგმანი

„ის გაზაფხული, მზიარული, უხვი, ძვირფასი,
 აბნედა ყვავილთ, მზიურობდა სხივებიანი,
 თან მოჰყვებოდა მგალობელი ფრინველთა დასი,
 მოჰქროდა სწრაფი, თითქოს იყო ასი ფრთიანი.
 გამოიღვიძა ყველაფერმა, ატყდა ზრიალი,
 ატყდა სიმღერა, გადაიყარა ქვეყანამ რული,
 გალაღდა მთვარე, აულვარდა მწვანე შრიალი,
 მხოლოდ მე ვიწექ, ავადმყოფი, მარტო ეული.
 და მე ვფიქრობდი: გაიხარებთ ამ გაზაფხულით,
 ყველას მოგიტანთ ის საჩუქარს ფერადიანი
 მან მხოლოდ ჩემთვის ვერ მონახა ვერც გზა, ვერც

გული,

მე დამივიწყა გაზაფხულმა თვალსევდიანი.
 არა, მე ვცდები! შემოჭრილან გაშლის ტოტები,
 აყვავებულად მზის სხივებით ფანქრის კიდზე
 ათრთოლებულან თეთრ ფერებში მწვანე ფოთლები
 და ძირს ცვივიან უნაზესი თოვლის ფიფქებზე.
 ქარიც მოფრინდა, დაუბერა ვიწრო ქონმახში
 ზოტბა შეასხა გაზაფხულის თავისუფლებას,
 თან მოიტანა ჩიტუნების გალობის ეშხი
 და შორეული ტყის ძახილის სურნელთა ქება.
 არ მომეშლება არასოდეს ფიქრთა ფრენაში

იმ გაზაფხულის საჩუქარი ფანქრის კედლებზე,
აღარ მექნება არასოდეს წელთა ღენაში
ის საჩუქარი უნაზესი თოვლის ფიფქებზე“.

მკითხველმა მხოლოდ გვინდა იცოდეს, რომ ლესია უკრაინკას ზემოთ მოტანილი ლექსების სხვადასხვა დროს შესრულებულ თარგმანებთან ერთად ელენე ქართველიშვილისეული თარგმანებიც არის შემორჩენილი.

ანა ახმატოვას მოსვლას რუსულ მწერლობაში რუსეთის უმაღლესი სასწავლებლების ქართველი სტუდენტებიც დიდი ინტერესით შეხვდნენ. როგორც აკადემიკოსი ალექსანდრე ჯავახიშვილი იგონებდა: „მოსკოვის ქართველთა სათვისტომოში „ქართული ჩაის“ რამდენიმე საღამო მიუძღვენით ანა ახმატოვას ლექსების წიგნებს: „Вечер“-ს (1912 წ.) და „Четкий“-ს (1913 წ.)“. ბატონი ალექსანდრესაგანვე გაგვიგონია, რომ მოსკოვის ქართველი სტუდენტები უბით დაატარებდნენ ალექსანდრე ბლოკისა და ანა ახმატოვას ლექსებს. მასსოვს ვალაკტიონ ტაბიძის, ვალერიან გაფრინდაშვილისა და ალი არსენიშვილის აღტაცებული სახეები. ზოგ მათგანს კი მასთან მიმოწერაც ჰქონდაო. მხცოვანი მეცნიერი განსაკუთრებით ფაქიზად იხსენებდა მოსკოვის ერთ-ერთი გიმნაზიის მასწავლებელ მარგარიტა დონდუას (პროფესორების კარპეზ და ვარლამ დონდუების დას გ. ჯ.), რომელიც ყოველთვის ცრემლმორეული კითხულობდა ალექსანდრე ბლოკის, ანა ახმატოვას და კონსტანტინე ბალმონტის ლექსებს. ამ უკანასკნელს კი იგი ცოტახანს ქართულ ენასაც კი ასწავლიდაო“.

1916 წელს მოსკოვში სასწავლებლად ჩასული ელენე ბაქრაძე-ბერიშვილი დიდი ინტერესით გაეცნო ანა ახმატოვას ცხოვრებასა და პოეზიასთან დაკავშირებულ ლეგენდებს. ნინო უგრულიძის ცნობით კი, ელენე პირადადაც გასცნობია ანა ახმატოვას.

1919 წელს ქ-ნი ელენე თარგმნის ანა ახმატოვას ასეთ ლექსს:

„გადაცვეთილა ზატთან ზალიჩა,
ჩაბნელებულა გრილი ოთახი,
და მწვანე სურო ფართო ფანჯრიდან
ჩამოშვებულა ხშირად ნახლართი.
მოდის ვარდების თბილი სურნელი
კანდელში ბჟუტავს ოდნავად ალი
სხვადასხვაობს ოსტატის ხელით
თბილი ფერებით ნაზატი თალი.
იქ, ფანჯარასთან, თეთრად სჩანს ქარგა...
შენს პროფილს ვუმზერ დახვეწილს, მტკიცეს.
მოსახვევის ქვეშ ზიზლით იმაღავ
მზურგაღე ტუჩით დაკოცნილ თითებს“.

სწორედ ამ დროს საქართველოში დაბრუნებულმა ელენე დარიანმა ანა

ანტონოვსკაიასთან ერთად 1919 წელს თბილისში გამოცა 34 გვერდინი, ანა ახმატოვას ლექსები, ამოკრებილი „Белая стая“–დან (გამომცემლობა „აკაკი ხსენების პოსრედნიკი“, შემდგენლების მიუთითებლად). სხვათაშორის, ამ გამოცემის შესახებ „თვით ავტომატ ცოტა მოგვიანებით შეიტყუო.“ (მ. ხარაზი, ანა ახმატოვა ჩემს ბიბლიოთეკაში, მწიგნობარი, 1989, გვ. 78).

ქართველი პოეტი ქალი თავის სულის ტკივილს გამოხატავს ალექსანდრე ბლოკის (1921 წ. 7 აგვისტო) გარდაცვალებასთან დაკავშირებით. 1922 წელს დაიწერა მისი ლექსი „წერილი ანა ახმატოვას“.

ქალბატონმა ელენემ ანა ახმატოვას კიდევ ორი ლექსი გადმოთარგმნა, მაგრამ ისინი არსად არ გამოუქვეყნებია. როცა გარდაიცვალა სახელოვანი რუსი პოეტი, ელენე ქართველიშვილმა დაწერა გამოსათხოვარი წერილი, რომლის გამოქვეყნებაზე ერთ-ერთ ლიტერატურულ ორგანოში უარი უთხრეს. მაშინ მან პროტესტის ნიშნად გადახია წერილი და იქვე, ურნაში ჩაყარა (ცნობა მომავლად ბატონმა ნიკა აგიაშვილმა). სამაგიეროდ, გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაიბეჭდა ქნ ელენეს მეგობრის მარიუჯანის პატარა წერილი, რომელიც კომუნისტური ცენზურის პირობებში, მაინც მიღწევად ჩაითვლება.

როგორც ირკვევა, ქალბატონი ელენე ქართველ პოეტთან პირველი იყო, რომელმაც გადათარგმნა ანა ახმატოვას რამდენიმე ლექსი.

მკითხველო, ჩვენ აქ მოვიტანეთ ლესია უკრაინკასა და ანა ახმატოვას ლექსების ელენე ქართველიშვილისეული თარგმანების მხოლოდ ზოგიერთი ნიმუში. მათზე კომპეტენტური აზრი სპეციალისტებმა უნდა თქვან.

„ცისფერყანწელთა“ სადამო ბათუმში

„ჩვენ მოვიტანთ ოქროთი დაფერილ ლექსებს“...

ტიციან ტაბიძე

1920 წლის 1 აგვისტოს გაზეთი „კლდე“ იუწყებოდა, რომ „ქ. ბათუმში, შმავესკის თეატრში გაიმართება ირრედენტას სადამო – პატრიოტული მანიფესტებით. მოხსენებას წაიკითხავან – პაოლო იაშვილი, ვალერიან გაფრინდაშვილი, ტიციან ტაბიძე და სხვები“ – სანამ ამ ქრონიკის მდინარებას გაკადვევებდეთ თვალ-ყურს, ცოტა უკან დავიწიოთ.

1918 წლის 1 აპრილს ბათუმში ოსმალეთმა კვლავ მიიტაცა და ჩვენ ხალხს ახალი საფიქრალი გაუჩინა. ამის გამო, ყველაზე მეტი ტკივილი ქართული სიტყვის ოსტატებმა გამოხატეს. ტიციან ტაბიძე წერდა:

„ბათომი მისცეს და ორპირზე მოდის თათარი,

ატმის ყვავილით სისხლიანი სტირიის აპრილი

.....
ცრემლით სავსეა ჩემი წილი ჩვენი ყანწების“

(„ორი ბმრილი“).

იმავე წელს (1918) დაწერილ პაოლო იაშვილის ლექსში „დაცემულ ბათომს“ ვკითხულობთ:

„ან დავიბრუნოთ ჩვენი აჭარა,
ანდა ბათომთან დაეტოვოთ ძელები,
ადრე სულთანი ნუ გაიხარებს,
აღმოსავლეთის ადრეა ტაში,
ჩვენ დავიბრუნებთ ბათომის კარებს,
მწარე იქნება ჩვენი რევანში“.

იწერება ნიკო ლორთქიფანიძის მინიატურაც „ბათომი არ დაივიწყოთ!“
სათქმელი რომ არ გაგვიგრძელებდეს, 1920 წლის ივლისში ბათუმში და
აჭარის მიტაცებული მიწა-წყალი კვლავ საქართველოს დაუბრუნდა.

1920 წელს გაზეთ „საქართველოში“ (№94) დაიბეჭდა ტიცინან ტაბიძის
წერილი, სადაც ნათქვამია: „მე შელანდება დღეს ბათომში, რომ ბათომი გაზდა
ჩვენთვის პეტერბურგად... რომ გაიშლება მზის მირაჟი და იქნება მზის
მოკარდნა“... „ესეხდავ ახლა არგონავტებს. არგო-გემია პოეზიისა... ჩვენ მოვიტანთ
ოქროთი დაფერილ ლექსებს“...

ტიცინან ტაბიძის ამავე წერილში ნათქვამია, რომ „ქალაქების სახელები
ისე უნდა ჩამოითვალოს, როგორც პოეტების. არიან ქალაქები, რომელთა ერთი
გახსენება გულისხმობს პოეზიას“... აქვე ჩამოთვლილია ქალაქები ბაღდადი,
დამასკო, ბაბილონი, რომი, პარიზი, პეტერბურგი და ავტორის მითითებით:
„... ახალი პოეზია მოდის სწორედ ამ მაღარის ნიშნით. ამითი გვდალავს
ტროპიკი...“

ბათომსაც აყვება „ქონის“ გემო, ფანტასმაგორიული ვერფები აბნელებენ
თვალებს... აქ არის გადატეხილი ხმალი გიორგი სააკაძისა და ლადო
გუდიაშვილის პორტრეტი... და ყველაფერს, როგორც „ფეეროული ტაძრის“
გუმბათი, თავზე ახურავს ბათომი“...

ტიცინან ტაბიძემ 1920 წელს ბათუმში გამოსცა ყოველდღიური გაზეთი
„მთლიანი საქართველოს“ სახელწოდებით (გაზეთის მხოლოდ სამი ნომერი
გამოვიდა, მაგრამ, აქედან, მხოლოდ მესამე ნომერმა მოაღწია იოსებ გრიშაშვილის
ბიბლიოთეკა – მუზეუმის საშუალებით).

ვიცი, რომ გაზეთი „მთლიანი საქართველოს“ პირველ ნომერში
გამოქვეყნებულია ტიცინან ტაბიძის წერილი „ირრედენტისათვის“, რომელსაც
წილად დიდი გამოხმაურება ხვდა. გაზეთ „კლდის“ (1920 წ. №69) საშუალებით
ვიცი, რომ ტიცინანმა ასეთი სიტყვებით გაიხსენა: „ბათომი არ იყო
საქართველოსათვის ირრედენტა. 2 აპრილი ჩვენ ყველამ ერთნაირად
გამოვიტირეთ.“

... ჩვენ, პოეტები საქართველოს სიამაყით მთურალი ერთად მივდიოდით ბრძოლის ველზე.

ბათომი გულში გარჭობილი მახვილი იყო. ბათომის დაკარგვა შემდეგ ყველამ შეიგრძნო“.

ტიციან ტაბიძის ამ წერილს გაზეთმა „ერთობამ“ (5 სექტემბერი) კბილი გაქრა. პოეტმა გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებიდან „ერთობის კლვერეტებს“ გასცა პასუხი: „ჩვენ წინ დგას დიდი საქართველო გარდაუვალი სიყვარულით და, რა თქმა უნდა, საქართველოს განმტკიცებისათვის ბრძოლაში ჩვენ ვერ შეგვიპირებენ „ერთობის კლვერეტები“-ო (ვაზეთი „საქართველო“, 1920, №93).

გაზეთ „საქართველოში“ (1920 წ. №103) დაიბეჭდა მწერალ დავით კასრაძის წერილი „პოეტები და ირრედენტები“, სადაც ნათქვამია: „ეს ერთგვარი მანიფესტი გახლდათ აღფრთოვანებული პატრიოტის, რამაც თავდასხმა გამოიწვია პრესაში, ხოლო ბათომის შესაჭვ ბენია ჩხიკვიშვილმა ინკვიზიტორის როლი იკისრა და ხსენებული გაზეთი ამ მანიფესტის გამო დასწავა-დახურა. მერე რა იყო უჩვეულო ამ მანიფესტში? აღარაფერი, გარდა ერთი პატრიოტული აღმაფრენისა, რომელიც თავს დასტრიალებს სამშობლოს მთლიანობას“.

გაზეთ „მთლიანი საქართველოს“ რედაქტორი გაზეთ „ბარიკადის“ ფურცლებზე ასეთ აღსარებას იძლევა: „ბათომში ჩემი რედაქტორობით გადმოცემული გაზეთ „მთლიანი საქართველოში“ მე დავებეჭდე წერილი „ირრედენტისათვის“. ეს წერილი იყო პატრიოტული მანიფესტი. მე ვწერდი საქართველოს შესაძლებელ ძლიერებაზე და ირრედენტის, რომელიც შექმნილდა კიდევ, გაღვიძებაზე. ობიექტი, რასაკვირველია, იყო ლაზისტანი და ტრაპიზონი. ამ წერილმა მოსალოდნელი პროტესტი გამოიწვია, მიუხედავად იმისა, რომ წერილი გატარებული იყო სამხედრო ცენზურაში და ცენზურით ნებადართული... ჩემთვის ვასაკვირი არ ყოფილა ეს ფაქტი. მე ვიცი, რომ იტალიაში, სადაც უფრო მეტია პრესის თავისუფლება, აგრეთვე იდევნებოდა ტრესტის ირრედენტის ქადაგებისათვის ფ. მარინეტი. მე ვიცი, რომ ოფიციალური საქართველო არ მიიღებდა ჩემს ტეზის, მაშინ იმას დაეკარგებოდა თავისი გამართლება“. (ვაზეთი „ბარიკადა“, 1920, №1).

გაზეთ „ბარიკადის“ ცნობით (1920 წ. №1) „იმ სტამბაში, სადაც იბეჭდებოდა გაზეთი „მთლიანი საქართველო“ და იმ ფორმატით ახლა გამოდის მენშევიკების ოფიციალური „ბათომის გაზეთი“, გამოირკვა ისიც, რომ ამ გაზეთისათვის მთავრობა იძლევა ხაზინიდან სუფსიდიას 300 ათასს მანეთს თვეში, რომელიც წინათ „სამუსლიმანო საქართველოს“ ეძლეოდა.

გაზეთ „მთლიანი საქართველოს“ შესახებ პირველად ყურადღება გაამახვილა მკვლევარმა ზაურ მეტველიამ (ეურნალ „მნათობი“, 1985, №12, გვ. 144-149).

დავუბრუნდეთ ცისფერყანწვლთა ოდისეას ბათუმში. 1920 წლის 29 აგვისტოს ბათუმში ჩატარებულა ლიტერატურული საღამო და მონაწილეობა მიუღიათ: ტიციან ტაბიძეს, პაოლო იაშვილს, გრიგოლ ცეცხლაძეს, სანდრო ჩაჩიკაშვილს და სხვებს. გაზეთი „კლდე“ (№71) იუწყება,

რომ ამ საღამოს დიასახლისობდაო ბეატრისა მალაღამეილი.

ბათუმში ჩატარებულ ამ ლიტერატურულ საღამოზე ელენე ბაქრაძის არქივში საინტერესო ჩანაწერი შეგხვდა. მოვიტანთ ვრცელ ამონაწერს: „პაოლომ შემომიარა, ბათუმში საღამოს ვაწყობთო და აუცილებლად დამხვდით. სწორედ იმ დღეებში მეწვია ბათუმის საქმეებზე ჩამოსული ერთი დიდი მოამაგე საქართველოს მეურნეობისა, გოგის (ქალბატონ ელენეს პირველი მეუღლე) მეგობარი და კოლეგა X... (მიხეილ ალექსანდრეს ძე ხოვრენკო გ. ჯ.).“

გადავწყვიტეთ ერთად წასვლა აღნიშნულ საღამოზე. პაოლო მესვეურებდა ე. დ. (ელენე დარჩანის) ლექსების წაკითხვას, მაგრამ მე ცუდი დეკლამატორი ვარ და ის ლექსები არ იქნა გამოტანილი... პაოლო ბრწყინვალე იყო იმ საღამოს... საღამო დიდი წარმატებით დამთავრდა“... ქანი ელენე რუს სტუმართან ერთად ბათუმში დარჩა და მის თვალწინ მოხდა ისტორიული მოვლენები, რომელიც ასე აქვს თავის დღიურში აღწერილი: „გამოცხადდა, რომ ბათუმი გადაეცემოდა საქართველოს, ინგლისელები კი გაუდგებოდნენ თავის გზას.“

აღნიშნულ დღეს მე ვიყავი ბათუმში. მთელი ქალაქი ხმაურობდა, მოძრაობდა, განიცდიდა მღელვარებას. მთავარ ქუჩაზე ლაგდებოდა ჯარი, აქეთ ინგლისელები, იქით ქართველები, როგორც მთლიანი კედელი. ეს იყო სანახაობა. როგავდნენ ჯიშინი ცხენები და ისეთი კუშტი ნებისყოფითი სახით ისხდნენ მხედრები, თითქოს აი, გაიცემოდა ბრძანება და დაიმსხვრეოდა ეს სიმაგრე... ინგლისის წარმომადგენელმა წაიკითხა მემორანდუმი, შემდეგ წაიკითხეს ქართულად და ნელ-ნელა იწყო ძირს დაშვება ინგლისის დროშამ... ნელი მოძრაობა ზვეთიკნ დაიწყო ჩვენმა სამხეოვანმა დროშამ. ისეთმა საშინელმა კანკალმა ამიტანა, ისეთი ამაყი და ძაღოვანი გრძნობა მომაწვა ყელში: ვაშა! ვაშა! – გაისმა – გაიშალა ჰერში და ჩვენ გავხდით ბათუმის ბატონ-პატრონი... იმ წუთში მე შემეძლო სრულიად თავისუფლად შემეწირა სიცოცხლე სამშობლოსათვის... ინგლისელები ჭკვიანად იქცეოდნენ, ქართველებიც ასევე... სხვანაირად რა უნდა გაეკეთებინათ. განა არ იცოდნენ, რაც მოხდებოდა?! მე კი ვამაყობდი და საქართველო იმ წუთებში ინგლისზე ძლიერი წარმომედგინა.

მადლიერი ვარ ღმერთისა იქ განცდილი წუთებისათვის. ალბათ, ასეთ განცდებში იბადებიან გმირები“...

გაზუთ „ბარიკადის“ ცნობით ტიცინ ტაბიძეს, პაოლო იაშვილს და ვალერიან გაფრინდაშვილს დაგვემილი ჰქონიათ „ცისფერი ყანწების“ ლიტერატურული საღამოების მოწყობა თელავსა და სიღნაღში. თუმცა, 1919 წლის სექტემბერს „ალავერდობისას“ ქართველ მწერალთა ჯგუფმა: დავით კლდიაშვილის, დუტუ მგერელის, კოტე მაყაშვილის, პაოლო იაშვილის, ტიცინ ტაბიძის, გიორგი ლეონიძის და ივიკო ყიფიანის შემადგენლობით გამართეს ლიტერატურული საღამოები თელავსა და ალავერდში. მათი მასპინძლები იყვნენ საქართველოს დამფუძნებლები კრების წევრი თელაველი იოსებ მაჭავარიანი და დავით აბაშიძე (მას ლეგენდარული მარო მაყაშვილი თელაველ ცისფერყანწელად მოიხსენიებს. იხ.: მარო მაყაშვილის დღიური, თბილისი, 1997 წ. გვ. 58).

ელენე ქართველიშვილმა 80 წელს გადააბიჯა. მან მთელი 30 წელი იღვაწა პედაგოგიურ სარბიულზე. ერთხანს მუშაობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ფსიქოტექნიკურ ლაბორატორიაში და ყველაზე დიდხანს მსახურობდა თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიასა და ალექსანდრე პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში – ასწავლიდა რუსულ ენასა და ლიტერატურას. მის არქივში დაცულია კოლეგებისა და ყოფილი სტუდენტების მადლიერებით სავსე წერილები, ჩანაწერები...

ქ-ნ ელენეს არქივში დაცულია საქართველოს მწერალთა კავშირის ასეთი განცხადება: „ელენე თედოს ასული ბაქრაძე, მუდღე მწერალთა კავშირის წევრის 1937 წლამდე, ივანე მაჩაბლის პირველი ვაჟის, ცნობილი იურისტის, შალვა ქართველიშვილისა, მუშაობდა რუსული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად 30 წლის განმავლობაში, კონსერვატორიასა და პუშკინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, როგორც ლექტორი. 6 წელი 1937 წლამდე მუშაობდა მეცნიერ მუშაკად ფსიქოტექნიკურ ლაბორატორიაში. გამოქვეყნებული აქვს მეცნიერული შრომა. გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, ელენე ბაქრაძე-ქართველიშვილს თავის დროზე დაბეჭდილი აქვს ლექსები, ნოველები, სტატიები „შნათობსა“ და „ლიტერატურულ გაზეთში“.

ამჟამად ელენე ბაქრაძე მხედველობის დაკარგვის გამო მძიმე მდგომარეობაშია და მოითხოვს დამსახურებულ ყურადღებას.

მწერალთა კავშირი გთხოვთ, გადაყვანილ იქნას ის პერსონალურ პენსიაზე-მწერალთა კავშირის მდივანი“.

ამ განცხადების კომენტარებიც მკითხველისათვის მიგვიწვდია.

1979 წლის ერთ სუსხიან დღეს დასრულდა 82 წლის ამ მართლაც იდუმალებით მოცული ქალბატონის სიცოცხლე. ისე რომ მას არაფერ არ შეუწყუხებია, არც შინაური და არც გარეული... ხანდახან შინაურების წრეში რაიმეს იტყოდა თავის დარიანობაზე და მამინე შეამტყრებოდა თანამოსაუბრეთა გაკვირვებლი თვალები... არქივში კი ინახება ერთი მკითხველის აღსარების ფურცელი ასეთი მინაწერით: „კანი ამბებურგლა ტანზე; მამ, პაოლო არ არის ელენე დარიანი?!“... ეს აზრი დღესაც ბევრს აწუხებს...

ელენე ქართველიშვილის გარდაცვალების გამო არ დაწერილა არც ნეკროლოგი და არც მის დაკრძალვაზე უთქვამს ვინმეს გამოსამშვიდობებელი სიტყვა... მხოლოდ გასვენების დღეს მოვიდა ცისფერი ოცნების მზატვარი ლადო გუდიაშვილი, მოიტანა ცისფერი ყვავილების კონა და თავის დადნაფიცს გულზე მიმოაბნია...

პატარძეულში, გიორგი ლეონიძის სახლ-მუზეუმში დაცულია ბათლო იაშვილის მიერ ელენე ბაქრაძისადმი 1915 წელს გაგზავნილი წერილები. მათ შესახებ პირველად შევიტყვეთ აწ განსვენებული ნესტან გიორგის ასული ლეონიძისაგან. ქვემოთ წარმოდგენილი წერილების მოწოდებისათვის დიდ მადლობას მოვახსენებთ ხსენებული მუზეუმის დირექტორს, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს, ბატონ გიორგი ქავთარაძეს.

* * *

„Незабвенный друг!

Погода мешает нашей поездке. Но если Ваше желание уехать сегодня неотложно – мы приедем за Вами.

Как бы Вы не решили, нам необходимо Вас видеть сегодня.

Это какая-то необходимая необходимость.

К 5 часам приедем.

Друг Ваш Павел“.

* * *

„Кутаис.

Начало августовской ночи.

Elli! Выгнанная, желанная моя!

Сердце мое рыдает от тоски по тебе. Я ощущаю огонь безпредельного желания новой встречи с тобой. Среди тысячи людей, меня окружающих передо мной встает единый образ твой – вечно прекрасный, любовно-изнеженный. У меня нет мысли более красивой чем мысль о тебе.

И чем дальше тем больше я чувствую, что жизнь без тебя для меня есть приобщение невысказанной печали. В моей комнате каждый день появляются новые цветы, но в них нет настоящей красоты – потому что они сорваны не твоей рукой.

Я вспоминаю твои ласки и мне кажется что без них я живу в атмосфере бездушной природы.

Плашнным сердцем я желаю прикосновений твоих каралловых уст. Я вспоминаю Утро нашего наслаждения. Скажи мне, как мне жить без тебя проникнутого воспоминаниями. Я благославляю лунную ночь, свидетельницу наших душевных откровений.

Повторение такой ночи доведет меня до безумия. Я хочу этого безумства. До новой встречи душа моя будет жить в страдании. Явись желанная. Темная ночь шепчет мне о минутах, обновленного счастья. Я прислушиваюсь к ночной сказке. Слушай и ты голос

ночной, в тиши ты услышишь звуки моего ночного призыва...

Вот опять все спит...

В сегодняшнюю ночь я буду читать Полинку Сакси...

Огненным сердцем обнимаю твой стан божественный, Твой Павел".

* * *

„Elli!

За все время моей любви, я сегодня впервые проронил слезу, настоящую слезу.

Она была горячая как искра раскаленного угля, она обожгла щеку мою.

Читая твое письмо, мне казалось, что струны твоего сердца натянуты на виолончель и прикосновения магического смычка, заставляют их рыдать безумным рыданием. И слушая плачущие звуки я сам плакал: – ведь виолончель играла для меня такую скорбную мелодию. Что ты мне пишешь, что ты мне пишешь, Elli бездонная моя?? Забудь о той части моего рокового письма в котором я писал о Датику. Я отлично понимаю ваши друг с другом отношения, они чисты, они прекрасны, они должны радовать меня как лучь восходящего солнца. И если в том письме я не сказал то же самое, что говорю теперь, то это надо отнести к случайной вспышке большого воображения.

Ведь любящие страдают большим воображением...

Я с тобой хочу говорить о той девушке с агатовыми глазами, с которой я провел несколько минут в купе получного поезда.

Elli, Elli!

Мне казалось, что я так слился с тобой душевными чувствами, что понимать меня ты всегда должна была.

Клянусь тобой, увлекаться красотой. Я могу только так, как розой в чужом саду, как розой которая прекрасна, но цветет не для меня. И если я теперь люблю все цветы, то в каждом у них я нахожу часть того цветка, что распустился в моей душе для тебя, Принцесса моя!

Если я увлекся той девушкой, то это объясняется тем что **через нее** я увидел **тебя**. А тебя я могу видеть только через прекрасные существа.

В ту ночь я чувствовал, что моя спутница желала моего прикосновения, но я этого не хотел. Ведь эта роза цвела не для меня.

Elli, красоту нам нужно любить, но постольку, поскольку эта красота отражает нас самих. О! кажется я не сказал всего чего хотел. Я в хаосе, я в кошмаре Elli.

Скажи довольна ли ты моим письмом, поняла ли ты меня как следует?

Укажите минуты моей огущенный

Я не знаю как до тебя дотронутся

Ты горячий лучь моей жизни, Elli моя, моя, моя!..."

* * *

„Я получаю твои ласковые, прекрасные письма. Сколько в них прелести, сколько в них очарования! Это – откровения нежной души, Это – песни в лунную ночь!! Ты желаешь встречи – она скоро будет. Я жду эту встречу с солнечным сердцем, я живу мыслью о этой встрече. Ты собиралась в Кутаис. Мы ждем тебя приблизительно к 22 числу, самое большое к 24. а 25 уже мы сами сможем приехать

Но приезжай ты, здесь будет хорошо, здесь будет лучше.

Из твоих писем, в моей памяти особенно ворвался образ маленького облака, которое было освящено по краям золотистым светом, а в середине оставалось темное. И с этим облачком ты сравниваешь свою жизнь.

Elli! Твоя жизнь должна озариться вечным светом любви и пока я буду гореть огнем своей любви, свет моего огня будет проникать в твою влюбленную душу.

Прими же меня, теплоту моего сердца, ведь сердце мое тобой зажжено.

В предыдущем письме, я тебе написал несколько строчек, которые тебя могли взволновать.

Но ты понимающая мою любовь, должна понимать каждое мое слово так, как оно написано.

Ведь я пишу все, во имя святой красивой любви...

Я напишу еще одно письмо, а потом мечтаю увидиться на яву.

Целую тебя Elli, целую как так как никого не целовал, вечно твой Павел.“

* * *

„Кутаис.

Летнее утро тревожных переживаний!

Всю ночь я думал о тебе.

В тиши ночной, прекрасно думать о отдаленной возлюбленной.

Я целовал любовный амулет – твой бирюзовый камень счастья.

Спасибо тебе за этот чудный подарок. Я его заставил посадить в о-образную оправу – теперь она висший у меня на груди. Точно икона благославения.

Я никогда не разлучусь с ним ибо в этом маленьком талисмани живет твоя давняя любовь. Ночью я прочел "поленьку Сакс". Я согласен с тобой:

— Александр Сакс душа достойная любви. Я читал повесть и мне казалось что я знаком с Поленькой.

Не ты ли моя кажущая знакомая". Но если мне нужно явиться в роли князя Галицкого то я не доволен: его судьба печальна и тип он не совсем светлый.

Быть может мой путь — путь князя Галицкого? Elli моя как ты думаешь?

Галицкий был счастлив: — он любил Полинку.

Таким счастьем обладаю и я!!!

Но он скоро лишился своего счастья.

О! Как я боюсь такого рокового конца.

Такого конца не может быть для меня; Я хочу в это верить.

—

Утро тревожных переживаний!

Душа тревожиться сама не знаю почему

Но тревога души, это участь всех любящих

—

В окно ворвался солнечный свет.

Я не печалюсь!

Я жив!

Я молод!

Я раб!

Я счастлив!

Я шлю тебе солнечный, всежигающий поцелуй.

Я с тобой, я в тебе, Живи и ты радуйся и ты! Счастье свивает нам венки вечной любви.

Я скоро тебя увижу, я скоро к тебе приеду. Целую тебя, ласкаю тебя, упиваюсь тобой!!!

Пиши и радуй меня моя отдаленная принцесса.

Твой принц, твой безумный принц, горит от твоей любви.

Павел."

* * *

„Elli, Elli!..

Со дня нашей безгласной разлуки, я обратился в какое-то немое существо которое убегает всяких встреч, всяких бесед, всякого шумного общества. Я давно называю людей скучными но, поистине, такими безинтересными они никогда не казались мне как теперь, в эти минуты моей странной любви. И как мне общаться с людьми, когда в сердце моем нет места никому, оно поглощено одним искренним чувством зажженным тобой, мой тоскующий Нарцис!

Ты знала Elli меня всегда радостным, всегда странным, всегда экзальтированным. Но вот прощаясь с тобой, в последние минуты нашего совместного пребывания в Кутаиси, я вдруг во взоре твоём прочел неразгаданную печаль, и я сам почувствовал что вокруг меня воцарилась тоска тоже неразгаданная, быть может твоей тоске родственная.

Долго я думал о грустящей Elli, долго я убеждал себя что ты не можешь быть совершенно несчастной, ибо я тебе посвятил мою любовь и все мечты мои, но сегодняшнее твое письмо, это беззвучное рыдание, ясное доказательство твоего великого душевного томления. Я хочу тебя спросить: "Почему? Где причина такого ужасного отчаяния".

О, я хочу тебя спросить о многом но это желание я убиваю в самом себе, я боюсь что вопросы мои в которых живу весь я, могут принести тебе лишние огорчения.

Elli! Я старался ввести тебя в цветущее царство радости и ликования. Я открыл тебе мою любовь, я ласкал тебя как утренний солнечный луч ласкает едва распущенные фиалки и ландыши и в моих юношеских мечтах и грезах ты жила как венчаная царица.

Как приятно было думать что твое "незаслуженное томление" по крайней мере отчасти забудется при воспоминании моих любовных поцелуев, моих нежных ласк!..

Но ты мне пишешь письмо чувствуя себя "глубоко несчастной" и в догадках настоящего смысла этих слов я совершенно теряюсь.

Ты помнишь Elli! благословенный вечер, вечер моего первого приезда к тебе в Сачхере?

Наши взоры встретились впервые после того как мы первыми поцелуями познали друг друга.

Я напому:

В тихий вечер я приехал к Тебе весь опьяненный гарами новой любви. Мы остались одни на балконе. Мы смотрели друг другу в глаза и чувствовали что лица наши бледнели. Голоса наши дрожали, замирали сердца наши и слова были совершенно безсвязны. От твоего прикосновенья дрожь пробежала по моему телу, то же самое было с тобой. А поцелуи наши в ту ночь!

Elli! Вспомни эти поцелуи!

Как мы любили друг друга, тогда как все радовались нам и как мы всему радовались! Есть ли такая любовь в последнем твоём письме Elli?

О, это звучит как упрек, как первый упрек!

Какая скорбь царит сейчас во круг меня!

Плачу я и плачет весь тот чудесный мир в который так недавно, вошли мы, ты и я, с любящими сердцами. И если небеса этого мира еще долго будут покрыты плачущими туманами, я не знаю как мне

жить, как мне дышать, когда мне радоваться!

Но пусть наша личная встреча принесет ту надежду на которую мы в начале нашей встречи уповали.

Датико уехал в понедельник. Я растаял с ним со слезами на глазах. Я ведь только в это лето подружился с ним раньше я его почти не знал. Я один! Друг мой с которым так приятно провел я почти самое светлое лето моей жизни уехал от меня далеко и надолго. И тебя нет со мной. Только теперь я почувствовал свое полное одиночество, я ждал от тебя письма сегодня, но его нет, будет завтра. Оно должно меня успокоить. Мне иногда казалось, что Датико разлюбил меня. И в минуту прощания нашего, на наших глазах навернулась горячая слеза, в них таилась наша неувядаемая любовь. Поезд на котором он должен был уехать встретил нас на от Аджамети знакомого пассажира. Я ему послал несколько строк. Я прощался с ним как с душевным братом.

Не знаю получил ли мою записку. Твои письма он получил. Просил меня написать тебе, чтобы ты не беспокоилась судьбы потерянной он обещал написать письмо снова.

Письмо то было послано на другой день после моего первого письма из тех двух, которые тебя ждали в сачхере.

Язона я сегодня не застал. В ответ на дом решил не писать.

Относительно письма твоего мужа я хочу поговорить с тобой лично.

Я хотел приехать в Сачхере, но признаться, я не могу уже встречаться с тобой там где нашему уединению будут мешать. Я решил с тобой встретиться на о. Шорапань. Ты должна мне написать утвердительно о дне и времени твоего выезда из Сачхере, так чтобы письмо твое я смог-бы получить за день, а лучше за два дня до твоего выезда. Из Шорапани мы поедем вместе приблизительно до Михайлова, а может быть и дальше. Я пишу письмо им письмо тебе в Сачхере.

Еще! Помни что я должен с тобой встретиться во чтобы то ни стало. Если это письмо ты получишь поздно, сообщи телеграммой о дне и времени выезда. мне кажется, раз ты решила уехать, самым подходящим днем является воскресенье. Пиши мне и письмо и телеграмму. В случае необходимости до востребования.

Безумно желающий скорого свидания с тобой любящий, вечно любящий Павел.

Среда, 2 сентября 1915 года.

Приближение вечера."

„Кутаис.

10 ноября 1915 г.

Моя Elli!

Как редко я слышу тебя! Зачем?

На прошлые пять писем ты мне не ответила. Я писал еще раньше в Гори, в Кахетию, 3 письма в Елизаветполь (одну открытку) и ответов не было. Я уверен ты их не получала. Больно – если так. Я в этих письмах писал много интересного.

Быть может необходимо переменить адрес. Прими меры.

Моя жизнь в Кутаиси не безинтересна. Я сумел сгруппировать вокруг себя молодых служителей искусства. Скоро выпускаем альбом "ცხოვრება დაწვდობა" и литературный манифест. Футуризма не будет, хотя почти все газеты отмечают, что альманах наш будет являться органом грузинских футуристов.

Пусть пишут что хотят скучные филистеры. Стихи Елены Дариани вызвали в Кутаиси дикую бурю возмущений. Последняя неделя является неделей Елены Дариани. Наиболее интересные элементы общества стоят за стих более отсталые, скучные, однообразно-серые – против. Молодежь за них. Это цена всего своих стихов особенно "революционных я в" не печатаю, Прячу свой пафос для альманаха. Как тебе понравились мои триолеты и посвящения В. Гаприндашвили. В последнем стихотворении, быть может многое непонатное. За последнее время мне приходилось несколько раз выступать перед обществом. Если интересно могу прислать отзывы газет (я с ними совсем не считалось).

Elli, далекая моя! Напиши много, много о себе. Пиши о себе Elli...

Я изменил свой адрес (письма твои до сих пор распечатывает цензура) Кутаис Балахванская улица Валериану Гаприндашвили, ჰაღღელ, жду твоих нежностей, твоих ласк любимая.

Паоло

Собираешься ли в Москву, получаешь письма от Датико? Он мне редко, почти не пишет. После завтра местные литераторы и любители сцены разыгрывают "Измену" Сумбатова. Я играю Эрекле, моя Рулая кн. Саша Чиковани. Это меня не особенно радует. Думаю что сыграю скверно.

Пиши Elli.

Паоло."

***

ელენე დარიანის გულისტკივილი სხვადასხვა დროს დაწერილ ლექსებშია გაბნეული ასეთ სტრიქონებად:

„გაჩნდა ელენე და ორი გული
გაიხსნა ყანწში ფერად სონეტად“.

„დარიანობით ვინ არ წვალობდა,
(ან ვინ გაიგო იმის ამბავი)
მის ყიფინაში ჩვენმა ჭაობმა
ბევრი მონახა ასალაგმავი“...

„... მე ვლაპარაკობ ასე, სულ სხვისთვის,
სულ სხვა დარდების მსურს მე გამხელა“...

პოეტი ქალის მოკრძალებული სურვილი იყო, „რომ მკვდრეთით აღდგეს ისევ მართალი“... სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა ჩვენი პუბლიკაციები, რომლებსაც კვალშივე მოჰყვა პოლემიკური წერილები.

ელენე დარიანი, როგორც ცალკე ავტორი, პირველად გახსენეთ გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (1997, 3-10 იანვარი). ამავე გაზეთის ორ ნომერში (1997, №34, 35) გამოვაჭეყნეთ პოეტი ქალისა და პაოლო იაშვილის ურთიერთობის ამსახველი მასალები.

წერილი „ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი“ მკითხველმა დიდი ინტერესით მიიღო. საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან მივიღეთ წერილები და ლექსები. ერთობ საყურადღებოა ქალბატონ ლალი ავალიანის, ბატონების: დავით თევზაძის, ავთანდილ ნიკოლეიშვილის, ზაზა აბზიანიძისა, როსტომ ჩხეიძის, თამაზ ჩანტლადის, ქალბატონების: თამილა გოგოლაძის, შარლოტა კვანტალიანის, ზეინაბ ლომჯარიას და სხვათა გამოხმაურებანი (თუმცა ჭეშმარიტი კრიტიკის საზღვრებს სცილდება ზეინაბ ლომჯარიას წიგნი „ელენე დარიანი, ლექსები“ (თბ., 2000). კომენტარების ავტორი ტენდენციურია და საკუთარი თვალსაზრისის იქეთ გახედვა არ ძალუძს, არც ხელს აძლევს, ზუსტად ისევე მსჯელობს, როგორც მისი წინამორბედი ქ-ნი ლალი ავალიანი, ოღონდ უფრო მეტი გაღიზიანებითა და სიკაპასით).

ყურადღებას იმსახურებს გაზეთები „ქართლი“ (1997, 23 დეკემბერი, №51) და „ლიტერატურული ცხინვალი“ (1998, №2, №6; 1999 წ. №1), სადაც გამოჭეყნდა დოცენტ თამილა გოგოლაძის წერილები. გორში „ღაჩი და კომპანიამ“ ბატონ ზაზა ინჯიას ხელმძღვანელობით პროგრამით „აი ია“ კომპიუტერში შეიტანა „დარიანული“ 14 ლექსი და სტატისტიკური

ანალიზის საფუძველზე აღნიშნა, რომ „... დასკვნის გამოტანა ლინგვისტების საქმეაო“... (ლიტერატურული ცხინვალი, 1999 წ. №1). აქვე მადლიერებით უნდა მოვიხსენიოთ გაზეთ „კალმასობის“ რედაქცია და რედაქტორი ქ. შარლოტა კვანტალიანი, ქ. ელენე ქართველიშვილის დისშვილი ქ. ნი მარინე მხეიძე და გიორგი ლეონიძის სახლ-მუზეუმის ფონდების გამგე ქ. ნინო უსტიაშვილი, რომლებმაც დახმარება აღმოგვიჩინეს საარქივო მასალების შესწავლისა და პუბლიკაციის საქმეში.

ქვემოთ ვაქვეყნებთ ელენე დარიანის მითსა და სინამდვილეზე დაწერილ პოლემიკურ წერილებზე ჩვენს პასუხებს, იმ იმედით, რომ სპეციალისტები და დაინტერესებული მკითხველები თვალყურს გაადევნებენ ბრძოლის გზას, მხარს დაუჭერენ სიმართლეს და ფაქტების გამოვლენისათვის არ დამძრახვენ.

„მხოლოდ რეპლიკის“ რეპლიკა

ლალი ავალიანის „მხოლოდ რეპლიკა“ სამართლიანობითა და ჭეშმარიტების სურვილით არ არის დაწერილი. მე იგი არაკონკრეტულია, უტაქტობის, გაუგებრობის, უმადურობისა და თავშეუკავებლობის ნიშნულად აღვიქვი. გამიჭირდა ამ საპოლემიკო წერილში მეცნო კოლეგა, რომელთან ერთადაც, არც ისე დიდი ხნის წინ, ერთნაშრომლობდი ქართულ ენციკლოპედიაში.

ძალიან, ძალიან შეცვლილხართ, ქალბატონო ლალი!

მწყინს, რომ თქვენს წერილებში აღარ იცნობა ლიტერატურის ობიექტური მკვლევარი. მკითხველიც იგრძნობს წონასწორობადაკარგულ, რალაციტ ძალზე გაღიზიანებულ ქალს, რომლისთვის ახლობელსა და ნაცნობ თემას ახალი კუთხით შეეხნენ ახლად აღმოჩენილი არქივის საფუძველზე და ეს, ლამის, პირად შეურაცხყოფად მიიღო. ცისფერყანწელთა თაობა, ჩანს, ის ნაკრძალია, რომელშიც შეღწევა, მის გარდა, სხვას აღარ შეუძლია. ამიტომაც კატეგორიულად მოითხოვს, შეწყდეს ყოველგვარი მტკიცება იმისა, რომ არსებობდა ასეთი პოეტი ქალი – ელენე ბაქრაძე-ბერიშვილი-ქართველიშვილი, ფსევდონიმად ელენე დარიანს რომ ატარებდა. მოგონილიაო, თქვა და დაამთავრა. ამ თემას წერილიც მიუძღვნა და ახლა?

ცრუობთ, ქ. ნო ლალი, როცა წერთ „ვერას ვიტყვით მემუარებსა და მის ავტორზე“ (რალა დაგრჩათ სათქმელი, თითქმის ყველაფერი მთლიანად ბრძანეთ ცხარედ და ისეთი სულსწრაფობით, კარგად აღზრდილ ქალს

რომ არ ეკადრებოდა), ვიდრე მთლიანად არ გავეცნობით მოგონებათა ავთენტურობა ტექსტსო“. მერედა, ვინ გიშლით, მაგრამ სად უნდა გავეცნოთ, მე თუ არ დაგვხმარეთ. თუ გვონიათ, რომ თქვენ ხართ ერთადერთი და გამოჩეული ავტორიტეტი, რომლის შეხება და გაცნობა ამ არქივისა, გადაწყვეტს ყველაფერს?

ცდებით მაშინაც, როდესაც სენსაციად ნათლავთ ჩემს მიერ მოპოვებულ ცნობებს ელენე დარიანის შესახებ. ეს თქვენთვის არის ახალი ამბავი, თორემ ჩემთვის დიდი ხანია ცნობილია. ამ არქივის ერთი ნაწილის გაცნობა-შესწავლის საშუალება მომცა გიორგი ლეონიძის ქალიშვილმა ნესტანმა. იმხანად სწორედ ის იყო მამის სახლ-მუზეუმის დირექტორი. მეკითხებით – სად არისო, მიბრძანდით პატარძელში, საკუთარი თვალით იხილეთ და დარწმუნდით.

მე რომ თქვენზე ადრე ვნახე, გავეცანი და შევისწავლე ეს ტექსტები იმიტომ არის ნაკლებდასაჯერებელი? თქვენ როცა მოიხილათ, მხოლოდ თქვენი შეხება გახდის უყოყმანოდ დასაჯერებელს? მე და თქვენს გარდა, ლიტერატორი აღარავინ არის, თუ ეს თემა სხვას არაეის ადელეგებს? თქვენი კატეგორიული მოთხოვნიდან გამომდინარე, რა ვქნათ ახლა, რა მოვუხერხოთ ამ ნიჭიერი (თქვენი აზრით, ნაკლებად ცნობილი და უნიჭო) ქალის არქივს. ისევ დავხუროთ და ჩაკეტოთ იმ ბველ ჩემოდანში, თუ ერთად დავწვათ დღევანდელმა ლიტერატორებმა ნიშნად იმისა, რომ, რაც უკვე დაწერილა – ერთხელ და სამუდამოდ წერტილდასმულია. ამას ლიტერატურის წინსვლა მოჰყვება თუ გამყინვარება? თქვენ მეორე მომენტის მომხრე ბრძანდებით. აკი ასედაც გამოაცხადეთ უგრძესი საპოლემიკო წერილის პირველივე წინადადებით, „ელენე დარიანი გამოგონილი პოეტიაო“. ეს ფრაზა მართლ თქვენ არ გეკუთვნით, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ფართო საზოგადოებისათვის უცნობი მასალები სულ სხვას ღალადებენ, მაცალეთ და თქვენც დარწმუნდებით! „აჩქარებითა სოფელიო...“ არ გაგიგონიათ? დრომდე თქვენთვის შეინახეთ ის ცინიზმი, რომლითაც თავს მესხმით: „მართლ სათაურები რად ღირს!“ მართლაც! პოლო, გ. ლეონიძე, კ. გამსახურდია, ი. ვრიშაშვილი, კ. ჭიჭინაძე... მის მეგობართა სიის გრძელ ნუსხაში შეხვდებით: გრ. რობაქიძეს, პ. პერტენკოს, ირ. აბაშიძეს, ლ. გუდიაშვილს... დემეტრმა ხომ იცის, ამ ადამიანთა ელენე ბაქრაძესთან მეგობრული ურთიერთობის ამსახველი საბუთები მე არ შემითხზავს, ისინი ათეული წლებია აწყვია სახელმწიფო და საოჯახო არქივებში. დასანანია, რომ მათ მკვლევართა დიდი ნაწილი არ იცნობს, თავი კი ცისფერყანწელთა აკადემიურ მკვლევრად მიაჩნიათ. „გ. ჯავახიშვილის სურვილისამებრ მოხმობილი ფრაგმენტებით შორს ვერ წავალთო“ – ბრძანებთ. როდესმე დაწყნარდებით. დარწმუნდებით, რომ

უსაბუთოდ და უსაფუძვლოდ არაფერი მომაქვს. თქვენგან გაქილიკებულ რომანტიკულ განწყობას კი თავად თემა ბადებს და ქმნის. მკითხველმაც ასევე უნდა განიცადოს, თუ თქვენსავით თვალდაზუჭული და ყურებში თითებდაცობილი არ არის.

ვერ გაირკვევა სიმართლე და ჭეშმარიტება იქ, სადაც ასეთი ხმამაღალი ყვირილი და მოუზომავი სიტყვა ბობოქრობს, „ძვირფასო კოლეგებო! ხმა ამოიღეთ“. ხედავთ, გიორგი ჯავახიშვილმა შალვა დემეტრაძე ყალბისმქმნელად, პაოლო პლაგიატად, ხოლო ელენე ბაქრაძე ელენე დარიანად გამოაცხადაო... მსგავს ეპითეტებს ჩემს წერილებში ვერაფერ იპოვის. ეს თქვენ ნათლავთ ასე მათ, ალბათ, მკითხველზე შთაბეჭდილების მოსახდენად. ჩემი წერილების მკითხველს თქვენი გაშმაგებული ტონი აზრს ვერ შეაცვლევინებს, ხოლო, ვისაც თქვენ ერთადერთ და შეუვალ ავტორიტეტად მიაჩნიათ, ვურჩევ, ჩემს საპასუხო წერილებსაც გაეცინონ. ერთი მათგანი „ლიტერატურულ საქართველოს“ რედაქციაში დევს და არ ვიცი, როდის ეღირსება დაბეჭდვა...

ისიც ცხადია, თქვენი ფიცხელი მოწოდების გარეშეც ამოიღებენ ხმას ძვირფასი კოლეგები, მაგრამ, ალბათ, თქვენგან განსხვავებით, ეყოფათ მოთმინება, ბოლომდე მათქმევინონ „ნაზავი, უკომენტაროდ მოხმობილი მემუარული ფრაგმენტებისა“ (როცა კომენტარი დაეურთე, ერთი ამბავი დაიწიეთ, რად ურთავო?), თანაც, ასეთი „ლიტერატურულ-რომანტიკული წიაღსვლებით“... „შეუმოწმებელი ფაქტებით“... რას აღარ მაკადრებთ... ასეთი ტონით და მსგავსი წერილების წერას მიჩვეული არ ვარ. ვწუხვარ, თქვენმა გაცხარებამ მეც რომ წამომაცდევინა ჩემგან აქამდე არავისთვის ნათქვამი სიტყვები. ამგვარი წერილებისათვის დახარჯული დრო უკეთესია, უფრო საშურ და საჭირო საქმეს მოხმარდეს. ხომ ცხადია, რომ წამოჭრილ რთულ საკითხს თქვენი და ჩემი სურვილი ვერანაირად ვერ გადაწყვეტს.

არ ვთვითქრიათ, რა მრჯიდა, რომ ელენე დარიანს ქომაგად დავდგომოდი? უნდა დამიჯეროთ, მხოლოდ წრფელი ლიტერატურული ინტერესი მამოძრავებს, თორემ არც გამოკვლევები მაკლია, არც ხარისხები, არც წოდებები, არც წიგნები, რომელთა დიდი ნაწილი, უმეტესწილად, დაეიწყებულთა და გამორჩენილთა შესწავლა-წარმოჩენას ეძღვნება. ასეთთა შორის მებრუნება თქვენს მიერ აგრერიგად მოძულებული ქალბატონი ელენე, რომელსაც მტრობა და მტრები სიცოცხლეშიც არ დაჰკლებია და რომელთა კვალსაც თქვენ ასე ბეჯითად დაადექით. ალბათ ამ სიძულვილმა შებურა დავიწყების მანტიით ეს უცნაური და გამორჩეული ქალბატონი. ხომ სასაცილოდაც არ გეყოთ, როდესაც გაგიმხილათ – მე ელენე

დარიანი ვარო. უკვე ხანდაზმულობაში გადასულსა და თვალისჩინწართმეულს ვითომ რატომ უნდა ეცრუა? მაგრამ, თქვენ ხომ ისედაც ძალიან გაგიჭირდათ მოხუცი ქალის პაოლოს სატრფორწარმოდგენა. საოცარია თქვენი დასკვნა და უგულისყურობა, რის გამოც არქივის ერთი ნაწილი, თქვენს მაგივრად, მე ჩამივარდა ხელში.

„სამწუხაროდ, აღარ არიან ცოცხალნი ის პიროვნებანი, რომელთა ერთი სიტყვაც კი იკმარებდა 20-იანი წლების ნაკლებადცნობილი პოეტის – ელენე დარიან-ბერიშვილის „ელენე დარიანობის გასაბათილებლად“ – ბრძანებთ. ესეც საოცარია. მხოლოდ ცოცხალი მოწმეა სანდო? მათი წერილები სანდონი და საჭირონი როდის აქეთ აღარ არიან? მამ რაღად ვინახავთ და ველოლიავებით მუხუშუმებსა თუ ხელნაწერთა საცავებში? მაგრამ, თუ ცოცხალი მოწმე თქვენთვის აუცილებელია, არ იცით ვის მიაკითხოთ? მოინახულებთ ტიცვიანის ქალიშვილი ქალბატონი ნიტა ტაბიძე, გიორგი ლეონიძისა და ლადო გუდიაშვილის ქალიშვილები – ქალბატონები თინა ლეონიძე და ჩუქურთმა გუდიაშვილი. მათთან სტუმრობა წინ უსწრებდა ჩემი წერილების გამოქვეყნებას. ელენე ბაქრაძის დარიანობით სენსაციის მოხდენა ათიოდე წლის წინათაც შემეძლო, მაგრამ მაშინ ამაზე რამის თქმა ნაადრევი იყო და დამატებით შესწავლაც საჭიროდ მივიჩნიე. კონსერვატორებისათვის, ჩანს, მუდამ ძნელი მისაღები იქნება ასეთ თემებთან შეხება, მაგრამ ლიტერატორმა თავის საქმე უნდა აკეთოს, მხოლოდ ჭეშმარიტების გარკვევის სურვილი ახსნის ელენე დარიანის ლეგენდის საიდუმლოებას და არა ჩვენი პირადი დამოკიდებულება ამ დღემდე იდუმალებით მოცული ქალბატონისადმი*.

ელენე დარიანის მითის სინამდვილე

ელენე დარიანი „გამოგონილი“ პოეტიკალი – ასე იწყებს თავის საპოლემიკო წერილს – „ელენე დარიანის მითი“ – ქალბატონი ლალი ავალიანი. მითის გამოტყობნებელი კი ყოფილა პაოლო იაშვილი, რომელსაც პოეტი ქალი მისტიფიკაციის ხერხით შეუსუდრავს. წერილისათვის ვალერიან გაფრინდაშვილის სიტყვები წაუმძღვარებია, რომელსაც ჩვენ აქ უფრო ვრცლად მოვიტანთ: „როგორც ტომას ჩიტერტონმა გამოიგონა მე-14 საუკუნის პოეტის როულეის მითი, ისე ერთმა თანამედროვე პოეტმა გამოიგონა ელენე დარიანის მითი... დღეს პოეტი ქმნის რეალური საზებოდან სიმბოლოებს, ქმნის ახალს მითებს“. ვფიქრობთ, ცდება ქანი ლალი, როდესაც პირველ წინადადებაშივე კვლავ დაუსაბუთებლად, მარტივად წყვეტს ურთულესსა და სადაო საკითხს, გაკვალულ გზას არჩევს, ყოველივეს

* წერილი დაიბეჭდა გაზეთში „კალმასობა“, 1997, 30 დეკემბერი, №13.

ისევ „წმინდა წყლის მისტიფიკაციით“, ხსნის და ნაჩქარევი და სასურველი დასკვნაც უმაღლ გამოაქვს. ამით კამათს დასრულებულად მიიჩნევს, ჩვენ სენსაციურ ამბებს – გამოდევნებულად, ხოლო თავს ცისფერყანწელთა შესახებ არსებულ მასალათა ერთადერთ და შეუმცდარ მცოდნედ. მართალია, ვაღერიან გაფრინდაშვილი, როცა წერს – გამოიგონაო. გამოგონებული მისი თანამედროვე პოეტი რომ პაოლო იყო, ისიც ცხადად ცხადია, მაგრამ საკითხის მეორე მხარეც ხომ უნდა გაირკვეს? რატომ დასჭირდა პაოლოს მითის გამოგონება? ამის მხოლოდ მისტიფიკაციით ახსნას დღეს ბევრი რამ ეწინააღმდეგება.

ქ-ნი ლალი ავალიანის მონოგრაფია პაოლო იაშვილზე 1977 წელს გამოქვეყნდა, ხოლო ხუთი წლის წინ კი „ლიტერატურულ წვრილებში“ (1992 წ.) ვიხილეთ მისი „ელენე დარიანი ანუ ერთი ლიტერატურული მისტიფიკაციის ისტორია“. პაოლო იაშვილზე დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია, ბუნებრივია, საამო ვანცდებს არ გამოიწვევდა მასში გახეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (1997 წ. №№ 34-35) „ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფლის“ გამოქვეყნება.

აქედანვე უნდა განვაცხადო, რომ არაფერი მაქვს სადავო სახელოვან რაინდთან, პოეტ პაოლო იაშვილთან. პირიქით, ჩემთვის ის ისევე საყვარელი და პატივსაცემი შემოქმედია, როგორც ყველა ქართველისათვის. მხოლოდ ეგაა, ტრადიციისაგან რამდენადმე განსხვავებული მოსაზრება გამოვთქვით ფსევდონიმ „ელენე დარიანთან“ დაკავშირებით. ჩვენი აზრით, შალვა დემეტრაძემ თავის დროზე შეცდომა დაუშვა, როცა პაოლო იაშვილის კრებულის შედგენისას მასში დარიანული ლექსები შეიტანა, ხოლო ქალბატონმა ლალიმ მაშინ, როცა ქ-ნ ელენე ბაქრაძეს შინ ეწვია და, ჩანს, ვერ გამოიჩინა სათანადო გულმოდგინება, ვერ გამოავლინა ის საარქივო მასალა, რომელიც მოგვიანებით, ჩვენს ხელთ აღმოჩნდა. ახლადმიკვლეული მასალა ბევრ რამეს ხდის ფარდას...

შესაძლოა, მართლაც თავისი „აკადემიზმით“ შეაკრთო და დაუკარგა გულახდილობის სურვილი უკვე ხანდაზმულ, თვალისმინინდაკარგულ, არისტოკრატიულად თავდაჭერილ ქალბატონს, რომელიც, ასევე ვერა და ვერ აღიქვა ულაპაჯესი პაოლოს გატაცებად... თუმცა შემდეგ ნანობს თავის იმჟამინდელ განწყობილებას და მას ახალგაზრდობითა და „მაქსიმალიზმით“ ხსნის. თურმე ყურში პაოლოს სონეტის სტრიქონები ჩაესმოდა: „ყოველთვის მელის მშვენიერი ქალთა კრებული“... ამ შეხვედრამ კი იმედი გაუცრუა – სადღა იყო მშვენიერი ელლი? ნუთუ ესაა ის ქალი... თანაც ელენე დარიანი ვარო... რა თქმა უნდა, იჩემებს სხვებივით. – აი, რა დაასკვნა, თუმცა აშკარად იგრძნო, ფრიად განათლებულ ქალს რომ ესაუბრებოდა: „ჩვენი საუბარი მხოლოდ ერთხელ გაცხოველდა, როცა რუსულ სიმბოლიზმზე ჩამოვაგდე სიტყვა უნებლიედ, სრული თანამოაზრენი აღმოჩნდითო“...

თავის დროზე პაოლო იაშვილმა ელენე დარიანის „ეროტიკული“ პოეზია იხსნა დროის ფუჭ ზრახვებს აყოლილი კრიტიკოსებისა და ეგზალტირებული ბრბოსაგან, რომელიც გაჰყვიროდა, როგორ შეიძლება შეექმნა ქართველ ქალს ასეთი ურცხვი ლექსებიო... სამაგიეროდ, ადვილად დაიჯერეს, რომ პაოლოს ჰქონდა ჭეშმარიტი „ქალური განცდა, ხილვა, სინაზე“ (შალვა აფხაიძე). მშვენიერ ლექსებს კი სურდათ სიცოცხლე, მათ უნდა მიედწიათ მკითხველამდე და სამუდამოდ დაეპყრო მათი გულები. ამიტომაც იტვირთა პაოლომ მეგობარი ქალის „ურცხვ“ ლექსთა ავტორობა, რადგან, საკუთარი თვლით ნახა და დარწმუნდა, რომ ქართველი მკითხველი იმხანად სრულად მოუმზადებელი აღმოჩნდა მათ საკითხავად და გასაგებად; ჭარბმა ეროტიზმმა თითქოს შეურაცხყო მისი სმენა. პარიზში, სადაც პაოლომ იმოგზაურა, ამგვარი ლექსები, ჩანს, არავის უცხოებოდა. პაოლომ „დარიანული“ ლექსებით გაიბრძოლა „ბანალური სატრფიალო ლირიკის წინააღმდეგ“, თან შეუმცდარი პოეტური ალღოთი გრძნობდა მეგობრივ ქალის პოეზიის ღირსებას. თვითონაც აქტიურად ერეოდა, როგორც ეს ქნ ელენესთან საუბრისას ღალბი ავალიანის ერთადერთი მოწმის, ნონა კუპრეიშვილის მონაყოლიდან ჩანს: „ჩემს წერილებს და ლექსებს რომ ვუგზავნიდი... თავისებურად იყენებდა მათ, გადაამუშავებდა; სწორედ ჩვენი ერთობლივი გრძნობებისა და შემოქმედების ნაყოფია „დარიანული“ ლექსები. ელენე დარიანი კი მე გახლდითო“... ეს ფრაზა მიუღებელია და ამიტომ შეუმჩნეველი დარჩა ელენეს „მოწინააღმდეგე“ კრიტიკოსებისათვის. ისევ ასე დარჩეს? განა იმიტომ იბრძოლა ისე თავგანწირვით მათ გადასარჩენად პაოლომ, რომ ჩვენამდე სასწაულებრივად მოღწეული არქივი მაგანთა სურვილის გამო, გაუხსნელი დარჩეს?! ლიტერატურის ისტორია ჩვენს სურვილებს უნდა დაექვემდებაროს თუ განვითარებას?...

პაოლომ, მისტიფიკაციის დიდოსტატმა, იოლად შეძლო შეეფარებინა და ამგვარად გადაერჩინა უარყოფილი, მაგრამ მშვენიერი ლექსები. როგორც ტიციან ტაბიძე წერს, აკი „ქართველ ხალხში სცხოვრობს უკვდავი აქტიორული სული იმას უნდა მუდამ სხვა იყოს, იმას უყვარს თეატრალიზაცია ცხოვრების, – ქართველ ხალხს უყვარს ნიღაბი...“ ამ ნიღბის მორგება პაოლოს არ გასჭირვებია. მისი მიზანი კეთილშობილური იყო, ჭეშმარიტად მისი რაინდული, ბუნებიდან გამოძინარე – დახმარებოდა იმხანად თამამი ეროტიკული სახეებისათვის შერისხულსა და უარყოფილ პოეზიას, რათა იგი არ წაეღეკა ბრბოს, რომელმაც იგი მხოლოდ გარყვნილების ქადაგებად მიიჩნია. გასამეტებელი ლექსები არ იყო და ვერ გაიმეტა დასაღუბავად კი არა, დრომდე გასაჩუმებლადაც კი. თავგანწირვით მიინდომა, რომ მათ ეცოცხლათ. ეგებ, გრძობდა, რომ მათი

დამკვიდრება იოლად არ მოხდებოდა და იმიტომ გააცნო მკითხველს ფსევდონიმით, რომლის გამხელა აღარ დასცალდა. „დარიანული“ ლექსების საჯარო კითხვისას მას არ დაჰკლებია სიამ-ჭირვება, რასაც რაინდულად ითმენდა ლექსების სიცოცხლის წილ.

პაოლო – რაინდი. ამ ეპითეტის გარეშე მისი გახსენება ძნელი წარმოსადგენია. რაინდობა დაჩაგრულისა და შეჭირვებულის დახმარებაში ელინდება. ცნობილია, ცისფერყანწელებს ობსტრუქცია მოუწყეს და ჯავრი პაოლოზე იყარესო. „როგორც კი დაიწყო ლექსის კითხვა, შეიქმნა ზარის რეკვა, სტვენა, ხმაურობა... ქალები მოითხოვდნენ, გაეგლოთ გარეთ“. იქნებ ეს ის ქალები იყვნენ, შემდეგ დარიანობას რომ იჩემებდნენ? იმდენ ცრუ მთქმელში ნამდვილიც დაიკარგა... ნაადრევ დასკვნებს მე მიკიჟინებთ და თავად საიდან დაასკენით, რომ თქვენს წინ მჯდარი „მოხუცი მარტოხელა ქალბატონი, რომელსაც ყოველივე სიკეთე წარსულში ჰქონდა მოტოვებული, ოდენ ტკბილ მოგონებებით ცხოვრობდა და ამ მოგონებებს, შეგნებულად თუ ქვეცნობიერად, კიდევ უფრო „ატკობდა“ და ასხვავებდა?

რა სასტიკია თქვენი დასკვნა! აქვე აგრძელებთ, რომ ჩემმა წერილმა ეს თვალსაზრისი კი არ შეგიცვალათ, პირიქით, გამიმყარა კიდევცო. ისეთი შთაბეჭდილება რჩება თქვენი წერილებიდან, რომ გაცხარებამ, მიუხედავად „წესიერი აღზრდისა“ და „აკადემიზმისა“, წონასწორობა მაინც დაგაკარგვინათ, რაც იმას მაგონებს, კარგი სიზმრებიდან უეცრად გამოფხიზლებული ადამიანი თვალს ისევ რომ დახუჭავს და თავს საბანში ჩარგავს – ეგებ ძილი შევიქციო და კარგი სიზმარიც ისევ გაგრძელდესო...

ზოგიერთი მკვლევარი წერს: „ცისფერი ყანწების“ რედკოლექტივში პაოლო იაშვილი და ელენე დარიანი ცალკე პიროვნებებად იმიტომ არიან დასახელებულნი, რომ ამით ალმანახის მონაწილეთა რიცხვი სურდათ გაეზარდათო. „მშვილდოსნის“ რედკოლექტივის მიზანიც მხოლოდ ეგ იყო? ეს ორი ადამიანი რედკოლექტივის გარდა კიდევ ბევრგანაა დასახელებული დამოუკიდებელ პიროვნებებად. „ელენე დარიანის სახელს ამოფარებულმა პაოლო იაშვილმა პირველად გაიბრძოლა „ბანალური“ სატრფიალო ლირიკის წინააღმდეგ!“ – წერენ, მაგრამ საკუთრივ ასეთი ქალიც რომ შეიძლებოდა ყოფილიყო, ამის დაშვება არაფრით არ სურთ. რა ზღუდავდა საზოგადოებაში ცნობილ კაცს, სხვისი სახელით რომ გაებრძოლა ახლებური პოეზიის დასამკვიდრებლად? აკი წინ გრიგოლ რობაქიძე უძლოდა „თამამი ეროტიკული სახეებით?“ ქალის სახელი მსმენელის „შოკის“ მყარ გარანტიას იძლეოდა... ქალი – სხვა იყო, – ასკენიან. როგორ გგონიათ, შოკირებისათვის კაცის გვარ-სახელით, კაცის მიერ წაკითხული ქალური განცდით აღბეჭდილი ლექსები უფრო უკეთ

არ შეასრულებდა პაოლოს სურვილს – შოკში ჩაეგდო მსმენელი, მაგრამ პაოლომ შეგობარ ქალს გაუკვლია გზა. ნახა, „რომ მოცდა სჯობდა“ ჩრდილში დავრჩენილიყავი... მუდამ რალაც სირცხვილის გრძნობას განვიციდი, მაგრამ თითქოს შინაგანი რწმენაც მქონდა, რომ მე ბევრის გაკეთება შემეძლო, რაც ძალიან გვიან გავიგე...“ იქვეა მწარედ ამოძახილიც: „რატომ უნდა დამყოლოდა მე სახელი პოეტი ქალისა, რომელიც წერდა ეროტიკულ ლექსებს? ხანდახან შიზოფრენულ მოვლენად მიმაჩნია ეს მხარე ჩემს ცხოვრებაშიო. რა არის ეს, სინანული თუ ხანდაზმულობაში გაჩენილი ეგოიზმი იმის გამო, რომ რალაც ისე არ წარიმართა, როგორც ეგებოდა – პაოლო დროის მსხვერპლი შეიქმნა, საიდუმლო გაუხსნელი დარჩა. თავიდან თვითონ ასე სურდა, მაგრამ მოგვიანებით? ვინც არ იცოდა სინამდვილე, არ დაუჯერებდა, ვინც იცოდა – დუმილს არჩევდა. ამასობაში დარიანული ლექსები პაოლოს შეეზარდა, გაუთავისდა. პაოლოს ლექსების კრებულიც დიდი დაგვიანებით სხვამ გამოსცა. თვითონ პაოლოს რომ შეედგინა, მაშინ... ვფიქრობ, თქვენ უკვე იმედგადაწურული, მაგრამ სიამაყეშერჩენილი, მოხუცი პოეტი ქალი იხილეთ, რომლის დუმილი ასე ახსენით: „შემატეო, რომ... ნაბიჯ-ნაბიჯ მქონდა შესწავლილი პაოლოს შემოქმედებისა და ცხოვრების წერილმანები და გაჩუმება ამჯობინა“. მე ამ დუმილს სხვაგვარად ავხსნიდი... ფანტაზიით კი არა, მისი ნაწერების საფუძველზე, მაგრამ თქვენ ზომ პაოლოს წერილების ავთენტურობასაც ეჭვქვეშ აყენებთ და, საერთოდ, მოითხოვთ, შეწყდეს კამათი, რადგან უკვე ყველაფერი ერთხელ და სამუდამოდ გამოგიკვლევიათ.

მაშ, რა ელის არქივს? გაეანადგუროთ, რომ ყოველივე ისე დარჩეს, როგორც იყო?

გრიგოლ რობაქიძემ, 1918 წელს, თბილისში, ჟურნალში „ABS“ გამოაქვეყნა წერილი ქართულ მოდერნიზმზე და ახსნა, მრავალთა შორის, ქართველი ქალის ფენომენი. შენიშნა, რომ ელენე დარიანი არის ქალური პოეტური სხივი და გამოირჩევა ქართული მოდერნიზმის დამწყებთა შორის. „ე. დარიანი შესანიშნავია პირველ რიგში იმით, რომ იგი ერთადერთია, რომელმაც ქალური სიტყვა თქვა“, – წერდა ის დიდი მწერლის რწმენით, „ქართველი ქალი, როგორც ქალი, უთუოდ პრობლემაა. მე ვფიქრობ, მის სტიქიაში ძალზე ბევრია უძველეს ამორძალთა ნამსხვრევები – სიყვარულში მამაკაცზე გამმეტებლად თავდამსხმელნი და მათი მკვლევები არიან“. ნათქვამია ისიც, რომ ქართულ ლიტერატურაში არ არსებობს ქალი ეროტიკული ფსიქიკით, თუ არ ჩავთვლით ალექსანდრე ყაზბეგის პროზის გმირებს. ამის შემდეგ კი სწორედ ელენე დარიანის ლექსებშია... „მეყვარებულობის ჭეშმარიტი ეროტიკული განცდა და, ამასთან, განცდა წმინდა ქალური სტიქიისა“.

ელენე დარიანი, როგორც თვითონ წერს, 20-იანი წლების შემდეგ ხშირად ხვდებოდა ჟურნალ „ხელოვნება და ლიტერატურის“ მესვეურებს, მეგობრობდა ანა ანტონოვსკაიას, კარგად იცნობდა ქართველ ცისფერყანწელთა მოძღვარს – გრიგოლ რობაქიძეს, რომელიც მისი მეუღლის შალვა ქართველიშვილის მეგობარი იყო. მისთვის ლექსიც მიუძღვნია.

მინდა მკითხველს ვაუწყო ერთი ფაქტი კონსტანტინე გამსახურდიას ბიოგრაფიიდან. 1926 წელს იგი ავად გამხდარა. მოსკოვში წასასვლელად და სამკურნალოდ კი ფული არ ჰქონია. ვაუგია თუ არა ეს ამბავი ელენეს, გაუყვია თავისი სამკაულები და იმ თანხით ძმადნაფიცი მწერალი მოსკოვს გაუგზავნია, საიდანაც ის საზღვარგარეთ აპირებდა წასვლას, მაგრამ, როგორც ცნობილი გახდა, 10 წლით გადაასახლეს სოლოვკაში.

1926 წლის 13 ნოემბერს კ. გამსახურდია სოლოვკიდან სწერს ქ-ნ ელენეს: „ძვირფასო ელიკო! რასაკვირველია, მე არ შემძლია ისეთი მშვენიერი ბარათის მოწერა, როგორც შენ მომწერე. შენ პოეტი ხარ და იცი, როცა ადამიანი ბევრს განიცდის, გამოხატვა არ შეუძლია, თანაც მე ავად ვარ, ფიზიკურად სრულიად დაშლილი...“ აქ აღარ გვაგვრებულეს წერილის ციტირებას, მხოლოდ ერთ ადგილს მოვიტანთ: „ველოდები შენს სონეტებს, – წერს გამსახურდია ელენეს, – მხოლოდ თუ შეიძლება, მიეცი კარგი სათაურები. მე ვფიქრობ, რომ შენ ისეთი გამბედავი ხარ, დამფუძნებელი იქნები ქალური ლირიკისა...“

ცხადია, მხოლოდ ე. ბერიშვილის სახელით გამოქვეყნებული ლექსების გამო არ მოუწოდებს და წერისაკენ ასე არ აქეზებს გამსახურდია ელენეს სიტყვებით „... დამფუძნებელი იქნები ქალური ლირიკისაო“ –

გრიგოლ რობაქიძე და კონსტანტინე გამსახურდია პოეტად მიიჩნევდნენ ქ-ნ ელენეს. თქვენ რაღას ერჩით, ქ-ნო ლალი? გინდათ, რომ კვლავ დიდხანს იყოს ბურუსში ელენე დარიანის მითი?

ელენეს ახლოს იცნობდა გალაკტიონიც. ისინი ერთმანეთს პირველად ქუთაისში შეხვდნენ, შემდეგ მოსკოვში, სადაც შანიავსკის უნივერსიტეტში ისმენდნენ ლექციებს. მოსკოვის ქართველთა სათვისტომოს მიერ მოწყობილ საღამოებშიც ერთად მონაწილეობდნენ. ერთ-ერთ საღამოზე ქ-ნ ელენეს გალაკტიონისათვის მხარი დაუჭერია, რითაც ზოგიერთის გულისწყრომა დაუშსახურებია. იგი ბოლომდე გალაკტიონის თაყვანისმცემელი დარჩა.

პოეტმა ქალმა მალე დატოვა მოსკოვი და განჯაში მცხოვრებ მშობლებს მიაშურა. 1917 წლის 10 მაისს ტიცვიანმა ელლის ასეთი წერილი მისწერა: „ქ. მოსკოვი, ელლი! გიგზავნი ამ წერილს, თუმცა არა ვარ დარწმუნებული, რომ მიიღებთ. მ. მაჩაბლის ქალმა დამარწმუნა, რომ

შეიძლება ასე გამოგზავნა. აქ რამდენიმე კვირაა ფორცხა არ მოდის. ჩემი ამდენი ხნის აქ დარჩენა მარტო იმით თუ გამართლდება, რომ შეიძლება ექსპონენტი ჩავაბარე კიდევ, თუმცა საშინლად დავიდალე.

მოსკოვი გამოიცვალა სრულიად. ქუჩა ლაპარაკობს ძალიან ხმაძვლია და, როგორც ყოველთვის, მისი ხმა ძალიან შეურაცხყოფელია ესთეტიზმისათვის. მეოთხეეკერ მივიღე ტელეგრამა ტფილისიდან, რაც მაიძულებს წამოსვლას. ალბათ, ერთი თვე აქ მომიხდება დარჩენა, რასაკვირველია, უქუთაისოდ ვერ გავძლებ.

ჩამოვიდა გალაკტიონი. როგორც ყოველთვის ცუდ ამბებს ამბობს, მაგრამ მე მაინც საქართველოს სიცხე, შზე და მეგობრები მეწვეიან. უკვე ჩავეწერე ექსკურსიაში. — 21-ს გამოვა მოსკოვიდან. საქართველოში, ალბათ, ვნახავთ. იყავი შვიანი და მაპატიე პაწია წერილისათვის. ტიტე ტაბიძე“.

ეს წერილი გავაცანი და ქსეროასლიც გადავეცი ქალბატონ ნიტა ტაბიძეს. მან ბევრი საგულისხმო ეპიზოდი გამაცნო ცისფერყანწელების ცხოვრებიდან.

დავუბრუნდეთ ისევ გალაკტიონისა და ელენე დარიანის მეგობრობას. პოეტი ქალის არქივში დაცულია გალაკტიონის ორი ლექსის ავტოგრაფი. ერთი დაწერილია 1936 წელს და ეძღვნება ელენე და შალვა ქართველიშვილებს, მეორე ექსპრომტი კი 1937 წლის 25 იანვარს ქ-ნ ელენეს ბინაში შექმნილა. ელენე სახლში არ დახვედრია გალაკტიონს და მაშინ დაუწერია ეს სტრიქონები:

„წამების ბევრის დაკარგვის გამო
ვერ გამოხატავს დღეთა მირონი,
მისთვის უდაბნო იყო მიდამო,
სადაც შელლია და ბაირონი
ელიკო, გელის გალაკტიონი.“

აქვე ვაქვეყნებთ გალაკტიონის ამ ექსპრომტის ავტოგრაფს, რომელიც იმავე სახელმწიფო საცავშია დაცული, სადაც პაოლო იაშვილის ერთსტროფიანი მტკიცებაა, რომ:

„შენი ლექსები მე მაბარია,
როგორც ბავშვობის წმინდა კრებული,
მაგრამ მოწყენით ხშირად არიან
შენი აღერსის დანატრებული.“

ისევ გალაკტიონს დავუბრუნდეთ. ქ-ნი ელენეს აქივში ბევრი ჩანაწერია გალაკტიონის მოწამულობრივი ცხოვრებიდან. ისინი თავის დროზე გამოქვეყნდება, მაგრამ ერთი ფაქტი ქ-ნი ელენეს უკეთ გასაცნობად.

ნინო და ლადო გუდიაშვილებისაგან ვიცვი, რომ ვალაკტიონის გარდაცვალების შემდეგ, ერთი წლის განმავლობაში, ქართული ტრადიციის მიხედვით, ელენემ შაუბები ატარაო. ასე ღირსეულად იგლოვას დიდი თანამოკალმე ცისფერყანწველთა ცისფერმა დედოფალმა.

ელენე და შალვა ქართველიშვილების არქივშია დაცული იოსებ გრიშაშვილის 1920 წლის 20 ნოემბერს დაწერილი ლექსი, მიძღვნილი შალვასადმი და ავტოგრაფიანი წიგნები.

იოსებ გრიშაშვილის დიდებულ ბიბლიოთეკა-მუზეუმში ინახება შალვა ქართველიშვილის დედის დღიურების ფრაგმენტები (№2769), რომელსაც ელენე ქართველიშვილის ხელით აქვს წარწერა: „ივანე მაჩაბლის პირველი მეუღლის ღიზა ქართველიშვილის ხელნაწერებს ვუფუძქაშებ შალვას გულითად მეგობარს, გრიშაშვილს, თავის მუზეუმში დასაცავად, ელენე ქართველიშვილი 14/VIII 1956 წ. „ამ წარწერას მოსდევს თვით იოსებ გრიშაშვილის ასეთი მინაწერი: „ელენე დარიანმა გადმოძვა (შალვას მეუღლემ) ი. გრიშაშვილი. 14/VII“...

ქ-ნო ლალი! როგორ ფიქრობთ, რა რჯიდა ისეთ ფრთხილსა და დაკვირვებულ მკვლევარს, როგორც ი. გრიშაშვილია, რომ მინაწერში ელენე დარიანი მიუთითა და არა ისევ ქართველიშვილი, ანდა ბაქრაძე? ეგებ, ელენე დარიანში იგი პაოლოს გულისხმობდა? შესაძლებლად მიგაჩნიათ ამგვარი ახსნა? ასე გსურთ, ასე გგონიათ? მაგრამ როგორ გავიგოთ ელენე დარიანი — შალვას მეუღლე? არ ვენდოთ გრიშაშვილს, თუ დავასკვნათ, რომ იგი ცდება?

როგორც ჩანს, გრიშაშვილისათვის არ იყო უცნობი ლეგენდა და სინამდვილე პოეტი ქალის შესახებ. გრიშაშვილის დისწული ანი ციციშვილი იტყოდა ხოლმე ბიძის ნათქვამს: „ჩვენ ვალში ვართ პოეტი ქალის ელენე დარიანის წინაშე, გამოჩნდება ვინმე ღვთისწიერი და თავის დროზე სიმართლეს იტყვისო...“

განა არ დადგა საამისო დრო, მთელი 80 წლის მანძილზე „ნასათუთევი“ მითი ელენე დარიანისა სინამდვილედ იქცეს? მკვლევართა ერთი ნაწილი არ ეკარება, არ ეცნობა სახელმწიფო თუ საოჯახო არქივებს. ჩანს, ისინი ვერ ვგუებთან არქივის მტკერს...

მე წილად მხვდა ბედნიერება დღის სინათლეზე გამომეტანა ელენე დარიანის არქივის მასალების მხოლოდ მცირე ნაწილი, რომლის ბეჭდვა დავიწყეთ. ამგვარი „რადიკალურად განსხვავებული აზრის“ გამოქვეყნება დროის მონაპოვარიად, — ბრძანებენ და მეც ვეთანხმები. ლამის კატეგორიული აკრძალვა დროის მოთხოვნითაა გამოწვეული თუ პირადი სურვილით? ჩვენ მზად უნდა ვიყოთ სიახლისათვის, რომელიც, შესაძლოა, ჯერ კიდევ მიუკვლეველმა არქივებმა შემოგვთავაზონ. სათაურიდანვე

მიწუნებთ წერილს, არ მაცლით ამოვწურო სათქმელი, მიკრძალავთ კომენტარებს, ჩვენი პუბლიკაცია მონათლულია „სახელდახელო და ნაუცბათევად, ზოგი დასკვნა ნაკლებ დამაჯერებლად კი არა – სრულად მიუღებლად“, მე თვითონ ამჩატებულ მკვლევარად რომ არ მოგეჩვენოთ, სულ ცოტა – მასალის ბოლომდე გამოშვებურება ზომ მაინც უნდა მაცალიოთ? ეს ჩემი „ვერსია“ კი არ არის, როგორც თქვენ ბრძანებთ, საარქივო მასალა საკითხის დასმისა და გადაჭრის საშუალებას იძლევა. მაშ, რატომ არ უნდა ვისარგებლოთ ამით? პაოლოს ლანძღავსო, საიდან მოიტანეთ? უფრო მეტიც – სპეციალურად დამთხვია მისი აღსასრულის 60 წლისთავსო... როგერ იმეორებთ ამ ამაზრზენ სიტყვებს. პაოლოსადმი უპატივეცემლობის ნასახსაც კი ვერვინ იპოვის ჩვენს ნაშრომში. თქვენ სხვადასხვა საშუალებით ქმნით ჩვენთვის სრულად მიუღებელ აზრს, ჩანს, ამით საკუთარი პოზიციის გამაგრება-გამართლება გსურთ, თორემ, მე პირიქით მგონია და ღრმად მწამს: პაოლოს სული ჭეშმარიტად ახლა ზეიმობს იმიტომ, რომ მის ვაჟკაცურ ფრთებქვეშ მიზეზთა გამო ამდენ ხანს შეფარებული და ნაფერები დარიანული ლექსები და პოეტი ქალი ელენე ბაქრაძე, იგივე ბერიშვილი, იგივე ქართველიშვილი, მის მიერვე ელენე დარიანად წოდებული, ჩვენს ლიტერატურში კუთვნილ ადგილს დაიმკვიდრებს. დარწმუნებული ვარ, ეს იყო მისი სურვილი და რომ დასცლოდა სიცოცხლე, შესაფერის დროს თვითონვე გაამხელდა ამ საიდუმლოს. ამ რწმენით აღსავსემ ვიშუშავე წიგნზე „ელენე დარიანის ლეგენდა და სინამდვილე“.

ჩემი წერილი „ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი“ არავითარი სენსაციებისათვის არ გამომიქვეყნებია. (სასეირო-გასართობი ამბების ავტორად დღემდე არავის მივეუწნევივარ). პირიქით, ეს პაოლოსათვის ელენე დარიანის ლექსების ციკლის ბრმად მიკუთვნების გამო ჩადენილი ცოდვის ახსნისათვის ვაგაკეთე. ამის გამო ბევრმა ცნობილმა სპეციალისტმა და მკვლევარმა მადლობით მითხრა: „ძლივს არ მოვისვენეთ... როგორ შეიძლებოდა ისეთ უნაკლო ვაჟკაცს, როგორიც პაოლო იაშვილი იყო, ასეთი ჭეშმარიტად ქალური განცდანი თუ წარმოსახვანი ჰქონოდაო?“ ვველა ცდება? როგორ ახსნით? ან რისგან დაისვენეს? ზომ ცხადია, დარიანულ ლექსებში ქალური საწყისის არსებობა, რომელიც კაცის ყოველგვარ ნიჭიერებას და მისტიფიკაციის უნარსაც აღემატება, იმ თავიდან დღემდე მუდამ უჩინდა მკითხველს კითხვებს: როგორ? რანაირად? კაცი როგორ შექმნის იმას, რაც მხოლოდ ქალის კუთვნილება და შესაქმნელია? თქვენ არასოდეს შეუწუხებინართ ამ კითხვას?

ზოგი რამ ჩემი ფანტაზიის ნაყოფად მიგიჩნევიათ. ცდებით. დაუსაბუთებლად არაფერი მომაქვს, მაცალიეთ... ცისფერი ეტლის ამბავი

ლადო გუდიაშვილმა გადმოშვა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, სწორედ თქვენგან ასე გაქილიკებული „ლიტერატურულ-ბელეტრისტულ, კვლევითი წილსელებით“. აღტაცებული იყო დიდი მხატვარი ლადო გუდიაშვილი და გამომხილა – ამ თემაზე სურათის შექმნას ვაპირებო. რა მოგეცენათ დაუჯერებლად, განა თქვენთვის უცნობია ის ფაქტი, რომ სწორედ ურემში თავად შებმულმა პოეტებმა ამგვარად მიიფიქრეს პოეტი ქალი ნინო თარიშვილი მწერალთა კავშირში? პარალელებისათვის რაღა საზღვარგარეთ გარბიხართ?

ელენე დარიანის არქივს მივუბრუნდეთ, სადაც ინახება დარიანული ციკლის ლექსების ერთი ნაწილის ხელნაწერები. ისინი განსხვავებულ რედაქციულ წაკითხვას იძლევიან. ჩვენ მზად გვაქვს მათ შესახებ გამოსაქვეყნებლად ვრცელი ტექსტოლოგიური დაკვირვებანი. თავიდანვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ელენე დარიანის ლექსების პირველ პუბლიკაციებს (ჟურნალ-გაზეთებში), შალვა დემეტრაძისეულ პაოლო იაშვილის ნაწარმოებების 1959 წლის გამოცემისა და ელენე დარიანის არქივში დარჩენილ ხელნაწერებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებანია. პირველ პუბლიკაციებს მართლაც ატყვია პაოლოს ხელი და ამას არც ქნი ელენე მალავს. ამიტომ ბევრი რამ დაკარგული აქვს დემეტრაძისეულ გამოცემას და შერჩენილი აქვს არქივში დაცულ ხელნაწერებს (თუნდაც სისუსტეც კი).

აი, ორიოდე მაგალითი ელენე დარიანის ლექსების პუბლიკაციისა და ხელნაწერების მდგომარეობისა.

1916 წელს ჟურნალ „ცისფერი ყანწების“ პირველ ნომერში (გვ. 16-17) დაიბეჭდა ელენე დარიანის უსათაურო ლექსები „უკანასკნელი მოვიხსენი ტანსაფარავი“, რომელსაც წამმდგარებული პქონდა ეპიგრაფად „მაგიებს სითბო! ვერ ვიგუე ფარჩის საბანი“ და მიწერილი აქვს „ჩემიდან“ ე. ი. ელენე დარიანის ლექსიდან, რაც მოხსნილი აქვს შალვა დემეტრაძის შედგენილ და 1959 წელს გამოცემულ პაოლო იაშვილის ლექსების წიგნს (გვ. 139). სწორედ იმიტომ, რომ დაკარგულიყო მისი ნამდვილი ავტორი.

აი, ლექსის ჟურნალ „ცისფერი ყანწების“ პუბლიკაციაც:

***

მაგიებს სითბო! ვერ ვიგუე ფარჩის საბანი.
ჩემიდან.

უკანასკნელი მოვიხსენი ტანსაფარავი
დაღუბებულ მხრებს ელანდება შეხება ნელი,
საენებო გზაზე სიბნელეა, არ სჩანს არავინ,

სასიზმრო ლოცვა ვიგალობე უკანასკნელი
დამეძინება... გათავდება ზანტი ზმორება.
და დამშვიდდება ჩემი მკერდი ჯერ ხელუხლები;
ძილში ჩემს მუცელს ვიღაც ვაფი ვამბორება
და ვნებისაგან იღუნება ჩემი მუხლები.
მზის აყვავება გამომტაცებს მწველ ადამიანს,
(ჩემს შეყვარებას მწუხარება კვლავ მოემატა!)
და დაღონებულ, ვაფის კოცნას, კოცნას ნამიანს,
ვარდისფერ ენით მომაგონებს გამთბარი კატა“.

ამ ლექსის ბოლო სტროფის ასეთი რელაქცია დაბეჭდილი პოლო
იაშვილის ლექსების 1959 წლის გამოცემაში:

„მზის აყვავება გამომტაცებს მწველ ადამიანს,
(ჩემს შეყვარებას მოგონების მწუხრად რომ დარჩა),
და დაღონებულ, ვაფის კოცნას სულ ერთ წამიანს
ვარდისფერ დილით აელვარებს, ცის ღურჯი ფარჩა“.

ელენე დარიანის არქივში დაცულია ამ ლექსის ხელნაწერი და მას
ეპიგრაფად წამძღვარებული აქვს სიტყვები: „ვიგრძენი სითხო და მაცნობე
შენი ამბავი – პ. წერილიდან“ (ე. ი. პოლოს წერილიდან). შემდეგ
მოსდევს ლექსის ასეთი ვარიანტი:

„აი მოვიხსენ ტანზე საფარი!
გადახსნილ მხრებსაც მოენატრა შეხება შენი
ვნებიან გზაზე ჩამობნეულა, არ სჩანს არავინ,
ბავშვობის ლოცვა ვიღალადე უკანასკნელი,
ჩამეძინება... სიზმრებია ზანტი და მდორე
დამიწყნარდება გული ჩემი ჯერ ხელუხლები,
ძილში ვიღაცა დამაკვდება, მეამბორება,
ვნების სურვილით მელუნება მწარედ მუხლები
დილის რიფრაფი გამომტაცებს ცხელ ადამიანს
ჩემს ნახ სიყვარულს შენზე დარდი კვლავ მოემატა
და გამწარებულს უცხო კოცნით ქალ-ადამიანს
გონზე მომიყვანს ბუნრის ძირში გამთბარი კატა“.

ლექსს აწერია დაწერის ადგილი – ქალაქი განჯა.

მოვიტანთ ელენე დარიანის მეორე ლექსსაც. ეს არის „ცისფერი
ქოლგა“, რომელიც პირველად გამოქვეყნდა 1922 წელს თურნალ „მეოცნებე
ნიამორებში“ (№7, გვ. 6). ამ ლექსის დასაწყისის სამი სტროფი ასეთი
რელაქციით შეიტანა შალვა დემეტრაძემ პოეტის თხზულებათა 1959

წლის გამოცემაში (გვ. 143):

„მე სოფლის ამბებს შენ მოგიყვები
შენ რომ ჰკოცნიდი ტუჩებით კიდეც,
ისე დაზრდილან ჩვენი იხვეები
რომ კვერცხის დება დაიწყეს კიდეც.
შემომეჩვიენ ჩუმი მტრედები
თმებს მიხილავენ ლურჯ ნისკარტებით,
ამ სიყვარულით ნაიმედები
თავს ვიმშვიდებდი სოველ ვარდებით.
კვითხულობ ვატას, ვიძულე პოეს,
ენატრობ სუსხიან მწარე ამინდებს
ზურგს ვუფხან დილით პატარა ხბოებს
და საღამოთი ვიფერავს თითებს.“

ელენე დარიანის არქივში დაცულია ამ ლექსის ხელნაწერი ვარიანტი და ასეთ წაკითხვას იძლევა:

„მინდა ვიამბო სოფლის ამბავი
და შენ დაკოცნი ამ ტუჩებს კიდეც,
ცას აზიდულან ჩვენი ვერხვები
მზეს უგზავნიან ჩემს ლოცვას ისევ.
შემომეჩვიენ ჩუმი გვრიტები
ჩემს მხრებზე მკვირცხლად დანავარდობენ
მათი ჟღურტულით ნაიმედები
აღარ მაწუხებს მძიმე დარდები.
კვითხულობ ვერლენს, კვითხულობ პოეს
შენგან მოველი წიგნს დანაპირებს,
ზურგზე ხელს ვუსვამ პატარა ხბოებს
შემდეგ წყაროზე ვიხეხავ თითებს
ვახს შევუჯდები და მტევანს ვკიკინი,
ტყეში დავდივარ დავებებ სოკოს,
ხან მაჭარს დავლევე, ხის თლილი ჭიქით
და ვეზიდები ყურმნიან გოდორს.
წვიმიან დღეში სიმინდის ტარო
მე მომაგონებს არგვეთის ცუდ დღეს
ჩამომადგება დამე უმთვაროდ
და იჭვით სავსე აზრი მახუცებს.
სოფ. მერეთი“.

ლექსი „წერილი ანა ახმატოვას“ პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „მეოცნებე ნიამორების“ 1922 წლის მერვე ნომერში. ლექსის ავტორი ანა ახმატოვას გაეცნო 1916 წელს მოსკოვში. ქ-ნ ელენეს არქივში დაცულია ტიციან ტაბიძის ზემოთ მოყვანილი წერილი, რომელიც დაწერილია ღია ბარათზე. ერთ მხარეს ანა ახმატოვაა გამოსახული, ქვეშ ტიციან ტაბიძის წარწერით: „ანა ახმატოვა (პოეტესა) ნაზატი დელა ეთას კარდ ისკოსი“. ეს იყო ქართველი პოეტი ქალის ახალი შეხვედრა რუს პოეტთან... ისევ არქივს შემოუნახავს ანა ახმატოვას რამდენიმე ლექსის ელენე დარიანისეული თარგმანი.

დარიანული ლექსების დაყოფა შეიძლება სამ ნაწილად: 1. პუბლიკაციები ცისფერყანწელთა ჟურნალებში, 2. შალვა დემეტრაძისეული გამოცემის რედაქციები, 3. ელენე დარიანისეული ხელნაწერები, რომლებიც ინახება მის არქივში. დასკვნის გამოტანა კვლავ მკითხველისათვის მიგვინდია.

ელენე დარიანის მითის სინამდვილის გასარკვევად მკითხველს მინდა გავაცნო არქივში შემონახული მისი მოთხრობები (ნაწილი გამოქვეყნებულია ჟურნალ „მნათობში“ 1934, №7-8), ლიტერატურული წერილები (დაიბეჭდა „მნათობსა“ და ჟურნალ „ნოვი მირში“), თარგმანები რუსული ლიტერატურიდან, მოგონებები პაოლოზე, ლადო გუდაიშვილზე, პანტელეიმონ პეტრენკოსა და სხვებზე. წყება დღიურებისა ქართულად და რუსულად დაწერილი, ფსიქოლოგიური გამოკვლევა და სხვა მასალები, რომელთა გაცნობა-შესწავლა ბევრ ახალს შესძენს ჩვენს ლიტერატურას. აღბათ, დროის მსახვრალ ხელს სასწაულებრივად გადარჩენილი ეს ფოლიანტები უფრო მდიდარი იქნებოდა, ქ-ნი ელენეს მეუღლე შალვა ქართველიშვილი რომ არ დაეპატიმრებინათ 1937 წელს, რასაც, ცხადია, ბევრი საინტერესო საარქივო მასალა შეეწირა, ხოლო რაც შემორჩა, თავის სიტყვას იტყვის ელენე დარიანის მითის სინამდვილის დასადგენად. მოგაქვს ნაწყვეტი ქ-ნ ელენეს დღიურიდან: „ჩემს წინ, კედელზე გრიოზის „გატეხილი სურა“ ჰკიდია. ის წინათ სხვა ოთახში იყო, ბნელ კუთხეში ოდესღაც ჩამოკიდებული. თვალში იშვიათად მხვდებოდა და, გენერალური დალაგების დროს. აი ამ წუთში, მე დამებეჭდა სურვილი, გადაეხედო ჩემს წარსულ ცხოვრებას.

ღიან, გადავხედო და გამოვარკვო, ვინ ვიყავი და რა ვიყავი.

საზოგადოებაში კულტურულ, ჭკვიან ქალს მეძახიან, ოცდახუთი წელიწადი სტუდენტობას ვზრდიდი, ცისფერყანწელების და ვიყავი და ელენე დარიანის სახელი დავტოვე იქ. აჰა, ელენე დარიანი რას წარმოადგენდა? რას წარმოადგენდა ელენე დარიანი და რატომ უნდა დამყოლოდა მე სახელი პოეტი ქალისა, რომელიც წერდა ეროტიულ ლექსებს. ხანდახან შიზოფრენიულ მოვლენად მიმაჩნია ეს მხარე ჩემს ცხოვრებაში...

მამ ასე, ჩემს წინ გრიოზის „გატეხილი სურათი“. ეს მშვენიერი სურათი ჩემს დღეობაზე გამოვიგზავნა ვინმე ტამბაევმა, რომელსაც შევხვდი საერთაშორისო რონოდამი, მოსკოვის გზაზე, 1916 წელს, აგვისტოს დამდეგს. ვიმეზავრე ოთხი დღე ვამბობ, ეს იყო ჩვეულებრივი შეხვედრა გზაში, მაგრამ ეხლა, როცა მე სამოცდაორი წლისა ვხდები, ვიცი, რომ ცხრამეტი წლის ქალისათვის ჩვეულებრივი არაფერი არ არის.

მე ვგრძნობ, რომ ჩემი ცხოვრების დალაგება ნოველების სახით მომიხდება და მე მაპატიებენ, თუ წარსულს განსხვავებული თვლით გავხედავ და შევაფასებ როგორც უცხო არსებებს, რომელნიც ყოველ ცალკე შემთხვევაში თავისებურად მომეველინებოდა. ვიწყებ ამ ამბიდან, იმიტომ რომ გულწრფელობა შევინარჩუნო ბოლომდე. მე ხომ ამ „გატეხილმა სურათი“ მიმითითა ჩემს გატეხილ დღეებზე ფოტაზე“. დღიურის ეს ფურცელი, ჩანს, 1959 წელსაა შევსებული. მინიატურული პროზის ამ ნიმუშმა მაინც უნდა გვაგრძნობინოს ელენე დარიანის გულწრფელობა... ვინ იცის, კიდევ რამდენს გვაპირდება მისი დღიურის ჟანრის ნაწარმოებები? თანაც, რა შეუსწავლელი გვაქვს ქართული დღიურის ჟანრი?

ქ-ნი ლალი რამდენიმე კითხვაზე ითხოვს პასუხს. ისევ წერილის მისგან დაწყებულ სათაურს გავახსენებ – „ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი“ – გაცნობილმა მასალამ სრულიად ბუნებრივად წარმოშვა იგი. ელენე დარიანს ბედმა არგუნა ყოფილიყო ცისფერყანწელთა დაა, მაგრამ მის ცხოვრებაში ბევრი უცნაურობაც ხდებოდა. სხვადასხვა დროს თითქმის ყველა ცისფერყანწელის ოცნების დედოფალი ხდება... მოვიტან ცისფერყანწელთა ძმის ლელი ჯაფარიძის წერილის ფრაგმენტს, რომელსაც იგი უგზავნის ელენე დარიანს: „ელლის – სიყვარულისა და ვარდობის მზის დედოფალს – სალაში მეოცნებე ჭაბუკის!

დღეს უეცარია ეს თვალი, მაგრამ აკი უკვე ეს ჭერად არის ქვეული და, როგორც ასეთი, იგი უკვე სიანხლოვის მზერაა.

არ ვიცი რატომ და ხშირად ხდება, რომ უეცრად ხედები იმას, ვისი ნახვაც ეგზომ წრფელია და მოულოდნელ გულისნადებს ამორებს გულისყურს.

ეგრე იყო. ვიყავი ლოდინში თქვენი ხილვისა მოუთმენელი. ხანდახან, მაშინ, როცა მოხდა და ჩემი თვალი თქვენსას გაუსწორდა, მითვე გათავდა წადილი ლოდინის.

იქნებ იმისთვის, რომ არ ვიცოდი, მიცნობდით უკვე თუ არა...“

სამწუხაროდ, აქ წყდება წერილი და მისი გაგრძელება არსად ჩანს.

1920 წელს ქუთაისში გამოვიდა კოლაუ ნადირაძის პირველი წიგნი „ბალდახინი“. მასში შესული ლექსების ციკლს „მთვარის ქურდები“ ასეთი ეპიგრაფი ამშვენებს: „ელენე დარიანს – ძვირფას დას“. ნუთუ ბ-ნი კოლაუ „ძვირფას დასი“ პალოოს გულისხმობს?

გამოდის, რომ გრიგოლ რობაქიძე ცდება, როცა ელენე დარიანს

ქალურ პოეტურ სხივს ადარებს და გამოარჩევს ქართული მოდერნიზმის დამწვებთა შორის. ან როცა ბრძანებს: „ელენე დარიანი შესანიშნავაა პირველ რიგში იმით, რომ იგი ერთადერთია, რომელმაც ქალური სიტყვა თქვა“. ასევე საკითხავია, კონსტანტინე გამსახურდიაც, ვერ არაკვევს, ვის მიმართავს, კაცს თუ ქალს, როცა წერს „... შენ ისეთი გამბედავი ხარ, დამფუძნებელი იქნები ქალური ლირიკისა“. გამოდის, იოსებ გრიშაშვილიც ცდება, იგი ხომ ელენე დარიანს შალვა ქართველიშვილის მეუღლედ მიიჩნევს... ამდენი მასალის წარმოჩენის შემდეგ მცირედი ეჭვი მაინც როგორ არ უნდა გაუჩნდეს კაცს, თუ ვინ არის სინამდვილეში? ისიც შესაძლოა, დარიანობას ბევრი რომ იჩემებდა, მაგრამ დაუსაბუთებლად ვინ რას დაამტკიცებს? თუ თქვენი სტუმრობისას, ქ-ნო ლალი, ვერ გააკვივით, ვის ელაპარაკებოდით, თუ მასპინძელმაც საჭიროდ არ მიიჩნია, ყოველივე ეთქვა თქვენთვის, საკმარის საბუთად არ გამოდგება, საიმისოდ, რომ დაასკვნათ – ეს მოუსაფარი, მოხუცი ქალი დარიანობას იჩემებსო... კიდევ სწვევოდით, ეგებ როგორმე გამოგეწვიათ იმ საუბრისათვის, რომელიც დღევანდელზე ადრე გახსნიდა მის საიდუმლოს? ქ-ნ ნონას თუ დაეუფლებოდა, თქვენს ერთადერთ მოწმეს, ელენეს მისთვის უთქვამს, პაოლო ჩემს წერილებსა და ლექსებსაც თავისებურად იყენებდა – სწორედ ჩვენი ერთობლივი გრძნობებისა და შთაბეჭდილებების ნაყოფიყო დარიანული ლექსები, ელენე დარიანი კი მე გახლდითო...

იმოწმებთ, აგრეთვე, გახუთ „მეგობრის“ ცნობას: ელენე დარიანს არ ვიცნობთ და არც მისი მიმართულება ვიცითო. რა გასაკვირია, რომ პაოლოს თხოვნით მათაც არ გაემხილათ ავტორი?

გაინტერესებთ, სად არის დაცული ელენე ბაქრაძის მოგონებები? ვიპასუხებთ: სოფელ პატარძელში, გიორგი ლეონიძის სახლ-მუზეუმში. თვითონ ქ-ნ ელენეს გადაუცია გიორგი ლეონიძის ქალიშვილისათვის მუზეუმში დასაცავად. ნაწილი არქივისა ამჟამად ჩვენთანაა. ეს გახლავთ დედანი და არა ასლი მოგონებებისა. მეკითხებით – რა ენაზეა დაწერილი: დიდი ნაწილი ქართულად არის დაწერილი, მცირე – რუსულად. პაოლოს ცნობილი ერთსტროფიანი ლექსის ავტოგრაფიც პატარძელში შეგიძლიათ ნახოთ. იქვეა დაცული პაოლოს წერილებიც ელენესადმი მიწერილი, რომელთა ავთენტურობაც ასე გაეჭვებთ. ჯერჯერობით საჭიროდ არ მიმაჩნია მრავალ უსაფუძვლო და თქვენი პოზიციის გასამაგრებლად მოტანილი ბრაზდებების გამოდევნება (სათქმელის ამოწურვას ვამჯობინებ). სცდებით, ქ-ნ ელენეს მარტოხელობაზე რომ წერთ. მას ყოველთვის გვერდით ჰყავდნენ ახლობლები: დისშვილი, ქ-ნი მარინე მხეიძე, სხვა ნათესავები, ნინო და ლადო გუდიაშვილები და სხვები. მათსა და ქ-ნ ელენეს ურთიერთობაზე იმდენი მასალაა არქივში, რომ ცალკე წიგნი დაიწერება. აქვე, არქივში, ერთ ფურცელზე, სადაც დარიანული ლექსების ისტორიაა, უცნობის ხელით მიწერილია: „კანი

ამებურძღვლა ტანზე. მაშ, პალო არ არის ელენე დარიანი?!" ეგების ნახოთ და დააკვირდეთ ვისი დაწერილია?

იმ ლიტერატურის მცოდნეებთან ერთად, რომელთაც გაცხრილული აქვთ 20-იანი წლების პრესა თანდათან გავეცნოთ მასალებს, რასაც ახლადგახსნილი არქივი გვთავაზობს, ნუ განვეწყობით უნდობლობითა და ეჭვით ყოველივე იმისადმი, რაც არ მოგვწონს, ავწონ-დავწონოთ ჩვენს ხელთ არსებული მასალა...

P. S.

ეს სტატია ლალი ავალიანის საპოლემიკო წერილის პასუხად დაიწერა. ჯერ კიდევ გასული წლის ოქტომბერში და მთელი ექვსი თვე „ლიტერატურულ საქართველოს“ სარედაქციო პორტფელში იდო, მაგრამ არ ეღირსა დაბეჭდვა... ჯერ კიდევ გასულ წელს ლალი ავალიანმა „კალმასობიდანაც“ შემოგვიტია. მისმა ფიცხელმა მოწოდებამ „ძვირფასო კოლეგებო, ხმა ამოიღეთო!“ გვიან, მაგრამ მაინც გაჰვრა და ახლახანს „ლიტერატურული საქართველოს“ ფურცლებზე ერთმა ძვირფასმა კოლეგამ ხმა ამოიღო კიდევაც...

დავით თევზაძის წერილს „გზასაცდენილ დისკუსიას“ „გზასაცდენილი წერილი“ რომ ერქვას, უკეთ მიესადაგებოდა წერილის შინაარსს, რადგან მის მკითხველს დარიანიული ლექსების ავტორზე მეტად სხვა რამე უფრო აინტერესებს, სხვა მიზანი ამოძრავებს – წარმოუდგინოს მკითხველს გაცხარებისგან წონასწორობადაკარგული მოდავე ქალბატონი „სერიოზულ მკვლევარად“, „ტაქტიან მოკამათედ“, „ცისფერყანწელთა საუკეთესო მცოდნედ“ და ასე შემდეგ. ლ. ავალიანის გამოქვეყნებული წერილები კი სულ სხვას ადასტურებენ. იგი თვითონ არსად არ უშვებს შემთხვევას და ძალზე მოხდენილად ჩაურთავს ხოლმე თავის ქებას საკუთარ წერილებში... ახლა დ. თევზაძემაც აღავლინა მისი ქება-დიდება. მე კი მერჩია ჩემი წერილებისათვის ედევნებინა თვალი, ზოგიერთი მაინც წაგკითხა. მაშინ ამდენი კითხვაც არ გაუჩნდებოდა.

დალოცვილი, ისე სასწრაფოდ მოითხოვს საარქივო მასალების მუხეუბებისათვის გადაცემას, თითქოს რაც და სადაც მიუფითეთ, ყველაფერი ენახოთ და ახლა ამასღა ელოდებიან. ცოცხალი მოწმეებიც დაეასახელე. მათგან რა პასუხიც მიიღეს, კარგად ვიცი. ხოლო სხვებს როგორ გადააფიქრებინეს ელენე დარიანის შესახებ კამათში ჩართვა მუქარის, დაშინების გზით – ესეც გავიგე.

არ მიკვირს, რომ ჩემმა წერილებმა (სათაურიდანვე) და ცდამ დარიანიული ლექსების ნამდვილი ავტორის მიკვლევისა, საზოგადოების ერთი ნაწილი შეამფოთა და გააღიზიანა (ხომ ცხადია, რომელი ნაწილიც?).

ამის დასტურია პაოლო იაშვილზე მონოგრაფიის ავტორის ლ. ავალიანის გაავებული შემოტევა ორივე გაზეთიდან, მისი ცდა „ძვირფასი კოლეგების“ ამხედრებისა და მის ფეხისხმას აწოლილნი მავანნი.

ასე დაებედა უიღბლო პოეტ ქალს... ასე დაიწყო... ასე გრძელდება... ასე მგონია, როგორც თანამედროვეთ ვერ გაუგეს, რადგან მზად არ აღმოჩნდნენ მისი პოეზიის მოსასმენ-გასაგებად, ისე დღევანდელი საზოგადოებაც არ არის მოწოდებული, რომ ერთხელ, საუკუნის დასაწყისში დაკანონებული (მართლად კი არა, მცდარად, მიზეზთა გამო), გადააფასოს, შეცვალოს, თავისი სახელი დაარქვას...

ხელს რა უშლის? გამბედაობა არ ყოფნის? ხელისუფლება ზღუდავს? არაფერი ამის მსგავსი, ეგაა – ლიტერატურის ინტერესებს საკუთარზე მაღლა არ აყენებს.

ღრმად დავრწმუნდი, მავანნი ამას ვერ კი არა, არ გააკეთებენ, ვერ კი არა, არ გაარკვევენ... ასე ურჩევიათ – ხელუხლებელი დარჩეს ყველაფერი, ისევე, როგორც აქამდე იყო. წინა თაობა ხომ გაჩუმდა? ესენიც გაჩუმდნენ... აბა, წყალს ხომ არ გაატანენ ამ თემაზე დაწერილ ნაშრომებს... უბედურება ისაა, რომ თავშივე უნდათ ჩაიხშოს დაწყებული კვლევა და იმ კითხვებს იძლევიან ცნობისმოყვარე ბავშვებივით, რომელსაც ნაშრომში ისედაც გაეცემა პასუხი. თუ კატეგორიულად არ სურთ სიმართლის გარკვევა, დაე, ასე იყოს, დარჩეს დრომდე ქალური ლირიკის დამწვებად კაცი (ეს უფრო ბუნებრივად ეჩვენებათ?!).

ელენე დარიანის მარიჯანისადმი მიძღვნილი ლექსის ბოლო სტროფს გაგახსენებთ, რომელიც მხოლოდ ავტორის კი არა, იმათ გულისტკივილსაც იტევს, ვისაც იგი კვლავ გასაუჩინარებლად არ ემეტება:

„დღეს ჩვენი ხალხი გათბობს გვირგვინით,
წელთა გუგუნი შუბლზე განათებს,
იყავ დღევრძელი, ჩემს გულისტკივილს
სულ სხვა თაობა გაასამართლებს“.

როგორც ჩანს, ელენე დარიანის გულისტკივილის მომჩენ და გამსამართლებელ თაობად ჩვენ არ გამოვდგებით... დაე, ასე იყოს, დარჩეს დრომდე ელენე დარიანად, ჭეშმარიტი ქალური ლირიკის დამწვებად არა ის, ვინც ეს იტვირთა...

ვინმე, ოდესმე ხომ გაარკვევს, გაასამართლებს გასაიდუმლებულ გულისტკივილს? არარაი არს დაფარულ, ყოველივე გაცხადდეს... ვიდაც ხომ მოესწრება ამ გაცხადებას? არც ის მგონია, რომ ეს გაჩუმება დიდ გმირობასა და სამართლიანობაში ჩათვალოს იმ სხვა თაობამ.

პასუხი მინაწერისათვის „არის აზრი“...

ქელოუ, მისტერ კიკო! თქვენი მისამართი, დამიჯერეთ ლონდონში არ მიძებნია... ელენე დარიანის დღიურებსა და ჩანაწერებშიც მოიხსენიებით... იგი თქვენგან დაცინვა-გაკილვას ნამდვილად არ იმსახურებს...

23.III.98.

P. S. ელენე დარიანის პოეზიაში დაეჭვებულთ ვაწვდი მის რამდენიმე ლექსს, ამოდებულს მისი არქივიდან და მაჩვენებელს იმისა, თუ რა ძალის პოეტი იყო იგი და მართლა იყო თუ იჩუმბლა დარიანობას, ან როგორი ქართული იცოდა ამ მირონცხებულმა ქალმა ეს ლექსებიც დაადასტურებენ.

ხატაური

შ. ქ-ს

მწვანე ხავერდი, ვერცხლის ბეწვი და ხატაური ჭრელ ხალიჩაზე ჩაჰკვდომია სპარსეთის რაშებს... დათენთილ ბრწყალებს ამახვილებს და ათამაშებს ამართულ ყურთა ესმის უცხო ქვეყნის ხმაური. ცხელი საღამო, ქვიშის სრბოლა, აურზაური აუტეხნია შუაღამით წყეულ ზარნაშებს, ო, რა უხდება, ამპარტავან, აშლილ უღვაშებს მისი სვლა ასე მომხიბლავი და უცნაური. მწუხრის საათზე სფინქსის სახე გააცხოველებს ღამის წიაღში ის კითხულობს ღამის ნოველებს და განუწყვეტლივ აპრუტუნებს შორით ნაღარას. პატარა თითებს კარგად ახსოვთ სპილოსთან ბრძოლა, რა ღროს დაიწყებს ზამთრის სუსხში ბუნება ძრწოლას. ბუხრის სითბოზე მოიგონებს ყვითელ საქარას.

1923 წ. XII

შენდობა

გ. ბ-ს

არ დამავიწყდი, შენი გული გამომყვა მცველად, გული ბუდიდან ამოვარდნას რომ აპირებდა, ჩემო ძვირფასო, დავიბნევი ღმერთთან ლოცვებად სამარადისოდ შენს სიცოცხლეს თუ დამპირდება. დღეები რბიან, შენზე ფიქრი მაწუხებს ისევ.

დრო არის, ვიცი, რომ გათვდეს შენი გოდებაც.
გულს სიხარულით, თუმცა ახლად ველარ აგვისებ
– სულით ვარ ავად, აღარაეინ მომაგონდება.
ძველი ამბავი მომეხვია, გამთიშა შენგან,
ჩამოდგა ვნება გახვეული ღამით ნაბადში,
გაჰკივის სული, ეს ქვეყანა მთლად გადაშენდა
მოვეყვი სუსტი ქარბუქში და ცივ ნიაღვარში.
ეხლა სხვაგან ვარ, დაღლილი ვარ, თან გულიც მტკივა,
გული, რაინდულ ჯვარზედ გაკვრავს რომ აპირებდა,
დამშვიდდი, ჩემო, გულის ტაძრის ზეარაკად მოვალ,
სამარადისოდ შენს სიცოცხლეს თუ დამპირდები.

ტყის შრიალი

შრიალი შახით: შეყვარებულთ შეხედვა ნელი
ზურმუხტი, ლალი, დაფანტული დახრილ თვალებში,
მუდარა ჩემი, უდარდელი, ხილზედ სურნელი,
ოცნება ციდან ჩამოშვებულ კარნავალებზე.
შრიალი ახლოს: აშოლტილი ალვების რხევა,
ზამბახთ ზეიმი, ზართა ღხინი, შაბაში დიდი,
როგორც ლანქერი სისხლის დენა, საზღვრების მსხვერვეა,
ლოტოსი თეთრი, ლიტანია, შარავანდელი.
შრიალი ზევით: ძილში თვლემა, ლოცვა უმანკო,
აზრთა სიწმინდე, აგზავნილი გული ღარნაკით,
სული ღამპარი, გადაშლილი სხივი უდაბნოდ,
და ხმა ცისაკენ – მწვერვალებში თქმული ზღაპარი.
შრიალი ტყეში, ხან ჩურჩული გატაცებული,
ფიქრი ბინდებით გადაკრული – სივრცეში ფრენა,
მოგონებები უნაზესი მბრონცხებულნი,
რწმენა სიცოცხლის და სიღრმეში ლოცვა-კურთხევა.

აბასოუმანი, 1923.

სიმარტოვე

სტირს ჩემი სული, არ ვიცი რატომ,
წვიმს და გაჰკივის მწუხარედ ქარი,
ჩემო ძვირფასო, ისევ ვარ მარტო,
მხოლოდ აჩრდილი შენი აქ არი.

მიკივის სივრცე მშაფრი ამბორით

არ მოსჩანს არცერთ გზაზე არაფერს,
და ჩემი სული ეხლა მაგონებს
უნათესავო ბავშვის სამარეს.

აწვიმებს ბალებს, აწვიმებს სახლებს,
აწვიმებს ცრემლით ფანჯრების მინებს,
ვიგონებ სევდით ძვირფას სახელებს
და უძვირფასეს ვინ მათქმევინებს.

და ასე ცივა, ცივა დღეს გარეთ,
ვიღაც დასტირის მწუხარედ ქარში,
უფალო ჩემო, შენ დაიფარე
ის, ვინც დავტოვეთ გარეთ, აუღარში.

1923 წ.

* * *

მე შენთან ერთ დღეს ვერ გავატარებ
შენთვის ვერ დავთვლი ლოდინის წუთებს,
შენ სულ იოლად წარსულს აბარებ
რაც დღეს გიზიდავს, რაც დღეს გაწუხებს.

მე კი სიყრმიდან სულ სხვას ვეტრფოდი,
სულ სხვა ოცნებას მივსდევდი უკან,
თუ დულცინიას არ დაგნატროდი
ღონკიხოტობა მიყვარდა მულამ.

15/2

* * *

დილა. 5 საათი. მიწყდა ქალაქის საათის უკანასკნელი რეკვა. თან
წაიღო ის, რის დაბრუნება მე აღარ შეეკრა.

მაშ ასე, მშვიდობით,
მშვიდობით სამუდამოდ,
დღეს მტკივა გული...
დამათვლევინე მწარე დღენი
მერე რამდენი...
დავრჩი უბინაოდ.
ნაზია სევდა დაბინდებით,
ჩრდილებით მიდამო

და დარდი ფარული...
ჩამოიშალნენ ფიქრებივით
შავი ფიქრები...
მარტო ვარ, უბინაოდ.

1937, 30. XI.*

მემატიანე სიმართლეს იტყვის (ნაწყვეტი)

„პოეტის დაკარგვა ძალიან ადვილია, ზოლო პოეზია ძნელია მეტად“
კეთილშობილთ საქართველოს სახალხო პოეტის გიორგი ლეონიძის
გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (1964 წ. №24) პოლო
იაშვილზე გამოქვეყნებულ წერილში.

ეს მრავლისმთქმელი სიტყვები გვახსენდება, როცა ვეცნობით ელენე
დარიანის მითსა და სინამდვილეზე დაწერილ საპოლემიკო წერილებს.

გვაქვს კი უფლება დაკარგოთ პოეტი ქალი? მემატიანე ამას
გვაპატიებს? არარაი არს დაფარული, ყოველივე გაცხადდესო... და
გაცხადდება!.. ეს მოხდება!

1999 წლის ივნისში გაზეთ „კალმასობის“ (№33) ფურცელზე
გამოეპქვეყნეთ ელენე დარიანისა და ანა ახმატოვას ურთიერთობის
ამსახველი მასალები.

წერილში პირველად გამოქვეყნდა ცნობა ა. ახმატოვას 1919 წელს
თბილისში გამოცემული ლექსების წიგნზე „Белая стар“⁻-ს ელენე
დარიანისა და ანა ანტონოვსკაიას ღვაწლზე. სამწუხაროდ, ეს გამოცემა
ჩვენს ეროვნულ ბიბლიოთეკაში დაცული არ არის. წიგნი ჩვენ ვნახეთ
ცნობილი ბიბლიოფილის მამია ხარაზის კოლექციაში. ამავე წერილში
დაიბეჭდა 1914 წელს მოსკოვში მოცემულ ღია ბარათზე ანა ახმატოვას
გამოსახულება, რომლის მეორე გვერდზე ტიცან ტაბიძის ელენე დარიანთან
მიწერილი ტექსტია. აქ წარმოდგენილ სხვა ახალ მასალებთან ერთად
გამოეპქვეყნეთ ლექსების ტექსტები, რომლებიც უთარგმნია ქალბატონ
ელენეს, ჩვენ კი გვეგონა, რომ ისინი ანა ახმატოვასადმი იყო მიძღვნილი,
მაგრამ მალევე არქივის მასალების შესწავლის საფუძველზე დადგინდა,
რომ ისინი თარგმანს წარმოადგენდა. ეს ამბავი მაშინვე ვაცნობეთ გაზეთ
„კალმასობის“ რედაქციას და გაზეთის მომდევნო ნომერში დაიბეჭდა
წერილი სათაურით „უნებლივი შეცდომა, რომელიც აღმოჩენის ტოლფასია“.

ქმმა ზეინაბ ლომჯარიამ დრო იხელთა და გაზეთ „ლიტერა-
ტურულ საქართველოში“ (1999 წ. 1-8 ოქტომბერი, №40) გამოეპქვეყნა
წერილი, სადაც გაზეთ „კალმასობის“ მიერ აღიარებულ ფაქტებს ისევ

* წერილი დაიბეჭდა გაზეთში „კალმასობა“, 1998, 28 აპრილი, № 7.

დაუბრუნდა და თავი გამოიღო ანა ახმატოვას შემოქმედების მცოდნეობაში. მე ვწერდი, რომ ელენე დარიანი ანა ახმატოვასავით რითმაში მოიკონტროლებოდა. მეტოქე. სხვათა შორის, მე არ ვარ პირველი, ვინც ეს აზრი გამოთქვა. ჩემზე გაცილებით ადრე, ცნობილმა მწერალმა და მკვლევარმა აკაკი გაწერელიამ მიუთითა ვაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ და თავისი რჩეული ნაწერების მეორე ტომში შეიტანა (თბ. 1978), რომ ანა ახმატოვა ზოგჯერ რითმასაც უკუაგდებსო“ (გვ. 212). სხვათა შორის, ზეინაბ ლომჯარიამ წერილში ციტირებულ ანა ახმატოვას ლექსებს ელენე დარიანისეულ თარგმანებს მკაცრი განაჩენი გამოუტანა „ქალბატონი ელენე, ალბათ მოცალეობის ჟამს თავისთვის წერდა და დარწმუნებული ვარ, გამოქვეყნებაზე, არ უფიქრიაო“... თუ როგორი მთარგმნელი იყო ქალბატონი ელენე, სულ მალე გაიგებს მკითხველი, როცა წაიკითხავს ლესია უკრაინკას ლექსების მისეულ თარგმანებს, ზოლო ი. ტურგენევის მოთხრობა „ასიას“ ელენესეული თარგმანი ბარე ორჯერაც არის გამოცემული და მკითხველი დარწმუნდება, რომ იგი ზეინაბ ლომჯარიას ხელწამოსაკრავი მთარგმნელი ნამდვილად არ არის.

ჩვენი მოკამათე ანა ახმატოვას ლექსის „რექვიემის“ გამოქვეყნების თარიღშიც მკითხველს აცდუნებს. როგორც წერს „მკითხველი მხოლოდ 1987 წელს გაეცნო „რექვიემს“ და მიუთითებს ჟურნალ „ოქტომბრის“ (№3) და ჟურნალ „ნივას“ (№6). წერილის დასასრულს უფრო გასაოცარ დასკვნას გეთავაზობს: „ასე რომ 1979 წელს ელენე ბაქრაძე 1987 წელს გამოქვეყნებულ „რექვიემს“ ვერაფრით ვერ წაიკითხავდაო“ (ვაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1999 წ. №40).

ჩვენი მოკამათის პრეტენზიით, თითქოს მან ყველაზე „უკეთესად“ იცის ანა ახმატოვას შემოქმედება და ლექსის „რექვიემის“ გავრცელება – ბეჭდვის ისტორიაც, სიმართლე არ არის. ამკარაა, რომ იგი არ ცნობს ცნობილი ბიბლიოფილის მამია ხარაზის წიგნს ანა ახმატოვაზე (გამოცემულია 1992 წელს, თბილისში, სათაურით „სული დენილი“).

ახლა ისევ „რექვიემის“ გამოქვეყნების ირგვლივ, ლექსის ტექსტი ვერ კიდევ 1962 წელს, როცა ჟურნალ „ნოვი მირის“ (№11) ფურცელზე გამოქვეყნდა ა. ი. სოლჟენიცინის მოთხრობა „ივან დენისისძის ერთი დღე“ იქ შეიტანა მწერალმა აღნიშნული ლექსის სტრიქონები. 1963 წელს კი ეს მოთხრობა ცალკე წიგნად გამოიცა 100 ათასი ტირაჟით. ზოლო ამ გამოცემის ერთი თვით ადრე იგივე მოთხრობა „რომან-ვაზეტაში“ გამოქვეყნდა 750 ათასი ტირაჟით. როგორ გგონიათ, ამ გამოცემის ერთი ეგზემპლარი მაინც ვერ ჩამოაღწევდა თბილისამდე? მაშინ, როცა ამ ლექსის საზღვარგარეთის გამოცემებიც ვრცელდებოდა საქართველოში. კერძოდ, 1963 წელს მიუნხენში დაიბეჭდა „რექვიემი“ უცხოელ მწერლებს ამხანაგობის გამოცემაში. 1964 წელს კი კვლავ იბეჭდება „რექვიემი“ ჟურნალში „გრანი“. ყველა ეს მასალა რუდუნებით შეკრებილი ჰქონდა ჩემს მეგობარ მწიგნობარს მამია ხარაზს.

ქ-ნ ზეინაბს შევახსენებ, რომ ანა ახმატოვას „რექვიემი“ ხელნაწერის სახით დაბეჭდვამდე ვრცელდებოდა არა მარტო სსრ კავშირში, არამედ მთელს მსოფლიოში. როგორც მამია ზარაზი იტყობინება: „1963 წლიდან ახმატოვა აღარ არის „რექვიემის“ ერთადერთი სრულუფლებიანი მფლობელი. იგი ცხოვრებას იწყებს მრავალრიცხოვან ხელნაწერებსა და მანქანურ ნაბეჭდში. 1963 წლიდან რუსეთში არ არის არცერთი ინტელიგენტის სახლი, სადაც არ იქნება „რექვიემი“. (მ. ზარაზი, სული დევნილი, თბ., 1992, გვ. 89). საინტერესოა, იმ დროინდელ თბილისს შავი ფარდა ხომ არ ქქონდა ჩამოფარებული? აქამდე ვერ მოაღწევდა ამ ლექსის ერთი ეგზემპლარი მაინც? თანაც რუსული ენისა და ლიტერატურის ასეთ ცნობილ საეკიალისტამდე, როგორიც იყო ქალბატონი ელენე ქართველიშვილი, იგივე ელენე ბაქრაძე, ბერიშვილი, ელენე დარიანი – ამ უკანასკნელის სინამდვილეშიც თქვენ 2000 წლის 11-17 აგვისტოს გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ გამოქვეყნებულ წერილშიც ექვი გეპარებათ.

გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოს“ მკითხველს შევახსენებ, რომ აღნიშნულ ფოტოსურათზე მართლაც აღბეჭდილია პეტრე ქავთარაძის მეუღლე ანა ილარიონის ასული ლორთქიფანიძე, რაც ქალბატონმა ნიტა ტაბიძემ უფრო ადრე შენიშნა, ხოლო 1998 წელს ჟურნალ „ცისკარში“ (№12) ქ-ნმა მანანა ქავთარაძემ ყოველგვარი აურზაურის გარეშე მიუთითა.

რაც შეეხება პოეტი ქალისადმი ზ. ლომჯარიას წაყენებულ ბრალდებას კოკი ილიას ძე აბაშიძის არქივის „წაღების“ შესახებ, ფაქტი დასაზუსტებელია, ვის ხელში აღმოჩნდა ეს ყველაფერი, ვიციით? უნდა გადაისინჯოს პატარძელში გიორგი ლეონიძის სახლ-მუზეუმის ფონდები. მსგავს მასალებს შეხვდებით გიორგი ხარატიშვილის წიგნში „ქართველი ადვოკატების საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ისტორიიდან“ (თბ. 1975 წ.).

სამწუხაროდ, ზ. ლომჯარია ლიტერატორთა იმ ჯგუფშია, რომელთაც უამრავი დამადასტურებელი საბუთის მიუხედავად, ჯიუტად არ სურთ პოეტის პოვნა, დაკარგვა უფრო ეადვილებათ, რადგან პირად მოსაზრებებსა და ინტერესებზე ვერ მალდებიან. ამას კი მემატიანე მართლაც რომ პირუთენელად განსჯის.

ისეგ ელენე დარიანის მითსა და სინამდვილეზე

1997 წელს, გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (№34,35), სანამ ჩემი წერილი „ცისფერყანწელთა ცისფერი დედოფალი“ გამოქვეყნდებოდა, რამდენიმე ნომრით ადრე დაიბეჭდა ივანე ამირხანაშვილის

წერილი, სადაც ამოკითხავთ, რომ „უცნაურია და ამავე დროს, სამწუსარსო პერიფერიული მეცნიერის ბუდი (დაყოფა ჩვენია გ. ჯ.) რაც უნდა სერიოზული მკვლევარი იყოს, „მეტროპოლიაში“ მცხოვრებ უქნარა მეტმუშაკსაც ვერ ჯობნის საერთო-სახალხო „რეიტინგით“. გამოჩინებული უქნარები რომ ბამბას აჩხრიალებენ, ბატონი გიორგი მარგალიტებს პოულობს, სენსაციურ აღმოჩენებს აკეთებს.

აი, ახლაც, მალე გამოაქვეყნებს მასალებს იმის შესახებ, რომ პაოლო იაშვილის შესანიშნავი „დარიანული“ ლექსები სულაც არ ეკუთვნის პაოლო იაშვილს, მაგრამ არ დაუჯერებენ“ (ეს წერილი ავტორმა შემდეგ შეიტანა წიგნში „თეთრი ჯერის ხეობა“, მხატვრულ-დოკუმენტური ჩანაწერები, თბილისი, 1999, გვ. 80).

მკითხველო, ამ ჩემთვის უხერხულ დახასიათებას არ მოვიტანდით, მაგრამ იგი უკანასკნელმა ფრაზამ „მაგრამ არ დაუჯერებენო“ მიიძულა. მართლაც, ეს წინასწარმეტყველება ამიხდა. ჩვენი „მეტროპოლიაში“ მცხოვრები მეცნიერები: ქ-ნი ლალი ავალიანი, ბატონი დავით თევზაძე, ქ-ნი ზეინაბ ლომჯარია და მთელი ჯგუფი ამორძალებისა დამესხნენ თავს: აქედან ყველაზე შემტვეი პოზიცია დაიკავა ზეინაბ ლომჯარიამ... მან ორი საგახეთო წერილი და ბოლოს პატარა წიგნიც გამოაქვეყნა, საიდანაც გავიგე, რომ „მეტროპოლიაში“ მცხოვრებ მეცნიერებს „პერიფერიაში“ მოღვაწე მეცნიერი ავთანდილ ნიკოლეიშვილიც გახვთ „ახალი ქუთაისის“ (1997 წ. 14 ნოემბერი) საშუალებით გამოხმაურებია. მართალია, ჩვენ ეს წერილი არ წაგვიკითხავს, მაგრამ ბატონი ავთანდილის მონოგრაფიას პაოლო იაშვილზე კარგად ვიცნობთ და მისი პოზიციაც ჩვენთვის კარგად არის გარკვეული.

ასე, რომ ჩემს გამოქვეყნებულ წერილებსა და მოსაზრებებს ჰყავდა მოწინააღმდეგენიც და მომხრენიც.

ჩემს პირველ პუბლიკაციებს დადებითად გამოეხმაურნენ: რადიოგადაცემით – პროფესორი ზაზა აბზიანიძე, სატელევიზიო მიმოხილვით – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი როსტომ ჩხეიძე, გახვთ „კალმასობის“ რედაქტორი, დოცენტი შარლოტა კვანტალიანი და „პერიფერიაში“ (ქალაქ გორში) მოღვაწე დოცენტი თამილა ვოგოლაძე, რისთვისაც მათ დიდ მადლობას ვწირავთ.

არ ვიცი, ამ ორი მებრძოლი ბანაკის ძალთა თანაფარდობა როგორია, მაგრამ ფაქტია, ჩვენს წინააღმდეგ მებრძოლთაგან განსაკუთრებული „სიჩაუქე“ გამოიჩინა ქ-მა ზეინაბ ლომჯარიამ. მას არ ეყო გამბედაობა უღიარებინა, რომ ჩვენ ელენე დარიანზე გამოქვეყნებული წერილებით მეცნიერულ მიმოქცევაში შევიტანეთ უამრავი, მანამდე უცნობი, სახელმწიფო და საოჯახო არქივებში დაუნჯებული მასალა, მაგრამ, ვინც გაეცნობა ლომჯარიას ჩვენს წინააღმდეგ მომართულ, არა ჭეშმარიტების დასადგენად დაწერილ წერილებს და მისი წიგნის პათოსს იგრძნობს, მიხვდება, რომ იგი წონასწორობადაკარგული, გაავებული, არაკეთილგანწყობილი და სხვათა

შრომის არად ჩამდგები მოკამათა.

ავისმჩხრეკელი ზ. ლომჯარია განსაკუთრებით გაულიზიანებია გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოს“ რედაქციის მკითხველთან ელენე დარიანზე ჩემი პირველი წერილის ასეთ წარდგენას: „იღუმალებით მოსილ სახელს ელენე დარიანს და ამ ფსევდონიმს ამოფარებული ქალბატონის წარმოდგენით ვიორგი ჯავახიშვილის წერილი“ (1997 წ. №34, 22-29 აგვისტო) მკითხველმა მინდა იცოდეს, რომ მე სენსაციებისათვის არასოდეს არ მიღვანია და არც ამის შემდეგ ვაპირებ იაფფასიან პოპულარობას. თუ ელენე დარიანზე ჩემს მიერ გამოქვეყნებულ წერილებში გაიპარა ლაფსუსი და თუნდაც შეცდომა, მკითხველს ამის გამო, წინასწარ ვუხდი ბოდიშს.

თავი და თავი ზ. ლომჯარიას კრიტიკისა ის არის, რომ მას მტკიცედ სჯერა: „ელენე დარიანი არარსებული პოეტი ქალია“ (ელენე დარიანი, ლექსები, თბ. 2000) და „ელენე დარიანი არის პაოლო იაშვილის ფსევდონიმი“ (იქვე, გვ. 100). ღმერთი, რჯული! ამ აზრების ავტორს რატომ უნდა მკითხველსა და სპეციალისტს თვალეზზე ხელები ააფაროს იმ უდავო ჭეშმარიტებაზე, რაც ელენე დარიანის თანამედროვეებმა უფრო უკეთესად იცოდნენ. ამ თემაზე დაწერილ წერილებში მოვიხსენიე და კიდევ უნდა გავიხსენოთ ერთი ასეთი ცნობა, რომელიც 1915 წელს შურნალ „თეატრსა და ცხოვრებაში“ (№40, გვ. 15) გამოქვეყნდა: „პ. იაშვილმა წაიკითხა ქართველი ქალის ელენე დარიანის ლექსები, რომლითაც საზოგადოება გააკვირვეს თავისი საოცრებით და გაბედულებით. ამ ლექსების კითხვის დროს რამდენიმე ქალი თეატრიდან გავიდაო“... იმდროინდელი ქუთაისური პრესაც („სამშობლო“, „ახალი კვალი“, „ჩვენი ქვეყანა“ და სხვები) ადასტურებს, რომ ამ „ურცხვი ლექსების“ ავტორი ელენე დარიანი იყო.

1916 წლის 9 მარტს გაზეთმა „სამშობლომ“ გამოაქვეყნა წერილი ვინმე „სტუდენტის“, რომელშიც მითითებულია, რომ შურნალი „ცისფერი ყანწების“ ავტორმა ქალმა, პოეტმა „ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბაო“ და იქვე მითითებულია, რომ „ჩვენ ეჭვი გვეპარება, რომ ქართველი ქალი ამრიგად დაცემულიყოსო“... „სტუდენტის“ წერილმა ქუთაისში ისეთი რეაქცია გამოიწვია, რომ, როგორც გაზეთი „თანამედროვე აზრი“ (1916 წ. 18 მარტი) იუწყებოდა, პაოლო იაშვილმა გაზეთ „სამშობლოს“ რედაქტორი ია ეკალაძე-ცინცაძე დუელში გამოიწვიაო.

ია ეკალაძემ დარიანის ლექსებს „სქესობრივ ნიადაგზე დაავადებულითა პოეზია“ უწოდა, უფრო მეტიც, 1916 წლის 15 ოქტომბერს იგი გაზეთ „სამშობლოში“ წერდა: „აფსუს, შოთავ, აფსუს, აკაკი... ვაჟავ, აფსუს, ჩვენო დიდებული ხალხური პოეზიავ, რომ შენს ადგილს, რაღაც ბოღვას, ხმის უცნაურ აწევ-დაწევასა და „ნიფხავ-პანტალონების“ ხოტბა-დიდებას აჭერინებ“ არც ღვო შენგელაიამ დაინდო ელენე დარიანის პოეზია და ავტორზე მიუთითებდა: „ელენე დარიანის მდგომარეობა ფრიად საშიშია.

მას ტემპერამენტი აწეული აქვს. სულიერი საუნჯე ეღენე დარიანს არ გააჩნია... მასში არაფერია: არც სინაზე, არც უმანკობა, მოკრძალება, ტლანქია!"

ჩვენს პოეზიას ის ვერაფერს შეჰმატებს. სულით ღატაკმა და ტანით შიშველმა ან რა უნდა მოგცეს?" (გაზეთი „სამშობლო“, 1916, №363).

საზოგადოებისა და პრესის ასეთი განაჩენის გამოტანის შემდეგ, განა ვინმეს გაუჩნდებოდა სურვილი, ემზილებინა ლექსების ავტორი? განა პაოლო იაშვილი თავის საოცნებო ელლის გასწირავდა და იტყოდა, რომ ლექსების ავტორი ეღენე ბაქრაძეაო?

პაოლო იაშვილის მიერ საზოგადოების წინაშე ეღენე დარიანის ლექსების კითხვამ დიდი ხმაური გამოიწვია. ყველა ღანძლავდა მას ლიტერატურულ სადამოებზე თუ პრესაში. ერთადერთი იყო კრიტიკოსი კიტა აბაშიძე, ვინც ცისფერყანწელების მიმართ სიმპათიები გამოხატა. ამის გამო იყო, რომ ისიც არ დაინდეს და გაზეთ „თანამედროვე აზრის“ კორესპონდენტმა მას „პორნოგრაფისტების დამცველი“ უწოდა (გაზეთი „თანამედროვე აზრი“, 1916, №59). თვით კონსერვატორთა ისეთ წარმომადგენელს – კატო მიქელაძეს რომ სცოდნოდა ლექსების ავტორი ეღენე ბაქრაძე იყო, – მისი ოჯახის სტუმარი, იაზონ ბაქრაძის ახლობელი, არ მოერიდებოდა და ანათემას გამოუცხადებდა? ამიტომ იყო გასაიდუმლოებული გაზეთ „მეგობარში“ და ჟურნალ „ცისფერ ყანწებში“ გამოქვეყნებული ეღენე დარიანის ლექსების ნამდვილი ავტორის ვინაობა. ამიტომ წერდა თბილ წერილებს ეღენეს ბიძა იაზონ ბაქრაძე და კატო მიქელაძეც.

ეღენე დარიანის ვინაობის გაგება აწუხებდათ საქართველოს სხვადასხვა ქალაქებში მცხოვრებთ. ცნობილი მხატვრის ეღენე ახვლედიანის ცნობით, მამამისს დიმიტრი ახვლედიანს თბილისიდან ქუთაისში წერილიც კი მიუწერია, ვინ არისო ეღენე დარიანი... შემდეგში ეღენე ახვლედიანისა და ეღენე ქართველიშვილს შორის ოჯახობრივი ურთიერთობის შესახებ საყურადღებო მასალებია შემორჩენილი.

ეღენე დარიანის ლექსების პოპულარობის მაუწყებელია ის, რომ 1916 წელს მ. გაჩეჩილაძემ შეადგინა და თბილისში გამოსცა „ჩანგის“ მეორე ტომი, რომელშიც ცალკე ადგილი მიუჩინა ეღენე დარიანის ლექსს „პირამიდებს“ (გვ. 173). აქვე ცალკეა შეტანილი პაოლო იაშვილის ლექსები: „ზარის ხმა ქარში“, „ლანდი სიცივეში“ და „შემოდგომის მულოდია“ (გვ. 188-189). ბუნებრივია, ასევე ცალ-ცალკეა დაბეჭდილი მათი ლექსები ქუთაისში სანდრო ცირეკიძის შედგენილ და გამოცემულ ახალი პოეზიის ანთოლოგიაშიც გამოქვეყნებულია ეღენე დარიანის ლექსები „ფერადი სონეტი“, „პირამიდები“ და პაოლო იაშვილის „წითელი ხარი“, „წერილი დედას“.

საგულისხმო ფაქტია, რომ პაოლო იაშვილმა გაზეთში „რესპუბლიკა“

გამოაქვეყნა ანგარიშში „Литературное кольцо Грузии 1917 г.“, სადაც
სხვა ქართველ პოეტებთან ერთად ელენე დარიანიც დაახასიათა თავისი
„მთრთოლვარე ოცნებით“...

საინტერესოა, როგორ ახსნიან თვით პაოლო იაშვილის მიერ ელენე
დარიანის ცალკე ავტორად დასახელებას?

ასე მოვიდა XX საუკუნის 20-იანი წლები და ელენე დარიანის
ლეგენდა ლეგენდად რჩებოდა. პოეტიქალბატონი გამფლავნებას
„მალულობას“ არჩევდა... ყოველივე ამას საქვეყნო და საოჯახო დარდიც
ემატებოდა. 1923 წლის 24 მაისს კი მან თავისი გულისტკივილი ასეთ
ლექსად ამოთქვა:

„მადალ მოლოდინს შეეჩვია ჩემი პროფილი,
ღამე დღესა სცელის და აღიონს მწუხრის საათი,
სიტყვის ნადიმზე მე არა ვარ უარყოფილი,
მაგრამ მომბეზრდა მალულობა, ფარული დარდი.
ბევრი ვეწაშე (აღარა ვარ დღეს მინდობილი),
იჭვის სათვალთ გაგადიდე შუქი დავანთე,
ო, რა ძნელია ფერწასული წუთისოფელი,
ოდეს არ კვდება ვერლენი და ბრძენი საადი.
ჩემი ლექსები მოვიშორე და გაგასხვისე,
დიდი მოთმენა მოვიახლე და შევითვისე,
დალღილი შუბლით მოვიწყინე სხვისი სიავე.
ყველას გაეუძღვებ, კარგადა ვგრძნობ, ყველაფერს დღესა,
სახელის ლანძღვას, ტიციანს და მის მეუღლესა,
კვლავ ფრთებს ავისხავ და სტრიქონებს მიცვემ სილაღეს“.

ამ ლექსს შექმნის თარიღის ქვეშ აწერია „პაოლოს მოლოდინში“...
1923 წელს 23 მაისს „ჩეკას“ გადაწყვეტილებით დაზვრიტეს 15
ქართველი მამულიშვილი. მათ ხსოვნას ელენე დარიანმა მიუძღვნა ლექსი
„15-ს“...

1924 წლის სახალხო აჯანყება! ქალბატონი ელენე არც ამ
აჯანყებისადმი იყო გულგრილი.

1924 წლიდან 1937 წლამდე – ქართველი ინტელიგანციის
მარტვილობის 13 წელი ჩამოწვა.

– „გადამხდა გადასავალი, მაგრამ უარესს მოველიო“ – ხშირად
იხსენებდა ქ-ნი ელენე პაპამისის, ილიკო ფაველენიშვილის მიერ სოფელ
ერედვში, თავის სახლის აივანზე, წარმოთქმულ სიტყვებს...

1937 წლის 20 მაისს გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“
დაიბეჭდა ლავრენტი ბერიას სიტყვა, სადაც პაოლო იაშვილზე
კეთილშელობით: „პაოლო იაშვილმა, რომელიც უკვე 40-ზე მეტი წლისაა,
დროა ჭკუა ისწავლოს. სიკეთე არ მოჰყვება მის ნავარდს...“ არც მოჰყვა
სიკეთე. 1937 წლის 22 ივლისს პაოლო იაშვილმა სიცოცხლე

თვითმკვლევლობით დაამთავრა... 1937 წელს რეპერსირებულთა რიცხვში მოხვდა ქალბატონ ელენეს მეუღლე შალვა ქართველიშვილიც... ახლა თვითონ მკითხველმა წარმოიდგინოს, ამ საშინელ მოვლენათა სრობლის დროს (1923 წლიდან 1937 წლის ტრაგედიების ჩათვლით... 1937 წლიდან 1954 წლამდე, მანამ მოხდებოდა რეპერსირებულთა რეაბილიტაცია) ელენე ბაქრაძე-ბერიშვილ-ქართველიშვილის დარიანობაზე შეიძლებოდა თუ არა საუბარიც კი?

ერთი უნდა მტკიცედ გვახსოვდეს, რომ პაოლო იაშვილის რეაბილიტაციამდე, განსაკუთრებით 1955 წელს, როცა გამოქვეყნდა მისი ლექსების პირველი კრებული, ქუდის ქვეშ „ელენე დარიანის ლექსებიდან“ 1915-1924 (გვ. 109-120) შეტანილია მხოლოდ 10 დარიანული ლექსი და 109-ე გვერდზე სქოლიოში მითითებულია: „პაოლო იაშვილი ელენე დარიანის სახელითაც ბეჭდავდა ლექსებს“... ამის შემდეგ ელენე დარიანის კარგად მცნობი თუ მკვლევარი და ახლად მოსული ლიტერატორები უკრიტიკოდ იმეორებენ აზრს, რომ ელენე დარიანი, იგივე პაოლო იაშვილიაო...

ზენაბ ლომჯარიას, როცა ელენე დარიანის ფსევდონიმზე საუბრობს, საბუთად მოაქვს კოლაუ ნადირაძის აზრი, რომელიც ახალგაზრდა მკვლევარმა ნინო ჩხიკვიშვილმა ჩაიწერა „ელენე სახელი იყო, „დარიანი“ კი „დორიან გრეის პორტრეტიდან წამოიღო“ (გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1988 წ. №16). აქვე ოპონენტს უნდა გაეხსენებინა იგივე ავტორის 1920 წელს ქუთაისში გამოცემული წიგნი „ბაღდაზინი“, რომელშიც დაბეჭდილი ლექსების ციკლს, „მთვარის ქურდები“ რაც ეპიგრაფად წაუძმღვარა: „ელენე დარიანს – ძვირფას დას“ როგორ მოხდა, ცისფერყანწელთა ძმამ არ იცოდა, ელენე დარიანი თუ პაოლო იაშვილი იყო, რად მოიხსენიებდა „ძვირფას დას“... გარდა ამისა, 1919 წელს, კოლაუ ნადირაძემ „შვილდოსანში“ როცა განიხილა გალაკტიონ ტაბიძის 1919 წელს გამოსულ ლექსების წიგნში მოიხსენია, რომ იოსებ გრიშაშვილის ლექსი „ქორწილი ჩვენს უბანში“ ... ელენე დარიანის გაკლენით დაიწერაო“ (გვ. 20).

1919 წელს ვალერიან გაფრინდაშვილი გამოქვეყნებულ წერილში „სონეტის პრობლემა“ წერდა, რომ „პირველი კლასიკური სონეტი დაწერა ელენე დარიანმა ჩვენში“. ამ წერილში ცალკე ნათქვამია, რომ „პაოლო იაშვილმა შექმნა შემდეგი სონეტები: ელაძი სონეტი, სონეტი ამორძალი და სონეტი უნაგირით“... თუ ერთი და იგივე ავტორი იყო ელენე დარიანი და პაოლო იაშვილი, ვალერიან გაფრინდაშვილმა, ვინც ყველაზე მეტი იცოდა... ორივე პიროვნებაზე, რატომ ერთმანეთში არ აურია მათი სონეტები? როცა ვალერიან გაფრინდაშვილმა განიხილა რითმა 1922 წელს, ჩამოთვალა გრიგოლ რობაქიძის, პაოლო იაშვილის, ტიცციან ტაბიძის რითმის სიახლეები და ნიმუშად მოიყვანა ელენე დარიანის რითმები: „მოგიყვები – იხვები“, „სოკოს-გოგოს“, „უცებ-ვახუცებ“... განა

მაშინდელ გაზეთებში არა ქვეყნდებოდა რითმების ტურნირი“ და მითითებული არ იყო, რომ „რითმა-სიტყვის ორეულია და სტრიქონის ბრწყინვალე მსაჯული: მას შეჰყავს ჩვენებათა ქაოსი სამუდამო ნაპირებში. აი, რითმები – პოეტების ახალი პორტრეტები“ და ანბანის მიხედვით დალაგებულია ავტორები. პოეტები: ეალერიან გაფრინდაშვილი, რაფინ გვეტაძე, იოსებ გრიშაშვილი, ელენე დარიანი, პაოლო იაშვილი, შალვა კარმელი, გიორგი ლეონიძე, ლადო მაჭავარიანი, გრიგოლ მეგრელიშვილი, კოლაუ ნადირაძე, გრიგოლ რობაქიძე, გალაკტიონ ტაბიძე, ტიცციან ტაბიძე, გრიგოლ ცეცხლაძე და ლელი ჯაფარიძე თავიანთი რითმებით. ელენე დარიანის ლექსებიდან ცალკეა მოტანილი რითმები: „ხელუხლები“, „მუხლები“, „არ ჩანს არავინ და ტანსაფარავე“.

ნინო ტაბიძეს თავის მოგონებების წიგნში „Радуга на рассвете“ (Тб., 1992, გვ. 11-12). მოტანილი აქვს ტიცციან ტაბიძის მიერ 1917 წელს, 2 იანვარს, დაწერილი წერილი. იგი ვალერიან გაფრინდაშვილს წერს: „Интересуют меня Ел. Дариани "Я и кошка" и Паоло "Павлины в городе". აქვე სწერია ისიც, რომ „Хочу книгу подготовить к этому лету. Туда войдут и Галактион, и Али и Елена Дариани“. ეს სიტყვები მაშინ იწერება, როცა ჯერ კიდევ მოსკოვში ცხოვრობს ელენე ბაქრაძე და ტიცციანი მას ხშირადაც ხვდება.

ტიციან ტაბიძის ამ წერილს ავსებს გალაკტიონ ტაბიძის ერთი 1948 წლის ჩანაწერი: „1917 წელს ამ ბაღში მივიღოდი... ერთხელ, ღამით, ბულვარით. კარგა შეღამებული იყო. ვბრუნდებოდი ელენე დ-ს ბინიდან, არბატის იქით, რადგან სტუმრად ვიყავი დასაპატივებელი რა კარგი იყო ტფილისიდან ჩამოტანილი კონიაკი, ახლაც მახსოვს მისი გემო. გახსენებები, მოგონებები, ლექსები და კიდევ გადაშუალამდა. დავეშვიდობეთ განათლებულ დიასახლისს და წამოვედი მე და ამირეჯიბი“ (ვახტანგ ჯავახაძე, უცნობი, აპოლოგია გალაკტიონ ტაბიძისა, თბილისი, 1996, გვ. 232-233., გიორგი ლეონიძის სახელობის საქართველოს ლიტერატურული მუზეუმი, გალაკტიონის არქივი, №236, დ). ე. ი. მოსკოვში, 1917 წელს ელენე დარიანთან სტუმრად იმყოფებოდნენ გალაკტიონი და შალვა ამირეჯიბი (შემდეგში ემიგრანტი პოეტი). საგულისხმოა, რომ გალაკტიონ ტაბიძეს 30 წლის შემდეგაც ახსოვდა ელენე დარიანთან მოსკოვში სტუმრობა – „ახალგაზრდა განათლებული დიასახლისი“, „მოგონებები, ლექსები“...

ელენე დარიანის არქივს შემორჩა გალაკტიონის მიერ ქ-ნ ელენესა და მისი მეუღლისადმი მიძღვნილი ორი ლექსი – ექსპრომტი, პოეტის ახალგაზრდობის პორტრეტი ავტოგრაფით და შალვა ქართველიშვილის უბის წიგნაკში ჩაწერილი ერთი ლექსიც.

გალაკტიონის დღიურში მოხსენიებული „ელენე დ“, რომ ელენე დარიანია, საეჭვო არ არის.

დავუბრუნდეთ ისევ ცისფერყანწელებს.

შალვა აფხაიძე 1960 წელს წერდა: „ჩვენ ყოველთვის გვაოცებდა პაოლოს შემოქმედებითი „გარდაქმნა“, გვაოცებდა მისი ლექსები, რომელიც ელენე დარიანის ფსევდონიმით ქვეყნდებოდა (შნათობი, 1960, №12, გვ. 163). ეს მაშინ, როცა იგივე შალვა აფხაიძე 1923 წელს თბილისში ლექციას კითხულობს თემაზე: „ა) ქართველი პოეტისები, ბ) ელენე დარიანი, გ) მადონა პოეზიაში“ (იხილეთ გაზეთი „რუბიკონი“, 1923 წელი, 4 თებერვალი, №2). თუ ქართველი პოეტისა ელენე დარიანი არ იქნებოდა, როგორ წაიკითხავდა მასზე ცისფერყანწელი ძმა ლექციას, რაზე ვდებოდა?

ყველაზე მეტად გაგვაოცა ჩვენ მიერ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (1997, №35) გამოქვეყნებულ პაოლო იაშვილის ელენე დარიანისადმი მიძღვნილი ერთსტროფიანი ლექსის ავტოგრაფის ზ. ლომჯარიასა და „მისთა ძმათა“ კომენტარებმა. მით უფრო, რომ ამ ავტოგრაფის ავთენტიკურობაში თავის დროზე ეჭვი შეიტანა ქ-მა ლალი ავალიანმა. ზეინაბ ლომჯარიამ კი ხელაღებით შეიტანა თავის წიგნში (ავტოგრაფი) უსუსური კომენტარით (გვ. 40). თითქოს ეს ლექსი „პოეტური გაუცხოების“ ნიმუში იყოს და იგი დაედგინოს ჩვენს მეგობარს ზაურ მეძველიას (ფრიად შვეწუხდი მისი დამოწმების გამო). პირდაპირ სასაცილოა, რად გინდოდათ „გარდასასული“ ვ. ბრიუსოვის მაგალითად დასახელება? საიდან სადაო?..

იმისათვის, რომ დარწმუნდეთ, აქ არავითარი „გარდასახვასთან“ არა გვაქვს საქმე, კიდევ მოვიტანთ თბილისში, რტიშჩევის ქუჩაზე მდებარე ქ-ნი ელენეს სახლის კედელზე პაოლო იაშვილისეულ მინაწერ-ექსპრომტის ერთ სტროფს:

„მოვედი, სახლში არ დამხვდი,
მინდოდა ლექსის წაღება,
აფერუმ, რითმად აქ ხახვი
დარიანს გამოადგება...“

„პაოლოს ასე ელოდიო?“ – კითხულობს იგი და ქ-ნ ელენესადმი ნამდურავი კილო დასდევს დანარჩენ ორ სტროფსაც.

ზ. ლომჯარიამ ასევე სასაცილო ახსნა დაურთო ჩემს მიერ გამოქვეყნებულ ლიზა ქართველიშვილისეულ დღიურზე იოსებ გრიშაშვილის ასეთი მინაწერს: „ელენე დარიანმა გადმომცა (შალვას მეუღლემ). ი. გრ“. „ხელნაწერი აჩუქა პოეტს ქ-მა ელენემ, ქართველიშვილის ხელმოწერით... იოსებ გრიშაშვილის მინაწერში რაღა ელენე დარიანი ამოატივტივა, თუ არ გაახსენდა მას დარიანული ლექსები და მისი ავტორი?“

1924 წელს გაზეთ „ბარიკადში“ (№1) სანდრო ცირეკიძე წერდა, რომ „პაოლო იაშვილმა გამოიყვანა პოეტი ქალი ელენე დარიანი და ძვირფასი ქვების ნათელი ფერებით გადაშალა ეროტიკული ლირიკა.

დირიჟორი ყველგან – პაოლო იაშვილი არის არხიტექტორი ორდენისა. ატლანტიკით ორივე ხელით უჭირავს „ციხური ყანწების“ სიმძიმე. ფარშევანგების წინამძღოლის ყვილი კიდევ შეაშფოთებს ქართულ ლიტერატურასო“ ...

ჭეშმარიტად, „პოეტი ქალის ელენე დარიანის“ „გამომყვანი“ მართლაც, რომ პაოლო იაშვილი იყო, ამას მტკიცება არა სჭირდება. დიას, პაოლო იაშვილმა გააცნო პირველად ქუთაისის საზოგადოებას ის ეროტიკული ლექსები და მათი ავტორობაც კი მან დაიბრალო, რადგან სხვაგვარად არ ეგებოდა. ამის წილ რაც გადახდა პაოლო იაშვილს, მაშინდელი პრესის საშუალებით, უკვე ვიცით. ზ. ლომჯარიამ სანდრო ცირეკიძის ზემოთ მოტანილ ცნობაში „ორივე ხელი“ დაყო და პაოლო-ელენეს დარიანული პოეზიის ერთი და იგივეობის დასაყრდენად გამოიყენა, მაგრამ რად დაეიწყება ჩვენს მოკამათეს, მაშინდელ პრესაში გამოქვეყნებული ცნობა, რომ ელენე დარიანის ლექსები გამოსაცემად სანდრო ცირეკიძეს მზად ჰქონდა...

აგერ, თითქოს გუშინ იყო, როცა გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (1995 წელი, 19-26 მაისი, №20) გამოქვეყნდა ქნ ნესტან ციციშვილის წერილი „გრიგოლ რობაქიძე ქართული მოდერნიზმის შესახებ“. მკვლევარმა თავის დებულებების დასაყრდენად თბილისში 1918 წელს ანა ანტონოვსკაიას სახსრებითა და ს. გოროდეცკის რედაქტორობით გამოსულ ჟურნალ „ARS“-ში (№1, გვ. 46-52) დაბეჭდილი რობაქიძის წერილი „ქართული მოდერნიზმი“ გამოიყენა.

6. ციციშვილმა, როგორც გრიგოლ რობაქიძის წერილში იყო, ცალ-ცალკე ასეთი თანმიმდევრობით წარუდგინა მკითხველს: პ. იაშვილი, ვ. გაფრინდაშვილი, ელენე დარიანი, ტ. ტაბიძე, ლ. ჯაფარიძე და გალაკტიონ ტაბიძე.

6. ციციშვილი წერს: „შემდეგი პოეტი, რომლის შესახებაც ავტორი საუბრობს, არის ელენე დარიანი. ავტორის აზრით, იგი არის ქალური პოეტური სხივი ქართული მოდერნიზმის დამწყებთა (მამაკაცთა) შორის და ე. დარიანი შესანიშნავია პირველ რიგში იმით, რომ იგი ერთადერთია, რომელმაც ჭეშმარიტი ქალური სიტყვა თქვა“.

გრიგოლ რობაქიძის აზრით, ქართულ ლიტერატურაში ქალის ეროტიკული ფსიქიკა, გარდა ალექსანდრე ყაზბეგის პროზისა, სხვაგან არსად გვხვდებაო. წერილის ავტორმა ნიმუშად მოიტანა ელენე დარიანის ლექსი „პირამიდები“, რომელიც რუსულად ვალერიან გაფრინდაშვილს უთარგმნია (ARS, №1, გვ. 50).

გრიგოლ რობაქიძის აღნიშნულ პუბლიკაციას „ARS“-ში რომ გაცნობილი ვარ და ამ წერილის ნესტან ციციშვილისეულ მიმოხილვასაც კარგად ვიცნობ, ამას დიდი ფიცი-მტკიცე არ უნდა (აქვე ვაქვეყნებთ ამ ჟურნალის ყდის გამოსახულებას იოსებ გრიშაშვილის ფაქსიმილეთი).

მიკვირს, ჩვენმა ოპონენტმა როგორ მოახერხა გაჩუმება გრიგოლ რობაქიძის წერილის საფუძველზე ნესტან ციციშვილმა ელენე დარიანი

რომ ცალკე ავტორად დაასახელა? ან, ნინო ჩხიკვიშვილი – დგებუაძისას 1994 წელს თბილისში გამოცემულ წიგნში „თქვენ კი, კოლაუ ნადირაძე, რას იტყვი მაინც?“ დარიანის რეალობაზე რომ მიუთითა? რაღა ჩვენი წერილების გამოქვეყნების გამო გაუჩნდა სურვილი ესოდენი „დიდი ცოდნის“ გამომელაყნებისა?

ზ. ლომჯარიამ „დიდი შთაბეჭდილების მოხდენის მიზნით“ თავის წიგნში ნუმერაციით ჩამოთვალა, ამა თუ იმ ავტორის მიერ რა არის თქმული პაოლო იაშვილის ელენე დარიანობაზე. მაინტერესებს, რატომ არ გააზნენდა ჩვენთვის კარგად ცნობილ ბატონ ვიორგი ზერზეულიძის წიგნში ნათქვამი: „ახლა ძნელია იმის გარკვევა, თუ რად დასჭირდა ისეთი მაფორული ხმის მამაკაც პოეტს, როგორც პ. იაშვილი იყო, ქალის სახელი და გვართ ლექსების ბეჭდვა?“ (გ. ზერზეულიძე, თანამედროვე ქართული პოეზია, თბ. 1977, გვ. 61) ამ დიდი ხნის ორჭოფულ კითხვას თვითონვე პასუხი ასე გასცა: „ელენე დარიანის კამერულ დღიურებში ჩვენ ვხედავთ საკმაოდ ლამაზი და გონებაგაზნინი ქალის პორტრეტს, რომელსაც არ აკლია არც ზომიერი ვნებიანობა და ამის ნებისყოფა საინტერესოა მისი განცდები, ბუღუარი და საერთოდ დღიური ყოფა. ეს მანდილოსანი პოეტი უფრო საფოსა და ყორჟ სანდის ნარევი ტიპია, რომელიც ანა ახმატოვასთანაც ამყარებს სულიერ ნათესაობას“ (გვ. 61). აქვე მკვლევარს საუბარი აქვს დარიანის ლექსებში „მოვლენისადმი ქალურ მიდგომაზე“, „ქალურ განწყობილებაზე“, „ქალურ სუნთქვაზე“...

ახლა, ვითომდა, ზ. ლომჯარიას „მოპოვებულ“ პაოლო იაშვილის მიერ ქალბატონ ელენესთან გაგზავნილ ერთ წერილის ასლზე, რომლის დედანიც შემორჩენილია და ჩვენ გამოვაქვეყნეთ პირველად გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ (1997 წ. №34). ეს არის 1915 წლის 10 ნოემბერს დაწერილი წერილი, სადაც ვკითხულობთ: „ქუთაისში ელენე დარიანის ლექსებმა გამოიწვია აღშფოთების მთელი ქარიშხალი. ბოლო კვირა არის ელენე დარიანის კვირაო“. ამ წერილის ასლი თბილისში, ლიტერატურისა და ხელოვნების არქივში (ფონდი 292, აღწ. 1, საქმე 89) ქალბატონ ვალენტინა ბალუაშვილის წყალობით მოხვდა.

როცა ვ. ბალუაშვილი მუშაობდა სადოქტორო დისერტაციაზე, მას მნიშვნელოვან მასალებს აწვდიდა ქ-ნი ელენე. მათი ახლო ურთიერთობის მაუწყებელია ის საყურადღებო დოკუმენტები, რომლებიც დაცულია არქივებში. როცა ისინი გამოქვეყნდება, ყველაფერს ნათელი მოეფინება. ელენე დარიანზე მასალები საძიებელია პროფესორების: ნადეჟდა ბუზოლიისა და თამარ ჩარეჭიშვილის პირად არქივებში. აქვე დავასახელებთ ქალბატონ ელენესთან ახლო ურთიერთობაში მყოფთ: ნინო უგრელიძეს, ნინო და ლადო გუდიაშვილებს, დალი ჩხეიძეს, დარია ყორჩიბაშ-რუსიშვილს, თამარ კველიშვილს, კლარა კოკაშვილს, ქეთევან იაშვილს, იოსებ შვერელიძეს, შოთა და აკაკი ძიძიგურებს, ტასო

როსტომაშვილ-ახმეტელისას, ნინო ავალიშვილს, გ. ბაქრაძე-მაყაშვილს, ალექსანდრე ლლონტს, გულბათ ტორაძეს, ქ-ნ ელენეს ნასტუდენტარებს; ალექსანდრე ლორიას, პოეტ ანზორ აბულაშვილს და სხვებს, იმ პირობით, თუ მათ ელენე დარიანის მოძულენი ტერორს არ მოუწყობენ.

აქ ტერორს არც ვახსენებდი, მაგრამ ერთმა ცნობილმა მსახიობმა გვაცნობა, რომ პაოლო იაშვილის რეაბილიტაციის შემდეგ, საქართველოს ტელევიზიაში მზადდებოდა ელენე დარიანის ლექსების მიხედვით გადაცემა და ის იყო ამ როლზე დაკავებული. (ამ დადგმის რეჟისორის დასახელებაზე შეგნებულად თავს ვიკავებთ). ამ ფაქტის შესახებ ერთ-ერთ წრეში ვილაპარაკეთ და უმაღლესმა გაეარდა... დაურეკეს ელენე დარიანის როლის შემსრულებელს და გააფრთხილეს - ნუ ლაპარაკობ ამაზე, თორემ... მაშინ ეს გადაცემა აღარ შემდგარა... იმხანად და შემდეგაც ელენე დარიანის მტრებმა გაიმარჯვეს...

დაე, გამოიკვლიოს ქ-მა ზ. ლომჯარიამ ეს ფაქტი და აზსნაც თავად მოუძებნოს. ელენე დარიანის არქივში დაცულია XX საუკუნის 60-იან წლებში ქ-ნ ელენეს მიერ შესამე პირით გადმოცემული თავისი ცხოვრება, საიდანაც ასეთ ჩანაწერს იმოწმებს ზ. ლომჯარია თავის წიგნში: „Я знакома с Е. Д-ши Ей категорический не хочется, чтобы о ней заговорили. Она органически не выносит "известности". აქ არაფერია გასაკვირი. იმ დროს ჯერ კიდევ ცოცხლები იყვნენ ისეთი პიროვნებები, რომელთა ერთი სიტყვაც იკმარებდა, გაექროთ ქ-ნი ელენე... ამიტომ ერთგან ეწერდი, მტრები არც ცოცხალს აკლდა-შეთქი...

რაც შეეხება ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულ კიდევ ერთ ცნობას. როცა 1959 წელს შალვა დემეტრაძემ გამოსცა პაოლო იაშვილის ნაწარმოებთა კრებული და შიგ ქ-მა ელენემ დაბეჭდილი ნახა დარიანული ლექსები, მას შემდგენლის მიმართ გულისწყრომა გამოუთქვამს და მისგან პასუხად მიუღია „განა თქვენ ერთნი არა ხართო“... მას შემდეგ, ქ-ნ ელენეს ირაკლი აბაშიძისათვის მიუკითხებია... დღესაც ახსოვთ ეს ხანდაზმული ქალბატონი მწერალთა კავშირსა თუ ქართულ ენციკლოპედიის რედაქციაში ირაკლი აბაშიძესთან შემსვლელთა რიგში მდგომი. აი, სწორედ მაშინ, ერთხელ კიდევ გაიბნა მისი არქივიდან საყურადღებო მასალები. ამავე არქივის ნაწილი კი დალუპავს გადაარჩინა გიორგი ლეონიძის ქალიშვილმა ნესტან ლეონიძე-ქავთარაძისამ. არქივი მან წაიღო პატარძელში გიორგი ლეონიძის მემორიალურ მუზეუმში. ამ საქმეში ქ-ნ ნესტანს მხარში ედგა ქ-ნი ცისია კახიანი (გიორგი ლეონიძის დიშვილი). ქ-ნ ელენეს მისთვის უჩუქებია შალვა ქართველიშვილის მიერ თარგმნილი ალექსანდრე პუშკინის პიესის „მოცარტი და სალიერის“ ერთი ეგზემპლარი, რომელსაც დღესაც სასოებით ინახავს. ეს ისე, სხვათა შორის, სათქმელი ბევრი გვაქვს...

ზ. ლომჯარია ბრალს გვდებს, რომ გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ მის გამოქვეყნებულ ორ წერილს არ გამოვეხმაურეთ,

რაც არ არის მართალი. ორივე პუბლიკაციას ჩვენ უმაღლესად ვუპასუხებთ, მაგრამ გაზეთმა „ლიტერატურულმა საქართველომ“, რომლის ფურცლებზედაც ხალისით დაიწყო ელენე დარიანის თემაზე ჩვენი წერილების ბეჭდვა, შემდეგში ჩვენი საპასუხო პოლემიკური წერილები აღარ გამოაქვეყნა!!! ე. წ. „მოწინააღმდეგე ბანაკს“ კი მწვანე შუქი აუნთო.

ვფიქრობთ, ეს სწორი გადაწყვეტილება არ არის. თუ ვინმეს აკრიტიკებინებ ჩემს თავს, საპასუხოდ მეც უნდა დამითმო იმავე გაზეთში ადგილი... ამიტომ გაზეთ „კალმასობაში“ მომიხდა ქ-ნ ლალი ავალიანთან საპასუხო წერილების გამოქვეყნება.

როდესაც ელენე დარიანზე წინამდებარე მასალებს გაეცნობა, ზ. ლომჯარია, ლექსების ციკლში ზოგი იმერიზმის გამოყენების შესახებ კითხვებს, აღარ დასვამს. მაგალითად, სიტყვა „ქვიშნების“ შესახებ, თითქოს მას პაოლო იაშვილის მეტი ვერავენ იტყვოდო... ან, იმერეთში ადგილის სახელი „ლესევი“ მე არ გამომიგონია, ის ამოვიკითხეთ ქ-ნ ელენეს ჩანაწერებში და თუ ეს ტოპონიმი დღეს ცოცხალი აღარ არის, რა ჩემი ბრალია?

როგორც ჩანს, ელენე დარიანის იმერეთში, თუნდაც მცირე ხნით, ცხოვრებამ უკვალოდ არ ჩაიარა.

უამრავ მასალაზე დაყრდნობამ, როგორცაა XX საუკუნის პრესა და მემუარული ლიტერატურა, მტკიცედ დაგვარწმუნა, რომ ელენე დარიანი (ბაქრაძე) რეალური პიროვნება იყო. ამას ადასტურებს თვით პაოლო იაშვილი (რომელსაც ხელოვნურად აკუთვნებენ ელენე დარიანის ფსევდონიმს). განა ამასვე არ ადასტურებენ: გალაკტიონ ტაბიძე, ტიციან ტაბიძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი, იოსებ გრიშაშვილი და სხვები?

კიდევ ერთხელ მოვიხმობთ სტრიქონებს პოეტი ქალის ორი ლექსიდან:

„... ჩემი ლექსები მოვიშორე და გაეასხვისე
დიდი მოთმენა მოვიახლე და შევითვისე...“

ან, მარიჯანისადმი მიძღვნილი ლექსის ბოლო სტროფი:

„დღეს ჩვენი ხალხი გათბობს გვირგვინით,
წელთა გუგუნი შუბლზე განათებს,
იყავ დღევგრძელი! ჩემს გულისტკივილს
სულ სხვა თაობა გაასამართლებს!...“

დავრწმუნდი, ზ. ლომჯარია და მისი თანამოაზრენი, ანუ ელენე დარიანის მოძულენი, იმ თაობას არ ეკუთვნიან, ეს გასამართლება რომ შეძლონ და ჭეშმარიტება დაადგინონ.

2001 წელი, იანვარი.

ელენე დარიანი

ქვემოთ მოხატული,
 მისი სურათი და მისი,

ნახატი სურათი ნებისმიერ
 მუზეუმში დასაწყობად შეიძლება
 მისი ნახატი დასაწყობად...

ნ. დარიანი

გადამოსაგებოთ! 1950/1

სწორედ ამისათვის გთხოვთ
მოხდეს თქვენი მისი, ყოველი
ცოდნის შემთხვევაში - დასაწყისი
და დასასრული.

გთხოვთ თქვენს მიერ, გთხოვთ
გთხოვთ თქვენი მისი, ყოველი
ცოდნის შემთხვევაში - დასაწყისი
და დასასრული.

გთხოვთ თქვენი მისი, ყოველი
ცოდნის შემთხვევაში - დასაწყისი
და დასასრული.

გთხოვთ თქვენი მისი, ყოველი
ცოდნის შემთხვევაში - დასაწყისი
და დასასრული.

გთხოვთ
გთხოვთ
გთხოვთ.

გთხოვთ თქვენი მისი, ყოველი
ცოდნის შემთხვევაში - დასაწყისი
და დასასრული.

1915/1 April 15

ბათუმის იმპერიალის პირველი წერილი ელენე ბაქრაძე-
ბერიშვილისადმი, ამ უკანასკნელის მინაწერით
(არგვეთი, 1915 წელი)

ნორ სურათი.

სიამაღლოდ სწავლის და შენთან ერთად.
ვინც მხოლოდ სწავლისთვის უნდა. და ვინა-
ნაირ უნდა ჩვენს სასწავლოდ. სწავლის
მთა, კარგა მთა შენთან დაგ მათთან
შენთან ერთად. და სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად. სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად.

და სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად. სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად. სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად. სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად.

და სწავლისთვის ჩვენთან

სწავლისთვის ერთად. სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად.

სწავლისთვის ერთად. სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად.

სწავლისთვის ერთად. სწავლის
მთა, სწავლისთვის ჩვენთან
სწავლისთვის ერთად.

Ellie!

За все время моей любви, я стояла впрямую
пропорции силы; кактолько сила. Ока была такая,
как искра ^{раскаленная} угля, отов атомная
целуху было.

Путем твое кивком или касалося, что
спруган твоео сердце намянутом на
голосами, и приспособение маневренного сити-
ка, составлений как рожает воздушный
формации. И ахуаи; наауаио стужа
я саму на ахуаи: - врозь вилотем
взраи ~~взраи~~ / ^{для меня} такую скорбную мелодию.
Что ты или тучев, что ты или
тучев, Ellie безгрозная мод ??

Забудем о той части моего рожденья
тучева, в которой я писал о Данило.
Я отлиты понимаю Ваши друг се
другом отношении, как тучев, |
они прекрасна, они должны
рожденья. меня как или восхвалю

Ճանալու օգնություն Մշտեցու Ellie-նեցմա
(տանգու շոհմուս)

солнца. и если с тобой писем
я не скажу, то не самое, что
люблю писать, то это лучше отнеси,
к суровой и великой борьбе
жизни. Встречайся с радостью
большим воображением...

Я от тебя хочу говорить о той душевной
и аскетической жизни, о которой
я пробую изложить кратко и
кратко поучительного повода.

Ellie, Ellie!

Мне казалось, что я так сильно
с тобой душевно и чувственно,
что понимать меня ты всегда
должна быть.

Как я тебе, увлекаюсь тобой,
я могу только так, как рожу
в душевной саде, как рожу корову
прекрасную, но убого не для
меня. И если я тебе не могу
сказать, то в конечном счете

ძალის იმპერია წყნელი Elli-სადმი
(განმეორება)

ა ნახოვსი კოსტი, მოი უბოხა, მოი
რასწყენილი ზი მონი დუმი გუბ
მედი, ზეწყენა მოი!

ღემა ა უბოხა მოი გოზუნიკი,
მო მო აბა ცივთაი მისი მოი,
მო რეპეა ზეე ა უბოხა მედი.

ა მედი ა მოი ვიგონა მოლოა
რეპეა პრეპრასილი ცივთაი.

პო მი მოა ა რუბი ლოკა, მოი
მოი ცივთაი პემალი მოი
რუბი სივნილი, აე ა მოი აე რეპეა.
პოპო მოი პოა უბოხა მოი
გუბ ლედი...

Elly, ზრასოი ზაღი რუბი მოი
მო ~~მოი~~ მოსილი, მოსილი
მოი ზრასოი აბრასაი ზაღ
აღილი. O! ზაღემა ა აე სკაილი
ზეე რეო ხოთილი. ა ზი ზაღი, ა
ზი კომარა Elly.

სკარა ზოღემა აე მოი მოილი
პემალი, პემალი აე მოი მოილი
კაღი სიღედი?

ზრასილი მითილი მოილი მოილილი.
ა ზე ზაღი კაღი მოი ზეღემალი, ა ზე
ზრასილი კაღი ზეი ზეღემალი, მოი
პემალი მოი მოილი ზეღემალი, Elly მოი, ზეი
მოი...

ბიბილი ბიბილილი ზეღემალი Elly-ბაღი
(გობილილი)

Ի՞նչու չես արած ոչինչ ինչպես և բոլոր
 մեր ընտանիքները ու ինչպես է-
 թե քիմիա ուսուցիչ և մասնագետ և արհեստ
 մասնագետ
 Երբ արհեստագործները չեն արած
 ընտանիքները? Ելի մեզ, ինչպես և ինչպես
 ընտանիքները ենք և ընտանիքները: Ինչպես
 արհեստագործները
 Մասնագետները օգտագործում են...
 Ի՞նչու չես արած ոչինչ ինչպես և բոլոր
 մեր ընտանիքները ու ինչպես է-
 թե քիմիա ուսուցիչ և մասնագետ և արհեստ
 մասնագետ
 Երբ արհեստագործները չեն արած
 ընտանիքները? Ելի մեզ, ինչպես և ինչպես
 ընտանիքները ենք և ընտանիքները: Ինչպես
 արհեստագործները

Ի՞նչու չես արած ոչինչ ինչպես և բոլոր
 մեր ընտանիքները ու ինչպես է-
 թե քիմիա ուսուցիչ և մասնագետ և արհեստ
 մասնագետ
 Երբ արհեստագործները չեն արած
 ընտանիքները? Ելի մեզ, ինչպես և ինչպես
 ընտանիքները ենք և ընտանիքները: Ինչպես
 արհեստագործները

Հանրային կրթության նախարարություն
 (ՀՀ)

Էլի-նախարար

2. Մեկ ժամ, Էլլի, մերձ երեքս բաժնորդները
 երբեք օտարաբան չեղան, երբեք չեղան
 մեկս, ուրիշը, որպեսզի ես կրեմի,
 և ուսումնական աշխատանքները
 ինչ կրեմիս և կրեմիս, և երբեք
 ես երբեք ուրիշը որպեսզի կրեմիս
 կրեմիս, և ես կրեմիս,
 Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը
 երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը
 Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը

Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը
 Էլլի, երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը
 Մենք ուրիշը երբեք ուրիշը
 Երբեք ուրիշը, և ես ուրիշը
 ուրիշը երբեք ուրիշը, և ես
 ուրիշը երբեք ուրիշը, և ես
 Երբեք ուրիշը, և ես երբեք

Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը,
 և երբեք ուրիշը: «Որպեսզի? Երբեք
 ուրիշը երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը,
 0' և երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը,
 ուրիշը երբեք ուրիշը և երբեք ուրիշը
 Երբեք, և երբեք ուրիշը,
 և երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը
 Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը

Էլլի! և երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը
 Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը և երբեք
 երբեք, և երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը,
 և երբեք ուրիշը - երբեք ուրիշը
 Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը
 Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը և երբեք ուրիշը
 և երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը

Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը Էլլի-երբեք
 (Երբեք ուրիշը երբեք ուրիշը)

Ինչ կարող եմ ասել
 և որտեղ եմ գտնվում. Ինչ
 և ուր եմ գտնվում, ամեն
 օրվա կենցաղ, և ինչ
 անհրաժեշտ է. Ինչ
 կենցաղ եմ ունենում. Ինչ
 ասել, և ուր եմ գտնվում.
 Ինչ ասել, և ուր եմ
 գտնվում. Ինչ ասել, և
 ուր եմ գտնվում. Ինչ
 ասել, և ուր եմ գտնվում.

Ինչ ասել, և ուր եմ
 գտնվում. Ինչ ասել, և
 ուր եմ գտնվում. Ինչ
 ասել, և ուր եմ գտնվում.

Ինչ ասել, և ուր եմ
 գտնվում. Ինչ ասել, և
 ուր եմ գտնվում. Ինչ
 ասել, և ուր եմ գտնվում.

Ինչ ասել, և ուր եմ գտնվում. Ինչ ասել, և ուր եմ գտնվում. Ինչ ասել, և ուր եմ գտնվում.

Курнаев в поезде.

1915

Махари!

Куда придет я слышу тебе! Заметил? Не узнаешь мой
миссия моя была не доброты. Я писал огу раны
в горы, в Кавказ, в Иран, в Кавказскую (огу
открытую) и открыта и было. Я убого был и
не получил. Больно-да не. И в этом не было
писал этого не было. Были моменты не было
перечислит адрес. Прими мир.

Махари в Курнаев не интересно. Я
считаю сурово вокруг себя и много
существовать и существовать. Скоро в Кавказе
«ордена» и литература и литература.
Публика не будет, хотя поэты все
открыты, но олимпиада наша будет
автоматически и автоматически.
Тысячи писателей, которые сурово
Страна Ермакова в Курнаев
и много других в Курнаев. Поступила

Հայաստանի Հանրապետության Էլի-Կաթոս
(Երևան, 1915 թվականի 10 հունիսին)

Литературное кольцо Грузии 1917 г.

Въ обращение дни Парижа, когда французские граждане убивали въ себя страхъ передъ кровавыми англійскими войнами и резолюціи, бѣдливый Верленъ, спрятавшись въ свою убогую-прекрасную комнатку, плакалъ отъ ужаса — и друзья напрасно старались вывести его на заблещенныя улицы.

А когда Малларме спрашивали о послѣднихъ политическихъ событіяхъ, онъ вдохновенно отвѣчалъ: «Я знаю, что Бодлера переводятъ въ Германию, и французы слушаютъ музыку Вагнера».

Быть можетъ, трудно грузинскому поэту говорить *миаэ*. Но пригодится только сожалѣть, что люди, которыхъ Грузія дала красивая имена поэтовъ, такъ легко повторять политическіе шаблоны въ честь «развитовъ и солнша», упорно продолжая оставаться въ тылу этого солнша и вдохновенія. Признания и утверждения литература не знавала ровню ничего въ отчетный годъ. Но именно отчетный годъ способствовалъ утверждению лидеровъ банальности.

Провесни направлялъ литературныхъ вечеровъ, на которыхъ самый неподдающийся проглотить поэзіи чувствовала себя вѣнчанкою Нивкою... Вся эстетическая Грузія въ продолженіи послѣднихъ пяти мѣсяцевъ была обращена взорами къ большому Кита Абашидзе, смерть котораго зывала такой глухой болѣвниной стонъ въ нашихъ сердцахъ. Это былъ маркизъ, замѣченный въ Мюссе и Уайльда, у котораго рядомъ съ обширными томою «теоріи федерализма» всегда таилась маленькая книжечка Николая Бараташвили. Его метода критики, воспринятый отъ Брюнетьера, быть можетъ, для насъ, современниковъ, не приемлема; но его восторженное и пыльное отношеніе къ вещамъ обзываетъ насъ къ веселитиной любви.

Въ моментъ радостныхъ улыбокъ ушелъ отъ насъ человекъ въ трехъ лицахъ: — князь, эстетъ и социалистъ!

И на его похоровахъ было много визитовъ, были рабочіе съ печальными лицами и были искренніе но ординарные слова о свободѣ и о вѣстѣ.

И только молчали мы, нѣтъ облакитимые, нѣтъ образованные, молчали, боясь нарушить церемоніаль похорокъ измученнаго гражданина. Но молодая Грузія сложитъ, свое достойное слово и надъ могилою високаго и озадаченнаго друга.

Наша патентованная критика начинала обыкновенно свои обзоры съ «книжки» поэзии Шаншишвили. Но онъ ушелъ изъ Тифлиса и быть можетъ

изъ литературы. Какъ онъ же похотитъ на французскаго лирика Франсиса Жанна, ушедшаго изъ Парижа въ Парижъ, Шаншишвили, думать, составить эфемерности своего воззвѣщенія, и его колдовскія слова о поэзии и демократическіе вопли и необходимости спасенія обдѣланной деревни, это являй наизякъ на творческую бѣдность. Гришшвили продолжаетъ писать въ курортномъ стилѣ. Его читаютъ, слушаютъ и зазавѣтъ въ провинціи расцѣвуютъ его пѣсни, и онъ долженъ быть доволенъ такимъ признаваніемъ. Онъ, конечно, будетъ жить, пока его стихи съ сартоморталми его стили, будутъ произносятся съ подмостковъ благотворительныхъ вечеровъ и пока онъ свои востѣвниные строчки будетъ заносить въ альбомы грузинскихъ пансионеровъ. Это единственный номеръ альманаха «Лейла» об-

ратилъ на себя вниманіе. Среди признавшихъ въ альманахѣ участіе преобладали сотрудники альманаха «Голубые Роговъ», представленные здѣсь въ болѣе слабой степени. Говорить о послѣднихъ — это говорить о своихъ лучшихъ друзьяхъ — и о себѣ. [Но пусть смилъ снятая скромность позволить мнѣ сказать о той весенней надеждѣ, которая исполняетъ меня, когда я вникаю въ творчество своихъ дорогихъ друзей.]

Умная радость расцвѣтшихъ симфоній Григорія Робакидзе, блѣдная воступленность и измученность двоиниковъ Валеріана Гапришашвили, желтые и шуршащие ароматы талдейскихъ набѣговъ Ициана Гибилле, капризная итѣнность «презрительнаго дива», Леги Джамридзе, прокаженный молтан Коллау Надирдзе, трепетное мечтаніе о «бѣловъ князѣ» Елери Даріани и красота рожденнаго, объедняющаго вдохновенія всѣхъ остальныхъ, — вотъ что отрезываетъ мой умъ изъ эти тревожные и полные сомнѣніями дни.

Къ группѣ поэтовъ изъ «Голубыхъ Роговъ» присоединились два дорогихъ имени Самдро Канчала и Шалва Ами-

раджиби, въ первомъ многоцвѣтномъ чувствѣ Востока, во второмъ великолѣпнѣ книжескаго романтизма.

Среди представителей художественной прозы, имена Ник. Лордкипанидзе и Ар. Чумбалдзе звучатъ по-прежнему вдохновенно.

Со скорбью приходится отмѣчать молчаніе Галактиона Табидзе. Его «Синіе кони» — прекрасная творческая тайна, которая ждетъ новыхъ двойниковъ.

У Абашиели была интересная попытка культивировать грузинскій стихъ.

Последній годъ неожиданно появился юный поэтъ Г. Асолидзе. Онъ надеженъ.

А стаятъ также интересныя изысканіе новой группы поэтовъ въ Кутаиси, которая въ скоромъ времени выпуститъ свой альманахъ.

Безусловно нужно отмѣтить сотрудничество грузинскихъ писателей съ большими персонностями. Подъ руководствомъ союза уже положено основание грузинскимъ эстетическимъ четвергамъ и субботамъ.

Первый четвертъ съ докладами Гр. Робакидзе и Т. Табидзе оказался весьма удачнымъ.

Павелъ Яшвили.

Примѣчание редакціи. По. попросили искусство редакція представляеть страници „Ресубанки“ свободному аэропочтой мѣсяцъ.

რითმების სურნირი.

რითმა — სიტყვის ორეულია და სტრიქონის
ბრწყინვალე მსაგული;
მას შეჰყავს ჩვენებათა ქაოსი სამუდამო ნაბირებში.

აი რითმები — გონების ახალი გონსკრემები:

ვაფრინდაშვილი ვალერიან: ქორწილს — დალოწილს,
შინტ — რანდს.

ფეტიძე რაფაელ: მუმიანჯე — შებანჯე,
ტანდისა — მარაოსა.

გრიშაშვილი ი.: ამქარი — ვაღამქარი,
მდურავა — სურავან.

ღარიანი ელენე: ხელჯულები — მუსლები,
არ სნანს არავან — ტანსაყარავა.

იაშვილი პაოლო: ნადიმა — ხადიმა,
შესტრა — დაესტრა.

ქარმელი შალვა: ტვერებს — სტვერებს.

ლენინი ძე გ.: სერბიმა — ესერბიმა.

მაჭავარიანი ლადო: ზღვაპანდი — რანდი,
კადამა — ამადამ.

მეგრელიშვილი გ.: შადმა — მუდამ.

ნადირაძე კოლლაუ: შარდი — შარდი,
ჭუჭებს — ურჭებს.

რობაქიძე გრიგოლ: ღადარი — ნადადარი,
შოთასა — ათასა.

ტაბიძე ვალაქტიონ: ასოებითა — სოსოებითა,
სიღამა ვარდი — სიღამავარდი.

ტაბიძე ტიტი: ვავრება — კენტავრება,
შსედარს — მსედარს.

ცეცხლაძე გრიგოლ: როდენს — „გინხროდენს“,
ხელაპურობილი — სხურობილი.

ჯაფარიძე ლელი: ქუჩა — ღაჩაქუჩა,
ბარათს — ამირბარათ.

ელენე დარიანი და გალაკტიონ ტაბიძე
(მხატვარი – პანტელეიმონ პეტრუნკო)

ელენე დარიანი (მხატვარი – ვახტანგ კოტეტიშვილი)

მარცხნიდან: შალვა ქართველიშვილი, უცნობი,
ელენე დარიანი და კოკი აბაშიძე

მარცხნიდან: კოკი აბაშიძე, ელენე დარიანი, პეტრე
ქავთარაძე და შალვა ქართველიშვილი

სიმონ ჯანაშია და ელენე დარიანი მეგობრებთან ერთად

ელენე დარიანი და იოსებ გრიშაშვილი წაღვერში

მარჯვნიდან: ზაქარია ფალიაშვილი, შალვა
 ქართველიშვილი, ნადეჟდა ბუზ-ოღლი,
 ელენე დარიანი და სხვები

ბეჩიაშვილი

ბეჩიაშვილი ბეჩიაშვილი
 ვინ ვაძიებდა და მისი
 მისთვის ყველაფერი
 უნდა! ვინ ვაძიებდა

25/1 37 170 1000

გალაკტიონ ტაბიძის ლექსის ავტოგრაფი

მარცხნიდან: კონსტანტინე გამსახურდია, ილიკო ხალაყაია,
ნინა თიკანაძე, ელენე დარიანი, ეკატერინე ჩერქეზიშვილი,
ზინა დოხნაძე, სიმონ ჯანაშია, სამსონ კარტოზია.

სიმონ ჯანაშია და ელენე დარიანი

ელენე დარიანი, ქეთევან მაღალაშვილი, ელენე ახვლედიანი
და სხვები

№754/2

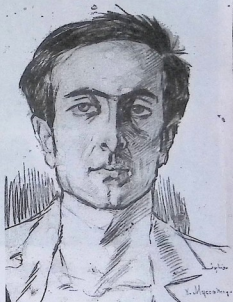
×
× ×

ლოცვით ვიხილავ
 ლოცვით ვიხილავ
 ღმერთო მისივე
 უფროსი - მისივე!
 ვიხილავ! ვიხილავ
 ხელს მისსა და
 სიყვარულს მისსა
 და სიყვარულს მისსა.
 ვიხილავ უფროსს
 ვიხილავ უფროსს
 ვიხილავ უფროსს
 ვიხილავ უფროსს

ვალაკტიონ ტაბიძის ლექსის ავტოგრაფი

ელენე დარიანი

შალვა
ქართველიშვილი
(შხატვარი — პავლე-ბუკ
მუსხიაიასული)

ეკატერინე დარციანი
(1959 წელი)

